॥ ज्ञानोपासक ॥

स्त्री-शक्ती विशेषांक

२०१५-२०१६

<u>संपादिका</u>

प्रा.डॉ.सौ. संध्याताई दुधगांवकर

उपप्राचार्या

ज्ञानोपासक महाविद्यालय, परभणी.

प्रकाशक

डॉ. प्रकाश मोरे
प्राचार्य,
ज्ञानोपासक महाविद्यालय, परभणी

मुख्य संपादिका

प्रा.डॉ.सौ. संध्याताई कदम
उपप्राचार्या,
ज्ञानोपासक महाविद्यालय, परभणी

संपादक – समन्वय

प्रा.डॉ. प्रभाकर हरकळ

संपादक मंडळ

प्रा.डॉ. अशोक जोंधळे (हिंदी)
प्रा.डॉ. सिद्दीकी मॅडम (उर्दु)
प्रा. इंद्रजित भालेराव (मराठी)
प्रा.डॉ. गंगणे आत्माराम (इंग्रजी)
प्रा.डॉ. प्रभाकर हरकळ (वाणिज्य)
प्रा.डॉ. अरुण तवार (अर्थशास्त्र)
प्रा.डॉ. भीमराव खाडे (विज्ञान)
प्रा. अरुण भांगे (विज्ञान)

मुखपृष्ठ संकल्पना

केदार वर्मा

मुद्रक

वर्मा प्रिंटींग प्रेस, परभणी

संपादकीय

ज्ञानोपासकचा 'स्त्री-शक्ती' विशेषांक आपल्या हाती देतांना मला विशेष आनंद होत आहे. मागील वर्षीचा म्हणजेच २०१४-२०१५ चा अंक 'पाणी विशेषांक' दुष्काळाच्या पार्श्वभूमीवर आणि पाण्याबद्दलच्या जनजागृतीचा विशेष भाग म्हणून स्मरणात राहिलेला आहे. त्याचे आपण सर्वांनी फार उत्तम स्वागत केले. आपणाला काही लिहता येतं, याचा आत्मविश्वास बळावणारे हे महाविद्यालयीन अंक असतात याची प्रचिती यामधून येते आहे. लेखक विद्यार्थ्यांची लेखन क्षमता फुलवितांना त्याच्या लेखनाला एक वैचारीक अधिष्ठान असावं या उदात्त हेतूने विशेषांकाचे प्रयोजन असते म्हणून या वर्षीचा हा अंक आपल्या हाती देत आहोत.

महाविद्यालयातील जीवनात सहशिक्षणाला विशेष महत्व आहे. आपल्या महाविद्यालयात मुलांच्या संख्येबरोबर मुली असतात. जेवढे मुलं प्रवेश घेतात तितक्याच मुलींनी प्रवेश घेतलेला असतो. आपली ही जमेची बाजू लक्षात घेवूनच या वर्षीचा ज्ञानोपासक २०१५-२०१६ चा अंक स्त्री-शक्ती विशेषांक म्हणून प्रकाशित करावयाचे ठरले. त्याला अत्यंत उत्तम प्रतिसाद विद्यार्थी आणि विद्यार्थीनी लेखक-लेखिकांनी दिला. स्त्री-शक्ती बद्दलची त्यांची मत, त्यांचे विचार येथे या अंकात देत आहोत. हे सर्व परिपूर्ण आहेच याचा दावा करता येत नाही. जे आहे ते जस आहे तस देण्यात आलं आहे. विद्यार्थ्यांचा उत्तम प्रतिसाद कविता, लेख, नाटक या साहित्य प्रकाराला राहिला. यातूनच उद्याचे साहित्यीक विचारवंत कवि निर्माण होतील यात शंका नाही. स्त्री-शक्ती विशेषांक देण्यापूर्वीची भूमिका मांडली पाहिजेत म्हणून हे संपादकीय लिहलं आहे.

मागेवळून पाहता असे लक्षात येते की, फार प्राचिन काळी स्त्रीयांना सन्मानानेच वागवले जात असे पण मधल्या कालखंडात परिस्थिती बदलत जाऊन नानाविध कारणांनी नकळत तीच्या सन्मानाचे खच्चीकरण करण्यात आले. तीला मानसिकदृष्ट्या पंगु करून, अबला बनवून टाकले हे प्रखर वास्तव नाकारता येत नाही. आज २१व्या शतकात स्त्रीशक्तीच्या जागराची यशस्वी वाटचाल दृष्टीक्षेपात येत आहे. आत्मसन्मान, आत्मबल, आत्मभान या संबोधनांचे खरे अर्थ आज स्त्रीया अनुभवू शकत आहेत. अनेक शतकांच्या प्रयत्नानंतर आज तीने समाजजीवनातील आपले अढळ स्थान पुनःप्रस्थापित केले आहे. अनेक शतकांच्या अन्यायाच्या विरोधात दिलेल्या लढ्याला फूले दांम्पत्य, राजा

राममोहनराय, स्वामी विवेकानंद, महर्षी धोंडो कर्वे यांसारख्या अनेक मानवतावादी महामानवांनी स्त्रीच्या शिक्षणासाठी आणि मूलभूत हक्कांसाठी लढा दिला. तिच्यावरील होणाऱ्या अन्यायाचा प्रतिकार केला. त्यातूनच जन्माला आली ती- आज निर्भयपणे जगणारी, आत्मविश्वास गवसलेली, प्रत्येक क्षेत्रात प्रगती करणारी व स्वतंत्र ठसा उमटवणारी 'निर्भय' स्त्री. विद्धतजनांच्या विचारमंथनातून, त्यागातून एक स्वाभिमानी जीवनशैली तीने अंगीकारली. ती आता आत्मनिर्भयतेच्या वाटेवरची सन्मानिका बनू पाहते आहे.

जगाच्या इतिहासात डोकावतांना लक्षात येते स्त्रीयांना कुठलाही अधिकार सहजपणे मिळालेला नाही. मतदानाचा हक्क, संमती विवाह, ऐच्छिक संतती, अर्थार्जनापासून ऐच्छिक पोषाख घालण्याचे स्वातंत्र्यही झगडून, बंड करुनच मिळवावे लागले आहे. १९७५ साली भरलेल्या जागतिक महिला परिषदेत व्हेलेंटिना तेरेस्कोवा हिने सक्रिय सहभाग घेतला आणि तेव्हापासून दरवर्षी ८ मार्च हा दिवस 'महिला दिन' म्हणून साजरा केला जातो.

अनेक शतकांच्या स्त्री उत्थानाच्या प्रक्रियेतून आज सुदैवाने स्त्री खऱ्या अर्थाने मुक्त आहे. परिस्थिती कुठली असो त्या परिस्थितीशी जुळवून घेण्याची क्षमता तिच्यात निर्माण झाली आहे. आज स्त्रीला असंभव असं काही नाही, हे तिने सिद्ध करुन दाखवले आहे. अनेक क्षेत्रात आपले वर्चस्व सिद्ध करुन आव्हांनांना सामोरे जाण्याची मानसिकता विकसित होणे म्हणजे आपल्या आत्मशक्तीचे भान येणे होय. विनाकारण मानवनिर्मित भयगंडांनी ग्रासण्यापेक्षा, असे भय दूर करुन निर्भयतेने जगने म्हणजेच आत्मशक्ती गवसणे, निसर्गाने दिलेली उपजत असलेली संवेदनशीलता जपत, जगण्यात कायम विवेक जागवत, एक समृद्ध आयुष्य तीने जगावे हीच अपेक्षा. हे शाश्वत मूल्य गृहत धरूनच ज्ञानोपासक - 'स्त्री-शक्ती विशेषांक २०१५-१६' आपल्या हाती देत आहे. परिपूर्णतेचा दावा नाही पण परिपूर्णतेकडे हा अखंड प्रवास समजून वाटचाल सुरु आहे.

प्रा.डॉ.सौ. संध्याताई दुधगावकर
उपप्राचार्या
ज्ञानोपासक महाविद्यालय, परभणी

भूमिका

प्रिय विद्यार्थी मित्रांनो,

आपल्या महाविद्यालयाचा हा स्त्री-शक्ती विशेषांक, उपप्राचार्या, पर्यावरण तज्ञ डॉ. सौ. संध्याताई दुधगांवकर यांच्या कल्पनेतून साकार झालेले आहे, वार्षिकांक प्रकाशित करताना मला मनस्वी आनंद होतो आहे. तुमच्यातल्या सुप्त गुणांना वाव मिळावा म्हणून महाविद्यालय जे वेगवेगळे उपक्रम आयोजित करते त्यातलाच वार्षिकांक हा एक उपक्रम आहे. तुमच्यातले प्रतिभावंत शोधुन त्यांचे लेखन जमवुन हा अंक आम्ही तयार केलेला आहे. विद्यार्थ्यांनी त्यांचे उत्तम गुण इथे प्रकट केले आहेत.

ज्ञानोपासक महाविद्यालयाच्या आधीच्या अंकातुन लेखन करणारे आमचे काही माजी विद्यार्थी आज महाराष्ट्रातले मान्यवर लेखक झालेले असून त्यांनी अनेक पुरस्कारही प्राप्त केलेले आहेत. तुमच्यातुनही असे प्रतिभावंत लेखक पुढे येतील याची मला खात्री आहे. त्यासाठी तुम्हाला मी मनःपुर्वक शुभेच्छा देतो.

आपल्या या वार्षिकांकाचे याआधी जे अंक प्रकाशित झाले त्यातले काही अंक खुप गाजले आणि त्यांनी पुरस्कारही मिळवले. हाही अंक त्याच मालेत जावून बसेल याची मला खात्री आहे.

आपली ज्ञानोपासक शिक्षण संस्था आणि संस्थापक अध्यक्ष ॲड.मा.खा.श्री. गणेशरावजी दुधगांवकर यांनी शिक्षण व समाजाच्या संदर्भात आपले अतुल्य योगदान दिलेले आहे. ते स्वतः अत्यंत अभिरुची संपन्न रसीक आणि शिक्षणतज्ञ आहेत. त्यांच्या आर्शीवादाने आपण हे सगळे उपक्रम करत असतो. या अंकाच्या निमित्ताने त्यांच्या या योगदानाचा आम्ही नम्र उल्लेख करत आहोत.

तुम्ही असेच कथा, कविता, वैचारीक लेख लिहून समाजाच्या उपयोगी पडावे असे आम्हाला वाटते. तुमच्या या लेखनाचे कौतुक करून तुम्हाला मी मनःपूर्वक शुभेच्छा देतो आणि थांबतो.

डॉ. प्रकाश मोरे
प्राचार्य
ज्ञानोपासक महाविद्यालय, परभणी

ज्ञानोपासक गीत

ज्ञानोपासक आम्ही सारे ज्ञानवंत होवू
अज्ञानाच्या अंधाराला सूर्य नवा दावू

दहा दिशातून सृष्टीवरती जे सुंदर येते
स्वागत करुया त्या सगळ्याचे सारून सर्व मते
सत्य शिव आणि सुंदर आमुच्या शद्बामधी गावू

कर्मकांड हे वगळून सादे धर्म नवा आणू
माणसातल्या माणूसकीला फक्त, आम्ही जाणू
अन्यायावर मात कराया न्यायासन देवू

यंत्र तंत्र आणि मंत्र आमुचा एकच हा ध्यास
ज्ञानामधल्या नव्यानव्याची धरू आम्ही कास
क्षितिजाच्याही पल्याड जेजे ते सगळे पाहू

अनुक्रम

मराठी

कविता

१. स्त्री-शक्तीचा आर्जव	पेडगांवकर शार्दुल	१
२. आई	भवर पुजा	२
३. रणशिंग फुंकले महिलांनी	भगत पोर्णिमा	२
४. वंशाच्या दिव्यापायी नको पणती विझवू आई	लाड मोनिका	३
५. आई! आई! आई!	घनसावंत गणेश	४
६. मुलगी	कदम संदिप	४
७. लढा स्त्रीयांचा	इंगोले श्रीधर	५
८. स्त्री भ्रुणहत्या	साळवे वंदना	५
९. काय असते एक मुलगी	काठोळे श्वेता	६
१०. ताकत नारीची	कदम पल्लवी	६
११. ती स्त्री शक्ति	वाघमारे नम्रता	७

स्त्री व्यक्तिचित्र

१. मलाला : एक शक्ती, एक प्रेरणा	गोसावी शैलजा	८
२. मदर तेरेसा : जागर स्त्री शक्तीचा	कुलकर्णी राधा	११
३. अविष्कार स्त्री शक्तीचा	शेज यजाज	१२

नाटक

१. माझी माती...माझी माणसं	काळदाते संध्या	१६

कथा

१. मागच्या जन्मीचे भोग	सुर्यवंशी राम	२०
२. स्त्री हट्ट	शिंदे अंगद	२३

लेख

१. स्त्रीची आत्मकथा	सुचिता सोळंके	२८
२. स्त्री शक्तीचा विजय	मोहिनी सामाले	३०
३. स्त्री-पुरूष समानता	आयनिले अमोल	३२
४. स्त्रियांना कधी स्वातंत्र्य मिळणार?	संध्या रसाळ	३४
५. स्त्री सन्मानाची गरज	पंचांगे सुमित	३६
६. मनुस्मृती, स्त्री आणि कोडबिल	खंदारे प्रकाश	३८
७. प्रश्न स्त्रीच्या अस्तित्वाचा	रामेश्वर राऊत	४२
८. जागृत व्हावी- स्त्री शक्ती	सुतारे मिरेश	४५
९. महिमा स्त्री शक्तीचा	रोहिनी महाजन	४८
१०. बदल आणि स्त्री	संदिप सुरवसे	५१
११. स्त्री ही त्यागाची मूर्ती आहे	अश्विनी कवडे	५३
१२. इंद्रधनु आम्ही नटवू	सिताप भाग्यश्री	५४
१३. स्त्री तिचे नाव आहे	पौळ वैष्णवी	५७
१४. कळी उमलताना	रोहिनी सोळंके	५९
१५. तेजस्विनी	सुश्रुषा वाकळे	६२
१६. सद्‌गुणी स्त्री	काकडे सारिका	६४
१७. नण्या आयुष्याची पहाट	विनोद ढोले	६६
१८. स्त्री एक कहानी	मुक्ता भंडारे	६८
१९. स्त्री-काल, आज आणि उद्या	अश्विनी उंडाळकर	७१
२०. स्त्री जन्मा तुझी कहानी	मगरे निशिगंधा	७३
२१. स्त्रियांवरील अत्याचार व उपाय	गोपाळ लगड	७५
२२. स्त्री- अबला की सबला?	वंदना साळवे	७७
२३. शोध अस्मितेचा	सुर्यवंशी शिल्पा	७९

हिंदी विभाग

शोध आलेख का नाम	शोध लेखक के नाम/ कक्षा	
१. सायना नेहवाल	माऊली पुंड	८२
२. भारत की स्त्री शक्ति	जीवनसिंग बावरी	८३
३. आधुनिक स्त्री	कु.राऊत स्नेहल	८५
४. अरून्धति भट्टाचार्य	माऊली पुंड	८६
५. स्त्री शक्ति	काटकर श्रद्धा	८७
६. नारी का महत्त्व	पिंपळे शिवकन्या	९२
७. नारी शक्ति का महत्त्व	सिमा मुळे	९३
८. नारी शक्ति	धनश्री जोशी	९५
९. स्त्री-पुरूष एक रथ के दो पहिए	रोहिनी घाटे	९६
१०. नारी शक्ति	अश्विनी कवडे	९८
११. आजी की नारी सबपे भारी	शुभम कोकाटे	१००
१२. भारतीय नारी	राधिका शर्मा	१०१
१३. स्त्री शक्ति	श्रीधर इंगोले	१०३
१४. माँ	राधिका शर्मा	१०३
१५. समस्या और समाधान	श्रीधर इंगोले	१०४
१६. स्त्री शक्ति	गायकवाड सिमा	१०५
१७. चरित्रशील स्त्री सिर्फ एक कल्पना	प्रताप बचाटे	१०७
१८. चलो आज मै तुम्हें माँ की कहानी सुनाता हुँ	लोखंडे रामप्रसाद	१०९
१९. भारत की कल्पना छा गयी दुनियापर	कनकुटे विलास	११०
२०. स्त्री		११२
२१. महिला सशक्तिकरण	माऊली पुंड	११३
२२. सिंधूताई सपकाल	कविता कुलकर्णी	११४
२३. बहुआयामी स्त्री	पठाण शोएब खान	११६
२४. स्त्री सुरक्षा	कु. आशा खारगे	११८
२५. बेटी	कु. आशा खारगे	११९
२६. भारत की नारी	मस्के गंगा	१२०
२७. मदर तेरेसा	मस्के गंगा	१२१
२८. देश की पहली अध्यापिका सावित्रीबाई फुले	मस्के गंगा	१२२

English

1. The Current Status of Women in India	*Khandare Prakash*	124
2. Indian Women Freedom Fighters	*Panchange Sumit*	126
3. Women Empowerment : A Survey	*Shardul Pedgaonkar*	128
4. CHANDA KOCHHAR	*Dhanashri Joshi*	130
5. Contribution of Women to Botony	*Sneha V. Shinde*	132
6. Women Empowerment : As Assessment	*Sneha Ghansawant*	133
7. Women and Chemistry : A Review	*Supriya Joshi*	134
8. WOMEN EMPOWERMENT : A Note	*Phisphise Pooja E.*	136
9. EMPOWERMENT OF WOMEN IN INDIA	*Kachole Ashwini*	139

विविध विभागांचे विद्यार्थी केंद्रीत शैक्षणिक उपक्रम
(अहवाल) २०१४-१५

विभाग	**विभाग प्रमुख**	
अर्थशास्त्र विभाग	प्रा.डॉ. तवार अरुण	१४४
जीवतंत्रज्ञान विभाग	प्रा.डॉ. करेअप्पा बी.आर.	१४५
ग्रंथालय अहवाल	आर. बी. क्षिरसागर	१४६
क्रीडा विभाग	प्रा.डॉ. शेजुळ माधव	१४७
हिंदी विभाग	प्रो.डॉ. जोंधळे अशोक	१४८
इतिहास विभाग	प्रा.डॉ. शिंदे ए.डी.	१५०
राष्ट्रीय सेवा योजना विभाग	प्रा.डॉ. इबतवार डि.टी.	१५१
राज्यशास्त्र विभाग	प्रा.डॉ. कांबळे आर. एस.	१५२
सांस्कृतिक विभाग	प्रो.डॉ. जोंधळे अशोक	१५३
मराठी विभाग	प्रा. भालेराव इंद्रजित	१५५
समाजशास्त्र विभाग	प्रा.डॉ. व्ही. एल. सुर्यवंशी	१५७
Dept. of English	प्रा.डॉ. गंगणे आत्माराम	158
Dept. of Computer Science	प्रो.डॉ. खनाळे प्रकाश	159
Dept. of Geology	प्रो.डॉ. मुळे रविंद्र	160
Dept. of Commerce & Management	प्रो.डॉ. सोंडगे एम.एन.	162

उर्दु

मराठी

कविता

१. स्त्री-शक्तीचा आर्जव

- पेडगांवकर शार्दुल पद्माकर, बी.कॉम., प्रथम वर्ष

मीच मला का गुंतवावे, एका काळोखात,
जगावे की मरावे, हा प्रश्न उंबरठयात,
पाझर अश्रुंना हा फुटला,
आता स्पंदने मनाची गहिवरतात...

उमललेही नाही मी अजून पूरी,
परि खुडून मी दुर्दैवी , झाले दुर्घटीत,
कुणास ठाऊक देईन मी नवा सुगंध,
न जाणोनि मजला, झाले मी कालांत

पाउल माझे एकही पडता सक्षम,
दिशा बहरनी दाही, नव्या स्वरूपात,
आर्जव हाच माझा, नवित स्वप्नगिरींचा,
कर्ण ओंजळी खुल्याच नाहीत, कुहृदयी विश्वात...

माय यशोदा आठवते का कुणा,
की कौसल्यासुत श्रीरामची माता,
जिजाई जरी आली प्रकाशात,
तरी जागृती जन्मेल जनसमूहात

वात्सल्य हे पाहूनी मातेचे प्रांजळ,
उत्कट भाव रती आपुल्या सुहृयात,
म्हणुनी मानवा, डोळस नयनी, उघड पापणी,
ही महिलाच उभी, तुझ्या रिंगणात

स्त्री शक्ती मी आहे, उंच माझा झोका,
साद आहे मला, नभ गाठणयाची,
आर्त आहे माझा, विजयी होणयाचा,
दृष्टीस मजला आता, ध्येयाचा विक्रांत...

शब्दसुमने किती गाऊ, माझीच मी पुना,
सावरून आताख विनंती करिते तुजला,
या शक्तीच्या शुभकार्यांचे, आठव तरा बाळग,
विरस नको जगताचा, ठेव तिला लक्षात...

२. आई

– भवर पूजा प्रकाश, बी.ए. प्रथम वर्ष

आई कुरते देवास प्रार्थना
सुखी ठेव माझ्या घरा
होऊ दे मुलं माझी मोडी
येऊ दे यश त्यांना भरपूर

सर्वांसाठी करूनी प्रार्थना
स्वत: स न मागे काही देवाला
होऊ दे सुखी माझ्या संसारा
येऊ दे यश माझ्या मुलांना
सुखी ठेव माझ्या पिलांना
आई करते देवास प्रार्थना

आई मागे सर्वांसाठी काही
न मागे देवाला आपल्यास काही
ती कुरे उद्धार सर्व घराचा
सुखी ठेवा माझ्या घरातील माणसांना
आई करते देवास प्रार्थना

न मिळे तिला कुणाचा आधार
किती सहन करे अत्याचार
न बोलो कुणास काही
करी तिच्यावर सर्व अत्याचार
आई करते देवास प्रार्थना

आईला न बोले कोणी गोड
करी तिचा सर्व तिरस्कार
आई करी सर्वासाठी काही
न करी कुणी तिच्यासाठी काही
आई करते देवास प्रार्थना

३. रणशिंग फुंकले महिलांनी

– भगत पोर्णिमा गजानन, बी. ए. तृतीय वर्ष

वैदिक काळापासून छळले तूम्ही हो महिलांना
काय बिघडवले तुमचे आम्ही एकदा तरी सांगा आम्हाला
सतीच्या भिषण आगीत झोकले तुम्ही बालीकांना
अक्रोश ऐकु येऊ नये म्हणून पडदे लावले हो कानांना
राख-रांगोळी झाली. देहाची आता आक्रोश नाही काही
आता गाजवा तूम्ही मर्दांगी घेऊन या दिशा दाही
सुर्य चंद्र ही लाजले तुमच्या या आघोरी कृत्याने
निसर्ग ही थरथरला तुमच्या या मानपनाने
बस झाले आता तुमचे हे डोंबारी ढोंग
कारण घरा-घरात जन्मली आहे एक मेरी कोम
अरे चार भिंतीत काय दाखवता हिंमत असेल तर या मैदानात
एका थापडत गार नाही केल तर मारा थोबाडात
बुरसटलेल्या विचाराला लाथाडले आम्ही कोसावर
जपून रहा मर्दांनो तूम्ही धोंडा पाडून घेऊ नका पायावर
पायातली चप्पल समजले तुम्ही हो आम्हाला
उंचवला आहे मान आमचा उंचावणारच मानबिंदू
सरपंचापासून ते राष्ट्रपतीच्या जागेवर नाव आमचे बिंबवू
आकाशात गेलो आम्ही सौरमंडलवर आमचा हुजरा
आमच्या प्रगतीकडे पाहुन चंद्र तारे ही करती मुजरा
सुरू झाले हो जग आमचे आता नाही थांबणार आम्ही
बाहु मध्ये बळ असेल तर थांबवुन दाखवा तुम्ही
दिग्गज झालो आम्ही तरी नाही सोडले नारीपण
सन्मानाने वागवा आम्हाला आता आम्हीच तुमचे धन
दया, माया, प्रेम, यांची नाही आमच्यात कमी
पण अन्याय विरूध्द उठून रणशिंग फुंकले महिलांनी.

४. वंशाच्या दिव्यापायी नको पणती विझवू आई

– लाड मोनिका विष्णू, बी.ए. प्रथम वर्ष

नऊ महिणे नऊ दिवसांनी
झाली जग बघण्या घाई
वंशाच्या दिव्या पायी
नको पणती विझवू आई ।।१।।

उद्या तूझ्या गर्भाची
चाचणी होणार गं
मुलगी आहे म्हणूनी
सारे नाक मूरडणार गं
माझ्या चिमूकल्या कानाला
ओ..ओ तुझी गुजबूज ऐकू येई
वंशाच्या दिवापायी
नको पणती विझवू आई ।।२।।

अविचारेने तू माझा
करू नको घात गं
जन्माआधी ठेवीन आई
तुला मी सुखात गं
तुझ्या मंजूळ वाणी मधुनी
मज ऐकू दे अंगाई
वंशाच्या दिव्यापायी नको
पणती विझवू आई ।।३।।

पाहू दे दिनूबा मजाला
डोळे भरून गं
घाल माझ्या अंगावरी
मायेचे पांघरूण गं
तुझ माझ्या नशीबी
तूच माझी पून्याई
वंशाच्या दिव्या पायी
नको पणती विझवू आई ।।४।।

मुला परी मुलील ह्या
मिळे जन्माचा आनंद
दोन हात तिला आई
तू घाल पायबंद
भारण पाळण तुझ्या हाती सारे कर्म
वंशाच्या दिव्यापायी नको
पणती विझवू आई ।। ५।।

५. आई ! आई ! आई !

– घनसावंत गणेश शंकर, बी. एस्सी.द्धितीय वर्ष

मातृत्वाला साज देणारी ती आई,
ममतेचं लेणं लेणारी आई,
वात्सलेचं महत्व सांगणारी आई,
मुलांसाठी वातीसमान जळणारी आई,
पाखारांना पंखाची गरम ऊब देणारी आई,
करूणेचा भांडार आई,
आपलं सुख दु:ख विसरून नेहमी लेकरांचा विचार करणारी आई,
आयुष्यातल्या हर एका त्रासात जीचं नाव जिभेनं उच्चारलं ती आई,
सार्थकतेने जिवन जगण्याचा आशिर्वाद देणारी आई !
स्नेह, माया, ममता, त्याग, आत्मसमर्पण यांचा संगृह म्हणजे आई,
जिवनात कधीही न संपणारी शिद्योरी म्हणजे आई !
जिी उणीव , कमतरता ती नसताना जाणवते आणि ती आठवते ती आई, जगण्याचं पाठबळ आई.

६. मुलगी

– कदम संदिप, बी.कॉम. द्धितीय वर्ष

जेव्हा जेव्हा जन्म घेते मुलगी
सुख समृद्धी सोबत आनते मुलगी
आईची सावली तर वडिलांचे रूप आहे मुलगी ।
ईश्वराची अनमोल भेट आहे मुलगी ।
सुर्याची पहिली किरण आहे मुलगी
चंद्राची शितल सावली आहे मुलगी ।।
अंगणातील बहार आहे मुलगी
त्याग आणि समर्पणाचे दुसरे नाव आहे मुलगी
नविन–नवीन नाते बनवत असते मुलगी
जेव्हा सासरी जाते तेव्हा खुप रडवते मुलगी
ज्या घरी जाईल त्या घरी प्रकाश आनते मुलगी
पुन्हा– पुन्हा आठवते मुलगी
मुलीची किंमत त्यांना विचारा ज्यांच्याकडे नाही मुलगी ।।

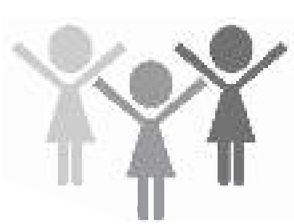

७. लढा स्त्रियांचा

– श्रीधर इंगोले, बी.ए. तृतीय वर्ष

नारी तुझी किमया भारी
जिंकू शकते तू दुनिया सारी
कधी झाशीशी बनूनी राणी लक्ष्मीबाई
तर कधी देशाची राष्ट्रपती प्रतिभाताई
नारी तूझी किमया भारी

केलीस तू प्रगती शिकूनी न्यारी
घेतली कल्पनाने चंद्रावर उंच भरारी
शोधून काढले आपल्या देशातील भेदी
नाव आहे तिचे किरण बेदी

उघडूनी सावित्रीने शिक्षणाचे द्वार
म्हणूनी झाला नारीचा उद्धार
मानीतो आम्ही त्यांचे उपकार फार
मानणार नाहीत आम्ही कधीच या स्पर्धेत हार

घेऊनी या थोर स्त्रियांचा धडा
नारींनो तुम्ही या समाज व्यवस्थेवर तुटूनी पडा

स्त्रीभृण हत्या करणाऱ्या या
नाराधमाचा समूळ काटा काठा
द्या तूम्ही असा उकजूटीने समतेच ; लढा
फक्तलढा ! फक्तलढा ! फक्तलढा !

८. स्त्रीभ्रुण हत्या

– वंदना रामराव साळवे, एम.ए. इंग्लिश प्रथम वर्ष

तीच आई, तीच मुलगी
तीच जीवनाची साथीदार
जर संपली तीची उत्पत्ती
तर मिळेल का आधार ?

सायना, कल्पना, सानिया, सुनिता
यशस्विनीचा नावे किती सांगावा
स्त्रीमुळेच आहे आपुले अस्तित्व
म्हूणनच स्त्री भ्रुणहत्या थांबवावी.

मुलगा मुलगी समान नारा
आज प्रत्येक जण देतच आहे
पण वर्तमाणाची स्थिती पाहता
मुलींचे प्रमाण घरतेच आहे.

सगळे मिळूनी आता
ह्या जगात द्या एकच नारा
थांबवा मुलींची हत्या
कारण तिच्याविना सगळा कोरडाच वारा
तिच्याविना सगळा कोरडाच वारा.

१. काय असते एक मुलगी

– श्वेता वा. काठोळे, बी. एस्सी तृतीय वर्ष

एक मुलगी – एक ठिणगी अग्नीची
पाण्याचा अंश पडताच अस्तित्व संपवणारी
ज्वलनशीलाचा थेंब पडताच अस्तित्वात येणारी

एक मुलगी – एक थेंब पाण्याचा
समुद्रात एकरूप होणारा
दुष्काळात सुखावणारा

एक मुलगी – एक थेंब रक्ताचा
असताना किंमत नाही
नसताना चिंता जिवाची

एक मुलगी–एक क्षण आठवणींचा
कधी रडवणारा, कधी हसवणारा
कधी क्षण रागाचा तर कधी प्रेमाचा

एम मुलगी–एक रूप आदीशक्तिचे
कधी वात्सल्याचे प्रतिक
तर कधी महाकालीचे रूप ते अनोखे

एक मुलगी–एक फुल वेलीचे
कधी आयुष्याच्या वेलीवर डोलावणारे
कधी क्षणमुंगार होवून कोमेजणारे

एक मुलगी–एक स्पंदन हृदयाचे
कळत नकळत आयुष्याचे वळण बदलणारे

१०. ताकत नारीची...

– पल्लवी सिताराम, बी.एस्सी.तृतीय वर्ष

उठा मुलींनो,
लढा मुलींनो,
देशासाठी उरा मुलींनो,
अनं अस्थितत्वासाठी झगडा मुलींनो ।

आत्म्याला परखा,
ताकतीला ओळखा,
शौर्याचा भडका,
जगामध्ये झळका ।

वेळ पाहून स्वारीची,
दाखवा ताकत नारीची
शपत घेऊन तलवारीच्या धारीची,
एकवटून थांबवा हत्या पोरीची ।

जो करीन नारीचा छळ,
त्याला दाखवा मनगटाचा बख,
शब्दांचा उमटेल जेव्हा कायमचा वळ,
तेव्हाच नष्ट होईल त्याच्या वासनेची कख ।

पुढे आहे तुमच्या उभ आभाळ,
नका बनु तुम्ही कुणावर भार,
तुम्हीच द्या जगाला आधार
हेच खरे आहे जीवणाचे सार ।

११. ती स्त्री शक्ती

– नम्रता गणेश वाघमारे (बी. ए. तृतीय वर्ष)

स्त्री शक्ती म्हणूनी करती
केवळ मुर्तिची भक्ती,
श्रद्धेच्या रूपाने ती
लक्ष्मी, दुर्गा, सरस्वती
'ती' स्त्री शक्ति...!

ती माझी माय,
ती धर्ती,
भुमिका सांभाळती
आई, बहिण, पत्नि,
'ती' स्त्री शक्ति...!

जेव्हा इतिहास पाहती
महापुरूषात तीची गणती
पण तिज् विना नाही
तुम्हा सारथी
'ती' स्त्री शक्ति...!

तेजस्वी सुर्याची सावली
बनुनी अनाथांची माऊली
तिच्या रूपाने जाहली सावित्री
'ती' स्त्री शक्ति...!

तिच्या पदरात आनंद मावती
तिला न लागे मायेची पावती
देती सुखांची आहुती
'ती' स्त्री शक्ति...!

म्हणती तिला विद्या दात्री
तिच्या हाती संसाराची खात्री
परंतू, पडते तिच्या दु:खचं पदरी
'ती' स्त्री शक्ति...!

बनऊनी तिज्ला दास
चालवतो पुरूष आपली मक्ती,
पण आज बदले परिस्थिती
'ती' स्त्री शक्ति...!

अत्याचार सहन करत होती
मनोमन झुरत होती,
पण आज होती जागृती
'ती' स्त्री शक्ति...!

वाहत्या प्रवाहीची नदी
गंगा-यमुना-सरस्वती,
ती पर्वतांची साक्षी
'ती' स्त्री शक्ति...!

करती ती शिक्षणाची भक्ति
तिला करावे न लागे सक्ति,
समजु नका तिला
चार ओळींची पंक्ती
'ती' स्त्री शक्ति...!

तिच्या जन्माची स्मृती
प्रसन्न ठेवते ज्योती
तिच्यातच् हिरे नि मोती
'ती' स्त्री शक्ति...!

ती वंशाची पंती
घडविणार आज क्रांती,
तरी ती निर्मख शांती
'ती' स्त्री शक्ति...!

प्रथमता: स्त्री शिक्षणाला
उच्च कोटीच्या शिखरावर
पोहचवण्यासाठी पहिले
पाऊल उचलणारे महात्मा
त्योतिबा फुले आणि
सावित्रीबाई फुले यांना
वंदन !

स्त्री व्यक्तिचित्र

१. मलाला : एक शक्ती , एक प्रेरणा

- शैलजा राजाभाऊ गोसावी (बी. एस्सी. द्वितीय वर्ष)

मलाला युसुफझई- हे सध्या जग प्रसिध्द होत असलेलं नाव कदाचित सर्वांत कमी वय असलेल्या व्यक्तिमत्त्वाच्याचं असेल . त्याच कारणंही तेवढचं मोठं आहे ते म्हणजे मलालाने मुलींच्या शिक्षाणासाठी, लहान मुलांच्या हक्कांसाठी केलेला आणि अजूनही सुरू असणारा संघर्ष. माणसाला एखाद्या गोष्टीची जाणीव किंवा महत्तव तेव्हाच कळतं जेव्हा त्याचा अनुभव येतो. त्याचप्रमाणे या संघर्षाची सुरूवात तेव्हा झाली, जेव्हा स्वत: मलाला शाळेत जाण्यापासून वंचित राहू लागली. खरं तर शिक्षणासाठी सुरू असणाऱ्या लढ्यात लढण्याची प्रेरणा तिला तिच्या वडिलांकडून मिळाली.

मलालाचा जन्म १२ जुलै १११७ साली पाकिस्तानातील स्वात जिल्ह्यातील मिंगोरा येथे झाला. झियाउद्दीन आणि तोर पिकानी हे तिचे आई वडिल. तिचे वडिल एक कवी आहेत आणि ते स्वत: शाळा चालवतात आणि शिक्षणाचा प्रसार करण्याचे काम करतात. स्वात हे निसर्ग सौदर्य लाभलेलं ठिकाण परंतु २००४ साली तहरिक-ए-तालिबान ही दहशतवाद्यांची संघटना स्वात मध्ये आली आणि स्वातचे चित्रच पालटले. एक ते दोन वर्षातच त्यांनी स्वात मध्ये दहशत पसरवण्याचे काम सुरू केले. त्यांनी ४०० हुन अधिक शाळा बंद पाडल्या. मुलींना शाळेत जाण्यापासून रोखले जात होते. महिलांना बाजारात जाता येते नव्हते, त्यांना घराबाहेर निघण्यास मज्जाव नव्हता. अशाप्रकारे महिलांचे शिक्षण, त्यांचे मूलभूत हक्क, त्यांच्याकडून हिरावून घेतले जात होते. त्यांना कुठल्याही प्रकारचे स्वातंत्र्य नव्हते. स्वातंत्र्यापूर्वी भारतातील स्त्रियांनाही शिकता येत नव्हते. त्यासाठी त्यांना संघर्ष करावा लागला. पहिल्या महिला शिक्षिका क्रांतीज्योती सावित्रीबाई फुले यांनी घेतलेल्या कठोर परिश्रमामुळे मुलींना शिक्षण घेणे शक्य झाले. त्यांनी निर्भयपणे अनेक अडचणींना सामोरे जाऊन घेतलेल्या कष्टाचे फलस्वरूप म्हणजेच आज मुली प्रत्येक क्षेत्रात प्रगती करताना दिसत आहेत. परंतु या एकविसाव्या शतकातही स्वातमधील मुलींना शाळेत जाता येवू नये ही शोकांतिकाच आहे. याला जबाबदार होते दहशतवादी त्यांच्या विरोधात जाण्याची हिंमत नव्हती. परंतू आपल्याला शिक्षणाचा मूलभूत हक्क मिळायला हवा आणि त्यासाठी कुणाचीही वाट न पाहता आणि आपल्या हक्कांसाठी लढायला उभे रहावे लागेल असे मलालाला वाटू लागले. आणि ती प्रसार माध्यमातून, वृत्तपत्रांमधून किंवा बॉल्गच्या आणि डायरीच्या माध्यमातून तालिबान्यांच्या विरूद्ध बोलू लागली. त्यांना शिक्षणाचे महत्त्व सांगू लागली. ती शांततेच्या माध्यमातून, त्यांना शिक्षणाचे महत्त्व पटवून देण्यासाठी, लोकांना अन्यायाविरूद्ध उभे राहण्यासाठी खूप कठोर परिश्रम घेत होती. ती निडर होती. तिच्यामध्ये प्रचंड आत्मविश्वास होता. BBC मध्ये Blog लिहिण्यास कुणीही तयार असताना झियाउद्दीन , तिच्या वडिलांनी आपल्या मुलीला पाठिंबा देत बॉल्गस् लिहिण्याचे सांगून मोठे धाडस दाखवले. कारण आपण कल्पना करू शकतो हे काम एवढे सोपे नव्हते, कुणाचाही

पाठिंबा नसताना तालिबान्यांविरूद्ध लढण्याची जोखीम त्यांनी उचलली होती.

अशा धाडसी वडिलांकडून मलाला प्रेरित झाली होती. डॉक्टर होण्याचे लहान पणापासून स्वप्न आता राजकीय नेता व्हायचे असे झाले. ते तिच्या वडिलांच्या प्रोत्साहनानेच. कारण तिला तिच्या देशाला तालिबान्यांच्या तावडीतून सोडायचे होते. प्रत्येक मुलाला शिक्षणाचा हक्क मिळवून द्यायचा होता.

आता ती देशांतच नाही तर आंतरराष्ट्रीय पातळीवरूनही मुलींच्या शिक्षणाबद्दलच्या हक्कांबद्दल बोलू लागली. स्वात मध्ये तालिबानी कशा प्रकारे दहशत पसरवत आहेत हे जगासमोर मांडू लागली. आणि ऑक्टोबर २०११ मध्ये आंतरराष्ट्रीय बालशांती पुरस्काराची मानकरी ठरली. आणि अशी ती पहिलीच पाकिस्तानी मुलगी होती. त्यापाठोपाठच पाकिस्तान सरकारकडून तिला पाकिस्तानचा पहिला राष्ट्रीय बालशांती पुरस्कार प्रदान करण्यात आला.

२०१२ मध्ये तिच्या संघर्षाचे रूपांतर सक्रियतेमध्ये झाले. Malala Education Foundation च्या माध्यमातून मुलींना शाळेत जाण्याची संधी निर्माण करावी असे तिने ठरवले. तिचे कार्य जसजसे पुढे जात होते तशातच तिच्या जीवाला धोका वाढला. वृत्तपत्रातून, फेसबुकवरून तिला जीवे मारण्याची धमकी तालिबान्यांकडून देण्यात आली. परंतु ती या धमक्यांना घाबरणारी नव्हती. आपल्या मूलभूत हक्कांसाठी लढणारी ती त्यांना सामोरे जायला तयार होती. चौदा वर्षे वय असलेली मुलगी एवढ्या निडर पणे दहशतवाद्यांना सामोरे जायला तयार आहे. शिक्षणासाठी तिला आपल्या जीवाचीही पर्वा नाही. मुलींसाठी ती प्रेरणेचा एक मोठा स्त्रोतच आहे आणि समाजासाठी काम करणाऱ्या लोकांना अनेक हालअपेष्टा सहन कराव्या लागतात, किंबहूना ते सहन करण्याची शक्ती त्यांच्यामध्ये असते, प्रसंगी त्यांना मरणालाही सामोरे जावे लागावे आणि हेच मलालाच्या बाबतीतही घडत होते. परंतु तिने कधीही हार मानली नाही, तिने तिचा आत्मविश्वास कधीही कमी होवू दिला नाही. कारण तिला शिक्षणाचे महत्त्व कळाले होते. ती मानते की शिक्षण हीच महिलांची शक्ती आहे आणि ते जर त्यांना मिळाले तर त्या अधिक शक्तीशाली बनतील, देशाच्या सर्वोच्च पद मिळविण्याची ही त्यांची क्षमता असेल. आणि हेच तालिबान्यांना नको होते.

आणि मलाला तर सर्वांना शिक्षण मिळावे म्हणून लढत आहे, शाळा चालवत आहे. शिक्षणाच्या हक्कांसाठी ठिकठिकाणी बोलून शिक्षणाचे महत्त्व पटवून देत आहे हे तर तालिबान्यांना अजिबातच रूचण्यासारखे नव्हते आणि म्हणूनच त्यांनी मलालाला टार्गेट करण्याचे ठरवले आणि १ ऑक्टोबर २०१२ मध्ये शाळेतून परत येत असताना तालिबानी दहशतवाद्यांनी बसवर हल्ला चढवला आणि मलालावर गोळी झाडली. ती गोळी तिच्या डोक्यात लागल्यामुळे चार ते पाच ऑपरेशन्स नंतरही ती बेशुद्ध अवस्थेत होती. पुन्हा उपचारानंतर ती कोमा मधून बाहेर आली. तिच्या मुलींच्या शिक्षणासाठी असलेल्या प्रबळ इच्छाशक्तीनेच तिला जीवनदान दिले होते. तिने एक कठीण परिक्षाच पार केली होती आणि यापुढेही तिला आपले काम सुरूच ठेवायचे होते. अजूनही तिचा संघर्ष संपलेला नव्हता कारण तालिबान्यांनी तिला पुन्हा टार्गेट करण्याचे ठरवले होत. धर्माच्या नावावर हा क्रुरपणा ते चालवत होते. धर्माचा वापर ते स्वत: च्या हितासाठी करत होते. कारण त्यांना विरोध करणारे कुणीच नव्हते. त्यामुळे ते जे म्हणतील तिच पुर्व दिशा. त्यांचे जे दहशत पसरवण्याचे काम चालू होते ते धर्माच्या नावावर परंतु

कुठलाही धर्म असे करायला सांगत नाही त्यांनाही माहित असते परंतु क्रुरपणाची सीमाच ओलांडली असेल तर त्यांना काहीच दिसणार नाही.

या हल्याचा मलालावर तेवढासा परिणाम झाला नव्हता. कारण ती म्हणते 'दहशतवाद्यांनी माझ्या महत्त्वकांक्षा, माझे ध्येय नष्ट करण्याचा प्रयत्न केला परंतु माझ्या आयुष्यात काहीच बदल झाला नाही.

केवळ नैराश्य, भीती, शक्तीघनता नष्ट झाल्या आणि धैर्य, शक्ती आणि सामर्थ्य यांनी जन्म घेतला एवढाच बदल झाला.' एवढेच नाही तर दहशतवाद्यांच्या मुलामुलींनाही शिक्षण मिळावे असे तिला वाटते. यावरून तिच्या ध्येयांमधील प्रामाणिकपणा आपल्याला दिसून येतो.

एका मुलाखती दरम्यान ती सांगते, 'शिक्षण घेणे किंवा शाळेत जाणे हे केवळ विषयांचे शिक्षण घेणे एवढ्यापुरतेच मर्यादित नाही तर जे ज्ञान, जे शिक्षण आपल्याला शाळेतून भेटते ते आपल्याला अनेक गोष्टी शिकवितात, यांपलीकडेही स्त्री-पुरूष, धर्म-जात यांत कुठल्याही प्रकारचा भेद न मानता एकमेकांचे धर्म समजून घेणे, एकाप्याने रहाणे हे शिकवते. आम्ही त्यांमुळेच शिक्षण घेणे अत्यंत महत्त्वाचे आहे असे ती मानते.'

तिने केलेला मुलांच्या शिक्षणासाठीचा संघर्ष पाहून तिला १० ऑक्टोबर २०१४ मध्ये नोबेल शांती पुरस्कारा साठी निवडण्यात आले. वयाच्या १७ व्या वर्षी नोबेल पारितोषिक मिळवणारी ती सर्वात तरूण व्यक्ती ठरली आहे आणि दुसरी पाकिस्तानी नागरिक ठरली आहे.

एवढ्या लहान वयांत मलालाने केलेला शिक्षणाच्या हक्कांसाठीचा व अन्यायाविरूद्धाचा संघर्ष प्रत्येक मुलीला किंवा महिलेला नेहमीच प्रेरणादायी ठरणारा आहे.

आजाऱ्याच्या उशापाशी दिवा होवून जागते
भल्या पहाटे उठून पुन्हा बाई कामाला लागते
रांधा, वाढा, उष्टी काढा कपाळावर गोंदण
राबण्याचा गाव तिला लग्नात मिळाला आंदण
तिच्या अहेवयुड्याआड मनगट असते घट्ट
'सारे मीच करीन' तिचा जन्मताच हट्ट
कुशीत भार वाहून देते वंशासाठी दिवा
पुढच्या अनेक पिढ्यासाठी तीच जुळवते दुवा
भुईत पाय रुजवून बाई आभाळावर फुलते
देहाचाच खांब करुन अवघे घर तोलते !

- शांता शेळके

२. 'मदर तेरेसा' : जागर स्त्री शक्तीचा

– कुलकर्णी राधा, बी. एस्सी. तृतीय वर्ष

सेवाव्रती मदर तेरेसा या महान विदुषींनी देशात सेवेचा एक अखंड नंदादिप तेवत ठेवला. त्यामुळे गरिब, अनाथ, महारोग्यांना जीवन सुसह्य झाले. ख्रिस्ती धर्मसेवक असलेल्या तेरेसा यांनी वयाच्या १२ व्या वर्षापासून सेवेला वाहून घेतले. पुढे उभे आयुष्य त्यांनी जनसेवेला वाहीले. त्यांच्या या महान कार्याची दखल जगानेही घेतली.

जे का रंजले गांजले, त्यासी म्हणे जो आपुले ।

तोची साधु ओळखावा देव तेथेची जानावा ।

सन १११० च्या ऑगस्ट महिन्यात युगोस्लाव्हीया या देशातील एका लहानशा खेड्यात मदर तेरेसांचा जन्म झाला. लहानपणापासूनच गरीब, दु:खी, असाह्य लोकांबद्दला त्यांना आत्मियता वाटल असे. ११२१ मध्ये मिशनने त्यांना भारतात 'कलकत्ता' येथे सेंट मेरी हायस्कूल इथं पाठवले. तेथूनच त्यांच्या सेवाकार्याची सुरूवात झाली.

पुढे मदर तेरेसा यांनी 'मिशन ऑफ चॅरिटी' या नावाने स्वत: चे मिशन सुरू केले. आपल्या मिशनचे काम करीत असताना काही दिवसांनी त्यांनी गरीब, असहाय्य लोकांसाठी 'निर्मल हृदय' नावाचा आश्रम काढला. जिथे गरीबांना मोफत औषोधोपचार केले जातात. तसेच अनाथ मुलांसाठी 'निर्मल शिशू भवन' नावाचा स्वतंत्र आश्रम काढला.

मदर तेरेसा या स्वत: युद्धभुमीवर हिंडल्या, त्या अतिशय साहसी व धाडसीवृत्तीच्या देखील होत्या. त्यांना अनेक मानसन्मान मिळाले. ११७१ मध्ये त्यांना शांततेचे नोबेल पारितोषिकही मिळाले. 'भारतरत्न 'हा सर्वोच्च नागरी पुरस्कारही देऊन शासनाने त्यांच्या कार्याचा गौरव केला.

आजच्या पिढीतील तरूणींसाठी मदर तेरेसा हे एक जिवंत उदाहरण आहे. त्यांच्या या कार्यासाठी मुंगीचा वाटा तरी अवश्य बनन्याचा प्रयत्न करूया ! आणि स्त्री शक्तीची '' शक्ती'' जगाला ही दाखवून देवूया !

राम म्हणू राम नाही सीतेच्या तोलाचा
हिरकणी सीताबाई राम हलक्या दिलाचा

– लोकगीत

३. अविष्कार स्त्री शक्तीचा

- शेख यजाज, बी. कॉम. तृतीय वर्ष

स्त्री ही त्याग, नम्रता, श्रद्धा व सुजाणपणा याची मूर्ती आहे ती कोणत्याच बाबतीत कमी नाही. पारंपारिक-रित्या समजली जाणारी रोजची कामे महिला करत आहे यात काही शंका नाही.

भारतीय तत्त्वज्ञानानूसार अस्तित्वाच्या त्रिकोणाच्या पायाच्या एका टोकाला पायाभूत सूविधा व समृद्धी देणारी लक्ष्मी दुसऱ्या टोकाला शक्ती देणारी संरक्षण देणारी महाकाली दुर्गा आणि त्रिकोणाच्या शिरोबिंदूमध्ये ज्ञान कल्पना देणारी महासरस्वती असते अशा प्रकारे या तीन शक्तींना स्थान दिलेले आहे. भारतात पुजा जरी पुरूष देवतांची केली जात असली तरी चर्चा होते त्यांच्या शक्तीची, त्याच्या असलेल्या स्त्री शक्तीची.

तसे पाहाता भारतात समाजातील झुकते स्थान स्त्रीयांना पुरूषाच्या तुलनेत मिळालेले नाही. गेल्या शतकात त्यांना कराव्या लागलेल्या संघर्षाचा आणि त्यातून त्यांनी साधलेली संधी प्रगती यांचा प्रवास भारत स्वतंत्र झाला तेव्हापासुन सुधारत जाणारा महिला वर्ग त्यांची प्रगती. ११५० मध्ये प्रेम माधुर यांना भारतातील पहिली व्यवसायिक महिला वैमानिक होण्याचा मान ११५२ चा ऑलमपीक स्पर्धामध्ये पुरूष व महिलांना एकत्र खेळण्याची संधी, भारतदेशाची पहिली महिला पंतप्रधान इंदिरा गांधी, सुचिता कृपलानी यांना भारताच्या पहिल्या महिला मुख्यमंत्री होण्याचा मान मिळाले, भारतीय पोलिस सेवेत अधिकारी पदावर दाखल झालेल्या पहिली महिला किरण बेदी भारतीय राष्ट्रपतीपदी महिलेची निवड प्रतिभाताई पाटील, गाणसम्राज्ञी लता मंगेशकर यांना ५०% आरक्षण आणि महिला अधिकारीणीचा जबाबदारीपणे पडणारे प्रत्येक पाऊल आणि पार पाडले जाणारे कर्तव्य यास केंद्रित करणारे ठरले आहे. फरक आहे त्यांना समजून घेण्याचा आदर देण्याचा पुरूषाप्रमाणे समान लेखण्याचा.

स्त्री जन्म म्हणुनी न व्हावे उदास
मीच मुलगा मीच मुलगी असा करावा ध्यास

आज समाजात स्त्री आणि पुरूषांना स्थानिक स्वराज्य संस्थेमध्ये समाज म्हणजेच ५०-५०% आरक्षण शासनाने दिलेले आहे. पण भारत हा आज एकविसाव्या शतकात असला तरी रूढी, परंपरा, प्रथा ह्या पुर्णत: नष्ट झालेल्या नाहीत त्यामुळेच स्त्रीयांचे शिक्षणाचे प्रमाण तसे कमीच आहे. पण आधुनिकीकरण, जागतिकीकरण आणि औद्योगिकीकरणामुळे समाजात तांत्रिक बदल झाल्यामुळे याचा परिणाम समाजावर झाला आहे आणि याचाच परिणाम स्त्री शिक्षणास मोठ्या प्रमाणात पाटबळ मिळत आहे. 'भुतकाळात राज्य करसे होते व ते वर्तमान काळात करसे आहे याचा ताळमेळ घालून एक पाऊल पुढे टाकले जात आहे.' या कारणामुळेच आमची गती दुसऱ्या देशापेक्षा कमी आहे. स्त्रियांना मिळणाऱ्या दुय्यम दर्जा हा आमच्या देशाच्या प्रगतीतील अडथडा आहे आणि याचाच सामना करत इतिहास घडविणाऱ्या रणरागिनी समाजात दिवसेंदिवस येत आहे भुतकाळ लक्षात घेत चुकांचा अभ्यास करत. उंचच्या -उंच आकाशात भरारी घेत आहे. ज्या भूमित राजमाताने आपल्या पुत्रास शिक्षण देऊन महाराष्ट्राला स्वराज्य

बनविले एवढेच कशाला छत्रपती राजारामाच्या पत्नी महाराणी ताराबाई ज्याने औरंगजेबासारख्या बलाढ्य राज्याला गनिमीकाव्याने सळोकीपळी करून सोडले आपले राज्य कायम ठेवले अशा ह्या महाराणी.

'मेरी झाँसी नही दूँगी ' म्हणत इंग्रजांना सळोकीपळो करून सोडणारी १८५७ च्या उठावाची महत्त्वाची भुमिका असलेली 'झाँसी ची राणी लक्ष्मीबाई ' जीने भारताच्या स्वातंत्र्यासाठी जिवणाच्या शेवटच्या श्वासापर्यंत आपल्या मातीसाठी लढली आणि 'मेरी झाँसी नही दुँगी' म्हणत रणांगणावर मरण पावली. हा स्त्रियांचा इतिहास इथेच संपला नाही स्त्री शिक्षणाला पाठिंबा देऊन सुरूवातीस स्वत: शिकून स्त्रियांना शिक्षण देणारी पहिली महिला शिक्षीका म्हणून सर्वांशी परिचीत अशा सावित्रीबाई फुले ने समाजातील धर्मांतराचा शेणांचा, दगड, माती अंड्यांचा मारा खात स्त्री शिक्षणास पाठिंबा दिला ज्यामुळे स्त्रीयांना जुन्या, कर्मठ, रूढी परंपराचा खरा खोटा इतिहास कळाला आणि याचाच एक परिणाम म्हणजे आजची स्त्री आणि महात्मा ज्योतिराव फुले यांची म्हण पूर्ण झाली. 'ज्याच्या हाती पाळण्याची दोरी तीच जगाची उद्धारी'.

मागचा इतिहास लक्षात घेऊन इतिहासात आपले नाव करणाऱ्या काही आजच्या स्त्रीया – ''मै सिलेक्टेड हूँ, इलेक्टेड नही....'' ज्योतिप्रीया सिंह

शहाण्या माणसानं पोलीस स्टेशनची पायरी कधी चढू नये, असं म्हणतात पण कोल्हापूरच्या पोलीस मुख्यालयात सध्या याउलट परिस्थिती आहे. आपल्या पाठीशी खंबीरपणे उभी राहू शकेल अशी एक महिला पोलीस अधिकारी मुख्य ठाण्यात असल्याचं कळाल्यापासून महिलाचं काय; पण सर्वसामान्य नागरीक सरळ पोलीस ठाण्यात जातात. आपली गाऱ्हाणी मांडण्याची हिंमत करतात.

अप्पर पोलीस अधिक्षक ज्योतिप्रीया सिंह त्या आल्या आणि कोल्हापुरात पोलीस ठाण्याचं चित्रंच वेगळ दिसायला लागलं. पोलीस ठाण्यात मॅडमच्या केबिनसमोर भेटायला आलेल्यांची भली मोठी रांग त्यात सर्वाधिक संख्या महिलांची प्रत्येकाची केस वेगळी, तक्रारी वेगळ्या, पण बायका स्वत: हिंमतीने पोलीस ठाण्यात येऊ लागल्या हेच त्यांच्या कामाचं यश.

ज्योतिप्रीया सिंह या मुळच्या उत्तर प्रदेशमधील लखनौच्या त्यांचे वडील पोलीस अधिकारी असल्याने प्रशासकिय सेवेचा आदर्श त्यांच्या घरातच होता. वडिलांना खाकी वर्दीत पाहतच मोठ्या झालेल्या ज्योतिप्रीया तशा शालेय जीवनापासून धडाडीच्या. एम. एस्सी. केल्यानंतर २००८ मध्ये त्या आयपीएस आणि प्राक्षिणार्थी उपअधिक्षक म्हणून नगर जिल्हयात रूजु झाल्या. तिथे त्यांनी आपल्या धडाडीची चुणूक दाखवलीच होती. कुंटणखान्यांवर छापा टाकून तरूणीचा सूटका केली. दरोडे, खून आदिसंह अवैध धंद्यावर कारवाई करून गुन्हेगारांच्या मुसक्या अवळल्या तिथे त्यांचा नागरी सत्कार करण्यात आला. जानेवारीमध्ये त्या कोल्हापुरात अप्पर पोलीस अधिक्षक म्हणून रूजू झाल्या मटका चालकांवर कारवाई केल्यानंतर त्यांनी यादवनगर परिसरातील वेगळ्या व्यवसाय करणाऱ्या जरब बसवली. तरूणीची सुधारगृहात रवानगी केली. महाविद्यालयातून छेडछाडीच्या थेट तक्रारी ज्योतिप्रीयासिंह यांच्याकडे येत होत्या. मुलींमध्ये सुरक्षिततेच्या भावना निर्माण व्हावी यासाठी त्यांनी मंडळ करून मोजक्या मुलींसह शहरातील महाविद्यालयांना अचानक भेटी देत रोडरोमिओंना पोलिसांनी

खाक्या दाखवला. एवढेच नव्हेतर यंदाच्या गणेश विसर्जन मिरवणूकीत इर्ष्येने डॉलबी लावणाऱ्या तरूण मंडळांना आणि अतिउत्साही कार्यकत्यांनी मॅडम पाहताच डॉलबीच्या भिंती उतरवल्या. आणि ज्योतिप्रीयासिंह सांगतात, या क्षेत्रात यायच असेल तर तुमची मानसिकता सक्षम असले पाहिजे. आपल्या हाती कायदा असतो आणि तोच सर्वश्रेष्ठ असं मानून निष्ठेने काम करावे लागते. घराबाहेरच हे जसं जग असतं, तसं घरातलं ही हे एक जग असतं. घराची, घरातल्या माणसांची आपल्यावर जबाबदारी असते. तेव्हा त्यांनाही वेळ देत, अपेक्षापुर्ण करत आपल्याला निभवावे लागतं. हे सारं घरांच्या पाठिंब्याशिवाय जमुच शकत नाही. एक मात्र नक्की, घरच्यांनाही मुलींना मान खाली घालून नाही तर ताठ मानेन जगायला शिकवलं पाहिजे. तरच ती बदलत्या जगात सर्व आव्हानांचा निडर होऊन सामना करू शकते.

'वर्धा जिल्हयातली एक महिला 'अधिकारी' हातात कायद्याचा शस्त्र घेते,नियमावर बोट ठेवते आणि वाळुमाफियांना सळो की पळो करून सोडते'– प्रियदर्शीनी बोरकर

एक महिला 'अधिकारी' हातात कायद्याचा शस्त्र घेते. नियमावर बोट ठेवते. सकाळी २०:३० ते सायंकाळी ६ अशी नाकासमोर चाकोरीबद्ध नोकरी करणं त्यांना मान्य नाही. आपल्या कार्यक्षेत्रात राजरोसपणे चालणारे अवैध धंदे पाहावत नाहीत.

मग त्यांनी वाळुमाफियांना वठणीवर आणायचं ठरवलंच. वाळूमाफियांच्या मुख्याला बांधून त्या त्यांच्याकडुन शपथपत्रच लिहुण घेतात. 'पुन्हा वाळुचा उपसा करणार नाही' असं शपथेवर नोंदवून ही घेतात.

त्यांची दबंगगिरी कर्तत्त्वाची नवी मोहर उमटवते. एम महिला अधिकारी कोणालाही न घाबरता बाळुचे अवैध धंदे बंद करत आहे. ही बाब कार्यसेनातील लोकांच्या लक्षात येताच तेही सहकार्याला येतात.

प्रियदर्शिनी उपसेन बोरकर वर्धा जिल्हयाच्या सेलू तहसील कार्यालयात तहसीलदार म्हणून रूजू झाल्या. २००४-०५ मध्ये त्यांनी कोकण विभागातील भिवंडी (जी. ठाणे) येथे पहिल्यांदा परिविसाधीन अधिकारी म्हणजे प्रोफेशनवर कर्तव्यास प्रारंभ केला. अल्पावधीतच त्यांच यवतमाळ जिल्ह्यात स्थानांतर करण्यात आले. २०१३ पर्यंत त्यांनी यवतमाळ जिल्हयात कर्तव्य बजावलं. सुत्र हाती घेऊन यवतमाळ जिल्हयातील राळेगांव तहसिलमध्ये त्या रूजू झाल्या आणि पुर्णपणे त्यांनी दणादण कामाला सुरूवात केली मोर्चा उघडला तो वाळुमाफियाच्या विरोधात. मनात कसलीही भीती न बाळगता वाळुमाफियावर त्या तुटुन पडायच्या. रस्त्याने रेती भरून जाणाऱ्या प्रत्येक ट्रक, ट्रॅक्टरवर प्रियदर्शिनीची नजर असायची. त्या सर्व वाहाने धरून तहसीलच्या आवारात जमा करायच्या. अशा वाहनाच्या रांगा तहसील कार्यालयात दिसू लागल्या. वाहन मालक तहसील गाठुन वाहनांची सूटका करण्यासाठी धडपडायचे. पण कर्तव्यावर आणि कायद्यावर ठाम असलेल्या प्रियदर्शिनी कशालाही डरल्या नाहीत.

ही कुठल्याही चित्रपटाची कथा नाही कायद्याचे शस्त्र हातात घेऊन वाळुमाफीयांना सळो की पळो करून सोडण्याचा एका कर्तव्यदक्ष महिला अधिकाऱ्याची कर्तबगारी आहे. कायद्यापुढे कोणी मोठं नाही हे त्यांनी दाखवून दिलं आहे.

अशा ह्या आजच्या स्त्रीया पुरूषा प्रमाणेच धडाडी मारणाऱ्या, परिस्थिंना योग्य पद्धतीने हाताळणाऱ्या रणरागिनी आज निर्माण होत आहे. आज स्त्री ही पुरूषा प्रमाणेच ॲटो चालक, कार चालक, कोकलेण, ट्रक, ट्रॅक्टर एवढेच नाही तर ती कंपनीतील मोठ-मोठ्या मशिनी हाताळताना दिसते. विश्वविजेती टेनिसपट बर्नी, बॉक्सर बनते, अशा या स्त्रीयांना आपण एका शक्तीच्या रूपाने पाहाने आवश्यक आहे. सप्टेबर २०१० मध्ये सुनिता विल्यमस्ची लेख आला होता ती म्हणते 'गरूडाला कबूतराचे पंख लावले असतील तरी उंच भरारी घेण्याची ताकत रक्तातच असते.' आणि ती आमच्यात आहे. आम्हाला पण संधी द्या काही करून दाखवण्याची अशी ती म्हणते. यामुळे आम्हा सर्वाना आपले दृष्टीकोन बदलुन स्त्रीशक्तीला पाठिंबा देणे गरजेचे आहे.

'अजुन दुर क्षितीज आमुचे
अजुन जायचे पुढे
पुन्हा नमवू वादळ वारे
पुन्हा उभारू शिडे.....'

नवरा म्हणाला
दिव्याची ज्योत खाली कर
मला उजेडाचा त्रास होतोय
मुलगा म्हणाला
आई, दिव्याची ज्योत वरकर
मला अभ्यासाचं दिसत नाही
ती रात्रभर दिव्याची ज्योत
खालीवर करत राहिली
नवऱ्याच्या आणि मुलाच्यामध्ये
आयुष्यभर जळत राहिली

- प्रशांत असनारे

नाटक

१. माझी माती.. माझी माणसं..

– संध्या काळदाते, बी.ए. द्वितीय वर्ष

नाटकातील पात्र :– ग्रामीण स्त्री सखु, तिचा नवरा ग्यानबा, सरपंच, शहरातील साहेब त्यांच्या गावातील बायका.

(सकाळी उठून सडा, सावरण, रांगोळी करून सखु लेकरांच आवरून देते व त्यांना शाळेत पाठवते आणि तिच्या मालकाला बांधावर भाकरी घेऊन जाते व ती ही शेतीच्या कामाला लागते तेवढ्यात शहरातील साहेब येतो)

साहेब: बाई तुम्हाला हे शेत विकाव लागणार आहे. तेव्हा तुम्ही हे शेत आमच्या शेटला द्या आणि मोबदल्यात काय मागाल ते देऊ.

सखु: पण ? कशापायी विकाव आम्ही ?

साहेब : इथे एक मोठा बार उभारण्यात येणार आहे.

(तेवढ्यात तिचा नवरा तिथे येतो.)

ग्यानबा: काय झाल गं ! काय म्हणत्यात, हे साहेब त्यांना पाणी बिणी पाहिजेत काय ? त्यांना उभं केलंस पाणी बिणी दे की.

साहेब: हे बघा मी तुमच्या मातीच्या भांड्यातलं पाणी प्यायला नाही आलोय. मी आलोय तुमची शेती विकत घेण्यासाठी.

(तेवढ्यात सरपंच तिथे येतात.)

सरपंच: काय झालं... करायचं का उद्‌घाटन आपल्या बारचं.

ग्यानबा: पण...... सरपंच

सरपंच: हे बघ ग्यानबा तात्या, तु शेती देऊन टाक सरकारला ? इथं मोठी बिल्डींग उभी करतील ते अन् गांव बी सुदरतील ते आपलं.

(ग्यानबाच्या मनात नको–नको ते भरवतात अन् त्याला शेती विकायला भाग पाडतात)

सखु : हे बघा धनी आपणं शेतं नगं विकुयात आपली पोरं बाळं कुठ जात्याल, पुढ काय करत्यात.

साहेब : आम्ही त्यांना कामाला लावु. मोठी झाल्यावर, नका काळजी करू.

ग्यानबा: तु आपली अस गुमान तुला काय कळतं ह्यातलं गं

सरपंच : ठिक आहे उद्याच, आपण इथली झाड तोडू पाच पन्नास झाड हायीत लाकुड बी बक्कळ मिळलचं की

साहेब : अन् ती शेंदूर तावलेली दगडं बी शेताच्या बाहेर टाका अन् ते देऊळ बी पाडा.

सखु : एकदम घाबरल्यागत होते तिला काय कराव काही कळत नाही.

(घरी जाऊन घडला प्रकार सर्व शेजारणींना सांगते व संध्याकाळी सखु नवऱ्याला समजवण्याचा प्रयत्न करते)

ग्यानबा: हे बघ आपण शेत इकू चांगलं घर बांधु.

सखु: (ऐकत नाही खुप आग्रह धरते.) ही वाडवडिलांची जमीन आहे. इकू नका असे म्हणते.

(ग्यानबा: सखु ऐकत नाही, म्हटल्यावर तिच्या कानाखाली मारतो.)

सखु: खुप बैचेन होते. तिला त्या वेळेला साथ द्याला कोणी नसते.

(शेजारणींना सांगुनही काही उपयोग होत नव्हता. त्याही नवऱ्याच्या शब्दाबाहेर जाणाऱ्या नव्हत्या तिला काय करावं काही कळत नाही. परंतू तिला भविष्यातील अधोगतील गेलेला गांव दिसत होता त्या बारमुळे गाव कस नासतय ते तिला दिसत होत. एके काळी गुण्या गोविंदान राहणारा गांव जिथे सर्वजण सध्या भावासारखी राहतात अडी-अडचणींना धावुन जातात.जिथे एक नंदनवन आहे ते सर्व क्षणार्धात बदलेल आणि गावाचं चित्रंच पालटून जाईल ही मिती सखुच्या मनात वारंवार वाऱ्यासारखी ये जा करत होती. तिनं शेजारणींना सांगितलं आपण हे थांबवुयात इथे जर बार उभा केला तर उद्या आपल्या सर्वांची नवरे इथे दारू प्यायला जातील व गांव बिघडून जाईल. (तेव्हा त्या पैकी एक म्हणाली)

शेजारणी: आम्ही माणसांपुढ येणार नाही त्यांना थांबवायला. हे बघ आपण राहिलो बाया कशाला उगच गड्यांच्या भानगडीत पडायचं, तु बी आपली बस गुमान नको ह्याचा इचार करू. बाया माणसांनी कसं लाजून -काजून रहाव. कवाबी कायबी करायला कसं जमल आपलं चुल आणि मुल सांभाळाव आज तुपल्या पोरीला तु इतकं शिकवीतेन काय फायदा होणार, उद्या सासर घरी जाऊन तिला बी धुणी भांडीच करावी लागणा. (रात्री चावडीवर सभा बोलावण्यात येते.)

सरपंच : हे बघा गावकऱ्यांनो उद्या आपल्या गावात मोठ्या बारचं उद्घाटन होणार तवा सगळ्यांनी उपस्थित राहायचं.

प्रवेश दुसरा

(दुसरे दिवशी सकाळी सगळे लोक तिकडे जायला निघतात तितक्यात गावातील एका मुलाल खूप ताप भरतो. त्याला वडील नसतात. त्याची आई एकटी काय करणार ती खूप घाबरते.)

सखु: अहो कुणीतरी पोराला इस्पितळात न्या की, कुणीही ऐकत नाही.

(सखुच त्या मुलाला शेजारील गावच्या इस्पितळात घेऊन जाते. रात्रभर, आपलं शेत जाणार या काळजीत तीला झोप लागत नाही. मन वादळासारखं सैरभैर पळत राहात त्या घटनेनं तिच्या डोक्यात लक्ख प्रकाश पडतो. (फक्त उद्घाटनासाठी माणसं माणुसकीला धावुन येत नाहीत तर काय होईल जेव्हा गावात दारूचा बार उघडल.)

(देवीच बळ अंगात आणून सारी शक्ती एकवटून सखु सरसर शेताकडं जाते ना कोणाची साथ

त्यावर नवऱ्याने सांगितले तु जर मध्ये येण्याचा प्रयत्न बी केलास तर मी तुला टाकलीच म्हणुन समज मग जा आपल्या लेकराबाळांना घेऊन गावभर भिक मागत फिर. परंतु ती खूप वेगाने शेत गाठते आणि नारळ फुटणारच एवढ्यात)

सखु: थांबा.... इथ जर कोणी बार उघडण्याचा प्रयत्न केला तर मी एकएकाला इळ्यानं अंगावर वार करेन आणि हातात गवताच्या गंजीवरचा इळा घेते (लोक थोडे मागच सरकतात.)

ग्यानबा: सखु लक्षात ठेव ?

सरपंच : ह्या बाईला याडं बिडं लागलंय काय की ?

साहेब: बाई आम्ही शहरातून काही तुमचा तमाशा बघायला नाही आलोय. इथं उन्हातान्हात कामासाठी आलोय इथं बारचं उद्घाटन होतय शिवाय प्रत्येकाला इथ शहरातील पंचपक्वानाची व्यवस्था केलीय.

शेजारीण: बाई माणसाला लाजून रहायला पाहिजे हिला तर काही कळतच नाही.

(सर्वाचं बोलून झाल्यावर)

सखु: झालं तुमचं आता माझं ऐका.

एक पुरूष: कशाला बाई तुम्ही अडथळा आणताय रहावा की गपगुमान

सखु: मी बोलणार अन् तुम्ही ऐकणार काय म्हणता बायांनो तुम्ही, बाई मानसानं कसं लाजून रहायला पाहिजे बाईच्या जातीली शोभत नाही गड्यामाणसांत लुडबुड करणं. मग जेव्हा तुमच्या मायबापासमान सासु सासऱ्याला घराबाहेर काढण्यासाठी नवऱ्याला भाग पाडता तवा नाही करीत वाटत लुडबुड तुम्ही, तवा कुठं जातो तुमचा बाईपणा. फुले सावित्रीबाई, राणी लक्ष्मीबाई यांचा इतिहास विसरला वाटत. महात्मा फुले म्हणले असते आपल्या पत्नीला तु पुरूषांमध्ये लुडबुड करू नको तं आज तुमच्या मुली शाळात गेल्या असत्या. (नंतर सरपंचाला) काय सरपंच पाच पन्नास झाड तोडायची अन् त्याची बक्कळ लाकडं काढायची उद्या तुमची पोर नातवंड ह्यानां फळ कुठुन देणार तुम्ही, आणि जर झाडच तोडली तर पाणी कुठून पडणार, जमिनीची धूप होईन आणि हा हिरवा गार निसर्ग, किलाबिल करणारे पक्षी, आपल्या गावातील बारा महिने आपल्याला पाणी देणारी नदी माय हिला कुठून येईल पाणी गावाला पिढ्यान पिढ्या चालत असलेला वारसा ह्याचा तुम्ही नाईनाट करणार कशाचाच इचार न करता.

साहेब: हे बघा बाई तुम्ही विषयांतर करू नका

सखु: विषयांतर म्हणं उद्या तर मवा नवरा दारू पिऊन घरी आला घरातलं सगळं त्यान इकायला नेऊ लागला. तर तवा विषयांतर नाही कुटूंबांतर होईल दोन घास खाऊन जगणोर आम्ही भिकेता लागू आणि माझच घर न्हाय सगळा गाव नासत. आज फक्त उद्घाटनासाठी पोराच्या अंगाला ताप भरताय तर कोणी मदतीला येत नाही उद्या मरून जरी पडल कोणी तरी आपल्याच नादात असतील सगळे.

एक बाई: खर हाय सखु तुझं.

सखु : तुम्ही तर गपच बसा हो. मला आपुकीची गरज नाही.

साहेब: बाई जरा अति होतयं.

सखु: हातातला इळा खाली टाकत हात जोडत साहेब मला सांगा तुम्ही शेंदुर लावलेल्या देवांना दगड म्हणता ?

ती दगड नाहीत आम्हा सामान्या मानवाचा आधार हाय त्या ज्याच्या आम्ही रोज पाया पडतो आणि तुम्ही जे देऊळ म्हणतायंन साहेब ते देऊळ नाही तेथे माझ्या सासू-सासऱ्यांची समाधी हाय जे आजही आम्हाला बोलल्यागत वाटतात. त्याच्याजवळ जाऊन बसला की आधार वाटतो आशिर्वादाच्या रूपात ते आम्हासनी दोन घास खाऊन जगण्याची हिंमत देतात ह्या रानात फिरताना पिढ्यान पिढ्यांची आठवण हे झाड करून देतात. अन् काय म्हणता तुम्ही मातीच्या भांड्यात पाणी, साहेब हे पाणी पिल्यान पुन्हा उन्हातान्हात काम करू लागतो फक्त या मातीच्या भांड्यातल्या पाण्यानं आणि या मातीतुनच अंकुर उगवतात इथच स्त्रीया, माया, बहिणी म्हणुन ओळखल्या जात कोणत्या शहराच सांगताच ओ जिथ पाच वर्षाच्या अजाण पोरीला सोडत नाहीत कोणी ? शहर जिथ माणुसकी नाही फक्त मुखवटे मातर असत्यात एकावर एक. अहो जरा खेड्यातल्या माझ्या मराठी माणसांत दोन घटका थांबा तिथं तुम्हाला दिसल माणुसकी, जिव्हाळा अन् ह्या मातीतच दिसल तुम्हाला उद्याचा अष्टपैलु. जरा बघा शहरात राहून अख्या महाराष्ट्रावर राज्य गजविणारे बाप या कवितेतून महाराष्ट्राच्या कानाकोपऱ्यात माझ्या इतकच बापाला देव माननारे अन् मनामनात त्या देवाला पुजणारे कवी इंद्रजीत भालेराव अजूनही त्यांची नाळ या मातीशी जोडलेली आहे. आजही त्यांच्या बापासारखच हजारो बापांच दु:ख ते समजुन घेतात अन् तुम्हाला इथं बार उभा करायचाय कशापायी ? तुमच्या बार मध्ये जाऊन दारू ठोसुन घरी माय बापाला शिव्या घालायला अहो जराबी माणुसकी असलेत तर ह्या कष्टकरी शेतकऱ्याचा इचार करा आज ह्याच्यामुळे सारा देश जगतोय आन तुम्हीच त्यांच्या तोंडाचा घास घ्यायला निघालात. काय तर तुम्हाला बार उभा करायचाय (क्षणार्धात सगळ चित्र पालटत साहेबाचे डोळे भरून येतात. बायका तर असुन आज दुर्गा माता सारखी ओढावणाऱ्या संकटाला पळवून लावण्यासाठी सज्ज झालीय म्हणून खाली मान घालतात. सरपंच देखील खजील होऊन जातो. सखुचा नवरा तिची माफी मागतो साऱ्या गावासाठी सखु त्यादिवशी पासुन एक आदर्श स्त्री म्हणुन ओळखली जाते.)

सरपंच: सांग तुला बक्षीस म्हणुन काय हवयं

सखु : आपल्या गावात एका माणसान एक तरी झाड लावल पाहिजे त्याला जगवल पाहिजे.

साहेब : ताई या लहान्या भावाला माफ करा. जमल तर माफ करा ... पुन्हा कधीच असं डोक फिरल्यागत काम करणार नाही. पाणी नाही देणार ?

कथा

१. मागच्या जन्मीचे भोग

- राम सुर्यवंशी, बी.ए. तृतीय वर्ष

उन्हं बरच वर आलं होतं. रात्रभर थंडीत अंग दुमडून बरसेली पाखरं अंग झटकून किलबिलाट करत बाहेर पडत होती. गुरंढोरं दावणीची सुटून शेताकडे चरण्यासाठी जात होती. दुर जाणाऱ्या आपल्या आईकडे बघुन लहान वासरे जोरजोरात हंबरत होती. वासराच्या मायेने परत फिरणाऱ्याला गाईला गुरखी मारत-मारत शेताकडे नेत होता. गावातील बाया बापड्या घरची कामं आवरून शेतातली कामं करायला जात होत्या. पण मी अजूनही माळंधावर गोधड्यावर पडून होतो. रात्रभर झोप नसल्याने अंग जडावले होते. तळमळत मी पडून होतो. पहाटे केव्हातरी झोप लागली होती. पण एका घोगऱ्या आवाजाने मला जाग आली. तो आवाज होता पांडू चांभाराचा.

''अक्का, चपला न्यायला आलो''

मग आईने त्याला वडिलाच्या फाटक्या चपला दिल्या आणि पांडू चपला घेऊन निघून गेला. पण मी अंथरूणात पड्ल्या-पड्ल्या पांडू चांभाराविषयी विचार करायला लागलो. हाच पांडू पुर्वी आमच्या शेतात सालानं काम करायचा. खुप कष्टाळू असल्याने माझ्या आजोबाने दुसऱ्या गावाहून इथे आणला होता. आजोबाने त्याला राहायला मांगवाड्यात जागा दिली होती. वीस-पंचवीस वर्ष तो आमच्या इथे कामाला राहिल्याने आमच्याच गावात स्थायिक झाला होता. पण आता काम होत नसल्याने त्याने काम सोडून देऊन चपला-बूटं शिवायचं काम सुरू केलं होतं. पुर्वी आडदांड दिसणारा पांडू आता म्हातारपणाने चांगलाच खंगून सनकाडीसारखा दिसू लागला होता. तशातच चार महिन्यापुर्वी त्याची बायको वारल्याने जास्तच खंगून गेला होता. तो दारोदार जाऊन फाटक्या चपला-बुट शिवून द्याचा. त्या बदल्यात त्याला कोणी भाकर देत होतं तर कोणी कोरड्यास. एखादं दुसऱ्याने हातावर एखाद-दोन रूपये हातावर टेकवले तर दोन बिड्या घेऊन पित बसायचा. त्याचं ते दु:खद जिवन रोज कसतरी रेटीत होता. जणूकाही तो शेवटच्या श्वासापर्यंत कष्ट करण्यासाठी जन्माला आला होता. तेवढ्यात शाळेची घंटा वाजली आणि मी भानावर आलो. उठून खाली आलो, अंघोळ करून बाहेर पडलो.

आता सकाळचे अकरा वाजले होते. रब्बीच्या पेरण्या चालू असल्याने गावात सकाळपासूनच शुकशुकाट जाणवू लागला. गावातील लहाणपणापासून ते थोरामोठ्यापर्यंत सगळेच शेतावर गेले होते. त्यामुळे गावातल्या त्या भयाण शांततेत माझा मन लागेना. गावात १० वी पास झाल्यानंतर मी शहरात शिकण्यासाठी म्हणून गेलो होतो. त्यामुळे एक प्रकारे मला शहरी जीवन सवयच लागली होती. नुकतीच पदवीची सहामाही परीक्षा आटोपून गावाकडे सुट्या घालवण्यासाठी आलो होतो. पण गावाकडे आलो त्या पहिल्या दिवसापासूनच मला गावात करमेनास झालं होतं. चार चौघामध्ये मी मिसळतही नव्हतो. त्यामुळे घरीच अंगणात बाजेवर पडून रहात होतो. जेवण झाल्यावर अंगणातच बसून तासनतास आजबाजूचा

परीसर निरखित बसे माझं हे असं धुम्यासारख बसून राहण्यामुळे माझे वडील वैतागले होते. असेच एके दिवशी ते वैतागून मला म्हणाले.

'ये, आंबट तोंडाच्या जाय चांबाराकुन चप्पलं घेऊन ये.'

त्यांचे हे बोल तोफेच्या गोळयासारखे माझ्या कानावर आदळले आणि मी दचकून भानावर आलो. मला या वेळेला चपला आणायला जाणे नकोसे वाटू लागले पण वडिलांच्या आवाजाबरोबरच त्यांचे हातही पोलादी असल्याने नाईलाजाने मी मांगवाड्याचा रस्ता धरला. बऱ्याच दिवसांनी मांगवाड्याकडे जात होतो. पुर्वीचा मांगवाडा म्हणजे थोड्याफार फाटक्या कुट्यानीं बनवलेल्या झोपड्या होत्या. पण आता सरकारकडून या लोकांना घरकूल वाटप झाल्याने त्यात बऱ्यापैकी सुधारणा झाली होती. बऱ्याच जणांना एकच खोली का होईना पण हक्काचं घर मिळालं तरी पण काही लोकांची घरं पुर्वीसारखीच मातीचीकुडाची होती. मांगवाड्याच बऱ्यापैकी पालटलेलं रूप बघत-बघत मी पांडूच्या घरापुढे आलो. पांडूचं पुर्वीचे टूमदार झोपडं आता जीर्ण झालं होतं. त्याच्या झोपड्यासमोरच अंगण पहिल्यासारखं चकाचक नव्हतं. तिथं आता उंदरा-घुशीनं उकरून मातीचे ढिग लावले होते. मी पांडूच्या अंगणात गेलो. तेव्हा तो युरिया खताच्या फाटक्या थैलीवर बसून कसल्या तरी भाजीबरोबर हाब्रेटची काळ्या भाकरी खात होता. त्याला बघून मी म्हटलं.

''काय पांडबा नेरी करायले का ?'' तेव्हा पांडू संकोचून भाजी भाकर बाजूला करून म्हणाला ''व्हय मालक! टेका चवाळ्यावर''

न्याहारीच्या वेळी आलो म्हणून मलाही कसतरीच वाटलं आणि मी उभ्या-उभ्याच बोल्लो, ''टेकत नाही चपला शिवल्या असल्या तर द्या, आण्णा आलडायलेत.''

''तुम्ही कशाला हेलपाटा केला? कोणलां धांडलं असता, नसता माळंदावरनं हाक मारली असती तर आलू असतो.'' एवढं बोलून पांडून दाराकडे तोंड करून हाक दिली.

'मने डिळीला आडकिवल्याल्या चपला आणून दे मालकाला.'

आत थोडी हालचाल झाली आणि तोंड न दिसण्याइतपत पदर घेऊन मनी चपला घेऊन आली. घाई होती. म्हणून मी चपला घेऊन बाहेर पडलो, पण मनातं आल की, मनीनं एवढा तोंड भरून पदर का घेतला असेल ? माझ्यासारख्या परिचीत आणि गावच्या माणसांपुढे यायला लाजायला मनी काही पाटला-पाटलाकुलकर्ण्यांची नव्हती.

त्यानंतर असच संध्याकाळी बाजंवर लोळत असताना आईजवळ ही गोष्ट काढली. तशी ती हळहळली.

''वाईट दिवस आले बगं पांडूवर मतारपणात सोबतीला असलेली बायकू मेली. ते दुकं सरतय न सरतय तवर मनीच्या नवऱ्यानं तिला टाकली बग.''

''का? काऊन टाकलं'' ''लकरू व्हंत नाही म्हणून नवरा लई मारीत व्हंता. परदिशानं लगनात बी हुंड्यासाठी अडून बसला व्हता. ह्येने जवा त्येच्या तोंडावर धा हजार फेकले तवा लगन झाल. अन् आता

परदिसं दुसरं लगन करायचं म्हणून मनीला इथं सोडून गेलयं. बीचारीच्या मागं सनी हाय काय की माय ? मागच्या जन्मीचे भोग असतील ?'' असं स्वत:शीच बोलत आई कामाला लागली.

मी बाजेवर पडल्या-पडल्याच मागच्या आठवणीमध्ये हरवून गेलो. काही वर्षापुर्वी जेव्हा मी पाचवीला असताना वार्षिक स्नेह संम्मेलनाचा कार्यक्रम चालू होता. शेवटचा टप्पा म्हणून बक्षिस वितरणाच्या कार्यक्रमात शेवटी वक्तृत्व स्पर्धेचे विजयी नाव घोषित करण्यासाठी निबाळकर सर स्टेजवर आले. त्यांनी मोठ्या अभिमानाने नाव जाहीर केले.

''वक्तृत्व स्पर्धेची प्रथम पारितोषीक विजेती आहे ९ वी अ ची मनिषा पांडूरंग आंबेडकर. ''

त्याबरोबर टाळ्यांचा कडकडाट झाला आणि बक्षीस देण्यासाठी संस्थेचे अध्यक्ष आबासाहेब उभे टाकले. बक्षीस दिल्यानंतर त्यांनी बोललेले शब्द आजही मला आठवतात की, ''हि पोरगी गावाचं नांव काढिलं''

त्यावेळी शाळेत आणि गावात नावाजलेली मनिषा आणि आताची मनी यांच्यामध्ये प्रकाश आणि अंधार यात जेवढा फरक असतो त्यापेक्षाही कितीतरी मोठा फरक जाणवत होता.

शेकडो विद्यार्थ्यांसमोर निर्भीडपणे सावित्रीबाई फुलेंच्या कार्याचा गौरव करणारी मनी आज त्याच सावित्रीबाई फुले प्रमाणे का जगू शकत नाही? १० वी ८२% गुण घेणाऱ्या मनीला पुढे न शिकवता तिचे लग्न लावून देणाऱ्या पांडूबद्दल क्षणभर मनात चीड उत्पन्न झाली. पण विचार केला की, यात पांडूची तरी काय चुक त्याच्या गरिबीमुळे तो मनीला पुढे शिकवू शकला नसेल किंवा त्याच जून्या बुरसटलेल्या विचारातून त्याने मनीचे हात पिवळे केले असतील. असे एक ना अनेक विचार मनात येत होते. त्यातच रात्री मला केव्हातरी झोप लागली.

सकाळी एका ओळखीच्या आवाजाने जाग आली. पण तो घरच्या कोणाचाही नव्हता. मी तसचं बाजेवर पडल्या-पडल्या मान वर करून पाहिले. तर मनी पुन्हा पहिल्यासारखंच तोंडभरून पदर घेऊन उभी होती. ती आईकडन ज्वारी की आणखी काहीतरी न्यायला आली होती मी थोडा लाजून तिथंच बाजेजवळ उभा राहिलो. आई घरात गेली आणि मनीही थोडं मागे होऊन तिथंच राहिली.

तेवढ्यात वाऱ्याची एक झुळूक आली अन् मनीचा पदर उडाला. समोरचं दृश्य पाहून माझ्या अंगावर क्षणभर भीतीने काटा उभा राहिला. कारण चेहरा ठिकठिकाणच्या जखमांनी विद्रुप झाला होता. याला कारण होता तिचा नवरा.

आता मला कळलं की, त्या दिवशी पांडूने मनीला चपला आणायला सांगितल्या तेव्हा तिनं तोंड भरून पदर का घेतला होता? मनी पुन्हा पदर सावरून कोपऱ्यात उभी राहिली. आईने तिला ज्वारीचं गाठोडं आणून दिलं अन् म्हणाली, ''काई लागलं सवरलं तर न लाजता येत जा.''

मनी गाठोडं घेऊन जाऊ लागली तसा मी जगाचा चेहरा (?) बनू पाहणाऱ्या भारतातील स्त्री कडे फक्त बघतच राहिलो.

२. स्त्री हट्ट

– शिंदे अंगद विश्वनाथराव, बी.ए. तृतीय वर्ष

खूप दिवसाची जुनी मागणी आज सुमननं नव्यान सुनावली. तिला घरात एक टि. व्ही. हवा होता. त्यासाठी ती कोणताही त्याग करायला तयार होती. टि. व्ही. घेण्याची आपली ऐपत नाही हे जाणत असतांनाही ती ही इच्छा दाबून ठेवू शकत नव्हती. माहेरचे निरोपावर निरोप आले तरी ती माहेरी न जाता चक्क वीस रूपये प्रवास खर्च वाचवणार होती. एवढच नव्हे, तर तिच्या मैत्रिणींना महिन्यातून तिन-तिन पातळे घेतली तरी ती एक सुद्धा पातळ मागणार नव्हती आणि याशिवाय आणखीन काही त्यागाच्या गोष्टी आठवल्या की चार-पाच दिवसांनी ती माधूला त्या नियमान ऐकवित असे. आज माधूने ती बाब मनावर घ्यायचं ठरवलं आणि त्या दृष्टीनं टि. व्ही. घेतल्यास पुढ कोणकोणत्या गोष्टी होण्याचा संभव आहे हे माधू तिला सांगू लागला.

हे बघ तुझ्या आग्रहास्तव मी टिव्ही घ्यायला तयार आहे. पण त्यापासून होणाऱ्या फायद्या-तोट्याचा विचार आपण दोघांनी नीटपणे केला पाहिजे.

त्यात तोटे काय आहेत ? सर्व फायदेच तर आहेत माधु, 'नुसते फायदेच नको सांगुस,' ठीक आहे. तुम्ही त्यातले तोटे सांगा.

हे बघ टिव्ही, इस्त्री, सायकल किंवा वगैरे वगैरे गोष्टीचा उपयोग स्वत:ला होण्यापेक्षा दुसऱ्याला जास्त होतो. त्या गोष्टी वापरायला नेल्या जातात व मोडून येतात. त्या वारंवार दुरूस्त करून होण्याची ऐंपत आणि सहनशक्ती या दोन गोष्टी आपल्या जवळ पाहिजेत.

(सुमन) आपल्याकडे शेजारी-पाजारी फारशे कुठे येतात ?

टिव्ही घेतल्यावर येतील.

काही काळ शांततेत गेला. माधुचे मुद्दे सुमनला पटले होते, पडलेल्या चेहऱ्यान ति विचार करू लागली तिाी किव येवून माधू म्हणाला,

'बर जाऊ दे, पुढच्या महिण्यात आपण घेऊन टाकू टिव्ही पण आर्थिक परिस्थितीचा काय अंदाज आहे ? काही नको टिव्ही.

(माधु) आपण टिव्ही घेणार आणि चैन होणार ..

शेजारी पाजाऱ्यांशी आपण घ्यायला लावू टिव्ही. सुमनने निषेधाने मान डोलावली. पण आलेल हंस मात्र तिला दाबता आली नाही.

(माधु) तुझ्याकडे किती पैसे शिल्लक आहेत ?

(सुमन) दोन रूपये आठ आणे. 'हत्तिच्या, आता फक्त तिनशे साडेनव्यान्नव रूपयेच.'

(सुमन) तुम्हाला जेव्हा तेव्हाच सुचते. मला 'पॉकेटमनी' म्हणुन तुम्ही दरमहा किती रूपये रक्कम देता. म्हणून मी जास्त शिल्लक टाकायची ?

(माधु) तिचा प्रश्न खरा होता. माझा आवाज घोगरा झाला. तुला जर मी दरमहा काही पॉकेटमनी देवू शकलो असतो तर वाण्याची उधारी ठेवली नसती, गं. सुमनला बोलल्यावरच झाली होती. माझ्या उत्तरानं तिचे डोळे भरून यायला वेळ लागला नाही. पण प्रत्येक वेळेला रडवणाऱ्याचं सांत्वन करता येतच असं नाही. त्याची जाणिव रडणाऱ्याला नसते केव्हाही आपले डोळे कोरडे करायला आपली आवडती व्यक्ती जवळ यावी असं तिला वाटत. पण काही वेळेला रडण्यापेक्षा सात्वन करणाऱ्याला मानसावरच जास्त तान पडलेला असतो.

(माधु) मी तिथुन उठून बाहेराच्या खोलीत गेलो. जेवण करून ऑफिसला जाईपर्यंत विशेष बोलणं झाल नाही. पण मी पायात चपला सरकवितांना सुमन जवळ झाली, सुपारीसाठी पुढे केलेल्या हातात तिन दोन सोन्याच्या बांगड्या ठेवल्या 'ह्यांची टिव्ही आणा.'

(माधु) 'पुर्ण विचार केलास का ?' होय

(माधु) दोन दिवसांनी आमच्या गल्लीला भुकंपाचा हादश बसला, बसक्या नाकाच्या पण नेहमी आपल्याच गुर्मित असलेल्या शेजारच्या काकू व आजुबाजूचे शेजारीपण त्यांच्या बालकनीतून माझ्याकडे व माझ्या मागुन टिव्ही घेऊन येणाऱ्या मानसाकडे डोळे फाडून पहात होते. त्या सर्वांना तोंड देऊन मगच घराकडे जाता येणार होतं आणि त्या सर्वांच्या नजरेतून एकदाचं घरी गेलो आणि जरा बर वाटलं. पण टिव्हीची प्राणप्रतिष्ठा झाल्यावर नवरानवरीला पाहण्यासाठी आजुबाजुची वेळात जशी दबकत दबकत येऊन जातात. तद्धत वेळात वेळ काढुन सर्वजन टिव्ही पाहून गेले. गल्लीत हक्काची टिव्ही आली अशा शब्दांनी खिरापत वाटण्यात आली.

शेजारच्या डिगांबररावांनी आवाज दिला, सात वाजले बातम्या लावा. तितक्यात काकूच्या विष्णूने टिव्ही चालू केला. गल्लीतील जवळपास सर्वच बातम्या पाहायला आले. कारण टिव्ही गल्लीत आमच्याच घरी पहिल्यांदा आणला होत. त्यामुळे टिव्ही पाहण्याचा कार्यक्रम जवळपास रात्री दहा वाजेपर्यंत चालला. दुसऱ्या दिवशी सकाळच्या वेळी अभंग गायन चालू झाले होते. ते ऐकून मी नऊ वाजता ऑफिसला गेलो. संध्याकाळी ऑफिसातून घरी आलो त बाहेरच्याच खोलीत जत्रेचे स्वरूप आल होतं. संगित गायनाचा कार्यक्रम चालू होता. म्हणून पंधरा-विस वर्षे वयाचे प्रेक्षक तल्लिन झाले होते. थोड्या वेळाने किर्तनाचा कार्यक्रम होणार होता म्हणून काकू, माई, वगैरे तत्सम मंडळी पण हजर झाली होती. आणि ह्या साऱ्या घोळक्यात आमचं 'कलत्र' मंगळागौरिच्या चौरंगाप्रमाण मध्यभागी बसलं होत. संध्याकाळचा चहा हुकला आणि रात्रीच जेवण पिट ले-भाकरित उरकलं गेल.

दुसऱ्या दिवशी गल्लितील शेजाऱ्यांनी आपले टिव्हीची पाहण्याची जबाबदारी उरकली. सकाळी चहा घेण्याच्या वेळीच माधवराव घरात घुसले आणि दिवसभर होणारे कार्यक्रम त्यांनी मला

सांगायला सुरूवात केली. अर्थात त्यांचा चहापाणी पण माझ्या बरोबरच झालं. टिव्हीचा हा एक तोटा मी साफ विसरलो होतो. साडेआठच्या सुमारास मि (माधु) दाढी करत असतांनाच प्रकाशकराव हे माझ्या खोलीत आले. माधवराव ऑफिसला जातांना टिव्ही लावून गेले का? दुपारी एक चांगला कार्यक्रम पाहण्यासारखा आहे.

(माधु) माझा हात थबकला साबनाच्या जाड थरामुळे प्रकाशरावांना माझ्या चेहऱ्यावरचं आश्चर्य दिसलंच नसांव त्यांनी पुढे पुस्ती जोडली. नाही अशी वस्तू एकहाती असावी म्हणून सांगितलं.

(माधु) माझ्याच टिव्हीच्या काळजीसाठी मला लस करण आवश्यक होतं.

संध्याकाळी ऑफिसवरून घरी आल्यावर सहज गॅलेरित उभ्या केलेल्या अंटीन्यावर माझी थेट नजर गेली. तर काय! त्या अंटिन्यावर काकूंनी त्यांचे कपडे वाळू घातले होते बाहेर येवून मि त्या कपडयाकडे पाहात असतांनाच काकू बाहेर आल्या व समाधानपूर्वक आवाजात म्हणाल्या, किती दिवस झाले यांना सांगते आहे गॅलरित एक तार ठोकून द्या कपड्यांसाठी. पण ऐकत कोण? आता आयतीच सोय झाली आमची.'

(माधु) मी न बोलता सगळे कपडे काढून त्यांच्या घरात नेऊन ठेवले. त्या प्रकारामुळे रात्रीपर्यंत आम्हीला टिव्ही बघता आला नाही. एवढे काकू बोलत होत्या. दोन दिवस कुणिही टिव्ही बघायला आलं नाही. पण शनिवार उजाडताच सर्वजण आपोआप नकळत जमा झाले रात्री साडेनऊ वाजता, कवायतिला एकेक शिपाई मैदानावर हजर व्हावा तसे एकेक जण खोलीत येऊन हजर झाले. रात्री झोपायला साडेबारा वाजले.जागर हा, न आठवलेला आणखीन एक तोटा. रविवारी तर कहरच झाला. गल्लीतल्या सगळ्या रहिवाशांचे संगित प्रेम जागे झाले होते. ही लक्षात येण्यासारखी गोष्ट होती. चारच्या दरम्यान लहान-लहान सर्व मुले चित्रपट पाहण्यासाठी शनिवार आणि रविवार यायची. ती एकसारखी तीन तास चित्रपट पाहत असत. चित्रपट संपून सगळेजन जातात न जातात तोच वामनराव म्हणाले, 'आज सौंभद्र नाटक होणार आहे देवा.' जेवण लवकर आटपा म्हणजे निश्चिपणे नाटक बघायला मिळेल.'

तोच सुमन बाहेर येत म्हणाली,

स्वयंपाक तयार आहे. मी (माधू) झटकन म्हणालो वामनराव आज आम्हाला बाहेर जायचं आहे. फार जरूरीच काम आहे. तेव्हा मला गेलंच पाहिजे. हरकत नाही टिव्ही लावून जा, आम्ही बघत बसु. (माधु) धोबीपछाड पैचात पहिलवान जसा आपटला जातो तसा मी साप आपटलो.नाटक बघायचं सौख्य तर गमावलच पण त्याशिवाय जेवण झाल्याबरोबर पटकन बाहेर जावे लागल. बाहेर पडल्यावर मी सुमनला म्हणालो मी कुलूपच लावणार होतो.

(सुमन) तसं कसं करता येईल? आपल्या घराला आपण रंग लावून घेतला तेव्हा तटबंल दिड-दोन दिवस आपण त्यांच्याच घरात तळ ठोकला होता.

ते सगळं. खरं आहे. पण रोज रोज जागरण तरी किती करायचं ? त्याला काय विलाज? मागं तुम्ही फिरतीवर गेलां होतात आणि इकडे मी आजारी पडले तेव्हा शेजारच्या काकू रात्रभर

माझ्या उशाशी येवून बसल्या होत्या.

(माधु) तिचं म्हणनं खरं होत. आमच्या साधारण परिस्थितीमुळे प्रत्येकाचे आमच्यावर असे काही उपकार झाले होते की, आम्ही त्यांना कोणत्याही तऱ्हेने दुखवू शकत नव्हतो. वेळी अवेळी उपकार करून, संबंध वाढवून त्यांनी आम्हाला अशा काही पातळीला आणुन ठेवल होत की, आता आम्ही त्यांच्या कोणत्याही मागणीला 'नाही ' म्हणूच शकत नव्हतो. पण त्या उपकाराची फेड अशा तऱ्हेने करणे मला केव्हाही महागात पडले असते. रात्री पुन्हा टिव्ही बंद करण्यासाठी म्हणून आम्हाला साडेअकराच्या आत घरी परतण आवश्यक होतं. आम्ही परतलो. महिना बदलला इलेक्ट्रिकचं बिल पाहुन मी (माधु) खालीच बसलो. नेहमीच्या आकड्याच्या तिप्पट आकडा बिलावर झळकत होता.

एके दिवशी मी कामावरून घरी आलो. टि व्ही बंद असलेली पाहून मला जरा नवलच वाटलं. चहापान झाल्यावर मिच जरा टिव्ही लावली. तुम्हाला खोट वाटेल पण टिव्ही घेतल्यापासून मी फक्त दुसऱ्यांदाच हात लावला होता. पहिल्या दिवशी टिव्ही कसा लावायचा हे दाखविल्यापासून माझ्यावर टिव्ही लावण्याची पाळीच आली नव्हती. मी उत्सुकतेने हात लावला आणि बटणे दाबले टिव्ही लागला पण नुसत्या मुंग्या यायला लागल्या.

टिव्ही बिघडला का गं ? मी (माधू) ओरडलोच. नाही. निर्वीकार उत्तर आलं.

(माधु) मग कसकाय टिव्ही लागत नाही.

(सुमन) अंटिना काढून ने लाय. म्हणजे काय ? अहो राजु आहेत नां त्यांचा साहेब आहे ना त्यांच्या घरी आपल्याच कंपनीचा टिव्ही आहे. त्यांचा अंटिना खराब झाला आहे. ते नविन घेणार आहेत, पण त्यांचा मुलगा कार्यक्रमात बोलताना टिव्हीवर दिसणार आहे. म्हणून राजुने आपला अंटीना त्यांच्या साहेबांना नेऊन दिला आहे. टिव्हीचा अंटिना ही काय उसनी मागायची वस्तू झाली. परस्पर मोठेपणा घ्यायला सोकलेले आणि तु तरी परवानगी कशी दिलीस ?

शेवटी मी (माधु) तिच्यावर घसरलो होतो. मधल्या वस्तुंनी भरलेलं आहे. कधी विसरायला येईल का ? मी गप्प बसलो अगदी तोंड दाबल्या प्रमाणे. आता टिव्हीचे महत्त्व हळुहळु होत होते. आमच्या टिव्हीचे कौतुक करणारे लोक इतर टिव्ही बरोबर तुलना करू लागले लोकांच्या टिव्ही आता कलर मधील आल्या होत्या. त्यामुळे सुमनजवळ अशा प्रकारची टिका होऊ लागली आणि एके दिवशी त्या टिकेला सुमनकडून झणझणित उत्तर मिळाल्यावर आमच्यात म्हणजे सुमन आणि माधु यांच्यात छत्तीसचा आकडा निर्माण झाला.

(माधु) मी शांत होतो सुमन मात्र इतकी तापली होती की, दुपारच्या चहाला स्टोव्हची गरज भासलीच नसती. तिची समजुत घालित मी म्हणालो सुमन वाईट वाटुन घेऊ नकोस. आपण एवढंच लक्षात ठेवावं की मध्यम वर्गातल्या मानसांनी भराऱ्या माराव्यात, महत्त्वकांक्षा व जिद्द मानसाला स्वत:च्या उत्कर्षांसाठी अवश्य असावी पण त्यापूर्वी प्रत्येकांनी आपली सिमारेषा आपल्यापासून किती अंतरावर आहे, ह्याकडे प्रथम लक्षात घ्यावं. कविवर्य विलास सामारे आले.

म्हणाले माधवराव आज मुंबईला कविसंमेलन आहे. ते टिव्ही वर दाखवणार आहेत.

मी पुढे झालो कोणिही ऐवून टिव्ही लावावा इतका आपलेपणा निर्माण झाला होता. त्याच ऐकून मी ताडताड गच्चीवर गेलो. मी रागावलेला आहे. समजण्याची सुद्धा अक्कल नव्हती त्यांच्यात. दोन तास टिव्ही त्यांच्या ताब्यात होता. माझ्या माघोमाघ सुमन पण गच्चीवर आली. सुमारे साडेदहाच्या सुमारास काकुंचा मुलगा गच्चीवर येवून म्हणाला अहो, तुमच्या टिव्हीचा बघा कसा आवाज येतोय. विजेच्या वेगान खाली गेलो बहुतेक सगळे पसार झाले होते. वामनराव व कविवर्य विलास कुणितरी मेल्याप्रमाणे चेहरा करून उभे होते. टिव्हीतून नुसती घरघर ऐकू येत होती. आता यापूढे टिव्हीतून हाच आवाज येईल. म्हणून मी टिव्ही बेद केला, सगळे पसार झाले आणि टिव्ही दुरूस्तीला टाकून आल्यावर सुमनने विचारलं, किती खर्च येतोय दूरूस्तीला ?

(माधु) टिव्ही आला त्याच किमंतीला विकून टाकला. सुमनच्या चेहऱ्यावर नाराजीपेक्षा समाधान दिसलं. लगेच तिचे डोळे भरून आले आणि ति म्हणाली आलेले अनुभव काही वाईट नाही आले शहाणपणंच शिकायला मिळाल, पण त्यासाठी किंमत फार मोजावी लागली. टिव्ही पण गेला माझ्या बांगड्या पण गेल्या, त्या रात्री माधु आणि सुमन दोघे सिनेमाला गेले. सिनेमाहून परत येतांना सुद्धा सुमन नाराजच दिसली. मी म्हणालो.

'सुमन तुझ्या बांगड्या अजून शाबूत आहेत, त्या मी विकलेल्या नाहीत. एका मित्राच्या दुकानातून तो टिव्ही मी फक्त अनुभवासाठी आणला होता. आम्ही रात्री शांतपणे झोपलो आणि सकाळी आम्हा दोघांना जाग आली. ती म्हणजेच आम्ही तठकन उठलो आणि दुसऱ्याच क्षणी आमच्या डोक्यात लख्ख प्रकाश पडला. आमची जिरवण्यासाठी आमच्या नाकावर टिच्चून शेजारच्या काकुंनी टिव्ही घेतला होता आणि आता आम्ही तो फुकटात बघत होतो.

आज माहेराले जाणं झाली झाली हो पहाट
आली आली डोळ्यापुढं माझ्या माहेराची वाट
माझं माहेर माहेर सदा गाणं तुझ्या ओठी
मग माहेरुन आली सासराले कशासाठी
आरे लागले डोहाळे सांगे शेतातली माटी
गाते माहेराचं गाणं लेक येणार रे पोटी
देरे देरे योग्याध्यान ऐक काय मी सांगते
लेकीच्या माहेरासाठी माय सासरी नांदते

\- बहिणाबाई चौधरी

लेख

१. स्त्रीची आत्मकथा

– सुचिता सोळंके, अकरावी कॉम.

''किसीका किनारा ढुंढती है,
तु खुद किनारा बन।
किसका सहारा ढुंढती है,
तु खुद सहारा बन।''

स्त्री म्हटलं की ती अबला दुर्बल या विशेषणाने ओळखली जाते. वास्तविक ती अबला ही नाही कारण खऱ्या रूपाने तिने तिचे व्यक्तीत्व दाखवल्यास खरोखरच ती रणरागीणी होते. आपण अनुभवलं असेल की पूर्वीच्या काळात तीचं अस्तित्व ''चुल आणि मुल'' इतकच मर्यादित होत. आजही आपण आहे आपण म्हणतो काळ बदलला कोणी सांगितल की काळ बद्दलला आज ही स्त्रियांना पूर्वी सारखीच वागणूक दिली जाते आज ही तिचं अस्तित्व पूर्वी एवढंच मर्यादीत आहे परंतु मला सांगावस वाटत जन्मत: मुलगी म्हणून आल्यावर तिच्या सहनशिलतेचे उदात्त गुण ओतपोत भरून येतात आणि तेव्हापासूनच ती सबला असते. परंतु एका ठराविक शरीर यष्टीमुळे कुठे तरी तिला बंधन येतात आणि त्यातूनच मग ती अबला व दुर्बल बनी.

'स्त्री ही बिंदू ....आता ह्या ओळखीतुन स्त्रीचे वास्तव रूप रूपात माया देते तसेच ती वात्सल्य मुर्ती आई होते. अनेक भुमिका निभवते. त्यांना कुठेच काम चुकारपणा दिसुन येणार भुमिका ती पार पाडते आणि मुलाचा विचार केला तर तुम्ही म्हणता मुलगा हा वंशाचा दिवा आहे तो शिकला पाहीजे कुठेतरी तुम्ही विसरता त्या दिव्याची वात ही मुलगी आहे मुलगी शिकली तर ती दोन घराचा दोन कुळाचा उध्दार करते जर आपण तिला शिकवलं तर ती जग जिंकेल आज आपण अनेक महान नेत्यांची नावे घेतो पण यांच्या महान कार्यात स्त्रीयांचा मोलाचा वाटा आहे. विचार करा जोतीबांना–सावित्रीने साथ दिली नसती? तर कदाचीत आजचा काळ काही वेगळा असता आणि यावरून असं स्पष्ट होत की ''प्रत्येक यशस्वी पुरूषामागे स्त्रीचा हात असतो'' असे अनुभव घेऊन स्त्री आज समाजाचे नेतृत्व करते घराच–घरपण टिकवते कुटुंबात सहचारिणी बनते 'आज कुटुंब टिकवणारी स्त्रीच श्रेष्ट असते. कारण! कुटूंब टिकले तर समाज टिकेल आणि समाज टिकला तर देश टिकेल व देश, समाज टिकला तर संस्कृती टिकेल म्हणून समाजाचे भले होण्यासाठी ती वर्तमान काळाचे भाव ठेवून मातृत्व स्विकारले.

गर्भाच्या कोपऱ्यातुन
बाहेरचं जग जिंकण्याची
नात्याला एका
धाग्यात गुंफवण्याची

पण तीला काय ठाऊक
या विंकृतीचा संस्कृतीत
लपलेली लांडग्याची जात
षंड माणुसकीच्या विकृतीस
पेटलेली वणव्याची वात

स्त्री-पुरूष यांच्या मध्ये भेद ठेवून वागतो आपण. मुलगी शिकली की बिघडते ही भावना बाळगतो तीला पुढे जाण्यापासुन रोखतो अवश्य तेथे, मोकळीक नाही. थोडा विचार करा झाँशी ची राणी, कल्पणा चावला, सुनिता विल्यम्स, किरण बेदी इ. महान कर्तबगार महिलांचे नावे घेतो तर यांच्या घरच्यांनी यांना शिकवले नसते तर या आपल्या समोर आल्या नसत्या, आज तुम्ही तुमच्या मुलीला शिकवल तर ती त्यांच्यातली एक असेल तिला अधिकार द्या 'मोकाटपणा' नाही. तुम्ही नाही त्या गोष्टी त्यांना देता आणि मुलगी हाता बाहेर गेली की मग ओरडता या अशा वागण्यामुळे आम्हा सभ्य मुलींच वागनं वावरन कठिन होत आहे. त्यांना नाही त्या गोष्टीची सुट देता आणि या मुळे मोठ्या घटना घडतात, त्या नाही त्या दिशेने वाहत आहेत त्यांना वेळीच अवरायला हवं काही वाईट घडू नये आणि मी एवढच सांगते आजची स्थीती बघुन ते माझं कर्तव्य माझ्या आणि तुमच्या हिताचे काळ पालटणारे माझ्या भावना, विचार दर्शविणारे.

''कुठवर, कुणासाठी, कशासाठी,
आणि का म्हणून जगायच
एकच ठरवलय स्त्रीच अस्तित्व
निर्माण करायच''

२. स्त्री शक्तीचा विजय

– मोहिनी बळीराम सामाले, बी. एस्सी. द्वितीय वर्ष

भारत हा विविधतेने नटलेला देश आहे असे आपण म्हणतो आणि ते यथार्थ आहे. येथिल संस्कृती, परंपरा, इतिहास, हवामान, व्यवसाय, भुरचना, रहाणीमानात विविधता आढळते. त्याचप्रमाणे येथिल स्त्रीशक्तीतही प्रचंड विरोधाभास आपल्याला पाहायला मिळतो. एकीकडे ही स्त्री आकाशाला पांघरूण घालते तर दुसरीकडे जीवनातील छोट्या मोठ्या समस्यांना कंटाळून मृत्यूला कवटाळते. भारताच्या इतिहासात डोकावले तर आपल्याला लक्षात येईल की भारतात अनेक समर्थ स्त्री नेतृत्व होवून गेली. ज्यांनी आपल्या कतृत्वाने स्त्रीशक्ती सिध्द करून दाखवली. त्यामुळे त्याची नावे भारतीय इतिहासात सुवर्णअक्षरांनी कोरली गेली. त्यापैकीच काही पुढीलप्रमाणे भारतातील पहिली महिला राज्यकर्ता रझिया सुलतान, राजमाता जीजाऊ, अहिल्याबाई होळकर, राणी लक्ष्मीबाई, इंदिरा गांधी यांनी राजकीय नेतृत्व गाजवली. त्याच प्रमाणे सामाजिक, शैक्षणिक, सांस्कृतीक आणि क्रीडा क्षेत्र यातही बरीच खंबीर स्त्रीनेत्रत्व घेऊन गेली. पण औद्योगिक क्षेत्रातील स्त्री नेतृत्त्वाची सुरूवात ही खूप अलीकडच्या काळातील आणि ती सुरूवात पद्मविभूषण 'सुमती मोरारजी' यांनी केली. त्या 'सिंदीया स्टीम ॲण्ड नेव्हीगेशन' कंपनीच्या संचालक होत्या. ही गोष्ट १९३२ सालातली, संचालकपदी नेमणूक झालेल्या त्या पहिल्या भारतीय महिला असाव्यात. १९७१ साली पद्मविभूषण हा पुरस्कार देऊन त्यांना गौरविण्यात आले. नव्वदच्या दशकापासून वरिष्ठ पदांवर स्त्रीयांच्या नेतृत्वाने आघाडी घ्यायला सुरूवात केली. त्यानंतर अनेक स्त्रीया या मोठमोठ्या कंपन्या आणि बँकांचे चेहरेच बनल्या. त्यात पहिल्या म्हणजे तर्जनी वकील–एक्झीम बँकेच्या माझी अध्यक्षा. त्यानंतर राष्ट्रीयकृत बँकेच्या माजी अध्यक्षा आणि आजघडीला देशातील सर्वात बलाढ्य बँकेच्या अध्यक्षपदी विराजमान असलेल्या अरूंधती भट्टाचार्य. या सावित्रीच्या लेकी त्यांची जबाबदारी लिलया पार पाडत आहेत.

खाजगी क्षेत्राच्या विचार केला तर बरीच सध्तम अशी स्त्रीनेतृत्व आपल्याला दिसतील. जसे की 'लॅक्मे 'या सौदर्य प्रसाधने उत्पन्न करणाऱ्या जगप्रसिद्ध कंपनीच्या संचालक सिमॉन टाटा, त्यानंतर कॅडबरी, कोकाकोला, ब्रिटानिया इत्यादी नामवंत कंपन्याचे संचालकपद सांभाळणाऱ्या आणि या कंपन्यांच्या प्रगतीत भरीव असे योगदान असनाऱ्या विनीता बाली. अशी अनेक उदाहरणे आहेत ज्यांमूळे आपल्याला स्त्रीशक्तीचा विजय होताना दिसेल. या दृष्टीकोनातून एक महत्त्वाची आणि आनंदाची गोष्ट म्हणजे आज सेबी ने (भांडवली बाजार नियामक मंडळाने) महत्त्वाच्या कंपन्यावर स्त्रीसंचालक असने सक्तीचे केले आहे. त्यामुळे हा स्त्रीसक्षमतेचा महत्त्वाचा पाया ठरणार आहे. अनुकूल परिस्थतीत वर्चस्व गाजविण्याची संधी मिळणाऱ्या आणि ती सार्थ करणाऱ्या स्त्रीयांचा हा आढावा.

पण समाजात अशाही स्त्रीया आहेत ज्यांनी प्रतिकुल परिस्थितीचा सामना करत हार न मानता फक्त अविरत कष्ट आणि धाडसाच्या जोरावर आपले कर्तृत्व सिद्ध केले. यासारखेच एक ज्वलत उदाहरण म्हणजे सिंधूताई सपकाळ. बालपणीच लग्न झाले वर व्यसनी सहचारी व त्याच्याकडून होणारा मानसिक

व शारिरीक छळ, पण काळजातली धमक आणि शिक्षणाची आवड गप्प बसू देत नव्हती. फक्त हिंमतीच्या जोरावर त्यांनी या नरकयातनेतून स्वत:ची सोडवणूक करून घेतली आणि खचून न जाता स्वत:च्या पायावर उभे राहून दाखवले. आजघडीला त्यांच्या अनेक संस्था मुलींच्या उत्कर्षांसाठी कार्य करतात. अशाच प्रकारच एक ज्वलंत उदाहरण म्हणजे 'कमानी ट्युब्ज' च्या अध्यक्षा कल्पना सरोज यांचही आयुष्य काही चमत्कारापेक्षा कमी नाही पण तरीही सत्य आहे. वैयक्तिक आयुष्यात खुप घुसमट सहन करून त्यातून झालेल्या मानसिक खच्चीकरणाऱ्या गोष्टीचा थोडाही परिणाम त्यांनी भविष्यावर होवू दिला नाही. तो फक्त स्वनिर्णय हिंमत आणि अविरत कष्टाच्या माध्यमातून डबघाईला आलेल्या कमानी ट्युब्ज या कंपनीला पुन्हा पुर्वस्थितीत आणले आणि समाजात अडलेल्या स्त्रीयांसाठी एक नवा आदर्श त्यांनी निर्माण केला. यातून स्त्रीयांनी धडा घ्यायला हवा आणि शपथ घ्यावी की कोणत्याही अत्याचारास बळी न पडता स्वनिर्णय, कष्ट आणि धैर्य या त्रीसूत्रीचा वापर करून म. फुले आणि सावित्रबाई फुले यांच्या कष्टाची परतफेड करण्याचा प्रयत्न करावा आणि देशाच्या प्रगतिस हातभार लावावा आणि देशाच्या प्रगतीस हातभार लावावा. आणि सतरेशेवटी चक दे इंडिया !

(संदर्भ: 'लोकसत्ता' वृत्तपत्र)

पोटी बाळगून जन्म त्यास दिला
पाजीला पोशीला माऊलीने
सर्वभूती द्या माता सेवेवीण
म्हणेना सज्जन कोणी त्यास
भक्तीसाठी दंभ सन्याशी बनती
सोडीती संतती जगामाजी
आर्य पाखंडाने माते कष्ट देती
अधोगती जाती जोती म्हणे

– म. फुले (अखंड)

३. स्त्री-पुरूष समानता

- आयनिले अमोल व्यंकटराव, बी.कॉम. तृतीय वर्ष

मुलगी म्हणजे काय ?

मुलगा म्हणजे काय ?

पण मुलगी म्हणजे नक्की काय ?

- काही लोक म्हणतात, जिचे केस लांब असतात ती मुलगी/स्त्री. पण रोहित चे केस लांब आहेत तो तर मुलगा आहे.काही लोक म्हणतात, जी दागिने घालते ती मुलगी/स्त्री. पण संदिप (सँडी) हा गळ्यात सोन्याची माळ घालतो. आणि कानात डूल (बाली) घालतो. तो तर मुलगा /पुरूष आहे.

मग मुलगा म्हणजे काय ?

-काही लोक म्हणतात, जो ताकदवान आहे आणि जड ओझं उचलू शकतो तो मुलगा /पुरूष.

निकीता आणि राधा या दोन्ही बांधकामात टोपली उचलतात आणि ऊसतोडीत मोळ्या उचलतात पण त्या तर मुलगी/स्त्रीया आहेत.

- काही लोक म्हणतात, जो झाडावर चढू शकतो उंच ठिकाणी जाऊ शकतो तो पुरूष/मुलगा पण संतोषी यादव हिने तर माउंट एव्हरेस्ट शिखर पार केले ती तर महिला आहे.

पण मुलगी स्त्री म्हणजे काय ?

- काही लोक म्हणतात, जी स्वयंपाक करते घरकाय करते ती मुलगी/स्त्री. पण रामा हा चांगला आचारी आहे. व घरकामात आईला मदत करतो. तो तर मुलगा/पुरूष आहे.

-काही लोक म्हणतात, ज्या नाजुक व ममताळु प्रेमळ असतात त्या मुली/स्त्रिया.

पण प्रशांत हा त्यांच्या आजीची, बहिणीची खुप माया आणि त्याची काळजी घेतो. तो तर मुलगा आहे.

मग मुलगा म्हणजे काय ?

-काही लोक म्हणतात, कि जे शेतात काम करतात ते मुल/पुरूष असतात.

वर्षा व तिची आई दिवसभर शेतकिय सर्व कामे करतात. त्या तर स्त्रिया आहेत.

-काही लोक म्हणतात, की जे बाहेरची कामे किंवा कार्यालयीन कामे चांगल्या प्रकारे करू शकतात ते पुरूष/मुलं.

पण कोमल ही जिल्हयाची कलेक्टर असल्याने ती संपूर्ण जिल्हयाची सुव्यवस्था पाहते.

॥ ज्ञानोपासक ॥

–काही लोक म्हणतात, की जे स्वत: व घराचे रक्षण करू शकतात ते पुरूष.

पण नियती ठाकर ही परभणी जिल्ह्याची एस. पी. (जिल्हा पोलिस अधिक्षक) आहे. ती संपुर्ण जिल्ह्याचे रक्षण करते ती तर मुलगी आहे.

तर मग,

मुलगा म्हणजे काय ?

मुलगी म्हणजे काय ?

शरीर रचनेला नैसर्गिक लिंग रचना म्हणतात. आपल्याला शरीर रचनेमुळे मुलाचे लिंग पुल्लिंग व मुलीचे स्त्रीलींग होते. हा जैविक फरक निसर्गानेच घडवलेला आहे. आणि हा फरक प्रत्येक समाजात, देशात, सर्वत्र एक सारखा असतो. शारिरीकदृष्ट्या जगातील सर्वच मुली/स्त्री व सर्वच मुले/पुरूष सारखे असतात. शारिरीक फरकाशिवाय मुलामध्ये आणि मुलीमध्ये म्हणजे स्त्री आणि पुरूषांमध्ये जे फरक केले जातात म्हणजे त्याचे कपडे, वागणुक, शिक्षण त्याच्याकडे पाहण्याचा सामाजाचा दृष्टीकोन हे नैसर्गिक नसुन सामाजिक व सांस्कृतीक स्वरूपाचे असतात आणि म्हणुन तर हे सामाजिक वा सांस्कृतीक भेदभाव प्रत्येक कुटूंबात देशात आणि समाजात एकसारखे नसतात. सामाजिक लिंगभेद निसर्गाने केलेले नाहीत. निसर्ग फक्त मुलगी आणि मुलगा करतो मात्र समाज त्याच्यातील या वेगळेपणाला लिंगभेदात बदलतो. समाज म्हणने तरी कोण ? तुम्ही, आम्ही आपण सगळेच.

हा सामाजिक दृष्टीकोन आपल्या मनातून काढून टाकला पाहिजे. दोघांनाही बरोबरीन फुलण्याचा व फळण्याची शिकण्याची, सवरण्याची आणि जगण्याची संधी दिली जावी. समाजातील अधिकाधिक लोकाचे तर स्वप्न असेल आणि अनेक लोक स्वप्न साकार करण्यासाठी ठोस पावले उचलाचला तयार असतील तर हा बदल घडेल.

एका छोट्याशा फुल पाखराच्या पंख फडफडविण्यामुळे सुद्धा दुरपर्यंतच्या परिसरावर परिणाम घडून येतो.

लेकीचा जलम लेकीला कळतो
आत आत कसा आतमा जळतो
लेकीचा जलम फुटणारी लाही
खाणारा म्हणतो भाजलीच नाही

– लोकगीत

४. स्त्रीयांना कधी स्वातंत्र्य मिळणार?

– संध्या रामराव रसाळ, बी.ए. तृतीय वर्ष

स्त्री जन्मता: Human Being असते तिला मुलगी बनवल जात. स्त्रीला मनुष्य म्हणून जग का स्वीकारत नाही. पावलोपावली तिच्यावर स्त्रीपणाचे संस्कार केले जातात. तीला स्त्री म्हणून घडवलं जातं. एका मुलाला समाज जसा स्वीकारतो तसा स्त्रिला का नाही स्वीकारत नाही? तु मुलगी आहेस हे तिच्या मनावर सतत बिंबवलं जात. मग त्यातूनच तिची घडण होते.

पुरूष प्रधान समाज स्त्रीयांच्या मनावर पुन्हा पुन्हा बिंबवतो की स्त्री पुरूषांच्या तुलनेत दुबळी असते म्हणून तीनं मोठ्या कष्टाची कामे न करता घरातच चूल-मुल सांभाळाव. घराबाहेर निघू नये. रस्त्यावरून चालताना नाकापूढं बघून चालावं. पैसे कमावण्याच काम घरातल्या पुरूषाचं असत. तीन फक्त त्याच ऐकावं, त्याच्याच आज्ञेच पालन करावं. स्वत:चा मेंदू गहाण ठेवावा. अशी बुरसटलेली मानसीकता समाजाची आहे. स्त्रीयांकडे पाहण्याची ही शतकानुशतकांची मानसिकता आहे.

आज २१ व शतक सुरू आहे. मानव चंद्रावर जाऊन आला . पण स्त्रियांची स्थिती तिच आहे. तिचा सामाजीक दर्जा तोच आहे. तिच्याकडे पाहण्याचा दृष्टिकोन तोच आहे. ती बदलायला तयार आहे पण समाजाला तिच्यातला बदल सहन होणार नाही. शिकलेल्या काही स्त्रिया आज आपण काय करू शकतोत याचा आदर्श समाजापूढे ठेवत असताना दूसरीकडे अशिक्षीत स्त्रियांची अवस्था दयनीय आहे. पुरूष मात्र शिकलेला असो वरा अशिक्षित तो नेहमीच आरामात असतो.

फक्त पुरूषांचीच नाही तर स्त्रीयांची सुद्धा स्त्रीकडं एक मानुसकीच्या नात्यानं पाहण्याची मानसिकता नसते. अनेक बातम्यांतून सुनेला त्रास देण्याच्या जाळपोळ केल्याच्या घटना रोजच येतात. सासूसुद्धा कधी सून होती हे ती सुनेला त्रास देताना का विसरते? स्त्रियांचा ऐवढा तिरस्कार केला जातो की, त्यांना जन्मच नाकारला जातो. स्त्रीमध्ये अस काय वाईट आहे की ज्याच्यामुळे तिचा जन्मच नकोसा होतो? पण तीच तर जननी, जन्मदात्री आहे. तिच्यातूनच सृष्टिची निर्मीती होते. तिचाच जन्म नाकारला तर सृष्टी पुढे कशी जाणार?

फक्त हुंडा द्यावा लागतो म्हणून मुलगी नकोशी होते. त्याच मुलीला शिक्षण दिल्यास ती नोकरी करून पैसे कमावू शकते. सर्व घराचा सांभाळ करू शकते. तीला स्वातंत्र्य दिल्यास तिचा सर्वाधिक विकास होऊन ती समाजाचा उद्धार करू शकते. पण हे स्वातंत्र्य नाकारलं जातं. प्रत्येक ठिकाणी त्याची अडवणूक केली जाते, प्रत्येकच कामात मुलीची मुलाशी तुलना केली नुसती तुलना केली जात नाही तर ते काम करण्यापासून तिला परावृत्त केले जातं.

प्रत्येकच गोष्टित स्त्रियांच्या वाट्याला दु:ख असतं. नवरा मेल्यावर सती जाणारी स्त्रीच असते. इतिहासात नवरा सती गेल्याच एकही उदाहरण सापडणार नाही. नवरा मेल्यावर आयुष्यभर विधवा म्हणून जगणारी स्त्रिच असते. नवरा मात्र बायको मेल्यावर कितीही लग्न करू शकतो. चार भिंतीच्या आत

स्त्रियाच राहतात. पुरूष कुत्र्यासारखे गांवभर हिंडू शकतात. प्रत्येक गोष्टित स्त्रियाचं स्वातंत्र्य हिरावल जातं. पुरूषांना मात्र अडवणारं कोणीही नसतं. घरगुती हिंसाचार, बलात्कार, परावलंबत्व स्त्रीच्याच वाट्याला असतं. एवढे अन्याय होऊनही आज स्त्रीने फिनीक्स पक्षाप्रमाणे राखेतून भरारी. मारली आहे. स्त्रियांना सुरूवातीपासूनच स्वातंत्र्य असतं तर त्यांनी जी प्रगती केली. असती त्याची कल्पनाही जग करू शकत नाही. भारतीय समाजात लक्ष्मी, पार्वती, गंगा, सरस्वती, अंबीका इ. देवींना सर्व पुजनीय मानतात. त्या देवी समोर माथा टेकवतात आणि घरच्या बाईला लाथा मारतात. किती हा विरोधाभास ?

खेड्यातील मुलींना १०वी, १२वी नंतर शिक्षण दिलं जात नाही. ती शिकली तरी सासरचे कुठं नोकरी करू देणार आहेत. घरी राहून काम शिकलं. तेवडढ्याच तीच्या सासरी आमच्या नावाचा उद्धार तरी होणार नाही. हीच्या शिक्षणालाही पैसा घाला वरून हुंडापण द्या. असं घरचे वडिल धारे बोलतात. पण ह्या घरच्यानां कसं कळत नाही की हुंडा देवून ही तुमची मुलगी गुलामाचं जिवन जगणार आहे . आज तुम्ही तिच्या बाबतचे निर्णय घेता उद्या तिच्या सासरचे तिला तिच्या जीवणाचा निर्णय कधी घेऊ देणार ? तुम्ही तिला शिकवा तर आधी तीने नोकरी करो न करो. पण तिला त्यामुळे स्वत:चं भलं-करं तर कळेल. तिच्यावर अन्याय होत असल्याचा तिला कमीतकमी स्वत:साठी आवाज तर काढता येईल. आज जग बदलतय. तिलाही बदलू द्या. तिलाही स्वत:चे निर्णय स्वत: घेऊ द्या. मग बघा कसंती स्वत: बरोबर घरही पुढं नेते.

निसर्गता: स्त्री मध्ये प्रचंड सामर्थ्य असतं. म्हणूनच निसर्गाने स्त्रीला नवनिर्मितीची क्षमता दिली आहे. स्त्रीला शक्तीच्या स्वरूपात ओळखलं जातं. प्राचीन काळात स्त्रीचं शक्तीच्या रूपानं पुजन केलं जायचं. वेद काळात स्त्रीयांना सर्व अधिकार होते. स्त्रीया शिक्षणही घेत. घरातील निर्णय प्रत्येकही सहभागी होत होत्या. अनेक प्राचिन संस्कृतीमध्ये मातृसत्ताक पध्दती अस्तित्वात होती. आजही मुख्य समाजप्रवाहापासून दूर राहिलेल्या काही आदिवासी जमातीत मातृसत्ताक पध्दती आहे. पण मनस्मृती सारख्या ग्रंथांच्या निर्मीतीपासून स्त्रि व दलित यांना तुच्छतेची वागणूक देण्यास सुरूवात झाली.

आज २१ व्या शतकातील स्त्री नोकरी सांभाळून घरही सांभाळते. स्त्रियांनी पुन्हा स्वत:ला उभारी दिली आहे. मध्ययुगीन काळातील मानसिकता आता सर्वानिच बदलायला हवी. आता स्त्रियांना नुसतीच बोलण्यातून नाही वागणूकीतूनही समानता द्यायला हवी.

जैसी मुलांची संघटित सेना । तैसी स्त्रियांची असावी संघटना ।।
आपुला सुखदुःखाच्या भावना । प्रकटवाव्या सभा सम्मेलनी ।।

- तुकडोजी महाराज

५. स्त्री सन्मानाची गरज

- पंचांगे सुमित भाऊराव, बी.ए. तृतीय वर्ष

कोणत्याही देशाच्या सर्वांगीण विकासाकरिता स्त्री व पुरूष यांना समान स्थान दिले जाणे अनिवार्य आहे. स्त्री व पुरूष ही संसार रथाची दोन चाके आहेत असे समजले जाते मग या दोन्ही घटकांना समाजात सारखेच स्थान असणे आवश्यक आहे. भारतीय समाजव्यवस्थेत स्त्रीयांना दुय्यम स्थान दिल्या गेल्यानेच समाजाचा सर्वांगिण विकास होऊ शकला नाही असे म्हटले तरी वावगे ठरणार नाही.

वैदीक काळात समाजात स्त्रियांना दुय्यम स्थान होते. त्यांना त्यांच्या हक्कापासून वंचित ठेवले त्यामुळे त्याचा सर्वांगिण विकास होऊ शकला नाही. तात्कालीन परिस्थितीत पुरूषांचे वर्चस्व असल्यामुळे स्त्रियांना समाजात मानाचे स्थान मिळाले नाही. स्त्रियांना चूल व मूल हे दोन काम करून त्यांना दोन भिंतीमध्ये बंदिस्त केलेले होते. त्याच्यात असलेली कुशलता आत्मविश्वास अशा गोष्टींना पुरूष प्रधान व्यवस्थेने विराम दिला होता. स्त्रियाकडे केवल दुर्बल घटक व भोगवस्तू म्हणून पाहण्याचा दृष्टीकोण होता. या सर्व गोष्टीला पुरूष वर्चस्वाची परंपरा कारणीभूत होती.

एकोणिसाव्या शतकाच्या उत्तारार्धात स्त्री उन्नतीचे विचार प्रवाह पुढे आले स्त्रीयाचा विकास शिक्षणाशिवाय पूर्ण होऊ शकणार नाही याची जाणीव झाली आणि म. फुले यांनी १८४८ ला पुण्यामध्ये मुलींसाठी पहिली शाळा सुरू केली. फुले दाम्पत्यांनी स्त्री शिक्षणासाठी जीवाचे राण केले. पुढे महर्षी कर्वे, रानडे इ. समाजसुधारकांनी स्त्रीयांना परंपरागत जखडलेल्या बंधनातून मुक्त करण्याचा ध्यास धरला व शिक्षणाचे दालन सुरू केले व यातून समाजपरिवर्तन झाले. हे ही खरे असले तरी आज समाजात स्त्रीयांना सन्मानाने जगू दिले जाते का?

भारताला आज स्वातंत्र्य होऊन ६८ वर्ष पुर्ण झाले आहेत तरिही देखील समाजात स्त्री-पुरूष विषमता, सतीप्रथा, बालविवाह व बहुपत्नी व यासारख्या विघातक प्रथा आहेत. असे म्हटले तरी काय वाईट ठरणार नाही.

स्त्री-पुरूष विषमतेमध्ये अगदी लहान मुलगी जन्माला आल्यावर घरामध्ये नाराजीचे वातावरण असते. विषम प्रसंगी प्रसुती महिलांवर कुटूंबियाकडून अन्याय अत्याचार होतो. परंतु वास्तविकत: त्या महिलेकडे संपूर्ण दोष नसतो. विशेष म्हणजे आशा गोष्टिंना सुरक्षित वर्ग देखिल अपवाद नाही. अशा परिस्थितीत स्त्रीयांना मानाचे स्थान दिले जात नाही. माणूस म्हणून कित्येक ठिकाणी स्त्रीची दखल घेतली जात नाही कुठे प्रतिष्ठा जपण्याचा अतिरेक तर कुठे रूठी परंपरेमुळे होणारी मानसिक कोंडी यातच जीवन स्त्रीचे फरफट जाते.

आज देखील भारतीय समाजव्यवस्थेत मुलींच्या शिक्षणाचा विचार न करता नव्वीत किंवा दहावीत असताना तिच्या लग्नाचा विचार केला जातो. म्हणजे मुलीत या वयात निर्माण होत असलेली निर्णयक्षमता, आत्मविश्वास, कलागूण, ध्येय साकारण्याची शक्ती या सर्वांना विराम बसतो. स्त्री ही भावी

पिढी घडवणारी असते. परंतू तिच्या अशा कलागुणांवर विराम बसल्यास ती समाजाच्या किंवा स्वत:च्या मुला-बाळांचा काय विकास करू शकेल ?

आज ही राजस्थान सारख्या राज्यात स्त्री सती जाते, ग्रामीण भागात बालविवाह केले जातात, बहुपत्नीत्व तर भारताची मोठी समस्या आहे. २०११ च्या जनगनणेनुसार महाराष्ट्रात १००० पुरूषांमागे ९२७ स्त्रीया आहेत. यात सततच्या होणाऱ्या स्त्री भ्रुणहत्या यामुळे गुणोत्तर कमी-कमी होत चालले आहे.

यामुळे कुटूंबव्यवस्था कोलमडण्याचा धाका संभवतो आहे, विशेष म्हणजे बहुपत्नीत्व करण्यामागे सुशिक्षित वर्ग अग्रेसर आहे असे असल्यास यांना सुशिक्षित म्हणता येईल का? व अशा विघातक प्रथेला कोण जबाबदार असणार ?

स्त्री-पुरूष विषमता नष्ट करण्यासाठी समानतेचे तत्त्व प्रभावीपणे राबवावे लागतील. स्त्रियांना शिक्षण देऊन ती सन्मानाने जगू व ती राष्ट्राच्या प्रगतीमध्ये अर्धशक्ती स्त्री ठरूण भारतीय संविधानातील तिला प्राप्त झालेले हक्क, अधिकार यामुळे ती भारतातील सर्वोच्च स्थान मिळवू शकली. भारतीय संविधानात असलेले कायदे उदा. स्त्री भ्रूणहत्या कायद्याची अंमलबजावणी करणे आवश्यक आहे. स्त्री अत्याचाराविरोधात समाजात सर्वच घटकात सकारात्मक परिवर्तनाची गरज आहे तरच भविष्यात स्त्री-पुरूष समानतेचे चित्र साकार होऊ शकेल.

लेकीचा जलम जसा गांजराचा वाफा
येड्या तुम्ही मायबापा जन्मा घालून काय नफा
लेकीचा जलम कोण्या घातला येड्यानं
परायाच्या घरी बैल राबतो भाड्यानं
लेकीचा जलम नको घालू नारायणा
परक्याची ताबेदारी बाईचा जल्मउना

- लोकगीत

६. मनुस्मृती, स्त्री आणि हिंदू कोडबिल

- खंदारे प्रकाश गिरमाजी, बी.ए. तृतीय वर्ष

आपल्या शोषणाची जाणीव घेऊन त्याविरूद्ध उभे राहण्याचा प्रयत्न तसा नवा नाही. तो प्रत्येक काळात वेगवेगळ्या पद्धतीने होतच आला आहे, शोषण विरूद्धचा प्रवास सरळमार्गाचा नसतो. तसाच क्षणिकही नसतो. तो यातना दु:ख पराजय याचा जसा असतो. तसाच तो आपले स्वत्व गवसण्याचा अभिमानाचा अस्मितेचा आणि ज्याव्यवस्थेने गुलाम केले. त्या व्यवस्थेला तिच्या सत्ताधारी विभागांना ठोसे लगावणाराही असतो.

फार पूर्वी प्राचीन काळी 'मनु' नावाच्या एका ऋषीने विवाह, वारसा, विधवापुर्नविवाह, स्त्रीयांचे आदर्श, सहभोजन, स्त्रीयांचे समाजांतील स्थान चतुवर्णव्यवस्था इत्यादीबद्दल 'मनुस्मृती' नावाच्या कायदेशास्त्रावरील ग्रंथात कायदे लिहून ठेवले. डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर म्हणतात. मनुस्मृतीतील हे सर्व कायदे स्त्री. शुद्रांना पशुलेखणारे आहेत. कारण मनुस्मृतीचा अंमलम्हणजे स्त्रीया आणि शुद्रांच्या शोषणाला कायदेशीर मान्याताच होय.

मनुस्मृतीमध्ये विवाहासंबंधी काही नियम सांगितले आहेत. मनु म्हणतो की स्त्री पुरूषाचे विवाह हे जातीतल्या जातीतच घेणे गरजेचे आहे. तसेच मनु विधवा स्त्रीयांना पुर्नविवाह करण्याचा अधिकार देत नाही. पण पुरूषाना मात्र पत्नि निधनानंतर पुर्नविवाहास परवानगी दिली आहे. पती निधनानंतर स्त्रीला (पत्नीला) एकतर सती जावे लागत असे किंवा तिचे केशवपन करू तिला विद्रुप केल्या जात असे एवढेच नसुन तीला कुठल्याही प्रकारच्या लग्नसमारंभात किंवा इतर कोणत्याही सौभाग्यकारक कार्यक्रमास बंदी असे जीचा नवरा मेला ती अभागी करंटया कपाळाची तिचे तोंड पाहु नये अपशकुन होतो. अशा प्रकारचा तिरस्कार त्या विधवार स्त्रीला समाजात भोगावा लागत असे. याबाबत ताराबाई शिंदे या महात्मा फुलांच्या शिष्या त्यांनी आपल्या स्त्री-पुरूष तुलना या लेखात त्यांनी तत्कालीन स्त्रीजीवनावर अप्रतिम लेखन केले आहे.

स्त्रीयांच्या स्वातंत्र्याविषयी मनुस्मृतीमध्ये दिले आहे कि, तिच्या पित्याने तिचे बालपणात रक्षण करावे. पतिने तारूण्यात रक्षण करावे आणि मुलाने वृध्दापकाळात रक्षण करावे, मनुच्या मतानुसार स्त्री स्वातंत्र्य देण्यास अपात्र आहे. मनुस्मृतीने स्त्रीला घटस्फोट घेण्याचा अधिकार दिलेला नाही. पती कसाही असला तरी पत्नीला त्याच्यापासून विभक्त होता येत नाही. एवढेच नसुन मनुस्मृती पत्नीला विकण्याची परवानगीही पतीला देते.

मनुने स्त्रीला संपत्तीचा अधिकार देखिल नाकारला आहे. भारतीय समाजाची रचना पुरूषांना सत्ता देणाऱ्या पुढील नियमांनी बनलेली आहे.

१) विवाह म्हणजे पतीशी समर्पित भावनेने गौणदर्जाने रहावे म्हणुन केलेला संस्कार होय घटस्फोटाचा अधिकार केवळ पुरूषाला, स्त्रीला हा अधिकार नाही कारण पती हाच तिचा परमेश्वर.

२) वारसा हक्क स्त्रीला नाही. कारण स्त्रीचे सर्वस्व पती असतो. तिला वेगळ्या धनाची गरज नाही.

३) स्त्रीने शिक्षण घेऊनये कारण शिक्षणाची ज्ञानाची, तिला गरज नाही. पतीसेवा हेच तिचे ज्ञान.

४) स्त्रीच्या सामाजिक सेवांवर पुरूषाचीच मालकी. शक्यतो सामाजिक श्रम स्त्रीने करून नये. कारण ती गृहलक्ष्मी असते. सामाजिक श्रम पुरूषाने करावे स्त्रीने नाही.

६) सामाजिक जिवनात स्त्रीचे स्थान केवळ पत्नी, माता, बहिण, मुलगी म्हणुनच पुरूषांशिवाय स्वतंत्र दर्जा नाही.

भारतीय पुरूष सत्ता म्हणजे जगातील सर्वात अधिक क्रुर आणि हिंसक पुरूषसत्ता आहे. पुरूषसत्तेच्या या हिंसे मागे जाती समाजाचा मनुस्मृतीचा हिंसक धर्मउभा आहे. आजही भारतीय समाजातील स्त्रीदास्याचे वैशिष्ट्ये रोजच्या वृत्तमानपत्रातून पाहावयास मिळते. बलात्कार, हिंसाचार आजही स्त्रीला काही अपवाद वगळता समाजात समान दर्जा देण्याचे नाकारले जाते.

मनुस्मृतीतील कायद्यानुसार जातीतील पुरूषांची व स्त्रीयांची संख्या समान असावी. अन्यथा स्त्रीयांची संख्या अतिरिक्त झाल्यास असमतोल निर्माण होईल. वाढीव स्त्रीया या जातीबाह्य विवाह करतील. परिणामी उच्च जातीतील पुरूषांच्या आर्थिक. राजकिय सत्तेला धोका पोहचेल. जातीय श्रेष्ठत्व अंग पावेल, म्हणुन त्यांनी वाढीव स्त्रीयांचे प्रश्न सोडवण्यासाठी स्त्रीयांना जाळून टाकण्याची प्रथा (सतीप्रथा) अस्तित्वात आणली. त्यांना विद्रुप करून व अपवित्र म्हणुन डांबुन ठेवणार विधवाविवाह बंदी अस्तित्वात आणली.

१) सतीप्रथा : पतीच्या निधनानंतर पत्नीला त्याच्या चितेवर उडी घ्यावी लागत असे. कारण स्त्री पुरूषाची संख्या समान राहावी म्हणुन. कारण स्त्री जिवंत राहिली तर एकतर परजातीतील पुरूषाशी विवाह करेल. त्यामुळे गटांतर्गत विवाहाचा नियम मोडला जाईल किंवा ती त्याच जातीतील दुसऱ्या पुरूषाशी विवाह बद्ध झाली तर त्या जातीतील स्त्रीयांमध्ये स्पर्धा सुरू होईल आणि एका लग्न न झालेल्या मुलीच्या लग्नाविषयक राखीव हक्कावर आक्रमण होईल. म्हणुन तिची व्यवस्था कशी लावायची याचे इतर मार्ग शोधले गेले.

२) वैधव्यलावणे :- हा मार्ग सतीप्रथेपेक्षा बरा होता. कारण यामध्ये विधवा स्त्रीला जिवंत ठेवल्याजाई. परंतू तीचा कोण्यापुरूषास मोह होऊ नये म्हणुन तिचे विद्रुपीकरण केलेजाई. तिचे केस कापून टाकणे केशवपणा, जाडी भरडी वस्त्रे नेसायला देणे. (तरीही घरी दीर, सासरे किंवा इतर नातेवाईकाकडून अत्याचार व्हायचेच) बंदखोलीत राहण्यास भाग पाडणे.

पत्नी निधन झाल्यानंतर पुरूषाची व्यवस्था दोन प्रकारे लावल्या जाई.

१) विधुरावर ब्रम्हचार्य व्यवस्था लादणे. अशा वाढीव पुरूषास जात व्यवहारापासून दुर ठेवून संन्यास घेण्यास भाग पाडले जाई. परंतु कोणत्याही जातीतील इतर जातीशी स्पर्धा करताना संख्यात्मक वाढही महत्वाची आहे. म्हणुन जातीचे संवर्धन करणारा पुरूष ब्रम्हचारी असून कसे भागेल? म्हणुन त्यास गृहावस्थेत ठेवले जाते. पण त्याला वधु कशी मिळणार?

२) लग्नायोग्य नसलेल्या अल्पवयीन मुलीशी लग्न. जातीतल्या जातीत वधुची व्यवस्था करण्याचा प्रश्न वाढीव पुरूषा संदर्भात निर्माण होतो. स्त्री पुरूषांची संख्या समान असल्यामुळे एका पुरूषाने एकाच स्त्रीशी विवाह करण्याची संधी असते. अशा स्थितीत वाढीव पुरूषाला जातीत जखडून ठेवायचे असेल तर त्याला

केवळ लग्नायोग्य न झालेल्या वयोगटातील मुलगीच वधु म्हणुन पुरवली जाऊ शकते.

अशा या मनुस्मृतीतील क्रुर कायद्यातून सुटका व्हावी म्हणुन डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांनी हिंदू कोड बिलाची कल्पना मांडली. पण त्यास अनेकांनी कडाडून विरोध दर्शिवला आणि ते बिल पास होऊ दिले नाही. शेवटी त्यांना कायदेमंत्री पदाचा राजीनामा द्यावा लागला. पुढे मात्र हिंदू कोड बिलाचे निरनिराळे भाग करून व त्यात फेरबदल करून नवीन चार कायदे मंजूर करण्यात आले.

१) हिंदू विवाह कायदा- १९५५

२) हिंदू उत्तराधिकार कायदा १९५६

३) हिंदू दत्तक ग्रहण आणि निर्वाह कायदा १९५६

४) हिंदू दत्तक ग्रहण कायदा १९५८

स्त्रीयांबाबत मध्यवर्ती भुमिका मांडत स्त्रीयांना जाती धर्मात न मोडता स्त्रीचे प्रश्न सर्वत्र सारखेच आहेत. त्यामुळे हिंदू कोड बिलात त्यांनी स्त्रीयांना विविध अधिकार बहाल केले. भारतातील पुरूषप्रधान समाज व्यवस्थेने आणि मनुस्मृतीने धार्मिकतेच्या नावाखाली स्त्रीयांचे हक्क व अधिकार नाकरले ते सर्व देण्याचा प्रण डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांनी केला. हिंदू कोड बिलामुळेच स्त्रीयांच्या उन्नतीचा, विकासाचा मार्ग मोकळा झाला आहे. हे कोणीही नाकारू शकत नाही.

हिंदू कोड बिलात बाबासाहेबांनी स्त्री मग ती कोणत्याही जाती धर्माची असो ती दलितच आहे हे लक्षात घेऊन खालील हक्क आणि अधिकार बनविले.

१) स्त्रीला घटस्फोटाचा अधिकार दिला. पुरूषाचा एक विवाह कायदेशीर असल्यास व दुसरा विवाह योग्य कारण नसल्यास अवैध ठरवून स्त्रीला स्थैर्य दिले.

२) नवऱ्याने घटस्फोट दिल्यास पोटगी मिळेल.

३)स्त्रीयांना दत्तक घेण्याचा व दत्तक देण्याचा अधिकार दिला.

४) स्वत:च्या मिळकतीवर स्त्रियाचा अधिकार असावा.

५) स्त्रिला घटस्फोट घेण्याचा अधिकार दिला.

६) वडिलांच्या संपत्तीत मुलीलाही मुलाप्रमाणे समान वाटा दिला.

७) मुलीला वारस घेण्याचा अधिकार मिळाला.

८) आंतरजातीय विवाहास मान्यता दिली.

९) स्त्रिला स्वत:चा वारस निश्चित करण्याचा अधिकार मिळाला.

हिंदू कोडबिलामागे दोन मुख्य उद्दीष्टये होती. हिंदू कायदा सर्व देशभर समान करणे हे पहिले आणि हिंदू कायद्याच्या काही शाखांची सुधारणा घडविणे हे दुसरे उद्दीष्ट होते.

हिंदू कोडबिलात एकंदरीत पाच प्रकारच्या सुधारणा सुचविल्या होत्या.

१) विवाह आणि दत्तक विषयक:-

पहिली सुधारणा विवाह, दत्तक आदि विषयी जो संबंध येईल. त्या संबंधी होती. जुन्या व चालु हिंदू कायद्याप्रमाणे विवाह व दत्तक हा ज्या त्या जातीतच घडत असे. जर दुसऱ्या जातीतील व्यक्तिशी विवाह झाला. अगर दुसऱ्या जातीचा दत्तक घेण्यात आला. तर तो विवाह व दत्तक हिंदुकायद्याप्रमाणे रद्द समजण्यात येत असे. अशा तऱ्हेने हिंदु समाज व कायदा ह दोन्ही जातीवरच अधिष्ठीत झाले. हिंदु कायद्याने जातीची बंधने नाहीशी होतील कारण कोणत्याही जातीत विवाह व दत्तक घेऊ शकत होते.

२) एकपत्नीच:-

दुसरी सुधारणा एक पत्नीच पाळण्या संबंधी होती. प्रचालित व पुरातन हिंदुकायद्या प्रमाणे हिंदु पुरूषास हव्या तितक्या स्त्रीयांशी विवाह करता येत होती. परंतु नविन कायद्याप्रमाणे एका हिंदु पुरूषास एकाच स्त्रीशी विवाह करता येईल.

३) घटस्फोट :-

तिसरी सुधारणा घटस्फोट संबंधी होती. सध्याच्या कायद्याप्रमाणे बायको ही नवऱ्याची अर्धांगिनी समजली जाते. एकदा लग्न झाले की तिला कोणत्याही कारणास्तव विभक्त घेता येत नाही. की काडीमोड घेतायेत नाही. खरे म्हणजे ज्या स्त्रीचे नक्याशी अक्षर ज्या नवऱ्याचे स्त्रीशी पटत नाही. त्यांना एकत्रीत ठेवण्याची सक्ती करणे केव्हाही रास्त नाही. तेव्हा काही ठराविक अटीवर नवरा-बायकोस काडीमोड मिळण्याची सवलत हिंदु कोडबिलात ठेवण्यात आली आहे.

४) वडी लांच्या संपत्तीविषयक:-

पुर्वजाकडून जी इस्टेट चालत येते त्यावरील वंशजाच्या हक्कासंबंधी सध्या दोन पध्दती रूढ आहे. एक मिताक्षरी दुसरी दायभाग मिताक्षरी म्हणजे वडिलाकडून संपत्ती भेट मुलाकडे येणे आणि दायभाग पद्धतीमध्ये इस्टेटीचा योग-विनीयोग करण्यास बाप मोकळा राहील. त्यामुळे संपन्नता वाढवयास व आर्थिक उत्पन्न वाढण्यास मदत होईल. हिंदु कोडबिलात ही दायभाग पध्दत अवलंबण्यात आली.

५) स्त्रीयांना संपत्तीत मिळणारे हक्क:- स्त्रीला बक्षीस म्हणुन लग्नाच्या वेळी जी रक्कम किंवा दागीने मिळतात तेच तिचे समजले जात परंतु मुलीच्या हक्का संबंधीचा हा भेदवाद नव्या हिंदू कोडबिलामुळे काढून टाकण्यात येतो.

आजपर्यंत जो सनातन हिंदू समाज ज्याला पवित्र असलेल्या धर्म शास्त्रावर आधारित कायद्यांवर चालत आला. तो एकाएकी अत्यंत समजल्या जाणाऱ्या व्यक्तिने निर्माण केलेल्या कायद्यावर चालावा हा खराखुरा मनातील सल होता. हिंदुकोड बिलाचा पराभव नसुन तो सनातनी जातीय वृत्तीचा खराखुरा विजय होता आणि खरी स्वतंत्र भारताची शोकांतिका होती. पण काळाच्या ओघात बाबासाहेबांच्या विचारांचा दुरदृष्टीपणा लक्षात आला आणि हिंदू कोडबिलातील बरेच कायदे नंतर घटनादुरूस्तीने संमत झाले.

७. प्रश्न स्त्रीच्या अस्तित्वाचा

- रामेश्वर शिवाजीराव राऊत, बी.ए. तृतीय वर्ष

''या रक्षावया नारी नर
थांबवुया नर संहार
स्त्री शक्तीचा करू आदर
अधोगती पळेल दुर-दुर.''

''भारतीय संस्कृतीत पुर्वीच्या ज्या महान स्त्रीया होऊन गेल्या. त्यामध्ये झाशीची राणी लक्ष्मीबाई, राजमाता जिजाऊ यांचा आदर्श डोळ्यांसमोर ठेवुन समाज प्रगल्भ होत गेला. '' एक स्त्री शिकली तर पुर्ण कुटूंबाला शिकवते. या उक्तीप्रमाणेच झाशीची राणी लक्ष्मीबाई, राजमाता जिजाऊ, कल्पणा चावला, मदर तेरेसा, प्रतिभाताई पाटील, लता मंगेशकर यांच्या क्रांतीकारी विचारातून स्त्रीयांना जीवन जगण्याची दिशा मिळाली. त्यांचे शौर्य, धैर्य, कणखरपणा, धाडसी वृत्ती बघून आजच्या स्त्रीला स्वत:च्या अस्तित्वाची उणीव व्हायला लागते. या महान स्त्रियांनी दाखवुन दिले की, तिच्या सामर्थ्यात किती शक्ती असते. या सामर्थ्याच्या आधारावर त्यांनी समाजाचं रूप बदलुन टाकलं, आणि स्त्री शक्तीचे दर्शन संपूर्ण समाजाला घडवले.

परंतु बदलत्या काळात आधुनिकीकरण झपाट्याने होत असले तरी, मानवाच्या विचारात काही फारसा फरक पडलेला दिसत नाही. मानवाने बदलल्या काळाबरोबर आपली जीवनशैली बदलली. पण विचार मात्र पुर्वीचेच. आज समाजात सर्वात मोठा प्रश्न निर्माण झाला आहे. स्त्रीच्या अस्तित्वाचा? आजही असे म्हटले जाते की, स्त्री-पुरूष समान आहेत. पण मला तर असं वाटतय की, हे वाक्ये फक्त म्हणण्यापुरतेच आहेत. पण या वाक्याचा अर्थ खोलवर जाणून घेण्याचा प्रयत्न कुणी केला का? शहरी भागाचा विचार केला तर स्त्री पुरूषांच्या खांद्याला खांदा लावून लढण्यासाठी सज्ज झाली आहे. तिला तिच्या अस्तित्वाची जाणीव झाली आहे. ती फक्त शिक्षणामुळेच. शहरी भागात शिक्षणाचे प्रमाण जास्त असल्यामुळे स्त्रियांना आपल्या विचारात क्रांती घडुन आणली आहे.

परंतु आजही ग्रामीण भागाचा विचार केला तर स्त्रियांना फारसे अधिकार दिसून येत नाहीत. स्त्रिला फक्त ईश्वाराने चुल आणि मुल या अर्थानेच पाठवले आहे, असा ग्रामिण भागातील लोकांचा आजही समज आहे. आजही त्यांचा स्त्रीकडे पाहण्याचा दृष्टीकोन बदलायला तयार नाहीत. ग्रामीण भागात स्त्रीयांना कुटूंबात, समाजात आदराचे स्थान दिले जात नाही, कोणत्याही राजकीय, सामाजिक, कौटुंबिक कार्यात स्त्रियांचा सल्ला घेणे पुरूष वर्ग योग्य समजत नाही. तिच्या गरजा कोणत्या? तिचे विचार, भावना काय आहेत याकडे फारसे लक्ष दिले जात नाही. मग प्रश्न निर्माण होतो. स्त्रिच्या अस्तित्वाचा. आधुनिक काळात स्त्री ने राजकीय क्षेत्रात पाऊल ठेवले तरी तिच्या नावावर दुसरेच राजकारण करतात. त्या व्यक्तीचे नाव हे त्या पदापुरतेच राहते किंवा हिरावुन घेतले जातात.

आजच्या आधुनिक युगात तर स्त्रियांवर होणाऱ्या अन्याय अत्याचारांचे प्रमाण खुपच वाढले आहे. आजच्या स्त्रिला जगताना अनेक समस्या भेडसावत आहेत. ती सुरक्षित जीवन जगु शकत नाही.

तिला पावलोपावली प्रश्न पडत आहे तिच्या अस्तित्वाच्या स्त्रिला कोणत्याही बाबतीत पूर्णपणे स्वातंत्र्य आहे का? तिला प्रत्येक गोष्टीत कोणाची तरी परवानगी घ्यावी लागते. स्त्री ला समाजाने बंधनात जखडुन टाकले आहे. तिचे विचार हे चार भिंतीच्या बाहेर येऊ दिले जात नाहीत. कुटूंबाचा सर्व भार स्त्रियांच्या डोक्यांवर ठेवून पुरूष वर्ग मोकळा होतो. त्यांच्या विचाराला कुटूंबात दुय्यम स्थान दिले जाते. त्यांच्या श्रमांना कोणताही मोबदला दिला जात नाही. या सर्व कारणातुन स्त्रीयांचे खुप खच्चीकरण होते. आणि स्त्रीया आनंदीत जीवन जगु शकत नाहीत आणि यातूनच आत्महत्या, घटस्फोट असे प्रकार वाढीस लागतात. समाजात स्त्रियांकडे फारसे आदराने पाहिले जात नाही. हे सर्व टाळायचे असेल तर स्त्रिचा आदर करायला शिका. तिच्या सामर्थ्यात खुप शक्ती आहे. तिला आनंदाने जगु द्या.

भारतीय संस्कृतीत मुलगी, पत्नी, माता या स्त्री जिवनाच्या तिन अवस्था आहेत. या तिनही अवस्था पुरूष तिचे रक्षण करत असतो. म्हणून ती आयुष्यभर परस्त्रिच जीवन जगते, मग कुटूंब हेच तिचे विश्व बनुन जाते. तिच्या जगण्या-वागण्या बोलण्यावर नकळत कौटुंबिक मर्यादा येतात आणि या मर्यादाची चौकट सांभाळणे म्हणजे स्त्रीधर्माचे पालन करणे होय. अशी ओघानेच तिची समजुत होते. एकदा ही लादलेली समजुत स्विकारली की, पुढे तिचे स्वत:चे अस्तित्व शिल्लक राहत नाही. आयुष्य जगताना सुख, दु:खाच्या प्रसंगी नशिबाचे लेबल लावुन आगतिकपणे जगण्याची तडजोड करणे हे तिला क्रमप्राप्त ठरते.

''डोळ्याला आसवांचा
लिलाव करायचा नसतो.
ते एक महाकाव्य असते
आणि सुख मात्र मांडावीत
खुशाल जगाच्या बाजारात
नाही, तरी त्यांचा काही
उपयोग नसतो घरात.''

स्त्रियांना भविष्यात येणाऱ्या प्रतिकूल काळोखाला धीराने सामोरे जाण्याशिवाय पर्याय नाही. उगीच आपल्या व्यथाचा बाजार मांडून समाजाची कोरडी सहानुभूती तिने मिळवू नये. स्वत:च्या आसवांना सावरण्याचं बळ तिच्यात असलं पाहिजे. हे बळच एक महाकाव्य होणार आहे असा आजच्या स्त्रिला विश्वास असला पाहिजे. समाज समुहात जगत असताना कुटूंबाच्या चौकटित मिळणारे सुख हे आभाषी असते. अशा सुखाला फारसा काही अर्थ नसतो. हे स्त्री ने जाणुन घ्यायला पाहिजे.

आयुष्य ठरवुन कुणालाच जगता येत नाही. एकुणच आयुष्य म्हणजे निसरडा खेळ होऊन जाते. अज्ञानात स्वप्ने तरी पाहता येतात, मात्र वास्तवात स्वप्न रंगवण अवघडचं असतं, वास्तव हे स्वप्न

चिरडण्यासाठीच असते की, काय असेही मनाला वाटुन जाते.

''उघड्या डोळ्यांनी स्वप्न पाहणं
किती अवघड असतं
सगळा कडवटपणा गिळून
गोडवा टिक्वुन ठेवणं
किती अवघड असतं.''

स्त्रियांच्या वाट्याला आलेले वेदनाचे कढ या काव्यांतुन मांडण्याचा प्रयत्न केला आहे.

''मुलगी म्हणजे फुलपाखरू
विस्तवाच्या फुलांवर बसु पाहणारं,
जिची पावलं अजुन भाजली नाहीत
अशी मुलगी मला अद्याप भेटली नाही.''

स्त्री जातीच्या उमलल्या कळीचं चित्र या काव्यातुन स्पष्ट होते स्त्रीची सुंदरता, नाजुकता, कोमलता याचं प्रतिक म्हणुन आलेलं फुलपाखरू जणू शापित होऊन विस्तआहुतीलाच वाहिलेलं आहे. संसाररूपी घरट्यात एकीलाही विस्तवाचा दाह सहन करावा लागत नाही, अशी स्त्री समाजात भेटणे अद्याप तरी शक्य नाही. हे दु:ख तमाम स्त्रि जातीच आहे. मी देवाच्या नागरीकांना आणि विद्यार्थ्यांना प्रश्न विचारतो की, आपण या वास्तवाकडे उघड्या डोळ्यांनी पाहणार आहोत का ?

आजची मुलगी ही उद्याची माता आहे. आजची स्त्री ही देशाला घडवणारी कल्पना चावला, मदर तेरेसा, प्रतिभाताई पाटील, लता मंगेशकर होऊ शकते. हिच स्त्री तुम्हाला वंशाचा दिवा देणार आहे. सर्वांना वाटतं. आई पाहिजे, बहिण पाहिजे, बायको पाहिजे. मग स्त्रिचे अस्तित्व मान्य करायला का तयार नाहीत. तिला जन्म घेऊ द्या, तिला शिक्षण द्या, स्वत:च्या पायावर उभं करा. काही पैसा लागणार नाही. तिच्यासाठी, म्हणून तिचा आदर करायला शिका. आपण जर मनापासुन स्त्रिचे अस्तित्व मान्य केले तर संपूर्ण भारत देश आदर्श ठरेल. त्यामुळे तिचा द्धेष करू नका. स्त्रिच्या सामर्थ्यात खूप शक्ती आहे. तिला कमी समजु नका. आनंदाने...

स्त्रिचे अस्तित्व मान्य करा.

८. जागृत व्हावी-स्त्री शक्ती

- सुतारे मिरेश नवनाथ, एम.ए. राज्यशास्त्र प्रथम वर्ष

परम पुज्य माझ्या या भारत देशाला मी वंदन करतो. आदरणीय गुरूजण वर्गाला या ठिकाणी नतमस्तक होऊन त्यांना साष्टांग नमस्कार. सुशिक्षित आणि सुसंस्कृत अशा विद्यार्थी मैत्रिणींना या ठिकाणी नमस्कार.

आपल्या भारतीय समाजात स्त्रीला खुप अत्यंत व जास्त असे अनन्य साधारण असे मोठ्या प्रमाणात महत्त्व असलेले आपणास पाहावयास मिळते. स्त्री म्हणजे संपूर्ण देशाची संपूर्ण राष्ट्राची, संपुर्ण विश्वाची जननी म्हणून ती ओळखली जाते. स्त्री म्हणजे आपल्या भारतीय संस्कृती मध्ये स्त्रीला आदिशक्ती म्हणून ही ओळखले जाते. स्त्री ही आपल्या भारतीय समाजामध्ये अनेक नात्यांच्या स्वरूपामध्ये आपणास मोठ्या प्रमाणामध्ये दिसून येते. उदा:- आई, बहिण, मुलगी, पत्नि, मेहूणी, वहिनी-मैत्रिण अशा अनेक भुमिकामध्ये तिचे मोलाचे योगदान असलेले महाभारत, रामायण, यामध्ये सुद्धा स्त्रीयांना खूप मोठ्या प्रमाणात विश्वास असलेला आपणास दिसून येतो. देवाला वाटतं की, 'तू जे निर्माण करशील, ते चांगलच निर्माण करशील,' यामुळे देवाचा सुद्धा स्त्रीयांवर दृढविश्वास दाखवलेला आपणास पाहावयास मिळतो. स्त्री म्हणजे दुबळी नसुन ती पण एक माणूसच आहे. तिला ही जगण्याचा, तिला पूर्ण स्वातंत्र्य उपभोगण्याचा पूर्ण अधिकार आहे. परंतू आज आपल्या संपूर्ण देशामध्ये 'मुलगी' म्हटलं की, कपाळावर आट्या पडतात. कारण की स्त्रियांना आपल्या भारतीय समाजात फक्त मौन दर्जा देण्याचा प्रयत्न या ठिकाणी झालेला आहे.

स्त्री म्हणजे बाजारातील वस्तू, खेळणं आणि उपभोगाची वस्तू म्हणून आपल्या समाजात स्त्रीकडे पाहिले जाते. कारण की, आज आपल्या भारत देशामध्ये कोणालाच देशासाठी काही कारायचं नाही. देश सेवा काय असते, देशासाठी बलीदान काय असते, कोणाचा सन्मान करावा, कोण चांगले कोण वाईट, कोण आपले भले करणार, कोण वाईट करणांर याची त्यांना जाणीवच राहिलेली नाही आणि कोणी सांगायलाही तयार नाही आणि कोणी सांगितलं तर त्याचं कोणी ऐकायला तयार नाही आज अशी परिस्थीती तयार झाली आहे. त्यामुळे आज संपुर्ण समाजाचं आणि त्यातल्या त्यात समाजातील कुटूंब व्यवस्था आज संपूर्ण पणे ठासळत चाललेली आहे. आजची आमची स्त्री शक्ती ही संपूर्ण पणे पाश्चात्य संस्कृतीचं अनुकरण करू लागलेली आहे. पाश्चात्य संस्कृतीचा पगडा खुप मोठ्या प्रमाणावर आपल्या भारतीय संस्कृतीवर पडलेला आपणास दिसून येतो. संपूर्ण जगामध्ये, संपूर्ण राष्ट्रांमध्ये सर्वात सुंदर आणि एक असं नाव निघणारी संस्कृती आज खूप बिगडून टाकलेली आहे आणि या आपल्या संस्कृतीला खराब करण्याचे योगदान हे आपलेच आहे. भारतीय म्हणजे आई,वडील,भाऊ सगळी मंडळी यांनीच मोठ्या प्रमाणात केलेले आपणास दिसून येते. आज स्त्री शक्तीचा खूप मोठ्या प्रमाणात स्त्रीया ऐकवताना आपणास दिसून येतात. त्यांना वाटते की, चार शब्द शिकले, दोन वर्ग पास झालो म्हणजे, सर्वकाही आजच्या आपल्या स्त्रीशक्तीला तिच्यातील खरी स्त्री काय असते, हे त्यांना असुनही माहित नसलेले आपणास दिसून येते. आजची स्त्रीशक्ती, केस मोकळे सोडून ''मला पाहा आणि फुल वहा'' या म्हणी

प्रमाणे झालेलं आहे. आजची स्त्री कुठल्याही बंधनात राहायला तयार नाही. मुलगी ही आई-वडिलांचा 'श्वास' असते. त्या दोघांचा विश्वास असते. ती त्यांच्या घरची प्रतिष्ठा, अंगणाची मर्यादा असते. पण आसं फक्त १०% शिक्षण होणाऱ्या मुलींनाच स्वयंपाक करता येत नाही आणि म्हणे स्त्री शक्ती आज १००% कायदे स्त्रीयांच्या बाजूने असलेले आपणास दिसून येतात. आज आपल्या देशात स्त्री सक्षमीकरणावर फार मोठ्या प्रमाणात सरकारने भर दिला आहे. आज इतके प्रचंड संरक्षण स्त्रीयांना दिलेले आणि तरी आमची स्त्री सुरक्षितच नाही. याचं कारण काय? कारण की स्त्रियांना आपण स्त्री आहोत याचं त्यांना भानच राहिलेलं नाही. त्यांना वाटतं की सुशिक्षित झालो म्हणजे सर्वकाही झालं असा त्यांचा समज आहे पण सुशिक्षित होता, होता त्यांना सुसंस्कृत होण्याची आज त्यांना मोठ्या प्रमाणात आवश्यकता असलेली दिसून येते. सुशिक्षित तर सर्वच आहेत. पण सुसंस्कृत चा या ठिकाणी मोठ्या प्रमाणात अभाव असलेला आज आपणास दिसून येतो. अगोदर स्त्रिया साहवारी साडी परिधान करायच्या त्या साहवारी वरून त्या चुडीदार ड्रेस वर आल्या ठिक आहे, पण त्या चुडीदार ड्रेस वरून जीन्स टी-शर्ट वर आल्या संपूर्ण संस्कृतीचा सत्यानाश करून ठेवला. आज संपूर्ण आपल्या देशाच्या कोणत्याही काना-कोपऱ्यात जा, बाजारामध्ये स्त्री असताना आई कोणती आणि मुलगी कोणती हे ही ओळखणं आज अवघड झालेलं आहे. आज विचार समृद्ध नाही तर फॅशन समृद्ध आपण करत आहोत. कुंकू, बांगडी आणि साडी हे सर्व आता कालबाध्य झालेले आहे आणि सर्वात महत्त्वाचे म्हणजे आज आमच्या भारतातील स्त्रीयांना धर्म सोडला आहे. मुस्लिम धर्मातील महिला बुरखा परिधान केल्याशिवाय घराच्या बाहेर निघत नाही आणि आपल्या हिंदु धर्मातील महिलांनी बऱ्याच प्रमाणात पाश्चिमात्यीकरण अधिकाधिक स्वीकारलेलं दिसून येते. आपण सांगतो, सावित्रीबाई फुलेंनी मुलींसाठी शिक्षणाचे पहिले दार उघडे केले व मुलींना शिक्षण दिले. पण शिक्षणाने मुलीनम्र नाही तर त्या आगाऊ झाल्या. आज शिकलेल्या मुली संयुक्त कुटूंबात राहायला तयार नसलेल्या आपणास दिसून येतात. पूर्वी प्रेम प्रकरण चालायची पण त्या वेळेस मुलगा मुलीच्या होकाराची वाट पाहायचा. पण आता सर्व उलटं झालं आहे. मुलगीच मुलाच्या होकाराची वाट पाहत आहे आणि होकार जर नाही दिला तर त्याला त्रास देण्याचाही प्रयत्न सुरू आहे. पुर्वी मुलं करायची आता मुली करताहेत. काही मुलीतर कॉलेज मध्ये मुलांना फोनवरून बोलण्यासाठीच येतात. दिवस भर त्या लेडीज रूम मध्ये बसून राहतात. घरी काही बोलायचं जमत नाही. त्यामुळे कॉलेजमध्ये नाव संपूर्ण कॉलेजचं खराब करायचं आपण तर आपण ही खराब आणि दुसऱ्यालाही खराब करायचं आपण तर आपण ही विहिरीत उडी मारायची आणि सोबतच्याला पण उडी मारायला लावायची असं सगळं चाललेलं आहे. आज आपल्या देशात स्त्रियांना इतकं स्वातंत्र्य आणि त्यांना संरक्षण दिलं तरी ही हे अन्याय अत्याचार इतक्या मोठ्या प्रमाणात होतात. त्याला ७०% जबाबदार त्याचं आहेत. कारण की लहान मुलांना कसे कपडे घालावे, तरूणांनी कसे घालावे, याचे कुणाला भानच नाही. आणि आई वडिल पालकांना आपल्या आपल्या जबाबदाऱ्या काय आहेत, याचे त्यांना भान राहिलेलं नाही. आपले कर्तव्य काय आहेत. याची त्यांना जाणीव राहिलेली नाही. आज दीड वर्षाचं लहान बाळ सुरक्षित नाही आणि आपण १८ आणि २० वर्षाच्या मुली वाऱ्यावर कशा सोडतोत. त्यांचे मित्र कोण आहेत. त्या कोणाला बोलतात, कोणाला भेटतात, काय करतात, शिकवणी कॉलेज च्या नावाखाली तरूण पिढी कुठे वाटचाल करत आहे. याची कुणाला चिंताच नाही. आता सगळीकडे रावणचं रावण आहेत. राम खूप आता कमी झाले आहेत.

कश्मीर पासून ते कन्याकुमारी पर्यंत अनेक मुली बेपत्ता आहेत. त्या कुठे आहेत. त्यांचा कुणी प्रश्नही काढत नाही आणि विचार ही करत नाही. प्रत्येक माणूस आपला-आपला स्वार्थ साध्य करण्यामध्ये गुंतला आहे. लोकांनी निवडून दिलेले प्रतिनिधी कोणत्या तरी आशेवरचं निवडून दिलेले असतात. पण त्यांनाही कोणाचाही कीव येत नसलेली आपणास दिसून येत आहे. राजकारणी सारखेच आणि सगळे सारखेच अनेक अल्पवयीन मुलीवर अत्याचार होतात. लहान लहान नाबालिक मुलांवर अत्याचार होतात. महिलांवर अत्याचार होतात. पण त्यांच्या व्यथा मांडायला कोणी तयार नाही. त्यांचे कोणी ऐकायला तयार नाही. अनेक महिला मंडळ स्थापन केलेले आपणास दिसून येतात. पण कुठेही अन्याय आणि अत्याचार झाला की, तर या महिला मंडळवाल्या स्त्रीया कुठेही कोणताही मोर्चा नाही कोणते आंदोलन करत नाही.सगळे मुग गिळून बसतात. आतापर्यंत अनेक अत्याचार झाले. पण एकही महिलांची संघटणांनी पुढाकार घेतला नाही, की त्यांची कुठल्याही पध्दतीने त्यांच्यासाठी त्या सरसावल्या नाही. जिकडे माल तिकडे ताल अशी अवस्था झालेली आहे. नुसत्याच महिलांसाठी त्यांच्या नावे संघटना नुसत्याच नावासाठी नुसतेच महिलासबलीकरणासाठी आज स्त्रियाचं स्त्रियांना समजून घेत नसलेल्या आपणास दिसून येतात. आणि एखाद्या नवऱ्याने बायकोला नुसते, मारले जरी असेल आणि ती स्त्री त्या विशेष संस्थेकडे गेल्या की लगेच चार्जशीट ठरवलं त्या स्त्रीयाच्या नवऱ्याचे जगने मुश्कील करून टाकतात. या महिला मंडळवाल्या स्त्रियांना नवऱ्याने मारलेल्या वेदना जाणवतात. तर अत्याचार ग्रस्त स्त्रीया लहान मुली यांच्या वेदना का दिसत नसतील? का यांनाही गप्प बसण्याचे लपून-छपून पैसे मिळतात की काय ! भारताचे पंतप्रधान सांगतात की, 'बेटी पढाओ बेटी बचाओ' मुलीला शिकवायला सगळे तयार आहेत, पण त्यांना वाचवण्याची जिम्मेदारी कोणाची आहे की नाही, नुसते म्हटले तर होत नाही तर त्या दिशेने ठोस पावले उचलावी लागतात आणि अत्याचार करणाऱ्यांना कठोरातली कठोर शिक्षा त्यांना करावी लागेल. जेणे करून अत्याचार ग्रस्तांना न्यान मिळेल व इंटरनेटवरील पॉर्न व अश्लील अशा साईटवर केंद्रसरकारने त्याचे दुष्परिणाम लक्षात घेऊन त्या साईटवर बंदी आणावी लागेल व ही बंदी आणली तरंच मुलींवरील, स्त्रीयांवरील हे संकट टळु शकेल. कायद्याची योग्य तशी अंमलबजावणी करण्यात यावी. गुन्हेगाराला शिक्षा तर मिळाली तर सामान्य या घटनेवरील विश्वास राहील व आपण असुरक्षित नाहीत असा त्यांचा विश्वास दूर होईल.

आज आपली ही जी स्त्री शक्ती आहे ती आधुनिक स्त्री झाली आहे. तीं संपूर्ण पाश्चात्य संस्कृतीचे अनुकरण केले आहे. आपला धर्म तिने सोडल्यामुळे व सुशिक्षित असूनही अशिक्षित सारखे वागल्यामुळे कोणत्याही गोष्टीची जाणीव न ठेवल्याने व चांगले काय व वाईट काय? याची त्यांना तुलना करण्यात आली नाही. त्यामुळे हे सर्व आजच्या स्त्रीयांना अन्याय व अत्याचारांना सामोरे जावे लागते आहे. स्त्री स्वत: ते करू शकते पण तिला तिच्यातल्या गुणांची जाणीव नसल्याने हे सर्व अनर्थ होत आहेत. अशी ही आजची स्त्री शक्ती.

१. महिमा स्त्री शक्ती

- रोहिनी रमेश महाजन, बी.कॉम. तृतीय वर्ष

स्त्री शक्तीचा महिमा अपरंपार
दोन्ही घरांचा करी उध्दार

राणी झाशीची लक्ष्मीबाई
रणांगणावर शत्रुला लढा देई

थोर आहे माऊली जिजाबाई
स्वराज्याच्या संस्काराने घडवले राजे शिवाजी

स्त्रीशिक्षणासाठी लढा देई सावित्रीबाई फुले
दगड, शेणाचा मारा सहन करी कर्तव्य पुरे

भारतात आल्या मदर तेरेसा
अनाथ, गोरगरिब आणि रूग्नांची करावया सेवा

स्त्रीशक्तीचा महिमा अपरंपार
शक्ती, संस्कार, कर्तव्य माणुसकीचा आहे सार

सावित्रीबाई फुले देशाची पहिली महिला अध्यापिका व नारी मुक्ती आंदोलनांच्या की नेता होत्या, ज्यांनी स्वत:चा नवरा ज्योतिबा फुले यांच्या मदतीने देशात महिलांच्या शिक्षणाचं महत्त्व मांडल. सावित्रीबाई फुले एका दलित परिवारामध्ये जन्मलेल्या महिला आहेत. परंतु त्यांनी एकोणिसाव्या शतकात स्त्री शिक्षणाला सुरूवात केली. ज्योतिबा फुले यांच्या धर्म पत्नी सावित्रीबाई फुले यांनी त्यांच्या नवऱ्याच्या बरोबर केवळ सामाजिक कार्यात मदत नाही केली तर अनेक वेळा त्यांना मार्गदर्शन सुद्धा केलंय. सावित्रीबाई यांचा जन्म महाराष्ट्राच्या सातारा जिल्हयात नायगाव म्हणून छोट्याशा गावात झाला. महात्मा फुले द्धारा आपल्या जिवन काळात केलेल्या गेल्या कार्यात त्यांची धर्मपत्नी सावित्रबाई यांच योगदान खुप महत्त्वपुर्ण राहिले आहे. हिंदू जन्मात जेवढी स्त्रीची अवहेलना झाली तितकी कुठेच झाली नाही. भारतात ज्योतिबा आणि सावित्रीबाई यांनी स्त्री शिक्षणास सुरूवात केली.अत्यंत मोलाचे काम केले. स्त्री ही देवाने दिलेली देणगी आहे. देव हा प्रत्येकाच्या घरात जाऊन प्रत्येकाची काळजी करू शकत नव्हता म्हणून देवाने आई निर्माण केली. स्त्री ही प्रत्येक क्षेत्रात पुरूषांच्या खांद्याला खांदा लावून यशस्वीपणे काम करत आहे, उदा:- किरण बेदी, सानिया नेहवाल, सुनिता विल्यम, प्रतिभाताई पाटील

इत्यादी सावित्रीबाई फुले यांनी मुलींना शिकवण्यास प्रारंभ केला. यात त्यांचा अत्यंत महत्त्वाचा वाटा आहे. स्त्री ही विविध भूमिका पार पाडत असते. कोणाची आई असते. कोणाची बहीण असते. कोणाची बायको असते. कोणाची मुलगी असते. आज स्त्रियांना ५०% आरक्षण आहे. असा एकही क्षेत्र नाही तिथे स्त्री नाही. स्त्री ही प्रत्येक क्षेत्रात यशस्वीपणे कार्यरत आहे. पहिल्या माजी राष्ट्रपती प्रतिभाताई पाटील आहेत. स्त्री ही जन्माला आल्यानंतर मुलगी. आई-वडिलांकडे २० किंवा २२ वयपर्यंत राहते. नंतर ती लग्न करून सासरी जाते. स्त्री ही दोन घरांना जोडते. नवीन माणसे जोडते. त्यानंतर ती आईची भुमिका पार पाडते. स्त्री ही घराचं नंदनवन करत असते. अशी एकही गोष्ट नाही जी स्त्री करू शकत नाही. पुराण, पोती यात स्त्रीला अत्यंत मोलाचे स्थान दिले आहे. स्त्री शिवाय संसार होण अशक्य गोष्ट आहे. ती संसाराचा गाडा ओढत असते. स्त्री शक्तीच अत्यंत मोलाचे उदाहरण तुम्हाला सांगणार आहे. आठ बायका मिळून दहा बाय-बाय च्या खोलीत ३०० रू एकत्र मिळून लिज्जत पापडचा व्यवसाय सुरू केला. सध्या या बायकांनी मिळून सुरू केलेल्या व्यवसायाचा उलाढाल ३०० कोटी आहे. या उदाहरणावरून तुम्हाला समजले असेलच स्त्री ही मनात आल्यावर काय करू शकते. घराला घरपण देणारी माणसे ही स्त्रीच एका साखळीमध्ये जोडू शकते. कोणताही माणुस एकदम श्रीमंत होत नसतो. आयुष्यात प्रत्येकाला Struggal हा करावाच लागतो. ते म्हणतात ना प्रत्येक यशस्वी पुरूषांच्या मागे ही एक स्त्रीचाच हात असतो. जिथे स्त्री ही आनंदी आहे तिचा सम्मान केला जोतो. तिथे लक्ष्मी त्या घरात बळकट असते. व्यवस्थीत घर सांभाळण ही फक्त स्त्रीच करू शकते, अन्यथा कोणीही नाही. मी हे वाक्य एका नाटकात पहिले ते सांगणार आहे. स्त्री शक्तीच सुंदर उदाहरण आहे. एक वडिल तीला मुलगी झाली म्हणुन सांभाळायला नाकारतो अजून एक मोठी मुलगी असते. ती तिच्या वडिलांना असे म्हणते पप्पा अशी कोणती गोष्ट आहे की जे मुल करू शकतात, मुली नाही. मी तुम्हाला मुलगा बनवून दाखवेल म्हणजे मुलंसारखं मोठ होऊन दाखवीन हे ऐकल्यावर वडिल त्या मुलीला संभाळायला तयार होतात. जशा इंदिरा गांधी स्त्री असून भारताच्या पंतप्रधान होत्या तसेच सरोजिनी नायडू. अहिल्याबाई होळकर यांनी कळसूबाई चे शिखर उभारण्यास यांचा अत्यंत मोलाचा वाटा आहे. सीतेमुळे रामायण घडले. आईच मुलाचे संगोपण करत असते. स्त्रीनेच दानवाचा विनाश केला. घराला वंश हा फक्त स्त्रीच देऊ शकतेअन्यथा कोणीही देऊ शकत नाही. मुलाला चांगले संस्कार देण्याचा काम आईच करत असते. स्त्री ही सुख आणि दु:ख दोन्ही सहन करते. जसे जेवणाला मिठाशिवाय चव नाही, तसेच स्त्रीशिवाय जीवणाला चव नाही. स्त्री ही सासरी जात असताना लक्ष्मीच्या रूपाने जात असते. घर व्यवस्थीत चालवण्याचा वित्त खर्च ही स्त्रीच चांगल्या पध्दतीने करू शकते. स्त्री इतकी सहनशिलता पुरूषात नसते. चांगल्या किंवा वाईट अशा दोन्ही परिस्थितीत स्त्री ही कधीच साथ सोडत नाही खंबीरपणे, ठामपणे उभी राहते. येणाऱ्या प्रत्येक समस्येला, संकटाला स्त्रीला तोंड द्यावे लागते. दिलीपकुमार-वैजंतीमालाच्या 'मधुमती ' या चित्रपटान स्त्रीच्या प्रेमाला आणखी मोठ्या उंचीवर नेऊन ठेवले. सत्तराच्या दशकानंतर स्त्रीप्रधान चित्रपटांची लाटच आली. त्यात हेमामालिनीचा 'सीता और गिता', 'बॉबी', 'गुड्डी' व मराठीतील उंबरटा हे चित्रपट उल्लेखनीय ठरले. स्त्री उंबरटा ओलांडून बाहेर पडल्याचा हा काळ होता. भाभी की चुडिया सारख्या चित्रपटातून संसारामध्ये रतलेली स्त्री दाखविण्यात आली. स्त्री त्याग, नम्रता, श्रध्दा व सुजाणपणा याची मुर्ती आहे. ती कोणत्याच बाबतीत कमी नाही. पारंपारिकरित्या पुरूषांची समजली जाणारी क्षेत्रे महिला काबीज करत आहे.

झाशीची राणी लक्ष्मीबाई, ताराबाई शिंदे, सावित्रीबाई फुले यांच्या पावलावर पाऊल ठेऊन मीरा बोखणकर, अंजु जॉर्ज, कल्पना चावला, सानिया मर्झा या महिला आपापल्या क्षेत्रात कर्तुत्व गाजवत आहेत. तसेच पोलीस, लष्करी दल याबरोबर रिक्षा ट्रक चालवने पेट्रोलपंपावर पेट्रोल भरण्याचे काम करणे, बस कंडक्टर, पत्रकारिता ही क्षेत्रे सुद्धा महिलांनी काबीज केली आहेत. सध्या भारतात मोठ्या पदांवर कार्यरत असलेल्या महिला आहेत. आताच राष्ट्रकुल स्पर्धामध्ये भारतीय महिलांची कामगिरी उल्लेखनिय आहे.

महिलांनी साधलेली प्रगतीचा थोडक्यात प्रवास १९५० मध्ये प्रेम मायुर यांना भारतातील पहिल्या व्यावसायिक महिला वैमनिक होण्याचा मान, सुचेता कृपेलांनी यांनी भारतातील पहिल्या मुख्यमंत्री होण्याचा मान, भारतीय पोलिस सेवेत अधिकारी पदावर किरण बेदी योची निवड पोलीस सेवेत अधिकारी पदावर दाखल झालेल्या पहिल्या महिला, मदर तेरेसा यांना शांततेचा नोबेल पुरस्कार जाहीर, भारतातील सैन्य दलात महिलांचा प्रवेश, लता मंगेशकर यांना भारतरत्न किताब, भारतात स्थानिक स्वराज्य संस्थेत ५०% आरक्षण.

स्त्री आणि पुरूष यांच्यात केवळ शरीरभेद नाही तर स्त्री अधिक संवेदनशील, श्रद्धावंत आहे, तिला देवत्वाचे अस्तित्व अधिक जाणवते. आईची व प्रेमाची महती १९५७-६७ या दशकाच्या सुरूवातीला प्रदर्शित झालेल्या 'मदर इंडिया' या मेहबूब खान दिग्दर्शित चित्रपटाने आईची महती गायली. नर्गीस दत्त यांच्या अविस्मरणीय अभियान हा चित्रपट स्त्रीला खुप मोठा करून गेला. मीनाकुमारी व गुरूदत्त यांच्या साहब, बीबी और गुलाम या चित्रपटातून स्त्रीच्या अनेक व्यथांचे चित्रीकरण करण्यात आल. पुरूषाचे लक्ष्य मात्र भौतिकतेकडे, जडत्वावर अधिकार गाजविण्याकडे अधिक असते. नवऱ्याला उदेड आयुष्य लाभावं म्हणून स्त्रीया उपवास करतात. वटपोर्णिमा, करवाचौथ, शिवरात्र आदिच चित्रण आणि उदात्तीकरण या चित्रपटातून पाहायला मिळेल.

तुला मारली मी लाथ जरा कळवळलीस
माझा दुखावला पाय किती हळहळलीस
जरा उचलला डोळा किती लवलवलीस
माझ्या पुरुषी मनाला अशी सवे लावलीस
नको होऊस वाघीण हरिणही नको राहू
पहा टाकला मी बाण

१०. बदल आणि स्त्री

- संदिप सुभाषराव सुरवसे, बी.कॉम. तृतीय वर्ष

आज समाजात स्त्री जागृती करणे फार महत्त्वाचे झाले आहे. कारण नुकत्याच काही दिवसापूर्वी स्त्री भ्रूण (Abortion) सारखी वाईट बातमी प्रसरण (Viral) पावती होती. आज समाजाला स्त्रीचे महत्त्व पटवून देणे फार गरजेचे झाले आहे. आजही बऱ्याचा ठिकाणी मुला-मुलीमध्ये भेदभाव केला जातो कारण त्यांना वाटतं मुलगा वंशाचा दिवा आहे आणि मुलगी ही परधन आहे. ह्यामुळे काही लोक असा दुजा भाव करतात.

मध्यंतरी व्हॉट्सअप वर एक खुप छान मैसेज (Viral) फॉरवर्ड होत होता. तो मैसेज असा होता की एक कुटूंब असत त्यामध्ये तिन भाऊ आणि त्यांना एक बहिण असते. आई-वडील मुलीचं थोड शिक्षण होत आणि तिला विवाहाबद्ध करून टाकतात. मुलांना खुप छान शिकवतात एक तर सॉफ्टवेअर इंजिनिअर होऊन अमेरिकेला राहतो. तो तिथेच लग्न करून आपली सेटलमेंट करून घेतो आणि एक मुंबई एक कलकत्ता येथे सेटल्ड होता. एक दिवशी अचानक त्या मुलांच्या आईचे दुखायला लागते तर बाबाला वाटत चला आपल्या मुलांना फोन करून इलाज करण्यासाठी बोलवून घ्यावे. ते आपल्या अमेरिकेत असलेल्या मुलाला फोन करतात व मुलाला सांगतात कि तुझ्या आईचे खुप दुखत: आहे तु लवकर ये त्यावर तो मुलगा म्हणतो बाब मि आत्ता तर आलो आता माझी ट्रेनिग सुरू झाली आहे मि काही झाले तरी एक वर्ष येऊ शकत नाही वडिलांना वाईट वाटले परंतु आणखी दोन मुलांच्या आशा जिवंत होत्या नंतर ते दुसऱ्या मुलाला फोन करतात. तर तो मुलगा म्हणतो बाबा मला वेळ नाही तुम्ही तिसऱ्या मुलाला फोन करा. बाबा निराश होऊन तिसऱ्या मुलाला फोन करतात. त्याला परिस्थितत समजावून सांगतात तो म्हणतो बाबा मला येता येणार नाही मि आता तर सेट्ल्ड (Settled) झालो आहे. वाटलं तर पैसे पाठवून देतो तुम्ही विलाज करून घ्या. त्यानंतर बाबाकडे एक ऑप्शन उरलेलं असत ते म्हणजे त्यांची मुलगी बाबा मुलीला फोन लावलात व आईच्या तब्येतिविषयी सांगतात मुलगी लगेचच म्हणते बाबा तुम्ही काळजी करू नका मी आणि माझे पति लगेचच तिथे पोहोचतो. त्यानंतर बाबाला आनंद होतो मुलगी व त्यांचे जावई येऊन त्या आईचा इलाज करतात. तर बघा मित्रांनो येथे तिन मुल मोठ-मोठ्या पोस्टर असून देखील येत नसतील तर काय करायचा वंशाला दिवा त्या पेक्षा भेदभाव सोडून मुला-मुलींना समान वागणूक द्या.

मला वाटत आपल्या देशामध्ये इतिहास कालीन आणि आधुनिक स्त्रिचे खुप मोठे योगदान आहे. सुरूवात होते स्वराज्य संस्थापक छत्रपती शिवाजी महाराज यांची आई माँ जिजाऊ पासुन. इतिहासात आपण वाचलच असेल कि माँ जिजाऊ ह्या शिवरायांना आपल्या जवळ बसवून रामायण, महाभारत या कथा सांगून त्यांवर धार्मिक व वागणूकीचे संस्कार जडवत होत्या. जिजा मातेच्या या संस्कारामुळे राजे परस्त्रीला माते समान वागणूक द्यायचे ऐवढे युद्ध झाले अनेक मुगलशाहीतील बादशाह मारले गेले.त्यांच्या फक्त बायका उरल्या परंतु या जानता राजाने त्यांना सन्मान दिला का तर माँ साहेबांचे संस्कार त्यांच्या या मोलाच्या वाटेमुळे तर हा महाराष्ट्र मुल्ख स्वतंत्र झाला व स्वराज्याचे तोरण बांधले गेले यावरून असे सिद्ध होते कि स्त्रि-शक्ती ही अपार आहे. मनात आणल तर स्त्रिया ह्या काहीही करू शकतात.

सावित्रीबाई फुले यांनी शिक्षणाचा वसा घेतला यामुळे स्त्रिया आज पुरूषांबरोबर कुठेही खांदा लावून काम करत आहेत. तर स्त्रियांनी सावित्रीबाईचा आदर्श ठेवून काम केले पाहिजे. मि एका ठिकाणी महिलेचे भाषण ऐकले त्या महिला म्हणाल्या कि सावित्रीबाई फुलेंनी जे तुम्हाला शिक्षण दिले ते मेकअप करून घुमन्या फिरण्यासाठी नाही दिले तुम्हाला तुमचे कार्य व सामाजिक कार्य करता यायला पाहिजे. सावित्रीबाईंनी स्वत:खस्ता खाल्या परंतु स्त्रियांना शिक्षण देवून स्वाभिमानाने जगायला शिकवले.

आता राजकीय स्त्रियांचा म्हणजे स्त्रि-शक्तीचा खुप मोठा वाटा आहे देश घडवण्यासाठी राजकिय वाटचाल सुरू होते ति महिला पंतप्रधान इंदिरा गांधी यांनी देखील देशासाठी खुप योगदान दिले व देशात राजकिय वातावरणातून बदल घडवून आणला जसे कि १४ बँकाचे राष्ट्रीयकरण, आणिबाणी घोषित करणे असे अनेक कार्य पार पाडले.

तसेच युवा स्त्रियांचे नेतृत्व असणाऱ्या सौ. सुप्रिया ताई सुळे यांनी तर महिलांसाठी अनेक योजना राबवल्या आहेत. स्त्रिभ्रुण हत्येला आळा घालण्यासाठी सुप्रियाताई सुळेंचे मोठे योगदान आहे. तसेच त्यांना संसद पटू पुरस्कारही प्राप्त झालेला आहे. म्हणजे या महिला राजकारणातून देशाला घडवू शकतात अनेक महिलांना राजकारणात मान मिळत आहे: जसे देशाच्या पहिल्या राष्ट्रपती प्रतिभाताई पाटील, पहिल्या महिला सभापती मिरा कुमार आदि सध्या राजकारणामध्ये महिलांना ३३% आरक्षण आहे. त्यामुळे स्त्रिया आपल्या स्त्रि शक्तीचा वापर राजकारणातून करून देशासाठी समाज कारण करू शकतात.

नुकत्याच झालेल्या २०१४ च्या U.P.B.C. मध्ये इरा सिंघल नावाची मुलगी प्रथम आली आहे. विशेष म्हणजे थोडे अपंगत्व असूनही इरा सिंघल ने हे यशाचे शिखर गाठले आहे. यानंतर आणखी दोन मुली ह्या U.P.B.C. परिक्षेमध्ये टॉपर आहेत. ह्यामध्ये एक M.B.B.S. होती पैसा होता ग्लॅमर पोस्ट होती परंतु समाजकार्य प्रशासकीय सेवेतून करता यावे म्हणून तिने U.P.S.C.कॅ्रक केली व आता ह्या तिन्ही मुली आपल्याला पदविचा व पदाचा वापर करून समाजासाठी समाजसेवा करू शकतात.

आजकाल महिलांनी प्रगती करणे व देशसेवा करणे गरजेचे आहे कि चंदा कोचर नावाची महिला बँकेमध्ये क्लर्क म्हणून लागली होती पण हुशार आणि कर्तृत्वर आज ही महिला I.C.E बँकेची अध्यक्ष आहे. आजकाल समाजात स्त्रियांवर बरेच आत्याचार होत आहेत व या आत्याचाराला थांबवण्यासाठी पुढे सरसावणे गरजेचेआहे कारण आज ही भारतात मुख्यता दिल्ली, बिहार, उत्तरप्रदेश अशा राज्यांमध्ये दिवसा महिलांवर अत्याचार होतानी दिसतात. त्यामुळे मुलींनी प्रशासकीय सेवेत पुढाकार घेवून स्त्रि शक्तीचा व स्त्रियांसोबत असे काही भक्कम कायदे आहेत त्या कायद्यांचा वापर करून स्त्रियांचे रक्षण केले जाऊ शकते.

जाता-जाता थोडस सांगावे वाटते कि आजकालच्या मुलींना जास्त संस्कारावर भर देवून जिवनाची वाटचाल ठेवावी कारण मुलींकडूनच पिढी घडू ही शकते व बिघडू ही शकते. त्यामुळे मुलिंना आपल्याकडून जेवढे योगदान होते तेवढे देशसेवेसाठी वापरावे.

११. स्त्री ही त्यागाची मूर्ती आहे

– अश्विनी कैलास कवडे, बी.कॉम. द्वितीय वर्ष

भारतीय तत्वानुसार अस्तित्वाच्या त्रिकोणाच्या पायाच्या सुविधा व समृद्धी देणारी लक्ष्मी दुसऱ्या टोकाला शक्ती देणारी महाकाली, दुर्गा आणि त्रिकोणाच्या शिरोबिंदुमध्ये ज्ञान कल्पना देणारी महासरस्वती. अशा प्रकारे या तिन शक्तींना महाकाली, महालक्ष्मी,महासरस्वती असे स्थान दिलेले आहे. पुजा जरी पुरूष दैवताची केली जात असली तरी चर्चा होते. ती त्यांच्या शक्तीची त्यांच्या असलेल्या स्त्री शक्तीची स्त्री आणि पुरूष त्यांच्यात केवळ शरीर भेद नाही. तर स्त्री अधिक संवेदनशील, श्रद्धावंत आहे. तिला देवताचे अस्तित्व अधिक जाणवते. पुरूषाचे लक्ष मात्र भौतिकतेकडे जडत्वावर अधिकार गाजविण्याकडे अधिक असते.

स्त्री त्याग नम्रता, श्रद्धा व सुजाणपणा याची मूर्ती आहे

ती कोणाच्याच बाबतीत कमी नाही

पारंपारिकरित्या पुरूषांची समजली जाणारी क्षेत्रे महिला काबीज करत आहे.

आकाशाला गवसणी घालणारी झेप १९९१–२०१० स्वतः च्या पायावर उभी राहिलेली स्त्री आता पुरूषांच्या खांद्याला खांदा लावून काम करू लागली आहे. अस्तित्व सारख्या चित्रपटामधून तिन मुलाला जन्म देण्याच्या अधिकारा बदल भाष्य करण्यासाठी सुरूवात केली कॉलेजमध्ये जाणारी नौकरी व्यवसायात अधिकारपद भूषविणारी स्त्री अनेक चित्रपटामधून दिसू लागली हक्क मागण्यापेक्षा मिळालेले अधिकार उपभोगतानची तिची स्वप्न चित्रपटा बरोबर समाजात दिसून आले आहे. स्त्रियांचे प्रश्न हाताळले गेले आताची तिची झेप आकाशाला गवसणी घालणारीच आहे.

विविध क्षेत्रात मुली ठामपणे पाय रोवून उभ्या असल्याचे चित्र आज आहे. त्यामुळे आजच्या मुली कसा विचार करतात. असे मनात येते त्यापैकी हे उदाहरण एक!

सभोवताली अंधार आणि दृष्टी असूनही अंध असलेल्या समाजात त्यांनी त्यांना स्वीकारले केवळ स्वीकारूनच त्या थांबल्या नाहीत तर प्रेम आणि जिद्दीतून त्यांच्या अंधारात ही प्रकाशमय संसार फुलविला दृष्टी हितांना पती म्हणून स्वीकारून या स्त्रीयांनी नवसमाजाची निर्मीती केली राज्यात असे असंख्य संसार आहेत. स्त्रिया ह्या आपल्या जिवावर पतिला जगवतात. तरी पण पती त्यांना त्रास देतात. त्या त्रास पण सहन करून जिद्दीने संसार करताना त्या पतीच्या माराला किंवा त्यांच्या बोलण्याला भित नाही तर जगायच कसे ही एक स्त्रीला संकट आल्यानंतर सामना चांगल्या पद्धतीने करता येतो. त्याला स्त्री म्हणतात. समाजात खुप स्त्रिया आहेत, की स्वतः नोकरी करून संसार करतात. त्या स्त्रियांना पतीने किती पण दु:ख दिले तरी त्या असंच सतत सांगतात की नवी दृष्टी ही पती देत असतो. असे त्या अभिमानाने सांगतात.

१२. इंद्रधनु आम्ही नटवू

- सिताप भाग्यश्री गोविंदराव, बी.कॉम. तृतीय वर्ष

''ना जाणिले कोणी दु:ख तिचे
ना दिला कधी सन्मान
आज दिली ती कर्तृत्वान
मिळविला तिने तिचा अभिमान''

खरचं आहे पूर्वी स्त्रियांना घराबाहेर पडण्यास सुध्दा बंदी होती. चुल आणि मुल एवढच काम तिला होत. मधल्या काळात परिस्थिती थोडी बदलली म्हणजेच तिला स्वतंत्रपणे जगता येऊ लागल. परंतु विज्ञान आणि तंत्रज्ञानाच्या काळात एवढी प्रगती झाली की ती स्त्रिच्या वाट्याला दु:ख घेऊन आली ज्या स्त्री मुळे जग आहे तिलाच नष्ट करण्याचा प्रयत्न या तंत्रज्ञानाने केला नुसता प्रयत्नच नाही तर मुलींना नष्ट करण्यात आले. का? कशासाठी? तिला हुंडा द्यावा लागेल म्हणुन तिला पैसा लागेल म्हणुन, कितीतरी बालिकेचा जीव घेण्यात आला पण सरकारला दया आली आणि ही अनिष्ट प्रथा बंद झाली आणि आज स्त्री तिच्या बळावर मोठ-मोठ्या पदावर पोहचली आहे. आणि हे सर्व शक्य झाल ते तुमच्या-आमच्या आदर्श क्रांतीज्योती सावित्रीबाई फुले मुळे शिक्षणाचा मोती स्त्रीयांच्या मनात रूजवून त्यांना समाजात मान मिळवुन देण्याच महान कार्य या मातेस केलं ज्यामुळे आज स्त्रियांना अभिमानाने जगता येत आहे. आजची स्त्री प्रत्येक क्षेत्रात मग ते कोर्टात असो, बँकेत अथवा पोलीस खात्यात प्रत्येक क्षेत्रात ती पुरूषांच्या बरोबरीने काम करते. स्त्रीच्या सामर्थ्यात एवढी शक्ती आहे की जर तिने ठरवल तर ती झाशीची राणी होऊन दुष्टांचा संहार करू शकते आणि सावित्री होवुन कित्येकांना माणसात आणु शकते.

परंतू आजदेखील आपण काही भागात बघतो की स्त्रियांना संपुर्ण स्वातंत्र्य नाही मिळाल आजही ती समाजाच्या धाकात आहे. एकीकडे काही स्त्रिया आपल कतृत्व दाखवून नाव लौकीक करत आहेत. तिथेच दुसरीकडे महिलांना अनेक अडचणींना सामोरे जाव लागत आहे. खेड्यापाड्यातल्या मुली अजुनही रक्षणापासून वंचित आहेत. बरं! स्त्री म्हणजे नेमक काय? स म्हणजे सहनशील, सज्जनशी, साहसी असे त्रिगुण जिच्या अंगी आहे तिला म्हणतात स्त्री हे गुण प्रत्येकीच्या अंगी असतात. पण कोणी ते आपल्या कर्तृत्वावर दाखवून देतात तर कोणाचे फक्त अंधकारात राहतात. आज आपण बघतो एक स्त्री डॉक्टर, इंजिनयर, उत्कृष्ट गृहिणी म्हणुन आपापल्या क्षेत्रात उत्कृष्ट कार्य करताना दिसते. आपल्या देशामध्ये स्त्रीला नेहमी खालच्या स्तराचा दर्जा दिला आहे स्त्री अजुन तो सन्मान प्राप्त करू शकली नाही जिची ती हक्कदार आहे आपल्या देशातच नव्हे तर दक्षिण एशिया सारख्या ठिकाणी सुद्धा महिलांसोबत अत्याचार होताना दिसतो.

आजच्या स्त्रियांसमोर काही समस्या आहेत ज्यामुळे तिला जीवन नकोस वाटत. हुंडा ही परंपरा सगळयात मोठी समस्या आहे. हुंड्याच्या लालचे पायी आज माणूस माणुसकी विसरत चालला आहे.

स्त्रीभ्रुण हत्या - आज आपल्या देशात स्त्रीभ्रुण हत्या जास्त प्रमाणात दिसून येत होती पण त्यावर बंदी आणली म्हणुन ठीक. तरीपण आजही स्त्री बीज नष्ट करणारे काही लोक या जगात आहेत. आपण पेपरवर वाचतो की रेल्वेच्या डब्यात दोन मुली सापड्या ही बातमी खरी आहे मग का लोक असं वागतात. स्त्री म्हणजे संकट आहे का? परंतू एवढ्या संकटांना न जुमानता स्वत:च्या बळावर नाव लौकिक करतेय स्त्रीची अनेक रूपे आहेत आणि त्याप्रमाणेच तिचे कार्य आहे.

आकाशाची निळसर नवलाई आई सागराची अफाट गहराई आई अशी आईची महिमा गाईली जाते. शब्द उच्चारात प्रत्येकाला ती डोळ्यासमोर दिसते. सकाळी उठल्यापासून ते रात्री झोपेपर्यंत तिच्या डोक्यात सारखा आपल्या लेकरांचा, नवऱ्याचा आणि परिवाराच्या सुखाचा विचार असतो. ती दिवसभर राबते पण कधी त्रास जाणवु देत नाही.

पत्नी-भारतीय समाजात परिवारात स्त्रीच पत्नी ह्या रूपाच विशेष असे स्थान आहे. महाभारतात पत्नी ला पुरूषाची आत्मा, श्रेष्ठ मित्र आणि परिवाराचा उद्धार करणारी अस म्हटल आहे. भारतीय समाजात स्त्री पुरूषाच्या पवित्र बंधनाच प्रतिक म्हणजे बहिण-भाऊ. लहानपणापासूनचे साथी, छोटी असेल तर भावाच प्रेम मिळत आणि मोठी असेल तर प्रेम आणि आदर दोन्ही गोष्टी प्राप्त करते.

मुलगी-वडिलांचा आदर्श, त्यांची इज्जत म्हणजे मुलगी. भारतीय समाजात मुलगा-मुलगी ला समान स्थान. दिल आहे परंतु आज लोकांना मुलीपेक्षा मुलगाच जास्त प्रिय आहे.

मैत्री-स्त्रीच मैत्रिण हे रूप साहित्य सुंदर कल्पनेचा आधार आहे. अशाप्रकारे स्त्रीचे अनेक वेगवेगळी रूपे आहेत आणि तिच्या प्रत्येक रूपात एक वेगळी शक्ती आहे. त्याचापैकी काही थोर स्त्रियांची माहिती मांडूयात

अंतराळवीर कल्पना चावला मुळात भारताची सुकन्या असल्याने अंतराळ प्रवासाचा पहिला मान एका भारतीय महिलेला मिळतोय याचा अभिमान प्रत्येक भारतीयाला होता. तिने यशस्वीरित्या अंतराळाचा प्रवास केला पण अकाली कल्पनाचा मृत्यु झाला परंतु तिचे शब्द आणि कामगिरी अजरामर राहिली. 'स्वप्नाकडुन सत्याकडे जाणारा मार्ग अस्तित्वात आहे. फक्त तो शोधण्याची दृष्टी आणि धैर्य तुमच्या अंगी असायला हवे.'

दुसरी कर्तृत्वान स्त्री म्हणजे निर्धारमुर्ती किरण बेदी. IPS चा मान मिळवणारी ती पहिली स्त्री आहे. किरण बेदी म्हणतात. स्त्रियांनी पुढे येण्यासाठी आणि इच्छाशक्ती वाढवायला हवी. जी स्त्री स्वत: निर्णय घेते ती त्या निर्णयाचे बरे वाईट परिणाम भोगण्यासाठी समर्थ असते. आत्मसन्मान हा जपता आला पाहिजे. अनेक वादळांना समर्थपणे तोंड देणारी किरण बेदी अनेकांची आदर्श आहे.

आजच्या आधुनिक युगाची स्त्री - भारतीय संस्कृती पुरूषप्रधान आहे पण आज आपली संस्कृती पुरुष प्रधान असुन स्त्रीला समानतेचा दर्जा दिला आहे. याचे अनेक उदाहरण आपण समाजात बघतो. आजच्या स्त्रीने प्रत्येक क्षेत्रात आपली आपली एक वेगळी ओळख बनवली आहे. आपल्या संस्कृतीत परिवाराचा प्रमुख भार स्त्री प्रमुख म्हणुन पार पाडताना दिसते. पुर्वी स्त्रीला दुसऱ्यावर अवलंबुन रहावे लागत असे. पण आज स्त्री स्वावलंबी बनली आहे. आजची स्त्री साक्षर असल्याने आपला

अधिकार, कर्तव्य आणि भविष्याच्या बाबतीत जागृत झाली आहे. आजची स्त्री प्रत्येक क्षेत्रात पुरूषाच्या समोर आहे जसे की राजनिती, वैज्ञानिक साहित्य क्षेत्र अशा अनेक क्षेत्रात पुढे आहे याचे उदाहरण म्हणजे सायना नेहवाल, सुनिता विल्यम, प्रतिभाताई पाटील अशा अनेक स्त्रियांनी आपली ओळख जगाला दाखवून दिली आहे. आज महिलांना ५०% आरक्षण दिलं आहे ते देशाच्या विकासासाठी महत्वपूर्ण आहे कारण जर महिलांचा विकास झाला तरच देशाचा विकास होऊ शकतो.

अशा प्रकारे आज अनेक स्त्रिया मोठ-मोठ्या पदावर पोहचल्या आहेत. परंत ज्या स्त्रिया अजुनही पुर्णपणे स्वातंत्र्य नाहीये अशांसाठी आता प्रयत्न करायला हवे. स्त्रीच्या सामर्थ्यात खुप शक्ती आहे. तिने ठरवल तर ती जग बदलु शकते.

''अश्रुंच्या मग बिंदू बिंदूतून
इंद्रधनु आम्ही नटवु
सुख दु:खाचे घेवुनि धागे
जीवनपट आमुचा नटवु.''

स्त्री शक्तीचा विजय असो.

लेक लाडकी या घरची
होणार सून मी त्या घरची
हे माहेर सासर ते
ही काशी रामेश्वर ते
उजळीते कळस दो घरचे
पौर्णिमा पूर्ण चंद्राची
होणार सून मी त्याघरची

- ग.दि.माडगूळकर

१३. स्त्री तिचे नाव आहे

– पौळ वैष्णवी अंकुशराव, बी.कॉम. प्रथम वर्ष

न सांगता हे कळे
अंतरीचा उत्कट भाव आहे
घडवी दोन परिवाराचे मिलन
'स्त्री' तीचे नाव आहे.

स्त्री म्हणजे जगाचा श्वास स्त्री च्या अस्तित्वाशिवाय जीवन हे अशक्यच मग अशा स्त्री चे अस्तित्व मिटविण्यासाठी हा काळ का उठला तिच्या जिवावर.

मुलगी जन्माला येणं. पाप समजले जाते. तिचा आई-वडिलांना ओझ वाटतो. मुलगी म्हटलं की त्यांना सर्व बाजुने अडचणी दिसतात. असं काय महापाप केलं तिनं की तिला जन्माला येण्याअगोदरच मारतांनी काही वाटत नाही त्या आई-वडिलांनाही ती आई जिने त्या मुलीला नऊ-महिने जीवापाड जपले. फार लाडीकपणाणे सांभाळले आणि ती मुलगी कळताच. फेकतांना तिला काही वाटत नसावं की?

जी आजी आपल्या घरात मुलगा जन्माला यावा. यासाठी देवाकडे. नवस करते. तीच आजी कन्यारत्न जन्मली म्हणुन नाक मोडते.

ज्याला आपण खऱ्या अर्थाने घराण्यांचा वारसदार समजतो. वंशाचा दिवा मानतोत का तो आपली जबाबदारी खऱ्या अर्थाने पार पाडतो? अहो जर मुलं आपल्या आई-वडिलांना चांगल्या प्रकारे सांभाळत असतील तर आज आश्रम किंवा अनाथालय काढण्याची गरज भासली नसती. मुलगी असते खऱ्या अर्थाने जिवनाचा आधार ती आपल्या माहेरी व सासरी अशा दोन्ही घरी मायेचा प्रेमाचा आपुलकीचा जिव्हाळ्याचा जागर उडत असते. म्हणुन म्हणतात ना मुलापेक्षा मुलगी बरी प्रकाश देते दोन्ही घरी असे असुन देखीलही आज मुलीला कमी लेखले जाते. आजची स्त्री ही उद्याच्या जगाची पत्नी, आई, बहिण आहे आणि तिलाच नकोशी करताल तर उद्याला आपल्या मुलाला बायको बहीण कुठून आणताल. अहो स्त्रीच्याच जीवणावर काळ आज उठला तिच्याच तर सौंदर्यावर संसार त्याचा नटला.

मग का अशा स्त्रीयांना भ्रुणहत्या करून अश्लीश कृत्य करून मागे आहात? एवढेच काय तर आई ही एक स्त्री असुन ती एका मुलीच्या मनाला समझु शकत नाही. गर्भपात करताना पंखाखाली झाकलेल्या त्या कोमलकोकराच्या आवाजाने तिच्या काळजाला तडा का जात नसावा. तिचं या सर्व गोष्टीला विरोध करतं नसेल तर मग सगळंतर दुरचं ना हो तेव्हा त्या नकोशीला काय वाटतं असावं ज्या आईचा हात पकडुन चालण्याचं मी स्वप्न पाहत आहे. तिने मला त्या निष्पाप निरपराध बाळाची प्रतिक्रीया अशीच असेल ना ही.

आई......ही गोड बोल माझ्या ओठी गोठले. डोळे उघडुनी, जन्मन्या आधीच मज हे मरणं भेटले.

मुलीला सुख भेटतं तरी केव्हा ? जन्मल्या पासुन तिचा वणवास सुरू होतो. ते मरेपर्यंत खरं तर जन्माला येण्याअगोदच मारतात आणि एखादी जन्माला आली. तरी कालांतराने लग्न करायचं, जन्म दिलेल्या आई वडिलांना सोडून कोण्या दुसऱ्यांच्या घरी जाऊन राहाणं पटत नाही हो मनाला का आमचं नातं आई वडिलांशी इतकं वेगळं असतं काय हेच एका मुलीचं नशीब असतं ?

स्त्री ही आजच्या काळाची गरज आहे. आजच्या काळात स्त्रिया ह्या पुरूषांच्या बरोबरीने प्रत्येक क्षेत्रात वावरताना दिसतात. इतिहासात देखील स्त्रियांचा उल्लेख झोलला दिसतो. पण आजच्या परिस्थितीनुसार स्त्रियांचे घटते प्रमाण ही एक चिंतेची बाब आहे. स्त्रियाच्या घटत्या प्रमाणाचे मुख्या कारण म्हणजे अजुनही समाजात असणाऱ्या जुन्या रिती परंपरा तसेच मुलगी ही आर्थिक खर्चाचे कारण म्हणुन ओळखी जाते. यामुळे स्त्री प्रमाण घटत असुन यांचा आपल्या देशावर महाराष्ट्रावर तसेच मराठवाड्यावर मोठ्या परिणाम होत आहे.

बदलत्या जागानुसार आपणही बदलले पाहिजे. स्त्री भ्रुण हत्या स्त्रीया वरील अत्याचार हुंडाबळी अशा सर्व गोष्टी कुठेतरी थांबाव्यात यासाठी आपण प्रयत्न केला पाहिजे.

खरंच जर स्त्रियावरील अत्याचार रोकले गेले हुंडाबळी समुहाने नष्ट झाली तर आपला देश निश्चीतच स्त्री प्रधान होईल.

आणि कोणत्याच बापाला आपली मुलगी ओझं वाटणार नाही.

नारी है, माता नारी अर्धांगिनी, नारी है शांती की मुरत करो उसकी इज्जत मत मिटाओ उसकी सुरत !

स्त्री जन्म म्हणवूनी न व्हावें उदास ।
साधुसंतां ऐसें केले जनी ।।१।।
संतांचे घरची दासी मी अंकिली ।
विठोबाने दिल्ही प्रेमकळा ।।२।।

– जनाबाई

१४. कळी उमलताना

- रोहिणी नाथराव सोळंके, बी.कॉम. द्वितीय वर्ष

झुंज शत्रुंशी देण्यासाठी, त्याग केला सुखाचा निती समतेला न्याय देऊनी, विश्वास जिंकला रयतेचा बाळ शिवराय पुर्ण घडवुन, दिला धडा स्वराज्याचा स्वराज्य संकल्प आग उराशी, नाही कधीच शमली स्वराज्याचा सुर्य उगविण्या माता जिजाऊ कष्टली ।।

आई, जन्मदात्री एक बीज

पोटात नऊ महिने जीवापाडे जपणारी. गर्भावस्थेतील अवघडलेपण, प्रसववेद्‌ना सोसणारी. हाडामासाच्या गोळ्याला माणूस म्हणून जन्म देणारी. त्याला स्तनपान करून वाढविणारी त्याच्यावर संस्कार करणारी आई, प्रत्येकाची देवता.

'आई माझा गुरू, आई कल्पतरू,
सौख्याचा सागरू, आई माझी.'

स्वामी तिन्ही जगाचा आईविना भिकारी

अशा वचनांनी आईची महती वर्षानुवर्ष सांगितली जाते. आजही आईला पुजनीय माननारे लोक असले तरी परिस्थितीत बदलत्या काळाने बदल झाले आहेत.

सध्या एकुणच व्यक्ती केंद्री, आत्मकेंद्री, समाज निर्माण होत आहे यामध्ये 'मी, माझे, माझ्यासाठी' ही स्वार्थी वृत्ती वाढली आहे. स्वत: पलिकडे इतर काही पाहण्याची इच्छाच संपत आली आहे. या वृत्तीची बाधा, आई-मुलाच्या नात्यालाही होवू लागल्याचे काही घटनांवरून दिसते आहे. स्वत:च्या संसारात रमल्या नंतर ज्यांनी लहानाचे मोठे केले. त्या आई-वडीलांना वाऱ्यावर सोडणाऱ्यांची संख्या समाजात मोठ्या प्रमाणावर वाढू लागली आहे.

जन्मोजन्मीची लांघून चौकट
जिद्दीने घेतलीस उंच भरारी
यशस्वितेचे बांधलेस तोरण
नव नवीन या क्षितीजावरी.......

'स्त्री' म्हटलं की तिची प्रतिमाचं आपल्या डोळ्यासमोर उभी राहते. पुर्वी कशी स्त्री ही 'चुल आणि मुल' इतकीच मर्यादित होती. तिला तिच्या चुलीशिवाय मोकळीक नव्हती ती नेहमीच आपल्या संसाराशी निगडीत असायची लग्नाचा काही काळ लोटला की मुलांच्यात ती रमुन जायची अशी जी स्त्री तिला चुली शिवाय आणि तिच्या मुलाशिवाय मोकळीक नव्हती तिला जास्त शिकवलं ही जात नसे. कारण शिकल्याणं वाया जाते. प्रत्येक घरामध्ये स्त्रिची भुमिका ही पुरूषचं घ्यायचा जसा आपला देश हा कृषीप्रधान आहे तसाच पुरूषप्रधान ही मानला जायचा.

आज वेळ आलीयं ती आपल्या सर्वांवर 'लेक वाचवा' म्हणण्याची का तिला मारताय तिला ही हक्क आहे जगण्याचा तिला ही जग पाहु द्या, का तिच्या जवळुन तिचा हक्क हिरावुन घेतायं. प्रत्येक पुरूषाला आई हवीयं, पत्नी हवीय, बहीण हवीय, मग बहीण का नको ? असा प्रश्न फार मोठ्या प्रमाणात निर्माण झाला आहे मुलगा म्हणजे वंशाचा दिवा. मुलगी झाली तर दुसऱ्याचे धन हा न्युनगंड पुरूषांप्रमाणेच स्त्रियांमध्ये ही मोठ्या प्रमाणात आहे. मुली गर्भातच मारून टाकण्यास स्त्रिया तयार होताय.

समानता, स्वतंत्रता, लोकशाही या तीन संकल्पना सर्जनशील मानव म्हणुन प्रत्येकाला जीवन जगता यावे यासाठी आवश्यक आहेत वर्ग, जाती, वंश यांच्या जोडीला लिंगभेद पुरूषी वर्चस्व ह्या जुन्या मुल्यव्यवस्थेचा अपरिहार्य भाग होता त्याचा फायदा घेऊनच शोषण चालु ठेवले गेले व पुरूषांचा विकास सुरू राहिला संपत्ती, शिक्षण, राजकारण सर्वच साधने पुरूषांच्या हाती राहिली. कर्तव्य नैसर्गिक धर्म, कौटुंबिक स्वास्थ, मातृत्व, प्रेम या गोडस नावाखाली स्त्रिया स्वत:चे दुय्यम स्थान स्विकारत राहिल्या त्यात सार्थकता मानत राहिल्या.

स्त्री ही मुलांना जन्म देते म्हणुन ती सर्वश्रेष्ठ आहे हे विज्ञान मानते. पण पुरूषांना पुरूषप्रधान संस्कृती मनुस्मृतीची दांभिकता स्त्रीयांवर लादते. स्त्रियांचा उद्धारक महात्मा ज्योतिराव फुले यांनी स्वत:च्या पत्नीस शिकवून मुलींना शिकवण्यास प्राधान्य दिले. महिलांसाठी शिक्षणाचे दरवाजे खुले केले आजच्या स्त्रिया शिकल्या आहेत त्या महात्मा ज्योतिराव फुले व सावित्रीबाई फुले यांच्यामुळेच भारताची राष्ट्रपती, वैमानिक, पोलीस अधिकारी, अंतराळविरांगना, वैज्ञानिक, राजकीय, सामाजिक वगैरे सांसारिक जबाबदाऱ्या स्विकारून विविधांगी नाव लौकिक कमावतांना दिसत आहेत.

भारताला अनेक मातांनी पराक्रमी असे सुपुत्र दिले. स्वत: ही पराक्रम गाजवले. जसे: राष्ट्रमाता जिजाऊ, अहिल्याबाई होळकर, राणी लक्ष्मीबाई, ताराबाई शिंदे अशा विरागनांनी रणांगने गाजविली पुरूष नरविरांना धुळ चारली. पेशवाईत मात्र स्त्रियांची मोठ्या प्रमाणात विटंबना झाल्याचे दाखले मिळतात. आपण नेहमी म्हणतो शिवबा सारखा पुत्र पुन्हा एकदा जन्माला यायला हवा पण याला जन्माला आणणारी माता ही स्त्रीचं तर त्या आधी जिजामाता जन्माला यावी लागेल.

'स्त्री ही बंदिनी ह्रदयी पान्हा नयनी पाणी, जन्मो जन्मीची कहानी' या ओळखीतून स्त्रीचे वास्तवरूप आपल्या नजरेत येतं कारण स्त्री बहिणीच्या रूपात माया देते. तसेच ती 'वात्सल्य मुर्ती' आई होते अनेक भुमिका निभावताना कुठेच कामचुकारपणा दिसून येणार नाही सचोहीने प्रयत्न करणे कोणतेही काम मनातुन करणे या स्वभावामुळे स्त्रीया आज पुढे आहेत.

२१व्या शतकात संगणकाच्या युगात आजच्या स्त्रियांना खुप बदल घडवुन आणावे लागतील कारण रामायण महाभारतातुन शिवरायांना घडवणाऱ्या जीजामातांना आता What's App वर लक्ष न देता आपल्या मुलांना संस्कारासाठी जवळचा वेळ द्यावा लागेल कारण लहानातील लहान मुलं हे मोबाईल कॉम्प्युटर वर विविध विषयावर सर्च करत आहे आणि संस्काराचा धडा देणाऱ्या आईजवळ ते फिरकत सुद्धा नाही आपल्या आचरणातुन साधना व्हावी आणि निरंतर साधनेतुन आदर्श घडावेत यासाठी आई ही परिसिमा असते कारण मुलांना संस्कार देताना ती कुठे कमी पडू नये कारण पदोपदी मुल बाहेर पडताच

वाईट प्रवृत्ती, गोष्टी जी त्यांची वाटच पाहत असतात. अशा ह्या परिस्थिला आजच्या आईला आपला मुलगा सुसंस्कारीत घडवणे ही सचोहीच आहे. कारण संस्काराच विद्यापिठ हे आईच असते. आपल्या मातृत्वाच्या सिंचनातुन समाजात आदर्श नागरिक घडवण्याच काम आईला करावं लागतं मातृत्वाचा अनुभव घेऊन स्त्री आज नेतृत्व करते घराच घरपण टिकवते. कुटुंबात सहचारिणी बनते. आजच विखुरणारे कुटूंब टिकवणारी स्त्रीच श्रेष्ठ असते. कारण कुटूंब टिकले तर देश, समाज टिकेल व देश समाज टिकला तर संस्कृती टिकेल म्हणून समाजाचे भले होण्यासाठी तिने वर्तमान काळाचे भान ठेवून मातृत्व स्विकारावे. काळाच्या गरजेनुसार 'स्त्री भ्रुणहत्या' मोठा गहण विषय आहे.

८ मार्च हा दिन महिला दिन म्हणून का साजरा केला जातो ?

याचे कारण असे कि, १९७५ साली भरलेल्या जागतिक महिला परिषदेत व्हेलेन्टिला तेरे स्कोवा हिने सक्रीय, सहभाग घेतला अन् तेव्हा पासून दरवर्षी ८ मार्च हा दिवस 'महिला दिन'म्हणून साजरा केला जातो. व्हेलेन्टिना हीने वॉस्टोळ या अवकाश यानातून आकाशापलिकडे झेप घेतली. तेव्हा फक्त ती २६ वर्षाची होती.

दिसते आहे स्वप्नात माझ्या उद्याच्या
जगाच एक उत्कर्षवादी दृष्य
तिथे असेल समता आणि समानता
दिले जाईल जेव्हा स्त्रियांना शिक्षणाचे तंत्र
होईल तेव्हाच खऱ्या अर्थाने भारत स्वतंत्र
जिथे असेल महिलांना आदर
तिथेच होईल पुरूषांची कादर
दिसते आहे स्वप्नात माझ्या उद्याच्या
जगाचं एक प्रेरणादायी चित्र
तिथे नांदतील सर्व एकात्मतेने
होतील जेव्हा स्त्रिया समृद्ध
होईल तेव्हा सर्व जग मंत्रमुग्ध
येईल जेव्हा रूढी परंपरेवर बंदी
मिळेल तेव्हाच महिलांना संधी
दिसते आहे स्वप्नात माझ्या उद्याच्या
जगाचं एक ध्येयात्मक चित्र
जिथे असेल एकतेची भावना
बदलेल तेव्हा समाजाची मानसिकता
तेव्हा भासेल मुलींची आवश्यकता

१५. तेजस्विनी

- सुश्रुषा अशोक वाकळे, बी.कॉम. द्वितीय वर्ष

मुलगी झाली म्हणुन पतीच्या भीतीन एका महिलाने आपल्या आईसह मिळून नवजात अर्भकाला गळा दाबून ठार केले. मन आणि मेंदू सुन्न करणारी ही घटना आठवणीच्या पटलावरून काहीशी धूसर होत न होते. तोच मुलगी असल्याचे गर्भलिंग निदान चाचणीत समजल्याचे गर्भपात करणाऱ्या डॉक्टरला अटक ही बातमी समोर आली आणि अखंड महाराष्ट्रातला पुरोगामीत्वाचा वारसा देणाऱ्या कोल्हापूर जिल्ह्याची मानसिकता मुलींच्या बाबतीत अशी असावी या विचाराने मन विदीर्ण झाले 'सेव्ह द बेबी गर्ल' या विषयाबाबत चा विचार सुरू असतानाच तेजस्विनीच्या दारात कधी पोहोचले ते कळलेच नाही. तेजस्वीनीला समोर पाहताच. प्रत्येक काळ्या कुट्ट मेघाला रूपेरी कडा असतेच की! आणि इथं तर कोल्हापूर जिल्ह्याच्या या सामाजिक वास्तवाला 'तेजस्वी' कडा आहे. समाजमन बदलण्यासाठी आवश्यक ऊर्जा याच तेजस्वी कडांमधून परावर्तीत होत असते. इतल्यात मंद हास्य करत या... बला.. म्हणत तेजस्विनीनं केलेल्या स्वागताने भानावर आणलं.

कोल्हापूरमध्ये १२ सप्टेंबर ११८० रोजी सुनिता आणि रवींद्र सावंत या दांपत्याला पहिलं कन्यारत्न झालं. मोठ्या आनंदाने तिचं स्वागत करून त्यांनी तिचं नाव तेजस्विनी ठेवले- तेजस्विनीचं बालपण कोल्हापुरातील मुक्त सैनिक वसाहत, राजारामपुरी या भागात एका मध्यमवर्गीय कुटूंबात गेलं. वडील नेव्हीमध्ये असल्याने कामानिमीत्त नेहमी दुरवर असत तर आई हाऊस वाईफ आहे. एका सामान्य कुटूंबात जन्मलेली क्रीडापटु केवळ कोल्हापूराचाच नव्हे तर साऱ्या देशाच्या क्रिडा वैभवाचा अभिमान या आपल्या प्रवासाकडे वळुन बघताना तेजस्विनीने, आई-वडिलांनी लहानपनापासूनच आम्हा तिगीही बहिणींना कुठलेही क्षेत्र करियरसाठी निवडा; पण त्यात सर्वोच्च ठिकाणी व्हा; असा मंत्र दिल्याने केवळ शैक्षणिक गुणतत्तेवरच भर नंदेता सर्वांगिण विकास झाल्याचे सांगितले. आज तिची एक बहीण न्युरॉलोजिस्ट आहे. लहानणी आईच तिगीही बहीणींना सक्तीने खेळायला लावायची. यातुनच तिला बास्केटबॉलची आवड निर्माण झाली. कॉलेजमध्ये आल्यानंतर युनिफॉर्मची आवड असल्याने ती एन.सी.सी.मध्ये दाखल झाली. एन.सी.सी. मुळंच तिनं शूटिंग करायला सुरूवात केली आणि तिचे त्यातील प्राविण्य पाहुन स्व. जयसिंगराव कुसाळे सरांनी तिला शूटिंग सुरू ठेवण्यासाठी प्रोत्साहन दिले. कुसाळे सरांनी तेजस्विनीच्या पालकांना काहीही करा पण तिचे शुटिंग बंद करू नका अशी अर्जवी विनंती केली आणि सुरू झाला नेमबाज तेजस्विनी सावंतचा आपल्या देदीप्यमान यशाच्या दिशेने पहिला प्रवास...

जशी-जशी लोकप्रियता वाढत जाते तस-तसा लोकाच्या अपेक्षाचा दबाव वाढत जातो.पण तू तुझा खेळ एन्जॉय कर. हार-जीत हा त्यानंतरचा भाग आहे, या पालकांनी दिलेल्या शिकवणीमुळे आंतरराष्ट्रीय स्तरावर खेळतानाही दबाव न घेता तेजस्विनी श्रेष्ठ दर्जाचा खेळ खेळते, ती म्हणते की, मी माझे शुटिंग एन्जॉय करते. कुठलीही मॅच असो मी स्कोअर काय आहे. हे न पाहता माझा खेळ एन्जॉय करते. त्या मुळेच माझा खेळ चांगला होतो. असे आपल्या यशाचे गमक सांगणाऱ्या तेजस्विनीने मध्येच मुलाच्या तुलनेत कमी होत चाललेल्या मुलीच्या प्रमाणाबद्दल अगदी कळकळीने सांगितले की मुलाच्या

आईवडिलांशी असणाऱ्या ॲटेचमेन्ट पेक्षा मुलीची आईवडिलांवर माया जास्त असते. आज मुली कुठल्याही क्षेत्रात मागे नाही शैक्षणिक क्षेत्रात त्याची कामगिरी उजवीच आहे असं असताना मुलगा आणि मुलगी हा भेदभाव करणं हे वैचारिक दिवाळखोरीच लक्षण आहे.

मार्च २००६ मध्ये येथे झालेल्या कॉमनवेल्थ गेम्समध्ये वैयक्तिक क्रीडा प्रकारात पहिलं सुवर्ण पदक मिळविलं त्या वेळी कोल्हापुरांनी केलेल्या अविस्मरणीय जल्लोशांनी उत्सफुर्त स्वागताबद्दल तिने आभार मानले. आपल्या तेजस्वी कन्येच्या स्वागतासाठी सारे कोल्हापूर रस्त्यावर उतरले होते त्या क्षणाला पालकांना जेवढा आनंद झाला होता त्यापेक्षा जास्त अभिमान वाटत होता. त्या मुळे ती म्हणते की मुलगा आणि मुलगी असा भेदभाव जर कुणी करत असेल तर ते दुर्दैवी आहे. पुर्णपणे घटाला आकार देते. समजुतदारपणा देते. मुलींना शिकवा समाज शिकेल सुसंस्कृत घडेल. तिच्या पालकांनी कधीही मुलगा-मुलगी असा भेदभाव केला नाही वा मुलगी झाली म्हणून वा मुलगा नसल्याची खंतही त्यांना वाटली नाही उलट तिच्या पालकांनी जोपर्यंत तुमचं करियर होत नाही. तोपर्यंत तुमचं लग्न होणार नाही. असंच मनावर बिंबवलं विशेषत: तिच्या आईने आपल्या मुली विविध स्पर्धासाठी बाहेर गावी जातात. त्यांना स्वत:ची सुरक्षा करता आली पाहिजे. पालकानी आपल्या मुलांना त्यांच्या आवडीच्या खेळासाठी प्रोत्साहन द्यायला हवे.

तेजस्विनी सर्व स्त्रियांसाठी कळकळीने सांगत होती की, मुलगी नको असा विचार जर तुमच्या आईने केला असता तर तुम्ही आज या जगात दिसलाच नसता आई-वडिलाच्या अपेक्षांची पुर्तता मुलांप्रमाणे मुलीही करू शकतात समाज संतुलनासाठी आणि सामाजिक स्वास्थासाठी स्त्री-पुरूष प्रमाण समान असने आवश्यक आहे, असं आंतरराष्ट्रीय, राष्ट्रीय स्पर्धा जिंकणारी तेजस्विनी पुन्हा देशाच्या क्रीडा वैभवात मानाचा तुरा रोवण्यासाठी लंडन ऑलिम्पिक जिंकण्यासाठी प्रयत्नशील आहे.

प्रत्येकाला आई आवडते
बायको आवडते, मैत्रीणही आवडते
मग मुलगी का नाही ?

माय म्हणता म्हणता ओठ ओठालागी भिडे
आत्या म्हणता म्हणता किती अंतर हे पडे

- बहिणाबाई चौधरी

१६. सद्‌गुणी स्त्री

– काकडे सारिका श्रीधर, बी.ए. तृतीय वर्ष

जगात बऱ्याच वस्तू मौल्यवान आहेत. परंतू 'सद्‌गुणी स्त्री' ही जगातील सर्वोत्कृष्ठ मौल्यवान वस्तू आहे. स्त्रीचे मन म्हणजे अत्यंत सुपिक जमिन नुसतेच सात्विकतेचे बी अंकुरले की पाहता पाहता नम्रतेचा भला मोठा वृक्ष होऊन मायेचा मोहर व प्रेमाचा वर्षाव करणारी फळे वोसंडून वाहतात. असे म्हटले तरी आपल्या पुर्वजांनी मनसंहितेप्रमाणे प्राचीन काळापासुन स्त्रीला पिंजऱ्यात डांबुन ठेवलेले दिसते. पुर्वीपासूनच तीला कोणाची तरी संपत्ती मानतात. रूढी, परंपरा, रितीरिवाज, धार्मिकता, अंधश्रद्धा या बाबीच्या थोडे जरी बाहेर पडली तरी तिने फार मोठा गुन्हा केला असे मानले जाते. स्त्रीच्या लहान-लहान चुका फार बारकाईने लक्षात घेऊन तिच्याकडे पाहण्याचा समाजाचा दृष्टीकोणच बदलून जातो. स्त्री ही एक अबला नारी आहे. तिच्यावर खुप सारी बंधने लादलेली असतात आणि या बंधनाचे पालन तिला करावेच लागते कारण ती एक स्त्री आहे. स्त्रीचे हृदय फार पवित्र असते.

स्त्रीयांवर एवढी बंधने का? तीच बंधणे पुरूषावर का नाही? भारतीय संस्कृती तर सगळ्यांना लागु असते मग तिचे पालन स्त्रीयांनीच का करावे? भारतीय संस्कृतीमध्ये मुलांत-मुलीत भेदभाव करायला नाही सांगितले तरीपण आजही खुप साऱ्या मुली शिक्षणापासून वंचित असतात तर असे का? आपल्या भारताला तर स्वातंत्र्य मिळाले पण स्त्रियांना आणखीही स्वत:चे निर्णय घेण्याचा अधिकार नसतो. तर असे का? प्रत्येक चेहऱ्यामागे एक जिवन असते. तर स्त्रियाचे जिवन हे त्यांच्या मनाप्रमाणे त्यांना का जगता येत नाही? आजही भारतातील प्रत्येक खेड्यात ८५% प्रमाण हे शिक्षणापासून वंचित राहिलेल्या मुलींचे असते. घरातही मुला-मुलीत भेदभाव असतो. मुलीला काम शिक्षण देऊन घरकाम शिकायला सांगतात व मुले मात्र त्यांच्या मनाला वाटले इतके ते शिकू शकतात. त्यांचे जिवन हे त्यांच्याच हातात असते. प्रत्येकाला मुलगी म्हणजे परक्याचे धन वाटते. तिला कितीही उच्च शिक्षण दिले तर दुसऱ्याच्याच घरी जाणार असे प्रत्येकाला वाटते. मुलगाच वंशाचा दिवा आहे शेवटी तोच म्हातारपणी आपला सांभाळ करणार म्हणुन त्याचा खुप लाड होतो व शेवटी तो मोबदल्यात त्यांना तो मुलगा म्हतारपणी त्यांची व्यवस्थीत सांभाळणुकही करत नाही तरीही मुलगाच हवा अशी रितच प्रचलित आहे.हे सारे अन्याय स्त्रीवर का? मुलींनाच रूढी,परंपरा, धार्मिकता यांचा विचार का करावा लागतो व समाजाकडे ही पाहुन रहावे लागते. असे का बरे असेल?

एवढ्या अडचणी, एवढ्या जबाबदाऱ्या असुनही आज स्त्री कुठल्याच क्षेत्रात मागे नाही. ती पुरूषांच्या खांद्याला खांदा लावुन त्यांच्या बरोबरीनी आहे. भारतातील प्रत्येक पदावर आज स्त्री जाऊन टेकली आहे. तिने यशाचे शिखर गाठले आहे. ती प्रत्येक पातळीवर आहे. स्त्रिया ह्या सामर्थ्यशील असतात. स्त्रीयांनी त्यांच्या स्वतंत्र्यासाठी अनेक चळवळी केल्या. व त्याचा प्रभाव उत्तरोत्तर वाढत गेला. स्त्रियांच्या शिक्षणात वाढ झाली. राहनीमानात बदल झाला, विचारसरणी बदलली. त्या चळवळीमुळे फार मोठा प्रभाव होऊन स्त्रियात प्रगती झाली. स्त्रियामुळे भारताच्या आर्थिक विकासात प्रगती होण्यासाठी

मदत झाली. एवढा स्त्रियांचा वाटा असुनही आणखी ग्रामीण भागातील स्त्रियांना स्वत:बद्दलचे निर्णय घेण्याचा अधिकार नाही. तिला नकारात्मक निर्णयही स्वीकारावे लागतात. स्त्रियांवर खुप मोठ्या जबाबदाऱ्या असतात. घरातील स्त्री जर आजारी पडली तर घरातील सगळी कामे ही तिच्या नावे राहतात. एवढी जबाबदारीची कामे तिच्यावर असतात.

किंबहुना स्त्रिया पुरूषांपेक्षा जास्त अशी कामे करून समाजाच्या व देशाच्या विकासात भर घालत आहे. ही एक अभिमानाची व आत्मविश्वासाने स्त्रिया समाजाची व संसाराची ही दोन चाके सारख्याच गतीने फिरत असताना दिसतात. माझ्या मते, भारतात जेवढे तणाव आहेत. त्यांच्यातील ७०% तणाव हे स्त्रियांवर आहेत. कारण असे की टक्केवारीच्या दृष्टीकोनातुन जरी पाहिले तरी ७०% तणाव आहेत. शिवाय पुरूषावरील तणावाची काही टक्केवारी ही स्त्रियांनाच सहन करावी लागते. स्त्रिमध्ये सहन करण्याची क्षमता असते ती प्रत्येकाला समजुन घेण्याची ऐपत ठेवते. खरे म्हणजे स्त्रियांचे जिवन गंगेसारखे आहे. म्हणजे त्यात पवित्र्य, शुद्धता आणि उपकारकता दिसून येते. गंगा ही जशी निर्मळ,शुद्ध आहे त्याप्रमाणे स्त्री आहे, स्त्रियांनी सिद्ध केले आहे की आपणही कशातही कमी नाहीत. आपणही पुरूष करतो व ती तितक्याचवर नाही तर ती पुरूषांपेक्षाही मोठी जबाबदारीची कामे पार पाडतात. ती एक राष्ट्रपती होऊन पुर्ण देशांचा कारभार पाहू शकते, ही एक आश्चर्यकारक बाब आहे. स्त्रीया कुठल्याही आघाडीवर कार्यरत आहेत. खुप समस्यांना तोंड देऊनही ती आपली प्रगती स्मरणशक्ती असते हे या उदाहरणावरून आपल्याला कळते.

ग्रामीण भागातील मुलीला शिकवत नाहीत कारण तिच्या शिक्षणाचा खर्च व लग्नाचा खर्च असा दुहेरी खर्च होतो. तिला हुंड्यात खुप सारे पैसे खर्च करावे लागतात. गर्भवती स्त्रिला जर मुलगी झाली तर तिच्या कुटुंबातील प्रत्येकजन नाराज होतात.त्या मुलीची आईही नाराज होते. पण स्त्री ही दोन्ही घरी प्रकाश देते. पण स्त्री ही घरातील प्रत्येक सदस्याला आकार देऊ शकते. तिला जर शिकविले उज्वल करू शकते. स्त्रीभ्रुणहत्या बंद झाली तरी ती पुर्णपणे थांबली नाही. ही स्त्रीभ्रुणहत्या थांबली पाहिजे. जर असे झाले तर हा देश आणखी मजबुत होईली. प्रत्येक मुलीला शिकविले पाहिजे म्हणजे तिला तिच्या जिवणाचे योग्य निर्णय घेता येतील. व प्रतयेकाला लोकसंख्या शिक्षण दिले पाहिजे. म्हणजे लोकसंख्या अतिरिक्त न होता मर्यादित होईल. प्रत्येक मुलगी जर शिकली तर आपला भारत सदृढ व वैभवशाली होईल व स्त्रीभ्रुणहत्या ही कल्पनाच कोणाच्या मनात येणार नाही. 'स्त्री' हीच उद्याचे भविष्य आहे हे प्रत्येकाने लक्षात ठेवायला पाहिजे. जेव्हा स्त्रिचे हृदय पवित्र बनते तेव्हा तिच्यासारखी कोमल वस्तु आख्या जगात सापडणार नाही. स्त्री क्षणाची पती तर ती अनंत काळाची माता आहे.

Save The Girl

१७. नव्या आयुष्याची पहाट

- विनोद देविदास ढोले, बी.ए. तृतीय वर्ष

स्त्री आणि पुरूष यांच्यात केवळ शरीर भेद नाही तर स्त्री अधिक संवेदनशील, श्रद्धावान आहे तिला देवत्वाचे अस्तित्व अधिक जाणवते. पुरूषाचे लक्ष मात्र भौतिकतेकडे, अधिकार गाजवण्याकडे अधिक असते.

राजा जनकाच्या राजसभेत याज्ञवलक्याला कसे प्रश्न विचारण्यात आले हो? ते तुम्हाला आठवते का? त्यांना प्रश्न विचारण्यापैकी प्रमुख होती वाचवनवी नामक एक कुमारी. त्या काळी अशा स्त्रियांना ब्रम्हवादिनी म्हणत. एखाद्या कुशल धनुर्धराच्य हातात चमकणारे दोन बाण असावेत असे माझे प्रश्न आहेत असे ती म्हणाली त्या ठिकाणी तिच्या स्त्रीत्वासंबंधी कोणताही प्रश्न उपस्थित केला नाही.

तसं पाहता समाजातील स्वत:चे न्यायस्थान जगभरात कुठेही भारतातील महिलांना पुरूषांप्रमाणे उक्ते मिळाले नाही. गेल्या शतकात त्यांना कराव्या लागलेल्या संघर्षाच्या व त्यातून महिलांनी साधलेली प्रगतीचा थोडक्यात प्रवास. ११५० प्रेम माथुर यांना भारतातील पहिल्या व्यवसायिक महिला वैमानिक होण्याचा मान, ११५२ च्या ऑलिंपीक स्पर्धामध्ये पुरूष व महिलांना एकत्र खेळण्यसाची संधी, भारत देशाच्या पहिल्या महिला पंतप्रधान इंदिरा गांधी, भारत देशातील पहिल्या महिला मुख्मंत्री सुचेता कृपलांनी, IPS सेवेत पहिल्या अधिकारी किरण बेदी, मदर तेरेसा यांना शांततेचा नोबेल पुरस्कार, भारतीय सैन्यात स्त्रीयाचा प्रवेश, राष्ट्रपती पदावर प्रतिभा पाटील यांची निवड, लता मंगेशकर यांना भारतरत्न पुरस्कार, स्थानिक स्वराज्य संस्थेत महिलांना ५०% आरक्षण इत्यादी.

स्त्री ही त्याग,नम्रता, श्रद्धा व सुजाणपणा यांची मुर्ती आहे. ती कोणत्याच बाबतीत कमी नाही. पारंपारिक पुरूषांची समजली जाणारी क्षेत्रे महिला काबीज करीत आहे. झाशीची राणी, ताराबाई शिंदे, सावित्रबाईं फुले यांच्या पावलावर पाऊल ठेऊन मीरा बोखणकर, सुनिता विल्यम्स, अंजू जॉर्ज, कल्पना चावला, सानिया मिर्झा या महिला आपापल्या क्षेत्रात कर्तृत्त्व गाजवत आहेत. पोलीस लष्करी दल, रिक्षाचालवणे याबरोबरच कंडक्टर पत्रकारिता फायरब्रिगेड ही क्षेत्रे सुद्धा महिलांनी काबीज केली आहेत.

सध्या भारतात मोठ्या पदावर कार्यरत असलेल्या महिला आहेत. आताच राष्ट्रकुल स्पर्धामध्ये भारतीय महिलांची कामगिरी उल्लेखनीय आहे. सध्या राष्ट्रीय राजकारणात महिलांची संख्या नगण्य आहे. आर्थिक क्षेत्रातही अनेक महिला मोठ्या पदावर कार्यरत आहेत. संशोधन क्षेत्रात महिलांची संख्या बाढत आहे हि चांगली बाब आहे.

त्याचप्रमाणे समाजाचं प्रतिबिंब चिंत्रटात पडते असं म्हणतात. चित्रपट हे माध्यम जनसामान्यांवर प्रभाव टाकतं. विशेष म्हणजे हे बदल समाजामध्ये स्त्रीने घडवून आणलेल्या बदलाचं प्रतिक आहे. ११६८-८० या काळात स्त्रीप्रधान चित्रपटाची लाट होती.

कुटूंब व समाजात स्त्रियांना समोर जाव्या लागणाऱ्या ज्वलंत प्रश्नांचे चित्रीकरण ११८१-१०

च्या कालखंडात मोठ्या प्रमाणावर झाले. याच काळात स्त्री आपल्या अधिकाराविषयी रस्त्यावर येऊन भांडतानाही दिसली. स्वत:च्या पायावर उभी स्त्री आता पुरूषाच्या खांद्याला खांदा लावून काम करू लागली आहे. आताची तिची झेप आकाशाला गवसणी घालणारी आहे.

स्त्रीची प्रतिष्ठा फक्त वीर माता किंवा वीर पत्नी होण्यात नाही तर वीर स्त्री होण्यात आहे. आधुनिक जगातील या व असंख्य हिरकणींनी आयुष्याच्या पर्वत जिद्द व संघर्षमय लढा देऊन चढला आहे. त्याच्या त्यांच्या या संघर्षातुनच त्यांच्या उद्याच्या आयुष्याची पहाट उगवणार आहे.

ती एकदा आजीला म्हणाली
मुलीनेच का ग नेहमी सासरी जायचं ?
आपली माणसं सोडून तीनेच का
परक घर आपलं मानायचं ?
तिच्याकडुनच का अपेक्षा
जुन अस्तित्व विसराची
तिच्यावरच का जबरदस्ती
नवीन नाव वापरायची ?
आजी म्हणाली अगं वेडे
हा तर सृष्टीचा नियम आहे
नदी नाही का जात सागराकडे
आपलं घर सोडुन
तो येतो का कधीतरी तिच्याकडे
आपली वाट मोडुन
तिचं पाणी किती गोड तरीही ती
सागराच्या खारट पाण्यात मिसळते
आपलं अस्तित्व सोडून ती
त्याचीच बनुन जाते
एकदा सागरात विलीन झाल्यावर
तीही सागरच तर होते
पण म्हणून नेहमी तिच्यापुढेच
नतमस्तक होतात लोकं
पापं धुवायला समुद्रात नाही
गंगेतच लातात लोकं

– अनाम कवी

१८. स्त्री एक कहाणी

– मुक्ता विठ्ठलराव भंडारे, बी.ए. तृतीय वर्ष

मुलगी आहे आई–बाबांना मिळालेली पदवी
तिचा अपमान करू नका ती आहे यादवी
ती आहे कोमल कळी
खुडू नका तिला अवकाळी

खरचं आजच्या एकविसाव्या शतकात, तंत्रज्ञानाच्या युगात मुलींना नको म्हणनारे, तिला गर्भातच मारणारे लोक आज आहेत ही आपली खुप मोठी शोकांतीका आहे. मुली आज प्रत्येक क्षेत्रात करताना दिसतात. असेकोणतेही क्षेत्र नाही जिथे त्या आपला ठसा उमटविल्याशिवाय राहिलेल्या नाहीत. प्रगत तंत्रज्ञानाच्या काळात देखील महिलांना, मुलींना असुरक्षीत वागणुक मिळत आहे. परंतु आपल्या समाजात फारच पुर्वीपासून स्त्रिची विटंबना केली जाते, तिची अवहेलना केली जाते. मुलगी नको आणि मुलगा हवा असे म्हणणाऱ्यांची संख्या फक्त अशिक्षीत आणि सामान्य कुटूंबातील असेल असे नाही तर उच्च–शिक्षीत आणि श्रीमंत वर्गात देखील याचे प्रमाण फार मोठ्या प्रमाणावर आढळते आहे. हे एका सर्वेक्षणाद्धारे सिद्ध झाले आहे. काहीही करून आपणच या समाजाची मानसिकता बदलणे आवश्यक आहे. आज ज्या घरात एक मुलगा आणि एक मुलगी असेल तर पालक आपला जास्तीत जास्त वेळ मुलाकडे देतात, परंतु जेव्हा आई–बाबा म्हातारे होतात तेव्हा हाच मुलगा त्यांना वृद्धाश्रमात नेवून दाखील करतो. मुलाला आपले विश्व माननाऱ्यांना काय वाटत असेल जेव्हा हा कुलदिपक त्यांना त्यांच्या शेवटच्या काळात आपल्याजवळ न ठेवता, त्यांना सर्वात जास्त आपुलकिची गरज असतांना वृद्धाश्रमात दाखल करतो. कदाचित तेव्हाच या लोकांना आपली खरी चूक कळालेली असेल.

मुलीला आणि तिच्या स्वप्नांना पंख द्या
आता तरी तिला उंच उडू द्या
पूर्ण करेन आई–बाबाच्या इच्छा
त्यांना मिळेल आधार ....
यशाची घेईल उंच भरारी
तिला घेवू द्या मोकळा श्वास एकदातरी

आज मुलीला तिच्या आईच्या गर्भातच मारले जाते, तिला जगण्याचा काहीच अधिकार नाही का? एक कोमल अंकुर उगवुन मोठे वृक्ष होण्याआधीच आपण त्या अंकूराला मुळातुनच नष्ट करतो आहेत. जर संधी मिळाली तर आज मुलगी प्रत्येक क्षेत्रात आपले नशीब आजमू पाहते आहे. मुलगी आज कोणत्याही क्षेत्रात मागे राहिलेली नाही. मग आपली टेनीसपटू सायना असो किंवा बॉक्सर मेरीकोम असोत. हेच काय तर देशाच्या सर्वोच्च पदी एकेकाळी विराजतान होणाऱ्या मा.ख. इंदिरा गांधी किंवा आपल्या लाडक्या मा. राष्ट्रपती प्रतिभाताई पाटील असोत. ही आणि आणखी बरीच जिवंत उदाहरणे

आपल्या जवळ आहेत ज्यांनी की स्त्री जन्माला सार्थक बनवले आहे. आज चित्रपट सृष्टित महिला मोठ्या प्रमाणावर कार्य करत आहेत. आपल्या इतिहासात देखील स्त्रिची भुमिका फार मोठ्या प्रमाणात आढळते. छत्रपती शिवाजी महाराजे नाव अंगावर शहारे येतात. अशा शिवाजीला घडविणारी ही सुद्धा एक महिलाच होती. जिजा माता यांनीच शिवाजीला स्वाराज्य स्थापनेचे धडे शिकवले होते. तसेच इंग्रजांना 'मै अपनी झासी किसी को नही दुंगी' असे ठनकावून सांगणाऱ्या आणि त्यांच्याशी एका पुरूषाप्रमाणे सामर्थ्याने लढणाऱ्या राणी लक्ष्मीबाई या देखील एक स्त्रिच होत्या आणि ही दिल्लीच राजेपद भुषविणाऱ्या रझीया सुलतान या सर्व देखील महिलाच होत्या. मला हे यासाठी सांगावेसे वाटते की मुली या कशातच कमी नाहीत. दरवर्षी HSC किंवा SSC मध्ये पास होणाऱ्याचे प्रमाण मुलांपेक्षा मुलींच जास्त असते सांगण्याचा तात्पर्य हा कि असे असुनही आपली मानसिकता मुलींप्रती इतकी कठोर, निर्दयी का ?

असो मुलगी जिवंत असली म्हणून काय झाले, आपल्याला तिला योग्य शिक्षण दिले गेले पाहिजे. तिला चांगले वाढवले पाहिजे. कितीतरी घरात सुनेला हुंड्यासाठी छळले जाते. त्यांना नेहमी असह्य जाचाला सामोरे जावे लागते. अशातच मग या स्त्रिया आत्महत्या हा मार्ग निवडतात व स्वत:ला आणि त्यांच्या सासरच्या मंडळींना कायमची मुक्तता देतात. हे अजून किती दिवस चालणार आहे हे कुठेतरी जावूण थांबायलाच हवे नाहीतर अशा कितीतरी निष्पाप मुलींचा बळी हे लोक घेणार आहेत.

मुलगी ही आदिमाया, आदिशक्ती आहे,
इतक्या लवकर विसरलात तिनेच दूर्गा देवीचे
रूप घेवून नरकासुराचा वध केला आहे.

आज जर मुलगी एखाद्या ठिकाणी काम करत असेल आणि त्यातच तिला रात्री-अपरात्रीचा प्रवास असेल तर ती महिला किंवा मुलगी स्वत:ला कधीच सुरक्षीत समजनार नाही कारण मुळातच पुरूषाची वाईट नजर , इशारे, टामणे हे तिला सहन करावे लागतात. दिल्लीचं ताज उदाहरण म्हणजे निर्भया प्रकरण या संपूर्ण प्रकरणाने आपला संपूर्ण भारत देश ढवळून निघाला. राजकारणी देखील सरसावल्या परंतू खरचं आता देखील महिला सुरक्षित आहेत का ? हा प्रश्न आपणास पडल्याशिवाय राहणार नाही. दिल्ली हे आपल्या ....केंद्र आहे त्यामुळे तिथे घडणाऱ्या प्रत्येक गोष्टीवर प्रसारमाध्यमाचे लक्ष असते त्यामुळे निर्भया प्रकरण खुप गाजले परंतू छोट्या शहरात, गावा-गावांत अशा खुप निर्भया आहेत त्यांच्या अपराध्यांना कधी शिक्षा मिळणार आहे. मुलींना संरक्षण पाहिजे आहे. आज असे काही नराधम आहेत कि ज्यामुळे मुलींना रात्री घरातून बाहेर पडण्याची सक्ती केली जाते. मुलींच्या संरक्षणाचा प्रश्न हा सध्या फार मोठा प्रश्न आपल्या समाजापुढे आहे. एकीकडे आपण सावित्रीची जयंती साजरी करतो, नवरात्रीत देवीच्या मुर्तींच्या स्थापना करतो. आदि शक्ती म्हणून तिची पूजा, अर्चना करतो आणि दुसरीकडे त्याच स्त्रिला मारणे, तिचा छळ करणे तिच्यावर अत्याचार करणे हा कुठला न्याय आहे. काय म्हणावे आपल्या समाजाच्या मानसिकतेला जी जिवंत आहे तिला त्रास देवून तिची आराधना करायची याने काय साध्य होणार आहे. आपल्या भारतीय राज्यघटनेने महिलांना बरेच अधिकार दिलेले आहेत. त्यामुळे महिलांवरील अत्याचाराचे प्रमाण कमी होत आहे परंतू आपल्या कायद्यात अशी तरतूद करायला हवी कि जो अशा गुण्ह्यात आढळले त्याला जास्तीत-जास्त सक्तीची शिक्षा सुणावली गेली पाहिजे. जेणेकरून

अशा नराधम दुसरा निर्माण होवू नये. असे असतानाही अनंत अडचणींना सामोरे जावून आजची स्त्रि पुरूषांच्या खांद्याला-खांदा देवून त्यांच्या एक पाऊल पूढे जाऊन आपली एक वेगळी ओळख निर्माण करते आहे. हि खरच आनंदाची बाब आहे. आज खाजगी क्षेत्रातील सर्वोच्च बँक ICICI बँकेत गव्हर्नर म्हणून एक महिलाच कार्यरत आहेत. लोकसभेच्या अक्ष्यक्ष या देखील एक महिला सुमित्रा महाजन आहेत. स्वरसम्राज्ञी लता मंगेशकर या तर सर्वांना ठाऊकच आहेत. आज मुलगी आपल्या वडिलांचा पारसा देखील पुढे नेत आहे.

देवाघरची परी म्हणजे मुलगी
ति आहे उन्हातही थंडक देणारी ताजगी

आज प्रत्येक क्षेत्रात क्रांती असतांना आपण समोर येवून स्त्रि जन्माचे स्वगत करूया. तिला आदराने वागणूक देवूया.आत तिला कसलाही त्रास होणार नाही याची दक्षता स्वत: घेतली पाहिजे आणि ही प्रत्येक तरूणाने देखील तिला समजून घेतले पाहिजे. आपला देश हा तरूणांना देश आहे तर मग आपण मुला आणि मुलींमध्ये कोणताही भेदभाव न करता आपल्या या देशाचे नाव जगात उंच करूयय. या देशातून स्त्रिभ्रुणहत्या, हुंडाबळी, अत्याचार यांचा जायणाट करून देशाच्या विकासात आणखी एक मानाचा तुरा रोवू.

आई तुझ्या काळजाचा तुकडा मुलगा का गं
मी पण आहे तुझ्या उदराच एक भाग गं
कशामुळे नको आहे मी तुला आई गं.
काय कमी आहे माझ्यात सांगना लाडके गं
मला पण जगण्याचा अधिकार देणा गं
दादाची गरज नाही मी पूर्ण करेन तुझ्या इच्छा गं
काही वर्षानंतर माझे लग्न होवनू मी चिमनीसारखे
भुर्रकरण उडून जाईल गं
पण इतक्या लवकर उडवून नकोस गं
मुला इताकाच आधार तुला देईन का
. तुझ्या म्हातारपणाची काठी मी बनेन गं
नको देवूस तु मला पैजण, नवे कपडे गं
खुप शिकून जेव्हा तुझे आणि बाबाचे नाव मोठे करेन गं
तेव्हा तुझ्या डोळ्यातन अश्रु वाहतील आई आनंदाचे गं
मुलासाठी इतकी आतुर होवू नकोस गं
मुलगा असतानाही खुप जण वृद्धाश्रमात गेलेत गं
आई आता मला तुझी खुप गरज आहे गं
तु दिलेल्या कोंभाला मी वटवृक्ष करेन गं

१९. स्त्री काल, आज आणि उद्या

- अश्विनी ज्ञानोबा उंडाळकर, बारावी वाणिज्य

भुतकाळाची सुवर्णपाने थोडे तरी वाचवा जरा
वर्तमानाच्या कवेत असुर हद्दपार त्यांना करा
भविष्याची घेत भरारी स्त्री मुक्तीचा ध्यास धरा
तरच बनेल महासंस्कृतीचा देश खरा

या ओळीनुसार स्त्री काल, आज आणि उद्या या गोष्टीचा विचार करत असतांना सर्वप्रथम विचार करावा लागेल तो म्हणजे स्त्री काल कशी होती? आजची स्त्रीची 'दशा' आणि उद्याची 'दिशा' याबद्दल इतिहासालाही लाजवेल अशा कर्तृत्वान नेतृत्वाच्या महिलांनी आपला वेगळा ठसा अमटवत या समाजाला नवी दिशा दिली आहे.

छत्रपती शिवाजी महाराजांना घडवणाऱ्या राजमाता जिजाऊ, माता रमाई, मेरी झाँसी नही दूंगी असं म्हणणारी विरांगणा स्त्री राणी लक्ष्मीबाई, शिक्षणाच्या क्रांतीची ज्योत पेटवून समस्त भारतवर्षाला उजळुन टाकणारी क्रांतीज्योती सावित्रीबाई फुले, अवकाशात झेप घेणारी कल्पना चावला, जगाला मातृत्वाचा संदेश देणारी मदर तेरेसा, भारताच्या पहिल्या महिला पंतप्रधान इंदिरा गांधी अशा कितीतरी महिलांनी आपल्या भारताचा इतिहास प्रकाशमान केली. परंतू एकीकडे अशी स्थीती असतांना याही काळात अनेक महीला चुल आणि मुल या गर्तेत खितपत पडल्या होत्या. तरीसुद्धा चुलीपुढे बसुन स्वयंपाक करता करता या महिलांनी भाकरीतल्या पिठातून, भाजीच्या मिठातून, कष्टाच्या घामातून व शेताच्या कामातून आपल्या मुलांवर जे संस्कार केले त्यातुनच भारताचे आदर्श नागरिक निर्माण झाले.

स्त्रीयांचे कर्तृत्व असुन सुद्धा त्या काळात स्त्रीयांना अबला समजलं जायचं. त्यांना समाजाच्या चौकटीत राहवं लागायचं. पुढे एकविसाव्य शतकात प्रारंभ झाला व स्त्री पुरूषांच्या खांद्याला खांदा लावुन कार्य करायला लागली. स्त्रीयांचा शैक्षणिक दर्जा सुधारला तर दुसरीकडे याच काळात स्त्री भ्रुण हत्या, हुंडाबळी, बलात्कार, स्त्रीयांवरील अत्याचार यासारख्या घटनाही दिवसेंदिवस वाढत गेल्या

आपल्या समाजातील सुसंस्कृतपणा कुठे गेलाय? असा प्रश्न या घटना कळाल्यानंतर पडतो. एकीकडे दुर्गा, लक्ष्मी, सरस्वती या देवींची आराधना करणारे लोक दुसरीकडे त्याच देवीला जन्माला येण्याअगोदरच मारत आहेत, तिच्यावर अमानुष अत्याचार करत आहेत. स्त्री ही ईश्वराची सर्वात सुंदर कलाकृती आहे मग या ईश्वराच्या नवनिर्मितीबाबत आपण इतके गाफील का ?

स्त्रीयांवर होणाऱ्या या अत्याचारात कुठे ना कुठे स्त्री सुद्धा जबाबदार असतेच. दिल्लीत काय घडलं किंवा गल्लीत काय घडतय याबाबत पुन्हा सांगण्याची गरज नाही. स्त्री भ्रुण हत्या असो वा

स्त्रीयांवील अत्याचार असो. या घटनांना स्त्रीच जबाबदार असते. प्रत्येक स्त्रीने जर ठरवलं तर नक्कीच ती या सर्व गोष्टींचा नाश करू शकते.

स्वामी विवेकानंद म्हणाले होते की, ''गिव्ह मी द हंड्रेड नचिकेताज् अँड आय शाला चेंज दी वर्ल्ड'' अशीच अदम्य इच्छाशक्ती बाळगुन उद्याच्या तरूणींनी स्त्री शक्तीचा धगधगता ज्वालामुखी पेटवुन समस्त भारतवर्षाला प्रकाशमान करायला हवं. उद्याच्या तरूणींनी दाखवुन दिंलं पाहिजे की ''सौदर्य हे आमचे सामर्थ्य नाही तर सामर्थ्य हेच सौंदर्य आहे.''या उद्याच्या तरूणींना मी एवढच सांगेन-

तु बनु नकोस सीता त्या रामाची
लोक तुला अबला म्हणतील
तु बनु नको द्रौपदी त्या पांडवांची
लोक तुला वैश्या म्हणतील
तु हो जिजाऊ त्या शिवबाची
लोक तुला राष्ट्रमाता म्हणतील
तु हो सावित्री त्या ज्योतिबाची
लोक तुला क्रांती ज्योती म्हणतील

डोईचा पदर आला खांद्यावरी । भरल्या बाजारी जाईन मी ।।१।।
हाती घेईन टाळ खांद्यावरी वीणा । आता मज मनाकोण करी ।।२।।
पंढरीच्या पेठे मांडियेले पाल । मनगटावर तेल घाला तुम्ही ।।३।।
जनी म्हणे देवा मी झाले येसवा । निघाले केशवा घरी तुझें ।।४।।

- जनाबाई

२०. स्त्री जन्मा तुझी कहाणी

- मगरे निशिगंधा संजय, बारावी वाणिज्य

स्त्री जन्माची कहानी सांगत असताना, एखाद्या स्त्री चा जन्म झाल्यास आपल्या समाजात आजच्या काळातही आनंद साजरा केला जात नाही, जसा की एखादा मुलगा जन्मास आल्यावर केला जातो. अहो आपल्याकडे तर मुलगी जन्मास येऊ नये म्हणून अगोदरच विविध प्रकारचे नवस केले जातात. या नवसामध्ये खुप पैसे वाया घालवले जातात. परंतू या सर्व गोष्टींना माझा केवळ विरोध आहे. जर का हेच पैसे उद्या जन्माला आलेल्या मुलीच्या शिक्षणासाठी लावले तर उद्या ती राष्ट्रपती, पंतप्रधान, मुख्यमंत्री यांपैकी कुठल्याही पदावर असु शकते.

आपल्या समाजात जर एखादा मुलगा जन्मास आला तर त्याला वंशाचा दिवा म्हटले जाते. पण जर एखादी मुलगी जन्मास आली तर तीला वंशाची पणती का म्हटले जात नाही? प्रत्येक स्त्री ची कहाणी हि तिच्या जन्मापासूनच सुरू होते. तीचा जन्म झाल्यापासूनच कळत न कळत तिच्यावर जबाबदाऱ्या येऊन पडलेल्या असतात.ती एकटी स्त्री एक चांगली आई, पत्नी, बहिण, मावशी व एक चांगली मैत्रिण अशा कित्येक भुमिका निभावते.

पहिल्या काळात स्त्रीयांवर जो अत्याचार होता तो न झोपावणारा होता. जर एखाद्या स्त्री चा पती मरण पावला असेल तर त्याच्या चित्तेबरोबर तीलाही त्याच आगीत उडी मारून जीव द्यावा लागत असे. परंतू डॉ. भिमराव रामजी आंबेडकर यांच्यासारख्या कित्येक महान नेत्यांनी अशी 'सती' प्रथा मोडून टाकली. या महान नेत्यांना जन्म देणारीही एक सर्वसाधारण स्त्रीच होती. जगाच्या इतिहासात अजरामर झालेले छत्रपती शिवाजी महाराज यांना सुद्धा जन्म देणारी एक स्त्रीच होती.

तुम्हाला राखी बांधण्यासाठी बहिण हवी, फिरण्यासाठी मैत्रीण हवी, लग्नासाठी बायको तर मग मुलगी का नको? जर तुम्ही मुलीलाच जन्मास नाही येऊ दिले तर ही सर्व नाती हळूहळू नष्ट व्हायला लागतील मी तर असे म्हणेन की, हे संपूर्ण जग एका स्त्री शिवाय अधुरे आहे.

आपल्याकडे असे म्हटले जाते की, एक सफल माणसाच्या मागे एका स्त्रीचा हात असतो. परंतू मला वाटते की, हे फक्त बोलून दाखवण्यासाठीच आहे. कारण आजही स्त्रीभ्रुण हत्येचे प्रमाण कमी झाले नाही.

मला सांगावेसे वाटते की, एक स्त्री ही दुधासारखी निर्मळ असते जर आपण तीला मान-समानता, न्याय या सर्व गोष्टी दिल्या तर ती साखर बनुन दुधात विरघळून जाईल. आजच्या काळात प्रत्येक क्षेत्रामध्ये स्त्री ही पुरूषांच्या खांद्याला खांदा लावून काम करीत आहे. पण आजही स्त्रीभ्रुणहत्या कुठे ना कुठे चालूच आहे. एका स्त्रीची कहानी जन्माला यावयाच्या आधीच संपवली जात आहे.

एका मुलाला जन्म देणारी ही स्त्रीच असते. जर तीच नष्ट होत असेल तर मुलगाही जन्माला येणार नाही. मुलगा व मुलगी हे एकाच नाण्याच्या दोन बाजू आहेत. जर मुलगा वंशाचा दिवा असेल तर

मुलगी त्या दिव्याची वात आहे. फक्त दिवा असून अंधार दूर होत नाही तर त्यातील वात स्वत:जळते आणि नंतरच अंधार दुर होतो.

स्त्रीचे नेतृत्व हे खुप श्रेष्ठ आहे आणि त्यात सर्वात महान म्हणजे आईचे नाते असते. ती एक चांगली मैत्रिण बनून मुलांशी बोलते. जगातील कुठलाही व्यक्ती हा आई विना अधूरा आहे. म्हणूनच खालील दोन ओळींवरून ते स्पष्ट करावेसे वाटते.

''स्वामी तिन्ही जगाचा
आई विना भिकारी''

या दोन ओळींवरून लक्षात येते की, जगातील कोणताही विद्वान व्यक्ती हा आई विना भिकारीच आहे. या जगात कोणताही वस्तू पैशाने विकत घेता येऊ शकते पण आईचे प्रेम हे कधीच विकत घेता येऊ शकत नाही!

माझ्याकडून मुलींसाठी सुंदर असा एक मॅसेज.

पावसात जास्त भिजू नका
कारण.....
सायन्स ने प्रोप केलय,
साखर पाण्यात विरघळते,
आणि तूम्ही मूली...
साखरेपेक्षाही गोड आहात !

कां म्हणा अबला तिला । ती शक्तिशाली नाही कां ? ।।
काय कमी देवे केले । तिज मानवाहुनि सांग ना ? ।।
- तुकडोजी महाराज

२१. स्त्रियांवरील अत्याचार व उपाय

- गोपाल सोपानराव लगड, एम.एस्सी. द्वितीय वर्ष

'तु नाहीस कुणाची गुलाम जाण या आत्म्याला तू आहेस ती जिला तारे येतात भूमीवर भेटायला तू होवूनी दाखव ती धगधगती ज्वाला जी नष्ट करेल या आपमतलबी अंधाराला'

पुरूषाला पावलोपावली साथ देणारी, समाजाला विवेकाची चालना, लेकराबाळांना संस्कार देणारी, कर्तृत्तवाची जाण ठेवून, महान नेतृत्व करून देशाची मान उंचावणारी शक्ती म्हणजे स्त्री शक्ती. पण हीच स्त्री आज अन्याय, अत्याचाराच्या, हुंडाबळीच्या, स्त्रीभ्रुण हत्येच्या, मानसिक छळाच्या सापळ्यात अडकताना दिसत आहे. महापुरूष, संत, महंत,विचारवंताच्या विचाराने, त्यांच्या सकारात्मक पावलाने स्पर्शून गेलेल्या या भूमीत आज स्त्रीयांच्या संरक्षणाचा गंभीर प्रश्न निर्माण होताना दिसत आहेत. व त्याच मुलांना, पुरूषांना स्त्रियांचा घोळका असेल मुली असतील तर छेडछाड टिंगल टिवाळी केल्याशिवाय त्यांचा दिवस पूर्णच होत नाही हाच पुरूषांचा अहंकार स्त्री अत्याचारास जबाबदार आहे.

शिक्षणाची मुल्ये, स्त्री-पुरूष समानते विषयी जागरूकता घराघरात पोहोचली तर स्त्रीयांवरील अत्याचार थांबू शकतील. मराठवाड्यातील छेडछेडीचे प्रमाण, औरंगाबादमधील शहरातल्या हादरवून टाकणाऱ्या घटना बघितल्या की, आपण शिक्षण घेऊन शिक्षण नावाच्या पावित्र्याला कलंक लावत आहोत, असे मला वाटते. प्रत्येक युवकांनी शिक्षण घेऊन, स्त्रियांच रक्षण करावं. इंग्रज सरका र असतानासुद्धा एवढे अन्याय अत्याचार होत नव्हते ते आज होताहेत. आपल्या समाजातील स्त्रियांविषयीची दुय्यम मानसिकता, म्हणजे उपभोगण्याचे साधन, हीच मानसिकता स्त्री अत्याचारास जबाबदार आहे.

छेडछाडीचे व बलात्काराचे प्रमाण थांबवण्यासाठी समाजातील जागरूक नागरिक, जागरूक युवक यांच्या सहकार्यांची नितांत गरज आहे. स्त्रीयांच रक्षण करण्यासाठी सार्वजनिक ठिकाणी महाविद्यावयाच्या ठिकाणी गुप्तहेर पोलीसांची नियुक्ती वेळी लाईटाची योग्या व्यवस्था असावी. स्त्रीयांनी सहसा एकटीने राहू नये, समुहाने रहावे व सामुहीक प्रतिकार करावा. छेडछाडीत, पीडीत स्त्रीयांनी कोणत्याही अमिषाला बली न पडता पोलीसांकडे तक्रार करावी किंवा जागरूक नागरिकांची मदत घ्यावी. कष्टकरी, कामगार, कर्मचारी या स्त्रियाच सुद्धा शोषण होऊ शकतो, त्याच शोषण झाल्यास त्यांनी न घाबरता तक्रार करावी स्त्रियांनी स्वत:ची ढाल बनाव. बरेचजण म्हणतात स्त्रीयांनी स्वरक्षणाचे धडे घ्यावे, कराटीच प्रशिक्षण घ्यावे, परंतू विवेकवादी, सद्सद्विवेक बुद्धाची पिढी घडल्यास त्यांना स्वरक्षणाची गरजही भासणार नाही.

आजही समाजातील दृष्टीकोन विकृत भावना, विचार बदलने गरजेचे आहे. अब्रुच्या व समाजात बदनामी होऊल, या पोटी अन्याय सहन करने अत्यंत घातक आहे. प्रत्येक विद्यार्थ्यांनी, नागरिकांनी, स्त्रियांनी युवकांनी डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर, ताराबाई शिंदे, सावित्रीबाई फुले यांचे स्त्रीविषयक विचार समजून घेणे गरजेचे आहे.प्रत्येकाला वाटतं स्त्रियावरचे अत्याचार थांबले पाहिजेत, फक्त वाटतय, कृती मात्र कोणीही करत नाही.

समाजात विकृत भावना निर्माण झाल्यामुळे विचारमुल्ये, संस्कारमुल्ये, नितीमत्ता नष्ट झाल्यामुळे स्त्रीयांवरील अत्याचार वाढतच आहे. संतांच्या नावाखाली संत म्हणून मिरविणारे सुद्धा या गुन्ह्यात सापडत आहेत म्हणून मला एक कवीच्या ओळी आठवतात,

'। व्यर्थ गेला तुका

व्यर्थ ज्ञानेश्वर

संताचे पुकार

वांझ झाले.'

एखाद्या स्त्रीवर अन्याय अत्याचार झाला असेल तर त्या स्त्रीला जगण्याच बळ देऊन, समजून सांगितल्यास ह्या स्त्रीच धैर्य वाढू शकतो. स्त्रियांच्या विषयी विद्यार्थ्यांनी जागृत झालं पाहिजे. विद्यार्थ्यांनी डॉ. बाबासाहेबांनी शीलाचे महत्त्व सांगितले आहे, ते समजून घेतले पाहिजे.

विचार करा मित्रांनो स्त्री नसती तर, वंश, आई, प्रियसी,बहीण आपल्याला मिळाली असती का ? पावलोपावली साथ देणारी अर्धांगिनी मिळाली असती का? याचा विचार करा. स्त्री संरक्षणासाठी समाजातील प्रत्येक घटकान जागरूक राहिले पाहिजे. विचार करा राजमाता माँ जिजाऊ नसत्या तर आदर्शवादी शिवाजी घडला असता का ? माँ भिमाई नसत्या तर माणसाला माणसाची ओळख करून देणारे डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर घडले असते का? याचा विचार आजच्या युवकांनी करावा. युवकांनी कधीही विवेक सोडू नये कारण युवक देशांची प्रमुख ढाल असतो. जिथे स्त्रियांचा सन्मान केला जातो, आदर केला जातो, त्या राष्ट्राची प्रगती कोणीही रोखु शकत नाही. एकीकडे देवीची पूजा केली जाते. मात्र घरच्या लक्ष्मीला कधीही मान सन्मान दिला जात नाही. हे अन्याय अत्यचार थांबवायचे असतील स्त्रियांविषयी विकृत दृष्टिकोन बदलावा.

संत कबीर म्हणतात,

नारी है नर की खान

नारी से ना होता है,

शिव और गौतम के समान ।

समाजी जो पुरुषासि आदर, तैसाचि महिलांशी असावा व्यवहार ।
किंबहुना अधिक त्यांचा विचार, झाला पाहिजे समाजी ।।

-तुकडोजी महाराज

२२. स्त्री अबला की सबला ?

– वंदना रामराव साळवे, एम.ए. इंग्लीश प्रथम वर्ष

स्त्री जन्मा ही तुझी कहाणी,
हृदयी अमृत नयनी पाणी,
त्यागाच प्रतीक ती,
वात्सल्याच,माया-प्रेम
याच मूर्तीमंत रूप ती,
मातृत्व अन् दातृत्व याची शिदोरी ती !

स्त्री अबला की सबला हा महत्त्वाचा प्रश्न पडतो परंतू याच उत्तर खरेच सापडले का ? होत तर कधी आणि नाही तर का ? जर तर या भारतभूमी मध्ये आहेत परंतू हे विश्व तयार कोणापासून झाले व जर स्त्री नसतीच तर हे शक्य असते का ? बऱ्याच प्रश्नांची उत्तरे अशी असतात की, ते सापडणे अशक्य असते. भारत हा सुजलाम् सुफलाम् देश मानतो. परंतू खरेच आहे का ?

स्त्री ही अबला समजली तर चुकीचे आहे असे आपण मानतो. २१ वे शतक चालु आहे. जग विज्ञान युगात पोहचले आहे. विविध क्रांती आढळून येत आहे. प्रत्येक क्षेत्रामध्ये भारत हा एक विकसनशील देश समजला जातो. इसवी सनाच्या पूर्व भारताचा इतिहास पाहता जे शुरवीर राजे, नेते, कर्तबगार पुरूष जन्माला आले त्यामागे त्यांच्या आईची शिकवण होती. आज रोज वर्तमान पत्रात स्त्री अत्याचाराबद्दल लेख दिले जातात. प्रत्येक बातमीत स्त्री अन्याय वर्तवला जातो हे का होत आहे ? याचा विचार कोणी का करत नाही ? सुरूवातीला स्वातंत्र्यापूर्वी स्त्री ही फक्त चुल, मुल व उपयोग्य वस्तु समजली जात असे. याउलट आज परिस्थिती बदलत जात आहे. स्त्री घरसंसार सांभाळून नोकरी करू लागली आहे.स्वत:च्या मनानुसार जगताना दिसत आहे. यामागे प्रेरणा आहे त्या कर्तबगार व कर्तृत्ववान स्त्रीयांची की ज्यांच्यामुळे महत्त्वपुर्ण बदल झालेला दिसत आहे. परंतु सुरूवात कुठे आणि शेवट कसा हा प्रश्न निर्माणध होतो. स्त्री अबलाच म्हणावी लागेल कारण दररोज किती टक्के स्त्रिया अत्याचारास बळी पडताना दिसत आहे. २१ व्या शतकात भारत हा एक चकमकणारा देश आहे. सर्वांगिण विकास हा ध्यास मगस्त्रीया बदल होणारा अन्याय का टाळता येऊ शकते नाही ? छेडछाड, अमानुषपणे हत्या, MMS इंटरनेट वर दाखविण्या येणारे विडीओ, स्त्रीयांबद्दल अश्लील माहिती हे योग्या आहे काय ? सावित्रीबाई फुले, झाशीची राणी, पंडिता रमाबाई, इंदिरा गांधी, किरण बेदी, प्रतिभाताई पाटील, लता मंगेशकर, जिजाऊ , कल्पना चावला, ह्या भारतीय स्त्रीयांच आहेत ना. त्याची घडण, शिकवण, आचार-विचार त्यांचे कार्य व शैली जीवनमान याचा विचार करण्याची गरज राहिली नाही का ?

स्त्री सबला कधी होईल जेव्हा प्रत्येकाच्या मनात स्त्रीविषयी सद्भावना आदर निर्माण होईल

तेव्हा.. जाहिराती वा इतर साधनाद्धारे दाखविली जाते की स्त्री-पुरूष समान आहे. परंतू वास्तवामध्ये तसे आहे का? स्त्रीयांना दुय्यम स्थान का दिले जाते. जो पुरूष आहे त्याला जन्म तर स्त्रीनेच दिला आहे ना मग का स्त्रीपेक्षा पुरूष श्रेष्ठ कसा काय झाला? आज भूतकाळ आठवून वर्तमान आणि भविष्यकाळ ठरवला जात आहे. तर मग भारताचा इतिहास बनेल, स्त्रियांची जर त्या काळात क्रांती केली तर मग आपण त्यावर चालु पण शकत नाहीत का? सध्या स्त्रीशक्ती नारा गुंजत आहे.

दिवा हा वंशाचा असो किंवा दिवाळीचा कसा वाटतो. ते सांगा, चमकणारा म्हणजे प्रकाशाचा स्वत:तेवत राहून दुसऱ्यांना प्रकाश देणारा मग स्त्री पण स्वत: ला, घराला, समाजाला प्रकाश देण्याचे कार्य कराते, असे वाटत नाही का?आज स्त्री अंतराळात जावून येत आहे. भारताचा तिरंगा राष्ट्रपती प्रतिभाताईने फडकवला किती गर्वाची व अभिमानाची गोष्ट आहे की आज भारत देशात प्रतिभासंपन्न स्त्रीयांनी जन्म घेतला आहे. लोकसभेच्या पहिल्या महिला सभापती मीरा कुमार, किरण बेदी, कल्पना चावला, सानिया मिर्झा, सायना नेहवाल. देशात राजकारण असो वा साकाजिक क्रांती प्रत्येक क्षेत्रात स्त्रीयांचा सहभाग आढळतो. पुरूषांपेक्षा स्त्रीयांची उल्लेखनीय कामगिरी पाहण्यास मिळते. सावित्रीने शिक्षणाचा वसा देऊन शैक्षणिक क्रांती घडविली, तर जिजाऊंनी संस्कार शिकवण देऊन स्वराज्याचां निर्माता जाणतो राजा-शिवबा घडविला. अशा बलशाली कतृत्वाचे दाखले इतिहास आपणास देतो व सांगतो की स्त्री ही नेहमीच सबला होती, सबला आहे आणि कायमच सबला राहणार या स्त्रीला एवढेच सांगणे आहे की

''स्त्रीत्व तुझ्यापाशी,
तरी साऱ्या जगाची तु दाशी,
आठव ती झाशी,
अन् दाखव या नराधमांना गंगा, काशी''

कैदकरी

आता तरी तुम्ही मागे येऊ नका ।
धिःकारुनी टाका मनुमत ।।
विद्या शिकताच पावाल ते सुख ।
घ्यावा माझा लेख जोती म्हणे ।।
- सार्वजनिक सत्यधर्म - म.फुले

२३. शोध अस्मितेचा

– सुर्यवंशी शिल्पा भिमराव, बी.ए. तृतीय वर्ष

हो मी तीच,
बघ त्या अथांग सागरामध्ये,
नदी प्रमाणे सामावून जाणारी
हो मी तिच,
एका बंधीस्त शिंपल्यात सफेद मोती बनणारी
हो मी तिच,
आजच्या जगाची नारी, आजच्या जगाची नारी
हो मी तिच,
दुसऱ्यामध्ये स्वत:च अस्तित्व शोधणारी,
हो मी तिच,
इतरांच दुखः जाणणारी,
आजच्या जगाची नारी, आजच्या जगाची नारी.

''नारी बापरे ! आजच्या जगाची नारी '' या वाक्यातच किती वजन वाटतय. तर मग, प्रत्यक्षात आजच्या जगाची नारी कशी असेल ?

प्रत्यक्षात आम्ही असंच इकडुल –तिकडून ऐकतो, ''आजकी नारी, सबपे भारी''

पण व्यवहारात खरंच असं आहे का ? आमच्या भारतीय संस्कृतीत अगदी प्राचीन काळापासून म्हणजे सिंधु संस्कृतीत स्त्रियांना पुरूषांबरोबरचे किंबहुना त्यांच्यापेक्षाही महत्त्वाचे स्थान प्राप्त होतो. म्हणुनच तर ती संस्कृती ऐतिहासीक दृष्टया किती संपन्न होती. पण उत्तरवैदीक कालखंडात आम्ही आमची मुळ संस्कृती विसरून अगदी राक्षसांप्रमाणे वागत राहिलो, म्हणजे काय तर, एका स्त्रिला स्त्री आणि आजही आम्ही काही प्रमाणात तिला असंच समजत असतो. स्त्रियांना शिक्षणाचा हक्क आम्ही दिला नाही, त्यांना आपलं मत मांडू दिल नाही, याचा परिणाम असा झाला की आजची आधूनिक स्त्रिसुद्धा कधी–कधी आपले पाऊल पूढे टाकण्यास हजार वेळेस समाजाचा विचार करते व मनात असतांना सुद्धा समाज काय म्हनेन ? लोक कायं म्हणतील ? यामुळे आपल्या मनातील इच्छा सुद्धा पर्ण करू शकत नाही. कशामुळे तर समाजामुळे.

''अरे बापरे ! किती ह्या बाया सगळ्या क्षेत्रात अगदी माणसांप्रमाणे, माणसांची बरोबरी करण्यासाठी नुसती चढाओढ करत आहेत. कितीही केलं तर ह्यांना रांधा, वाडा व उष्टी काढा या

समिकरणापासून गत्यंतर नाही.' तरीही नुसती धडपड कशासाठी ?'

असा विचार करणारे व्यक्ती आजही आपल्या समाजात अस्तित्वात आहेत ह्या व्यक्तिंच्या प्रत्येक उत्तराला अगदी समर्थपणे उत्तर देत आजची आधुनिक स्त्री विकासाच्या उच्च शिखरांवर जाऊन विराजमान झाली आहे. व जात राहतील यात काही शंका नाही. ज्या प्रमाणे हाताची सर्व बोटे सारखीच नसतात अगदी त्याच प्रमाणे प्रत्येक माणसाचे विचार स्त्रियांबद्दल नकारात्मकच असतील हे कशावरून ? स्त्रीयांना मदत करणारे तिच्या बद्दलविचार करणारे, तिचा प्रगतीसाठी झिजणारे पुरूष देखील आपल्याच समाजामध्ये आहेत हे विसरता कामा नये.

स्त्रि आणि चुल-मुल हे समीकरण आता काळाच्या ओघात लुप्त झाले आहे. पण पुर्वी स्त्रीची जी अवस्था होती, त्या अवस्थेत त्या स्वत:लाच प्रश्न विचारत होत्या, आपलं अस्तित्व शोधत होत्या,

मी मलाच शोधते,
मी मलाच पाहते,
ना जाने कशी मी हरले
कशी मी हरवले
पण मी,
मलाच शोधते, मी मलाच पाहते.

पण आता स्त्रियां स्वत:चे अस्तित्व ओळखायला लागल्यात आता परिस्थिती बदलत चालली आहे. व आजच्या स्त्रिया मोठ्या अभिमानाने म्हणतात.

आयुष्याच्या क्षणभंगुर क्षणात,
आयुष्याच्या क्षणभंगुर क्षणांत,
मी माझेचं ऐकलं,
जे होते मनात
स्वत:वर अभिमानाने
मी ही हसले,
कारण,
मी माझ्यात मलाच शोघले,
मी माझ्यात मलाच शोधले.

माझ्या ह्या भारताचे नावच मुळी, भा=महान, रत= जनता असा होतो. म्हणजे थोडक्यात काय तर ज्या प्रदेशात महान जनता वास्तव करते आम्ही त्या प्रदेशाला मोठ्या अभिमानाने आम्ही भारत संबोधतो आणि यात काही गैर ही नाही. पण चूकीच्या मानवी प्रवृत्तीमुळे आमच्या या संस्कृतीला, जी सर्व

जगात श्रेष्ठ आहे तिला गाळबोट लागत आहे. कारण आज आम्हाला, आमच्या या मायभुमित आमच्या माता-भगिनांना समाजात मुक्तपणे वावरं करण्याची परिस्थितीच राहिली नाही. अस का होतं? याच उत्तर प्रत्येकानं आपाआपल्या मनाला विचारावे कारण आपलं मन आपणास केव्हाच खोटं बोलत नाही. हो आमचा स्त्रियांप्रती दृष्टीकोन हा बदलत चाललाय पण कसा? नकारात्मक कि सकारात्मक हा विचार करणे काळाची गरज झाली आहे.

''स्त्रिही अनेक भावनांपासुन बनलेली महान प्रतिमा आहे.''

स्त्रियांना मागे ओढण्याचे काम फक्त पुरूषच करतो नाही तर, स्त्रियांच्या अधोगतिला स्त्रिया ही तेवढ्याच जबाबदार आहेत जेवढे पुरूष आहेत. हे विसरता कामा नये. काही जन असे म्हणतात की स्त्रिया ह्या पुरूषांशी बौद्धीकपातळीवर समानता करू शकतील पण जेव्हा शारिरिक (physicle leval) पातळीवर त्या कितीही तर पुरूषांशी बरोबरी करूच शकत नाहीत आणि हे म्हणन्याचे प्रमाण स्त्रियांमध्येच जास्त आहे.कारण त्यांनी स्वत:ला आणखीन ओळखलंच नाही. पण मी मात्र असे म्हणेन की, स्त्री ऐवढी शक्ति एका पुरूषात कधी येऊच शकत नाही, कारण 'ती स्त्रीच आहे जी आपल्यातुन एका नवीन जिवाला जन्म देते, एका नवीन जिवाची निर्मीती करते' हे सर्व करताना त्या स्त्रिला किती वेदना होत असतील याची कल्पना करनेच अवघड आहे. यातच स्त्रियांची खरी शक्तिचे दर्शन घडते. व स्त्रिच्या स्त्रित्वाची जाणीव व शक्तीची जाणीव होते.

स्त्रिचं मातृत्व हे स्त्रिची खरी शक्ती आहे कारण जेव्हा, तिच्या आपल्यावर काही संकट आले तर, ते संकट ती स्वत:वर ओढवुन घेण्यास मागे-पुढे पाहत नाही म्हणुन तर म्हणतात.

''स्त्रिही क्षणांची पत्नी व

अनंतकाळीची माता असते.''

स्त्रिचं स्त्रित्वचं तिची खरी शक्ति असते, तिचं स्त्रित्व हे तिच्या मातृत्वात असते. मातृत्वामुळेच स्त्रिला स्त्रित्व प्राप्त होते. प्रत्येक पुरूषा हा आपल्या सहचरणीत सुधा आपल्या मातेची झळक शोधण्याचा प्रयत्न करतो.

थोडक्यांत सांगायच झाल्यास स्त्रीच खरं रूप हे तिच्या जवळच्या माणसांवर अवलंबुन असते, स्त्रिला समजुन घेणारी माणसे तिच्या आजूबाजूला पाहिजेत, तिच्या आयुष्यात पाहिजे, मग बघा, ती कशी प्रगती करते, स्वत:चीच नाहीतर आपल्या माणसांची सुद्धा.

शेवटी असेच म्हणेल की, स्त्रिची खरी शक्ती ही तिला समजुन घेणाऱ्या तिच्या जवळच्या माणसांत असते.

हिंदी विभाग

१. सायना नेहवाल

– माऊली सि. पुंड, बी.कॉम. द्वितीय वर्ष

तारीख १७ अगस्त २०१५ जागतीक बॅडमिंटन की अंतिम लढत में गतवर्ष विजेती किरॉलिन ने सायना नेहवाल को हराया, लेकिन वह पहिली भारतीय महिला है, जिसने उस स्पर्धा के अंतिम दौर में अपनी जगह बनाई ।

सायना नेहवाल का जन्म १७ मार्च १९९० मे हरियाणा के हिस्सार में हुआ । ऑलिम्पिक खेल के उपांत्यपूर्व दौर मे पहुँचने वाली पहिली भारतीय महिला है । फिलहाल वह जागतिक ज्युनिअर बॅडमिंटन जीत चुकी है। और यह जितने वाली पहिली महिला है, सन २००६ में संपन्न हुई इंडोनेशियन खुली स्पर्धा में विजेता बने सायना नेहवाल पहली भारतीय महिला बनी ।

३० जुलाई२०१० वह दिन जब सायना को साल २००९-१० का राजीव गांधी खेलरत्न पुरस्कार मिला । मार्च २०१२ मे सायना नेहवाल ने 'स्विस ओपन स्पर्धा' का खिताब अपने नाम कर लिया । लंदन ऑलिम्पिक २०१२ मे बॅडमिंटन खेल में 'कांस्य पदक' हासिल किया, यह विक्रम करने वाली वह पहली भारतीय महिला है। साल २०१४ से सायना नेहवाल पूर्व प्रशिक्षक विमल कुमार के मार्गदर्शन में प्रदर्शन कर रही है।

आज हमे गर्व होता है, नारी को खेल के मैदान में उपलब्धियाँ प्राप्त करते हुए देखकर। कुछ महिलायें सायना नेहवाल, सानिया मिर्झा, मेरी कोम आदि। इन सब को उस कठिनाई से गुजरना पडा है, जिसे आज हम ''महिला सबलीकरण का अहम कांटा मानते है।''

२. ''भारत कि स्त्री शक्ति''

- जीवनसिंग सुकासिंग बावरी, बी.कॉम. तृतीय वर्ष

''बुंदेले हरबोलों के मुँह से
हमने सुनी कहानी थी
खुब लडी मर्दानी वह तो
झाँसीवाली रानी थी।''

भारत का इतिहास त्याग और बलिदानों से भरा पडा है । अनेक शुर वीरों ने देश कि मान-मर्यादा के खातिर अपने प्राणों कि आहुती दी है । इनमे छत्रपती शिवाजी महाराज, भगत सिंह, राणी लक्ष्मीबाई, महात्मा गांधी, राजगुरू, सुखदेव इत्यादी ओ के नाम इसमे शामिल है।

भारत यह एक पुरूष प्रधान देश है । और यहाँ औरतों को पुरूषों के मुकाबले कम समझा जाता है। लडकीयाँ व महिलाऐ केवल रसोई और बच्चो को संभालने के लिए बनी है ऐसी कुछ पुरूष प्रधान व्यक्तियों कि धारणा है। परंतू आज के आधुनिक युग में महिलाओं ने खुद को साबित कर दिखाया है, कि वे घर व बच्चों के साथ पुरा देश भी सँभाल सकती है। इसका उदाहरण श्रीमती इंदिरा गांधीजी है। इसके साथ पुरूषों के मुकाबले महिलाँए हर क्षेत्र मे आगे बढ रही है। महिलाँओ को जब तक सम्मान नही मिलेगा तब तक देश आगे नही बढ सकता। विकसित राष्ट्रों ने भी इस बात को अपना लिया है। सिखों के प्रथम गुरू श्री गुरू नानकदेवजी, संत कबीर नामदेव, संत तुकाराम जैसे अनेक संतो ने नारी को विशेष महत्व दिया है। जिस राष्ट्र में नारी को मानसम्मान नही दिया जाता, वह राष्ट्र कभी विकसित व उन्नति कि और नही बढ सकता । स्त्रीयों ने आज खुद को साबित कर दिखाया है कि, वे किसी से कम नही है। उन्होंने हर क्षेत्र मे अपनी एक अलग पहचान बनाई बँकिंग कि बात कि जाए तो चंदा कोचर से पहले हमें कोई नाम याद नही आता । वे एक प्रभावी एक आदर्श व्यक्तिमत्व है। राजनीति कि बात कि जाऐ तो यहाँ भी स्त्रीयों ने अपना पैर जमा रखा है। श्रीमती इंदिरा गांधी, सोनिया गांधी, पंकजा मुंडे, सुषमा स्वराज, स्मृती ईरानी, हर सिमरन कौर बादल आदि एक सफल राजनितीक के रूप मे उभरकर आयी हुई नारीयों के नाम है।

स्त्रीयोंने केवल पृथ्वीपर ही नहीं तो चाँद तक अपनी उडान भरी है। कल्पना चावला जिन्हे अंतराल वीर के नाम से जाना जाता है। यही नही तो भारत के पोलीस फोर्स, मिलीट्री, बोर्डर सिक्युरीटी फोर्स, पॉयलट, डिफेन्स सर्विस में भी महिलाँओं ने अपनी कमान खुब अच्छी तरह संभाल रखी है। भारत कि पहली महिला आय. पी. एस. अधिकारी किरण बेदी जी है। और पहिली महिला महासंचालक कांचन, चौधरी है। इन महिलाओं ने पृथ्वी से चाँद तक सफर करके, पॉलिटिक्स मे अपनी अलग पहचान बनाके, डिफेन्स सर्वीस मे भर्ती होकर भारत कि 'पुरूष प्रधान' पद्धती को नष्ट किया है। परंतू आज भी कुछ अज्ञान व्यक्ति लडकीयों, महिलाओं और स्त्रियों को आगे बढने नही देते। वे ऊपर दबाव डालते है। और उनसे उनका शिक्षण छीन लेते है। वे अज्ञान व्यक्ति इस बात को नही जानते कि यह बच्ची आगे चलकर कल्पना

चावला जैसी आसमान मे उडान भर सकती है। इंदिरा गांधी, किरन बेदी, चंदा कोचर, कांचन चौधरी इन्ही कि तरह एक प्रभावी स्त्री बनकर अपने माँ-बाप व पुरे देश का नाम रोशन कर सकती है।

नारी देश कि जान है।
नारी देश कि शान है।
जिस देश मे न हो नारीयों का सम्मान
वह देश ही बेईमान है।
भारत कि उन सभी नारीयों को
मेरा शत: शत: प्रणाम।

।। जय हिंद ।।

३. आधुनिक स्त्री

- राऊत स्नेहल विश्वनाथ, बी.एस्सी. एस.वाय

कुछ वर्ष पुर्व एक स्त्री का जीवन बडा ही पिडादायक था ! मानो जैसे कि उसका जीवन ही दु:ख, दर्द और पीडा सहने के लिए हुआ हो। जन्म से लेकर मृत्यु तक उसे हर कठिनाईयों का सामना करना पडता था। जीवन के हर एक पडाव में उसे ठोंकरे खानी पडती थी।

वह स्त्री अपना सारा जीवन दुसरों के लिए ही जीती थी। उसे उपना सारा जीवन दुसरों कि सेवा में ही व्यतीत करना पडता था। परिवार हो या समाज उसके जीवन का जरा सा भी मुल्य नहीं था। उसे पैरो के धूल के समान माना जाता था। उस स्त्री के जीवन को अगर कही महत्त्व था तो वो सिर्फ पारिवारीक कर्तव्य तक ही मर्यादित था। वह अपना सारा जीवन दुसरो के खुशी के लिए समर्पित कर देती थी। वह स्त्री चारो ओर से सामाजिक बंधनो से बंधी हुई थी।

वह एक अबला नारी बन चुकी थी। समाज मे उसे तुच्छ माना जाता था। उसपर होने वाला अन्याय. अत्याचार, वह सहन कर लेती थी। जीवन मे कदम-कदम पर उसके साथ अधर्म होता था। वह स्त्री सामाजिक अत्याचारों के चक्रव्यूह मे इस तरह फँस गई थी कि, वहाँ से निकलना मुश्किल था। क्योंकि अज्ञानता और सामाजिक दबाव के कारण उस पर होने वाले अत्याचार वह चुप-चाप सहन कर लेती थी।वह एक कमजोर, अबला नारी बनी थी। कुछ इस तरह स्त्री का स्थान समाज में था ।

परंतू, कुछ दिनों बाद जिस तरह हमारी भारत माता अंग्रेजो के चंगूल (बंधन) से आजाद हूई, उसी तरह आज की स्त्री भी स्वतंत्र हो गई है। आज की स्त्री हर बंधनो से मुक्त हो गई है। शिक्षा और सामाजिक विकास के चलते स्त्री के जीवन को एक नया आकार मिलने लगा। शिक्षा के कारण उसे समाज में महत्व मिल गया है।आज कि स्त्री अन्याय, अत्याचार सहन नही करती वह इन सबके खिलाफ आवाज उठा रही है।

आज के जमाने मे स्त्री ने हर एक क्षेत्र में अपना महत्त्वपूर्ण स्थान बना लिया है। वह सब के साथ काम कर रही है। वह हर मुश्किलों का सामना करके आगे बढ रही है। आज के आधुनिक स्त्री ने खुद को घर की चारदिवारी से निकाल कर कर्म क्षेत्र मे ला खडा किया है। आज के स्त्री के विचार मे भी बदलाव आ रहे है। आधुनिक स्त्री परिवारिक कर्तव्य और सामाजीक दायित्वो को बडी आसानी से सँभाल दिया है। बदलते युग के साथ-साथ स्त्री ने अपने आप को एक नये साँचे मे ढाल लिया है। आज हर क्षेत्र मे १००% महिलाएँ समाज में उच्च स्थान पर है।

आज के आधुनिक स्त्री ने हर क्षेत्र मे अपना योगदान दिया है। जैसे कि खेल, शिक्षा, तंत्रज्ञान, समाज यहाँ तक की राजकारण में हर अपने मुद्दों को लेकर खडी है। इन सभी क्षेत्रों में स्त्री ने अपनी एक नई पहचान बना ली है।

इस तरह आज कि आधुनिक स्त्री बडी ही प्रभावशाली और शक्तिशाली बन गई है। उसने समाज में अपना अलग स्थान बना लिया है। आज की आधुनिक स्त्री हमारे देश के उज्जवल भविष्य का महत्त्वपुर्ण उदाहरण है। एक स्त्री के वजह से हमारा समाज आगे बढ रहा है। इसी तरह अगर देश की सारी महिलाएँ शिक्षा प्राप्त कर के आगे बढने लगे तो सारा देश आगे बढ सकता है।

४. अरून्धति भट्टाचार्य

– माऊली सि. पुंड, बी.कॉम. द्धितीय वर्ष

अरून्धति भट्टाचार्य (जन्म १८ मार्च १९५६) वर्तमान मे भारत के सबसे बडे बँक भारतीय स्टेट बँक की चेअरपर्सन है। उन्होंने ७ अक्तूबर २०१३ को यह पद गृहण किया। उन्हो ने ३० सितंबर को इस पद से रिटायर हुए श्री प्रतीप चौधरी का स्थान लिया।

उपलब्धियाँ:–

इस नियुक्ती के साथ ही एक साथ कई उपलब्धियाँ उनके नाम की साथ जुड गई है। भारतीय स्टेट बँक (स्थापित १८०६ इसवी) के दो शताब्दीयों के इतिहास में इस बँक के सर्वोच्च पद पर पुहुँचने वाली वे प्रथम महिला है, साथ ही भारतीय स्टेट बँक कि २४ वीं चेअरपर्सन है। फिलहाल वह किसी भी भारतीय कंपनी का नेतृत्व कर सकती है।

यदि सिर्फ बँकिग की बात कि जाए तो विश्वभर में वे एकमात्र महिला है, जो पत्रिका में ५०० लिस्ट में आने वाले किसी भी बँक का नेतृत्व करती है। भट्टाचार्य भारत की सर्वाधिक शक्तिशाली महिलाओं में शुमार हो गई।

करियर :–

अरून्धति ने १९६६ में एक बतौर प्रोबेशनरी के तौर पर भारतीय स्टेट बँक ज्वाइन किया। अपने ३६ के करियर में उन्होने बँकिग के विभिन्न विभागों में काम किया है। वह एसबीआई के न्यूयॉर्क ऑफिस में भी काम कर चुकी है वह एसबीआई कॅपिटल मार्केट्स की मैनेजिंग डायरेक्टर भी रह चुकी है। भारतीय रिजर्व बँक के गवर्नर रघुराम राजन कि अध्यक्षता में बनी चयन समिती ने अंतत: अरून्धति का चयन किया।

५. स्त्री शक्ति

– काटकर श्रद्धा अतुलराव, एम.ए. हिन्दी द्वितीय वर्ष

आज की महिलाओं का काम केवल घर-गृहस्थी संभालने तक ही सीमित नही है, वे अपनी उपस्थिति हर क्षेत्र में दर्ज करा रही हैं। बिजनेस हो या परिवार महिलाओं ने साबित कर दिया है कि वे हर काम करके दिखा सकती है जो पुरूष समझते है कि वहाॅं केवल उनका ही वर्चस्व है, अधिकार है। जैसे ही उन्हें शिक्षा मिली, उनकी समझ में वृद्धि हुई। खुद को आत्मनिर्भर बनाने की सोच और इच्छा उत्पन्न हुई। शिक्षा मिल जाने से महिलाओं ने अपने पर विश्वास करना सीखा और घर के बाहर की दुनिया को जीत लेने का सपना बुन लिया और किसी हद्द तक पुरा भी कर लिया। लेकिन पुरूष अपने सम्मान के साथ खिलवाड करता है तो कभी उस पर हाथ उठाता है। समय बदल जाने के बाद भी पुरूष आज भी महिलाओं को बराबरी का दर्जा देना पसंद नही करते, उनकी मानसिकता आज भी पहले जैसी ही है विवाह के बाद उन्हे ऐसा लगता है कि अब अधिकारिक तौर पर उन्हें अपनी पत्नी के साथ मारपीट करने का लायसेंस मिल गया है। शादी के बाद अगर बेटी हो गई तो वे सोचते हैं कि उसें शादी के बाद दुसरे घर जाना है तो उसे पढा-लिखा कर खर्च क्यों करना। लेकिन जब सरकार उन्हे लाडली लक्ष्मी जैसी योजनाओं का लालच देती है, तो वह उसे पढाने के लिए भी तैयार हो जाते है, और हम यह समझने लगते है, कि परिवारों की मानसिकता बदल रही । दुर्भाग्य की बात है कि नारी सशक्तिकरण की बातें और योजनाएं केवल शहरों तक ही सिमटकर रह गई हैं। एक ओर बडे शहरो और मेट्रो सिटी में रहने वाली महिलाएं शिक्षित, आर्थिक रूप से स्वतंत्र, नई सोच वाली, ऊंचे पदों पर काम करने वाली महिलाएं है, जो पुरूषो के अत्याचारो को किसी भी रूप में सहन नहीं करना चाहतीं। वहीं दूसरी तरफ गाॅंवों में रहने वाली महिलाएँ हैं, जो ना तो अपने अधिकारों को जानती हैं और ना ही उन्हे अपनाती हैं। वे अत्याचारों और सामाजिक बंधनों की इतनी आदी हो चुकी की अब उन्हें वहाँ से निकलने में डर लगता है। वे उसी को अपनी नियती समझकर बैठ गई हैं। हम खुद को आधुनिक कहने लगे है, लेकिन सच यह है कि मॉर्डनाइजेशन सिर्फ हमारे पहनावे में आया है लेकिन विचारो से हमारा समाज आज भी पिछडा हुआ है। आज महिलांएँ एक कुशल गृहिणी से लेकर एक सफल व्यवसायी की भूमिका बेहतर तरीके से निभा रही हैं। नई पीढी की महिलाएँ तो स्वयं को पुरूषों से बेहतर साबित करने का एक भी मौका गवाना नही चाहती। लेकीन गाँव और शहर की इस दूरी को मिटाना जरूरी है। वर्तमान परिप्रेक्ष्य में महिला को यदि सफलता का पर्याय कहा जाए तो यह अतिशयोक्ति नही होगी। आज भारतीय महिलाएँ हर क्षेत्र में पुरूषों के कंधे से कंधा मिलाकर देश की प्रगती में भागीदार बन रही हैं। अपने बुद्धि कौशल, साहस व जीत के जज्बे से महिलाएँ जहाँ अपने घर-परिवार में कुशल गृहिणी बनकर सबकी वाहवाही पा रही हैं, वहीं ये महिलाएँ कार्पोरेट सेक्टर मे अपनी प्रतिभा के जलवे दिखाकर देश और दुनिया को भट्टी चौंका रही है। यदि हम भारतीय महिलाएँ कार्पोरेट सेक्टरविश्व में स्थिती की बात करें तो आपके समक्ष एक चौंका देने वाला सच आएगा। ईएमए पार्टनर इंटरनेशनल के सर्वे के मुताबिक भारत में करीब १० फीसदी महिलाएँ बडी-बडी कंपनियों में सीईओ जैसे उच्च पद पर काबिज हैं। वहीं अमेरिका जैसे विकसित देश में मात्र ३ फीसदी महिलाएँ अमेरिका की फार्च्युन ५०० कंपनियों में कार्यरत हैं। यह अंतर

नही हैं।

हमारे सामने इंदिरा नूई, चंदा कोचर जैसी कई सफल महिलाओं के उदाहरण हैं, आज कॉर्पोरेट सेक्टर में महिलाओं की आदर्श बनकर देश की सभी सफल महिलाओं का प्रतिनिधित्व कर रही हैं।

हमारे सामने इंदिरा नूई, चंदा कोचर जैसी कई सफल महिलाओं का प्रतिनिधित्व कर रही हैं। कॉर्पोरेट ही क्या अब तो राजनीति के क्षेत्र में महिलाओं की दखल परिवर्तन का एक शुभ संकेत हो रही है । फिर चाहे वह मनमोहन को दिशा-निर्देश देने वाली सोनिया गांधी हो या फिर बीजेपी की चतुर राजनीतिज्ञ सुषमा स्वराज ही क्यों न हों, उत्तर प्रदेश की कमान संभालने वाली मायावती हो या फिर अन्नाद्रमुक की जयललिता ही क्यों न हो, आज इन सभी की अपनी पार्टी में आज भी अलग ही धाक है। भारतीय महिलाओं की प्रगति कहीं न कहीं हमारे उदार दृष्टिकोन व महिलाओं के प्रति सम्मान के भावना का ही परिणाम है। शिक्षा विकास का आधार है।

यदि महिला महिलाएँ शिक्षित होंगी, तो कल को उसके बच्चे भी शिक्षित होंगे और इस तरह हमारा देश भी एक साक्षर देश बनेगा। कल तक शिक्षा से वंचित रहने वाली गाँव की बेटीयाँ भी आज शिक्षा में रूचि ले रही है। वर्तमान में महिला की प्रगती व शिक्षा भविष्य में देश के विकास के ऊस दैदिप्यमान सुरज के उदय का आगाज है, जो कल हमारे देश को भी विकसित देशों की प्रथम श्रेणी में लाकर खडा कर देगा।

भारतीय महिलाओं ने निश्चय ही राजनीति, व्यवसाय या व्यापारिक जगत में सफलता की सारी सीमाएँ तोड दी हैं तथा खासतौर पर शहरी महिलाओं ने करियर व व्यक्तिगत पसंद के विभिन्न क्षेत्रों में अभूतपूर्व सफलता अर्जित करते हुए अपनी स्वतंत्रता की माँग को मजबूती प्रदान की है।

हालाकि सामाजिक कार्यकर्ताओं का कहना है कि, इन सबके बावजूद एक सच यह भी है कि, सडकों पर, गलियों में, कार्यालयों में, अपने ही घरो में यहां तक कि गर्भ में भी महिलाएँ अपनी सुरक्षा को लेकर डरी हुई हैं। एक महिला कार्यकर्ता ने कहा कि देश की एक खरब से भी ज्यादा की आबादी को देखते हुऐ, जिसमें आधी के लगभग महिलाएं हैं, जमीनी सच्चाई बहुत कडवी है तथा समाज में स्त्रियों की बेहद खराब स्थिती को दर्शाता है।

महिलाओं द्वारा तमाम अर्जित सफलताओं के बावजूद राष्ट्रीय महिला आयोग (एनसीडब्ल्यू) के आँकडों के अनुसार भारत में संगठित क्षेत्र में महिलाओं की भागीदारी मात्र २५.६ प्रतिशत है। इन दिनों सामने परभी दुष्कर्म की घटनाओं से साबित होता है कि, महिलाओं को न सिर्फ सार्वजनिक जगहों पर रोजाना दुर्व्यवहार का सामना करना पडता है, बल्कि घरों एवं दफ्तरों में भी उन पर हिंसक अश्लील हमले किए जाते हैं। महिला कार्यकर्ता सोनाली खान के अनुसार समय के साथ महिलाओं की स्थिती बदली है लेकिन अभी बहुत कुछ किया जाना बाकी है।

एक वैश्विक मानवाधिकार संगठन, ब्रेकथ्रू की उपाध्यक्ष खान ने कहा कि, भारतीय महिलाओं ने अपनी दृढ इच्छाशक्ती के बल पर सामाजिक एवं पेशेवर स्तर पर बहुत सी सफलताएँ अर्जित हैं। आप कोई भी क्षेत्र ले लिजिए, महिलाएँ हर जगह पहुंच चुकी हैं जिसमें शिक्षा का सबसे बडा योगदान है। खान ने कहा कि आज हमारे समाज में अनेक महिलाएँ शीर्ष पदों पर पहुँच चुकी हैं तथा बहुत सी महिलाएँ खुद को

साबित करने के लिए सामने आ रही है। लेकिन इसके साथ ही सच्चाई यह भी है की सामाजिक रितीयाँ एवं दुर्भावनाए आज भी कायम हैं जो उनकी तरक्की में बाधा पहुँचा रही हैं। लेखिका कमला भसीन के अनुसार 'सरकार द्वारा पेश किए गए आम गजट में महिलाओं को केंद्र में रखकर उठाए गए कदमों से समाज में महिलाओं को तरक्की करने मी मदद मिलेगी।' भसीन ने कहा कि, सबसे अच्छी बात यह है कि लैंगिक समानता पर आधारित सभी विषय आज मुख्यधारा में शामिल कर लिए गए हैं। अब तक देश में पेश किए जा चुके सभी बजटो के बाद लिंग आधारित बजट का प्रावधान कर दिया गया है। संविधान तथा कानूनों में भी अब महिलाओं को ध्यान में रखकर सुधार किए जा रहे हैं। हालांकि इस बात से सभी सहमत हैं कि महिलाओं को आर्थिक दृष्टि से स्वावलंबी बनाने के लिए तथा समाज में बराबरी का सम्मान प्रदान करने के लिए अभी कुछ विशेष कदम उठाए जाने की जरूरत है। इन सबके बावजूद महिलाओं के लिए अभी पूरा आसमान बाकी है।

भारत के जो सबसे शक्तिशाली प्रधान मंत्री रहे है, उनमें से एक महिला थी। प्रधान मंत्री इंदिरा गांधी ने पुरी मजबूती के साथ शासन किया तथा दशकों तक लगभग पूरी तरह पुरूषों के वर्चस्व वाले मंत्रिमंडल का नेतृत्व किया और भारत को अकाल एवं युद्ध से निकाल कर हरित क्रांति के दौर में डाला जिसने भारतीय कृषि को परिवर्तित कर दिया। कई वर्ष बाद, उनकी पुत्र वधु सोनिया गांधी ने देश में सबसे पुराने राजनीतिक दल की लगाम अपने हाथ में ली तथा अपने दल को जीत दिलाई परंतु प्रधान मंत्री बनने से मना कर दिया और वस्तुत: अपने निष्ठावान सहयोगी डॉ. मनमोहन सिंह को प्रधान मंत्री नियुक्त किया।

भारत की वर्तमान विदेश मंत्री सुषमा स्वराज ने जो इस पद का कार्यभार संभालने वाली दूसरी महिला हैं, पहली ऐसी महिला इंदिरा गांधी थी।

उद्योग जगत में भी हमारे पास अनेक महिला नेता हैं। चेन्नई में जन्मी इंदिरा नूई विश्व की चौथी सबसे बडी खाद्य एवं पेय पदार्थ कंपनी पेप्सिको की अध्यक्ष एवं मुख्य कार्यपालक अधिकारी हैं। फारच्यून मैग्नीज ने २००६ में व्यवसाय में सबसे ताकतवर महिला के रूप में उनका चयन किया। चंदा कोच्चर भारत के सबसे बडे निजी बैंक आई सी आई बैंक की सीईओ एवं प्रबंध निदेशक हैं।

खेल जगत में सानिया मिर्जा भारत से अब तक की सर्वोच्च रैंक वाली टेनिस खिलाडी हैं। मेरी कॉम ने पांच बार वर्ल्ड एमेचर बॉक्सिंग चैंपियनशिप जीती है।

वह एकमात्र महिला मुक्केबाज हैं जिन्होने ६ विश्व चैंपिनशिप में से प्रत्येक के पदक जितने के अलावा एक ओलंपिक पदक भी जिता हैं। उन्होंने प्रतिस्पर्धी खेल को अपनाने के लिए देश सैकडों लडकियों को प्रेरित किया है। इनके जितनी ही प्रेरणास्पद नौजवान साईना नेहवाल भी हैं जो ऐसी पहली भारतीय महिला है जिन्होंने ओलंपिक में बैडमिंटन में पदक जीता है।

भारतीय महिला लेखिकाओं जैसे कि अरूंधती राय, झुम्पा लहिरी, अनीता देसाई ने अनेक अंतर्राष्ट्रीय साहित्यिक पुरस्कार तथा वैश्विक स्तर पर आलोचकों की प्रशंसा जीती है।

इसके बाद ऐसी महिलाएँ हैं जो कई बार प्रकाश आए बगैर तथा अथक रूप से समाज के लिए काम

करती हैं। मेधा पाटकर ने सामाजिक रूप से दलित लोगों के लिए काम किया है। जो बडी विकास परियोजनाओं के कारण विस्थापित हो जाते है, मदर टेरेसा की 'सिस्टर्स ऑफ चैरिटी' गरीबों एवं सीमांत लोगो के बीच अथक रूप से काम करती है।

इला भट ने सेल्फ इंप्लायड वुमन एसोशिएसन (सेवा) का गठन किया जो ग्रामीण महिलाओं के बीच रोजगार प्रदान करने मनोरंजन के क्षेत्र में महिला अचीवर्स की सूची ऐसी है जो कभी समाप्त नहीं होगी।

दशकों से बॉलिवूड के लिए सुनहरी एवं मधुर आवाज की ध्वनि मंगेशकर एवं आशा भोसले से लेकर लोकप्रिय एवं प्रशंसित नायिकाएँ जैसे की शबाना अजमी, मीना कुमारी, ऐश्वर्या राय और फिल्म मेकर जैसे कि, मीरा नायर एवं कल्पना लाजमी। ऐसी प्रतिभा का धनी भारतीय फिल्म, विशेष रूप से मुबई में बनी फिल्मों ने पूरी दुनिया के दर्शकों को मोहित किया है।

हालांकी वर्तमान महिला अचीवर्स की सुची आकर्षक है, ऐसी भारतीय महिलाओं की सुची भी समान रूप से महत्तवपूर्ण है जिन्होने इतिहास में अपना नाम कमाया है। प्राचीन पाठ दर्शाते हैं कि वैदिक काल मे भारत की महिलाओं की शिक्षा तक पहुंच थी तथा उनको पुरूषो की तरह ही लगभग समान अधिकार प्राप्त थे। रजिया सुल्तान, चाँद बीबी, रानी लक्ष्मीबाई ऐसी विरांगनाएं हैं जिनकी बहादुरी एवं साहस की गाथाएं आज भी सुनाई जाती है। अनेक महिला नेताओं ने स्वतंत्रता आंदोलन में महत्तवपूर्ण भूमिका निभाई है तथा अन्य महिलाओं ने तत्कालिन राजवाडो में महारानी के रूप में भी शासन किया है। भारतीय संविधान सभी महिलाओं को समानता की तथा राज्य द्वारा कोई भेदभाव न किए जाने की गारंटी देता है परंतु शिशे की दीवार तोडना व्यवहार में एक भयंकर युद्ध है। ग्रामीण भारत में कार्य बल में महिलाओं को अनुपात लगभग ८५ प्रतिशत है परंतु शायद ही वे जमीन की मालिक हैं।

शहरी भारत में उनकी उपस्थिति कार्यालयों एवं निर्माण स्थलों पर दिखाई देती है परंतु उनको उनके पुरूष समकक्षों की तुलना में कम भुगतान दिया जाता हैं। अपने अधिकारों एवं जिम्मेदारीयों के बारे में भारतीय महिलाओं में जागरूकता बढने के साथ ही वे अधिक हठधर्मी बनती जा रही हैं, चुनौती स्वीकार करने के लिए तत्पर तथा अपने पुरूष समकक्षों के साथ कदमताल करने के लिए तैयार है, कदम बढाने के लिए तैयार भारत में महिलाओं को देश की सफलता गाथा का अभिन्न अंग बनना होगा।

जिन्होने अलग-अलग क्षेत्रों में अपनी प्रतिभाओ को लेकर खुद एक कामयाब इमेज बनाई है। सिर्फ यही नहीं लोगो के लिए खुद को प्रेरणास्त्रोत बना लिया है. ये वे महिलाएं है, जिन्होंने अपनी तरक्की की राह पर अपनी कमजोरियों को ही अपनी ताकत बना ली और निकल पडी शोहरत पाने के सफर पर. मारीसा मेयर, जो इस समय याहू की सीईओ है, वर्जीनिया रोमेटी की खइच वर्तमान चेयरमैन, प्रेसिडेंट और सीईओ. जेके रोलिंग.

प्रसिद्ध नॉवेल हैरी पॉटर की लेखिका जेके रोलिंग ने साहित्य के क्षेत्र में अपना नाम खुब जमाया कोलम्बिया युनीवर्सिटी से पी.एच.डी. रिसर्चर नीना टंडन है, कोलम्बिया की ही स्टेम सेल्स और टिशु इंजीनियरींग लैब में काम करती है. यहां इन्होंने ही हार्ट अटैक के मरीजों के दिल मे खराब पार्ट को सही

करने के लिए कार्डियक टिशु को विकसित किया. सुसान वोजिस्की, वर्तमान में यू ट्यूब की सीईओ इससे पहले १९९९ में गूगल की पहली मार्केटींग मैनेजर थीं. मैरी बारा, जनरल मोटर्स की चीफ एक्जेक्यूटिव ऑफिसर मैरी को मेजर ग्लोबल ऑटोमेकर की पहली सीईओ बनने का सम्मान प्राप्त हुआ । भारतीय समाज पुरूष प्रधान रहा है। परिवार और समाज के लिए वे एक आश्रित से ज्यादा कुछ नहीं समझी जाती थीं। ऐसा माना जाता था कि उसे हर कदम पर पुरूष के सहारे की जरूरत पडेगी ही।

लेकिन अब महिला उत्थान को महत्व का विषय मानते हुए कई प्रयास किए जा रहे हैं और पिछले कुछ वर्षो में महिला सशक्तिकरण के कार्यो मे तेजी भी आई है। आज जरूरत है एक स्वस्थ समाज के निर्माण की , एक सही दिशा देने की और स्त्री को उसका स्वरूप वापस प्रदान करने की और इसके लिए उसे खुद एक पहल करनी होगी अपनी सोच को सही आकार और दिशा देनी होगी।

६. 'नारी का महत्त्व'

– पिंपळे शिवकन्या उद्धवराव, बी. एस्सी. द्वितीय वर्ष

मैं दसवी कक्षा में थी। तब मै बिमार पड गई और अपने पापा के साथ अस्पताल में गयी। मुझे अभी भी याद है उस समय पर गर्भपात का प्रमाण बहुत ज्यादा बढ गया था और सभी तरफ 'लडकी बचाव देश बचावों'! इस तरह के नारे 'नारी ही देश की शक्ती है' इस तरह के नारे सुनने मे आ रहे थे। डॉक्टर की अपॉइंटमेंन्ट मे वक्त था इसलिए हम वेटींग रूम मे बैठ गए। वहाँ भी बडे बडे पोस्टर लगाये थे। वह कोई भी आम आदमी पढता तो नारी के बारे मे सोचने लगता। उसपर लिखा था की।

'माँ चाहिए लेकिन बेटी नही' और बहन, चाहिए भाभी, मामी यह लोग चाहिए लेकिन लडकी नही। अगर हम लडकियाँ यह पढे भी तो कितना अजिब लगता है ना। मुझे वह पढकर ऐसा लगा की शायद नारी की हत्या और गर्भपात कम हो इसलिए लगाया होगा। मैने कहीं पर मराठी कवि की कविता पढी वह मुझे अचानक से याद आ गयी उस कविता के बोल ऐसे थे की –

'नको मारू आई मला, जन्म हा होऊ दे।
तु जसे पाहिले, जग, मला ही पाहू दे।'

कितना कुछ छुपा है ना इस दो पंक्तियों मे। नही तो आजकल के लोग कितने स्वार्थी बन गए है। एक तरफ दुर्गा माँ कि पुजा करते है तो दुसरी तरफ घर की नारी का अपमान और अत्याचार करते है। अगर आज किसी के घर मे लडकी पैदा हुई तो माँ के सिवा और किसी के भी चेहरे पे आनंद या खुशी नजर नही आती। ऐसा क्यों ? हमारे भारतीय संस्कृति मे तो हमारे पूर्वजो मे हुआ है की, अगर लडकी पहली हुई तो वो घर मे लक्ष्मी के रूप आती है और आज भी हमारे संस्कृति मे 'कन्यादान' सबसे बडा दान माना जाता है । फिर भी हमे लडकी नही चाहिए।

मित्रो, आपको याद है हम पाठशाला में थे तब हम सुविचार या स्वतंत्रता दिन ही तो नारे 'जिसके हात मे पालने की रस्सी वही इस दुनिया का भला करी' और मराठी में भी एक थी मुला पेक्षा 'मुलगी बरी प्रकाश देते दोन्ही घरी' सोचने लगे तो बहुत कुछ समझ आता है अब, तब हम लोग इतना सोचते नहीं थे।

अगर हम आज की नारी के बारे मे बताए तो एक सायकल चलाने से लेकर हवाई जहाज चलाने तक नारी काबिल है। और हर क्षेत्र मे पुरूषो के बराबर काम कर रही है। कुछ स्त्रिया तो ऐसी है की हम उनका नाम बडे गौरव से लेते है। जैसे की किरण बेदी सानिया मिर्झा कल्पना चावला, मेरी कोम इन पर भारत नाज करता है। लेकिन फिर भी इन सब को श्रेय जाता है। वह भी एक नारी है। आप बता सकते है ? चलो, ठिक है मैं बताती हूँ वह है सावित्री बाई फुले जिनके कारण आज कि महिला इतनी आगे निकल गयी है। उन्हे भुलना हम नारियो से संभव नही होगा। क्यों कि उनके बिना हम आज घर मे बैठकर खाना पकाते, बर्तन माँजते, कपडे धोते, यह सब आज सोचते भी है तो हमारे रोम-रोम खडे हो जाते है। इसलिए आज मैं सब नारियो की तरफसे उनका शुक्रिया अदा करती हुँ ।

यह सब सोचते-सोचते कब वक्त निकल गया पता ही नही चला। और अचानक अंदर से डॉक्टर साहब की आवाज आयी। और हम इलाज के लिए निकल गए।

७. नारीशक्ति का महत्त्व

- सिमा बालासाहेब मुळे, बी. कॉम. द्वितीय वर्ष

ईश्वर ने इस दुनिया में सबसे सुंदर अनमोल तोहफा दिया है। नाम नारी है नारी एक इस जगत का ऐसा तोहफा है, जो इन्सान को भगवान ने विनामुल्य दिया है। इन्सान ने इस तोहफे का अच्छा ख्याल रखना चाहिए। नारी हमारे पास भगवान की अमानत है। नारी को मान सम्मान देना चाहिए।

नारी :- दुनिया में सबसे पहले हम सोचते है। आज हम इस दुनिया में जी रहे है। तो उसकी वजह हमे जन्म देने वाली हमारी माँ। वह भी एक नारी है। नारी के रूप अनेक है। माँ का रूप हर इन्सान का अच्छे से ख्याल रखने के लिए। बहन का रूप अपने भाई की देखभाल करने के लिए । अपने भाई को राखी बांधने के लिए। पत्नी के रूप में नारी अपने पती को बहुत सारा प्यार देती है। अपने परिवार का ध्यान रखती है। बेटी के रूप में शरारत करती है। अपने परिवार में हमेशा खुशियाँ लाती है। नारी का हर रूप अपने कर्तव्य को पुरा करता है।

नारीशक्ति :-

नारी एक ऐसी शक्ति है। जो भगवान ने हमे दुर्गा के रूप मे दिखाई है। नारी पर जब अत्याचार होते है। तब नारी दुर्गा का अवतार धारण करती है। नारी में बहुत शक्ति है। पर वह शक्ति वक्त आने पर दिखाती है।

आज समाज में नारी का सम्मान नहीं किया जाता है। क्योंकि इन्सान को श्रेष्ठ मानते है। लेकिन नारी का सन्मान होना जरूरी है। प्राचीन काल में नारी का बहुत मान सन्मान करते थे। आज हम देखते है। जमाना बदल चुका है। लोग नारी को बुरी नजर से देखते है। इसके कारण समाज में अत्याचार बढ गया है। समाज में लडकीयों पर बलात्कार होने वाले घटना को सुनते है।

आज हम टि. वी. पर देखते है। १५-१६ साल की लडकी पर बलात्कार किए जाते है। नारी पर अत्याचार रँगिग के बारे में सुनते है। नारी का आज के समाज में अपमान किया जाता है । आजकल दिल्ली के बस में लडकी पर दिन में अत्याचार किये जाते है। लेकिन उस समय कोई भी उसको मदत नही करता। इसका कारण है डर। आज सभी लोक मौत से डरते है। लेकिन सब ने मिलकर उस समय उस लडकी की सहायता करनी चाहिए। सब लोगो ने मिलकर यह सोच बनाई तो एकता में बहुत ताकद है। तो अत्याचार करनेवाला कुछ नही कर सकता।

आज समाज में जरूरत है। हमें हौसला बढाने की समाज में नारी का महत्त्व बढाने की । नारी का एक रूप माँ भी है। अगर हम देश की प्रतिज्ञा को ध्यान से पढे तो उस में लिखा है। 'सभी भारतीय मेरे भाई-बहन है।' हम उस पंक्तियाँ को बार-बार पढते हैं । लेकिन उस को समझना बहुत जरूरी है । उसका अर्थ समझना आज महत्त्वपुर्ण है। आज से हम सभी नारी को हमारी माँ-बहन समझेंगे। तो देश में बलात्कार अत्याचार ऐसी घटना कभी नही होगी। नारी पर कभी अत्याचार नही होंगे।

हमे आजसे यह सोचना चाहिए। नारी को माँ, बहन के रूप मे देखना चाहिए। उनका आदर सत्कार करना चाहिए। इस के कारण समाज में स्त्री का महत्त्व बढेंगा ।

नारी तु महान है।

तेरा भी अभिमान है।

शक्ती का तु रूप है।

तुझे में भी भगवान है।

नारी तु महान है।

नारी इस देश का अभिमान है। आज सभी क्षेत्र में नारी को स्थान दिया जाता है। नारी को राजकीय क्षेत्र में ५0% आरक्षण दिया है। इस के कारण स्त्री आगे बढने लगी है। नारी व्यवसाय क्षेत्र में अग्रेसर है। नारी इन्सान को हर काम में मदत कर सकती है। नारी अपने परिवार की शान है । नारी अपना कर्तव्य अच्छी तरह पुरा करती है । इसलिए कहते है।

नारी एक निशाणी है ।

समाज की शान है।

परिवार का मान है।

देश का अभिमान है।

संस्कारो की खान है।

इन्सान की जान है।

भगवान का दान है।

माँ के रूप का वरदान है।

यह सब तो नारी

शक्ती की पहचान है।

८. नारी शक्ति

– धनश्री जोशी, बी.कॉम. टी.वाय

नारी तु महान है।
तेरा भी अभिमान है।
शक्ती का तु रूप है।
तुझ मे भी भगवान है। नारी तु महान है।।
देख तेरी ये प्यारी ममता।
तुझ पे सब कुर्बान है।
तुने हमको जनम दिया है।
तुझसे ही ये आन है। नारी तु महान है। नारी तु महान है।।

आज की नारी का सफर चुनौतीभरा जरूर है। पर आज उसमे चुनौतियों से लडने का साहस आ गया है। अपने आत्मविश्वास के बल पर आज वह दुनिया में अपनी एक अलग पहचान बना रही है। नारी शक्ती सबसे बडी शक्ती है। आज की नारी आर्थिक और मानसिक रूप से आत्मनिर्भर है। चुनौतियों का हँसकर सामना करने वाली महिलाएँ आज हर क्षेत्र मे अपना लोहा मनवा रही है। कल तक भावनात्मक रूप से रही कमजोर महिलाएँ आज आत्मनिर्भर बन रही है।

अपनी क्षमताओं से महिलाओं ने आज पुरूषों को पीछे छोडते हुए परिवार और समाज के सामने अपनी एक अलग पहचान बनाई है। नारी को अबला कहा जाता है, तो कोई इसे बला भी कहते है। किन्तु यदि सकारात्मक रूप से विचार करे तो नारी इस सृष्टी की वह रचना है, जो शक्ती का साक्षात अवतार है, धैर्य और सहनशीलता की प्रतिमा है। नारी कभी कमजोर रहा करती थी। लेकिन अब नारी सबसे बडी ताकद है। देश के विकास मे नारी का योगदान अमुल्य है।

संस्कृत मे कहा गया है: ‘यत्र नार्यस्तु पूज्यन्ते, रमन्ते तत्र देवता’ इसका अर्थ यह है कि, जहाँपर नारी की पूजा की जाती है, वहाँ भगवान और देवता रहते है।

स्वामी विवेकानंद ने कहा था कि नारी शक्ती कुछ नही बल्कि देवी माँ का अवतार है। नारी के पास प्रेम, दया, त्याग, बलिदान, ताकद जैसी चीजे है। नारी शक्ती कभी समाप्त नहीं हो सकती। सुबह से लेकर शाम तक नारी बहुत प्रकार के काम करती है। वह अपने आखरी साँस तक बेटी, पत्नी, बहु, माँ के फर्ज अच्छी तरह से निभाती है।

नारी शक्ती एक ऐसी आग है जो कभी रूकती नही है। नारी शक्ती देश की शक्ती है. आजकी नारी में अपने बल पर आसमान को छुने की क्षमता है।

१. स्त्री-पुरूष एक रथ के दो पहिए

- रोहिनी घाटे, बी. द्वितीय वर्ष

भारत वर्ष में नारी को सर्वोच्च स्थान प्राचीन समय से ही दिया गया है जिसका प्रमाण हमारे प्राचीन धर्म ग्रन्थों में मिलता है। नारी के बारे में मिलता है। नारी के बारे में जैसा कि विभिन्न ग्रंथों, विचारकों व दार्शनिक ने समय-समय पर उनकी व्याख्याएं की है जैसा कि मनुस्मृती में जहाँ नारी को 'यत्र नार्यस्तु पूज्यन्ते रमन्ते तत्र देवता ' कहा है। महाभारत में स्त्री की पूजन योग्य, भाग्यशाली,गृहप्रकाश, गृहलक्ष्मी आदि कहा गया है। हम भरपूर तरह से समझ सकते है 'त्वमेव माताच पिता त्वमेव' पहले माता का उदाहरण दिया इसका अर्थ यह है। कि माता शब्द का सम्बोधन ईश्वर को भी किया गया है। कि पहले आप माता इसके बाद पिता है। ऐसा उदाहरण कहीं पर खोजने पर भी नही मिलता। 'जेम्स स्टीफन' ने कहा 'स्त्रियाँ पुरूषों से अधिक बुद्धिमती होती है।' 'महात्मा गांधी ने कहा, कि जीवन मे जो कुछ पवित्र और धार्मिक है, स्त्रियां उसकी विशेष संरक्षिकाएँ है।'

अनेक विचार विचारकों ने व्यक्त किये है, उनमें से अधिक तर उसे देवी बनाकर सिर पर बैठाना चाहते है या फिर जूती समझकर पैरो में पहनना चाहते है, उसे पुरूषों के बराबर का दर्जा क्यों नहीं देना चाहते जबकि स्त्री और पुरूष एक ही सिक्के के दो पहलू है। एक के अभाव में दुसरा अपूर्ण है। ईश्वर ने उसकी रचना इस प्रकार की है, कि वे एक दुसरे के प्रतिस्पर्धी नही बल्की पूरकर बनकर रहे। भारतीय जन-जीवन की मूल धूरी नारी (माता) है। यदि यह कहा जाय कि संस्कृति, परम्परा या धरोहर नारी के कारण ही पीढी दर पीढी हस्तांन्तरित होती रही है। तो यह अतिश्योक्ति नही होगी। जब जब समाज में जडता आयी है। नारी शक्ति ने ही उसे जगाने के लिए, उससे जुझने के लिए अपनी सन्तति को तैयार करके, आगे बढने का संकल्प दिया है। कौन भुल सकता है। माता जीजाबाई को, जिसकी शिक्षा-दिक्षा ने शिवाजी को महान देशभक्त और कुशल यौद्धा बनाया। कौन भूल सकता है, पन्ना धाय के बलिदान को पन्नाधाय का उत्कृष्ट त्याग एवं आदर्श इतिहास के स्वर्ण अक्षरों में अंकित है। रानी लक्ष्मीबाई, रजिया सुल्तान, झिनी और मीरा के शौर्य एवं जौहर एवं भक्ति ने मध्यकाल की विकट परिस्थितियों मे भी अपनी कीर्ति का झण्डा लहराया परिवार के केंन्द्र में नारी है। वही सबको एक माला में पिरोये रखने का प्रयास करती है। भारतीय महिला सृष्टि के आरंभ से अनन्त गुणों की आगार रही है। पृथ्वी की सहनशीलता, सुर्य जैसा तेज, समुद्र की गम्भीरता पुष्पों जैसा मोहक सौन्दर्य, कोमलता और चन्द्रमा जैसी शीतलता और प्रेम की विद्यमान है। वह करूणा, ममता, सहिष्णूता और प्रेम की पवित्र मुर्ति है। महिला सृष्टि का उत्सव, मानव की जननी, बालक की पहली गुरू है। यदि महिला को श्रद्धा की भावना अर्पित की जाए तो वह विश्व के कण-कण को स्वर्गि भावनाओं से ओतप्रोत कर सकती है महिला एक सनातन शक्ति है।

सल्तनत-काल के इसी नैतिकता विहीन वातावरण में नारियों के साथ भी अपरिमित अत्याचार हुए। उसके पास विजेता की भोग्या बन जाऐ अथवा आत्मधात कर लेने के अतिरिक्त और उपाय ही क्या था? फलत: असाह्य नारियाँ आक्रांताओ की भोग्य बनती रही। लेकिन यह ध्यान रहे कि यह भारत की

पराधीनता के काल थे, स्वाधीनता के नही। अब हम स्वतंत्रता आंदोलन के कालखंड को देखे तो हम देखते है कि भारत के स्वतंत्रता-संग्राम में महिलाओं ने जितनी बडी संख्या में भाग लिया उससे सिध्द होता है । कि समय आने पर महिलाएँ प्रेम की पुकारो विद्रोह की हुंकार में तब्दील कर राष्ट्रीय अखण्डता को अक्षुण्ण बनाने में अपना सर्वस्व समर्पित कर सकती है। रानी लक्ष्मीबाई, सरोजनी नायडू, मादाम भिखाजी कामा, अरूणा आसफ अली, एनी बेसेन्ट, भगिनी निवेदिता, सुचेता कृपलानी क्रांति-कारियों को सहयोग देने वाली अनेक महिलाएँ भारत में अवतरित हुईं।

वर्तमान में महिलाएँ समाज सेवा, राष्ट्र निर्माण और राष्ट्र उत्थान के अनेक कार्यो में लगी है। महिलाओं ने अपनी कर्तवय परायणता से यह सिध्द किया है कि वे किसी भी स्तर पर पुरूषों से कम नही है। बल्कि उन्होने तो राष्ट्र निर्माण में अपनी श्रेष्ठता ही प्रदर्शित की है। शारीरिक एवं मानसिक कोमलता के कारण महिलांओ को रक्षा सम्बन्धी सेवाओं को उपयुक्त नहीं माना जाता था, किन्तु देखा जाए तो रक्षा सेवाओं में अब महिलाओं का योगदान कम नही है। अत्यंत ही हर्ष का विषय है कि अब महिला जगत का बहुत बडा भाग अपनी संवादहीनता, भीरूता एवं संकोचशीलता से मुक्त होकर सुदृढ समाज कि सृजन में अपनी भागीदारी के लिए प्रस्तुत है। आज नारी पुरूषों के समान ही सुशिक्षीत, सक्षम एवं सफल है। चाहे वह शिक्षा का क्षेत्र हो, साहित्य, चिकित्सा, सेना, पुलिस, प्रशासन, व्यापार, समाज सुधार पत्रकारिता, मीडीया एवं उपलब्धियाँ स्वयं अपना प्रत्यक्ष परिचय प्रस्तुत कर रही है। घर परिवार से लेकर अंतर्राष्ट्रीय स्तर तक उसकी कृति पताका लहरा रही है।

दोहरे दायित्वों से लदी महिलाओं ने अपनी दोगुनी शक्ति का प्रदर्शन सिध्द कर दिया है कि, समाज की उन्नति आज केवल पुरूषों के कन्धों की और अग्रसर होती है। उन्नत राष्ट्र की कल्पना नारी तभी यथार्थ का रूप धारण कर सकती है, जब महिला सशक्त होकर राष्ट्र को सशक्त करे। महिला स्वयं सिध्दा है, वह गुणों की सम्पदा है, आवश्यकता है इन शक्तियों को महज प्रोत्साहन देने की यही समय की मांग है। आज तमाम स्त्रिया पायलट, घुडसवारी व अन्य युद्ध कौशल दिखाकर चकित कर देती है। स्त्री जन्म से अबला नही होती उसे बना दिया जाता है। इस लेख मे इस बात की चर्चा समाहित की गई है कि बिना स्त्री के पुरुष अधुरा है और बिना पुरूष स्त्री अधुरी है इसलिए स्त्री व पुरूष दोनों एक रथ के पहिए के समान है जिनका मेल ही इस समाज को एक सही दिशा दे सकता है।

१०. नारी-शक्ति

- अश्विनी कैलास कवडे, बी.कॉम. एस.वाय

अन्याय के सामने डटकर खडी है। आज की नारी।
पुरातन बेटियाँ तो की नई है। आज की नारी।
पढाई में परिश्रम में प्रमोशन में प्रगति पथ पर
पुरूष से दो कदम आगे बढी है आज की नारी।
पुरूष मगरूर होकर पाँव की जूती बताता था।
उठाकर एडियाँ नभ छू रही है। आज की नारी।

चढाकर आँख पर पट्टी कभी थी सहचरी लेकिन
अंधकार को चिरती इक रोशनी है। आज की नारी
अगर युग को बदलना है। सभी को साथ चलना है।
यही सच है इसी की बानगी है ।आज की नारी ।।

एक नारी की शक्ति, प्रखरता, बुद्धि, कौशल्य सुघडता और अपने मेरा स्वाभिमान और आत्मविश्वास, साँस लेने के लिए किसी और की अनुमति का मोहताज क्यो हो? क्यों बनाकर रखना चाहते. हो सदा मुझे अपनी अनुगामिनी? क्यों रसोई और बिस्तर के गणित से परे तुम नही सोच पाते एक स्त्री के बारे में मुझे नही चाहिए वह प्रेम जो सिर्फ वासना, शोषण, हिंसा, ईर्ष्या और अधिप्रय के इरादे से उपजा हो मुझे नही चाहिए वह वहशी प्रेम जो एसिड फेंकने बलात्कार, हत्या या अपहरण जैसे दुष्कर्मो सेभी नही हिचकता, नफरत और दर्द देने वाला प्रेम मुझे नही चाहिए मुझे ऐसा चाहिए प्रेम जहाँ मुक्ति के आकाश मे जन्मा हो जो मेरी बातो मेरे ख्याबो और मेरी मुस्कुराहटो मे जीवन भर सके, मुझे प्रेम से भरा प्रेम चाहिए।

हमेशा से उस सहजता की तलाश मे हूँ जहाँ मुझे ये ना सुनना पडे की लडकियाँ ये नही करती लडकियाँ वो नही करती मुझे सिर्फ सुकून चाहती सबसे नजर चुराती सदा अपना दुपट्टा संभालती युवती बनकर नही रहना है। क्यों मै अकेली बेफिक्र होकर सडक पर नहीं चल सकती? घर से लेकर कार्यस्थल तक नही भीतों में चारदिवारी के अंदर भी सुरक्षित नही, खाकी वर्दी के कानून के निर्माता किसी पर भी तो भरोसा नही कर सकती क्या कभी मुक्त हो पाऊंगी मैं इस आंतक से जो हर क्षण मेरे जीवन मे पसरा हुआ है। कब बदलेगा मेरे प्रति समाज का नजरिया, कब मिलेगा मुझे सुरक्षित माहौल?

मुझे मुक्ति चाहिए उस असहजता से उस डर से जो मुझे अपने रिश्तेदारों, दोस्तो और पडोसियों पर भी विश्वास करने की इजाजत नही देता, मुझे मुक्ति चाहिए उस संकीर्ण सोच और कृपयाओं से जो मुझे

हमेशा द्धितीय श्रेणी का नागरिक होने का आभास करती है।

मेरे साथ हर स्तर पर भेदभाव करती है। मेरा तिरस्कार करती है मुझे अवसरों और उपलब्धियों से वंचित रखती है, मुझे पुरूषों की अश्रित और संपत्ती बनाकर रखना चाहती है, मत करो कन्याओ की पुजा मत चढाओ माँ को नित नचा भोग चढाओं सहजता लादी जहाँ खूद को एक इन्सान समझकर हम भी खुलकर साँस ले सके हमे हमेशा ये याद ना रखना पडे की हम लडकियाँ है, मुझे माँ और बहन की तरह मत देखो बस मुझे इन्सान समझकर इन्सानौ सा व्यवहार करो क्या ला सकते हो ऐसी सहजता, क्या दे सकतेहो ऐसा आझाद जीवन, कब मुक्ति मिलेगी मुझे इस बिमारी समाज से जो सन्मान के नाम पर घीनौने मानकर बनाकर जी रहा है। मुझे आझाद कर दो उन तालिबानी कर मानो से जो भी मुझे मोबाईल रखने को प्रतिबंधित करते है, तो कभी पुस्तकालय तक मैं मेरा प्रवेश निषिध करते है, धरती से अंबर तक अपनी खुशबू बिखरने की ख्वाइश रखते है मेरे प्रेम को कब तुम कौम की कैची से कुतरना बंद करोगे? कब बदलेगी जाति, धर्म, गौत्री और अपने झूठे समाज सन्मान के आँधे नशे में मेरी और मेरी प्रेम की हत्या कब?

मुझे मक्ति चाहिए उस डाकियाँ नूसी सोच से जो मेरी शरीर की एक स्वाभाविक प्रकृति क्रिया को शुद्धता और अशुद्धता से जोडकर मुझे अपवित्र करा कर देती है क्यों मेरे शरीर के साथ मेरे दिल को छन्नी कोई और करता है और इज्जत चली जाती है और इतना होने के बाद भी क्यों मै समाज के उटपटाँग सवालों का सामना करो? क्यों? पहले मेरा बलात्कार उसके खिलाफ आवाज उडाने पर अपराधी जैसा व्यवहार इतनी मानसिक प्रताडना और न्याय जिते जी मिल जाएगा इसका भी भरोसा नहीं बदल डालों थे महज डिग्रीया देनेवाली पढाई जो इन्सान को इन्सान तक ना बना पायी।

कभी संस्कृती के नाम पर कभी परस्पराओं के नाम पर क्या हमेशा मुझे हि अपनी इच्छा और सपनों को त्याग ना होता है? जब-जब मैने वर्दानोंको तोडने की कोशिश वह बेटियों को काटना चाहा रूढियों और कुत्सित विचारों को मोडना चाहा, तब-तब तुम्हारी संस्कृती को खतरा महसूस हूँआ, जरा से मेरे विद्रोह के स्वंर उठे और तुमने मुझे कुल्टा, कलंकिनी, कुलनाशिनी के थप्पड जड दिए, मेरी जुबान पर जलते अंगारे रखलिए संस्कृती को खतरा क्यों महसूस नही हुआ, अंध विश्वासों से गिरा समाज एक विद्यवा परित्यकता अकेले औरत को चुडैल ठहराकर, उसकी पिटाई कर, उसका बलात्कार कर, उसे मौत की सजा देने से भी नही हिचकीचाता तब तुम्हारी संस्कृती को खतरा तब क्यों महसूस नही होता जब धर्म की आड में मेरी देह का व्यवहार किया जाता है। जब देह कि आग में मुझे झुलसा दिया जाता है। जब अंध विश्वासों से गिरा समाज एक विधवा परित्यकता अकेली औरत को सहा जाता है।

१) फिर भी नारी का कोई सन्मान नही, उसके बलिदान का क्यों कोई नाम नही जन्मले जब इस दुनिया मे तो कभी कही लेती दुनिया उसे खुश रहने के अधिकार सभी कभी उसको जमाना लेने से पहिले ही कोख मे मार देते जन्म लेती है तो चिरफाड देते इज्जत की भिक मांगेतो आँसू दान मे दे देते है।

११. आज की नारी सबपे भारी

- शुभम सुर्यकांत कोकाटे, बी.एस. वाय

आज की नारी का सफर चुनौतीभरा जरूर है, पर आज उसमें चुनौतीयों से लडने का साहस आ गया है। अपने आत्मविश्वास के बल पर आज वह दुनियां में अपनी एक अलग पहचान बना रही है। आज की नारी आर्थिक व मानसिक रूप से आत्मनिर्भर है। परिवार और अपने करियर दोनों मे तालमेल बैठाती नारी का कौशल वाकई काबिले तारीफ है किसी को शिकायत का मौका नही देने वाली नारी आज अपनी काबिलीयत व साहस के बुते पर कामयाबी के मुकाम तक पहुंची है। चुनौतीयों का हँसकर स्वागत करने वाली महिलाएँ आज हर क्षेत्र में अपना लोहा मनवा रही है। कल तक भावनात्मक रूप से कमजोर महिलाँए आज आर्थिक रूप से आत्मनिर्भर बन रही है तथा अपनी जिंदगी के महत्त्वपूर्ण फैसले स्वयं कर रही है।

'मै हुँ आज की नारी' :

शादी के पहले आत्मनिर्भर रहने वाली नारी के जीवन में शादी के बाद अचानक बदलाव सा आ जाता है। अब उसके लिए अपना करियर व परिवार दोनो ही समान रूप से महत्त्वपूर्ण होते है इस वक्त यदी करियर के बारे मे गंभीरता से नही सोचा तो भविष्य अंधकारमय हो सकता है और यदि परिवार की उपेक्षा की तो दांपत्य जीवन नारी को अपने करियर संबंधी किसी भी निर्णय को लेने से पहले बहुत सोचना-समझना पडता है । परिवार के प्रति उसके द्धारा थोडी-सीभी कोताही बरतने पर परिवार के सदस्यों की शिकायतें शुरू हो जाती है। और उस पर कटाक्ष किए जाने लगते है। ऐसे मे परिवार और कार्यालय मे स्वयं को बेहतर सिद्ध करने की वह हर संभव कोशिश करती है और आदर्श बनकर सबका दिल जीत लेती है।

आज की नारी की असुरक्षा की भावना :

नारी के साथ असुरक्षा की भावना हर जगह होती है। महानगरों मे आए दिन होती छेडछाड, बलात्कार व हिंसासंबंधी घटनाएँ नारी को भयाक्रांत करने व अपने कदम पीछे लेने को मजबूर करती है परंतू उनका मजबूत मनोबल उसे हारने से रोकता है और उसका यही मनोबल निरंतर आगे बढने को प्रेरित करता है। नारी के लिए लैंगिक के साथ-साथ सामाजिक व आर्थिक स्तर पर भी असुरक्षा की भावना होती है। सामाजिक स्तर पर परित्यक्ता व विधवा जैसे शब्द उसके मार्ग का रोडा बनकर उसे आगे बढने से रोकते है पर इतने पर भी वह अपनी प्रतिभा को प्रदर्शित करने का सही मौका कीर्तिमान रचती जाती है।

हम किसी से कम नही :

चुनौतियों का हँसकर स्वागत करने वाली महिलाएँ आज हर क्षेत्र में अपना लोहा मनवरही है, कल तक भावनात्मक रूपसे कमजोर महिलाएँ आज आर्थिक रूप से आत्मनिर्भर बन रही है तथा अपनी जिंदगी के महत्त्व पूर्ण फैसले स्वयं कर रही है। अपनी क्षमताओं से महिलाओ ने आज पुरूषो को पीछे छोडते हुए परिवार व समाज में एक अलग पहचान बनाई है, आत्मनिर्भर बनकर आज महिलाएँ बाजार की हर चुनौतियों का सामना कर रही है।

१२. भारतीय नारी

- राधिका ओमप्रकाश शर्मा, एम.ए. हिन्दी

भारतीय इतिहास पर दृष्टिपात करे तो हम पाते है कि भारतीय नारी ने परिवर्तशील सामाजिक एवं सांस्कृतिक परिदृश्य पर अनेक उत्थान और पतन देखे है। कभी उसे समाज मे इस प्रकार का दर्जा दिया गया है। देवी, लक्ष्मी, जैसे शब्दो द्वारा स्त्रीको सम्मानित कर कहा गया और कभी-कभी उसे उस सीमा तक नकारते हुये तिरस्कृत भी किया गया है। उसका जीवन नरकीय कर कलुषित और कुलक्षणा की स्थिती मे ला दिया गया है। प्राचीन समय मे पर्दाप्रथा ने नारी के सम्पूर्ण व्यक्तिगत एवं कृतत्व को बच्चे पैदा करने का प्राणी के अतिरिक्त कोई सन्मान स्त्री को दिया गया है। सृष्टि की अनुपम एवं अद्धितीय कृती को कदाचित चार दिवारो मे बन्द करने का ही यह परिणाम है ।

आज भारतीय समाज अशिक्षित और अमर्यादित का देश बनकर रह गया जनसंख्या, विस्फोट जैसी गंभीर स्थितियों मे पहुँच गया जिससे प्रदूषण, गरीबी भूखमरी आदि समस्याओ ने स्वत: विकराल रूप धारण कर चुकी है। विगत काल मे जिस नारी ने अपने बुद्धि विवेक एवं कला कौशल्य ये इस चार दिवारी को तोडा है। उन्होने कालान्तर मे हमारे समाज ने स्वीकार करते हुये नाम और प्रसिद्धी देकर उन्नत यशोगान किया इनमे से किया है। अहिल्या, जिजाबाई, लक्ष्मी बाई सरोजीनी नायडू, उषा, किरण बेदी, इन्दिरा गांधी अन्य उदाहरण हमारे सामने है।

स्वतंत्रता प्राप्ती के पश्चात भारतीय महिलाओं के उत्थान एवं विकास के लिये अनेक प्रावधान रखे गये किन्तु इस प्रावधानों से उनही सामाजिक एवं आर्थिक उन्नती मे अपेक्षीत प्रभाव नही पडा। योजना काल के आरम्भ होने पर महिलाओं सम आर्थिक स्थिती को सदृढ करने कें उद्देश मे प्रथम पंचवर्षीय योजनाओ सहित अनेक कार्यक्रमो के माध्यम से नारी स्थिति को प्रगतिशील करने मे तथा विकास को मुख्य धारसे जोडने के प्रयास किये गये इनके आम भारतीय नारी की स्थिती और जीवनशैली जहाँ की वहाँ बनी रही, एक अध्ययन के अनुसार १३० देशो मे भारतीय महिलाओं की स्थिती ११ वे स्थान पर पाई गई है। इसका सीधा तात्पर्य यह है कि भारतीय समाज मे महिलाओं को अभी तक निम्नस्तर ही प्रदान किया गया है। परिणाम स्वरूप भारतीय नारी वह सम्मान नही प्राप्त कर सकी जिसकी वह वास्तव मे अपेक्षा करती। यह कहना गलत नही होगा।

भारत मे नारी को केवल घरेलू प्राणी समझा जाता उसे आधार भूत स्वाभिमान और अपने कर्तव्यों के प्रति सचेक हो पति शिक्षा के क्षेत्र मे वह पुरूष से कम ज्यादा पीछे है। और इसी प्रकार की बलिकाएँ ७० प्रतिशत से अधिक बिहार मध्यप्रदेश उत्तर प्रदेश तथा राजस्थान मे है। ११ से १४ वर्ष की आयु की सामाजिक स्थिती बालिकाओ का मात्र प्रतिशत देश की इस औसत से बहुत कम है। इनमे बिहार मे या राजस्थान मे उत्तरप्रदेश तथा आंध्र प्रदेश मे प्रतिशत प्राथमिक स्तर पर प्रति १०० बालको के पिछे बालिकाओं की संख्या ६५ स्तर पर माध्यमिक

भारतीय महिलाओं बालीकाओं की अल्प आयु मे विवाह की परम्परा उनके समग्रविकास मे

सबसे बडा अवरोध यह परम्परा दशको पुरानी १९३१ मे औसत वैवाहिक उम्र १३ वर्ष बालिकाओं और राजस्थान मे आरवातीज और मतलब की (अक्षय तृतीया) पर हजारो बच्चो की शादी कर दी जाती है यही कारण है की कम उम्र मे शादी कर दी जाती है और विधवा विवाह प्रथा यह भी हमारे समाज मे अगर किसी स्त्री का पती मर गया, तो उस स्त्री को अपमानित कर दिया जाता था और उस स्त्री को सफेद कलर की साडी पहनने के लिए और उस स्त्री को किसी भी पुरूष को देखना भी पाप मान जाता था स्त्री पर अन्याय अत्याचार करना उस स्त्री के साथ पर वह प्रथा अब बहुत कम हो गई है। और हमारे समाज मे विधवा के साथ-साथ ही हमारे समाज मे दहेज की प्रथा चलती आर ही और बहु प्रथा हमारे समाज मे आज भी चालू है। अगर कोई स्त्री अगर आपने मायके से दहेज लेकर नही आयी तो उसे जलाकर मार देना और उस स्त्री पर इतने अन्याय अत्याचार करना की वह स्त्री खुद मजबूर होकर आत्महत्या कर लेती है। उस स्त्री के उपर बहुत अन्याय अत्याचार होता है और हम यह सब समाचार प्रति दिनो के समाचार पत्रों मे पढते है, यह ईतना दुर्भाग्यपूर्ण है कि अधिक दहेज के लालच मे हम अपने ही होश खो बैठे है । और ठीक उसी तरह से हमारे समाज मे सतीप्रथा जैसी सामाजिक कुरिती से अभी हम जैसे तैसे उठ पाए है। इस सामाजिक कुरिती महिला वर्चस्व की समाप्त करने मे अपनो कोई ताकद नही है। पर हमारे समाज मे अब सतीप्रथा, बालविवाह इन सबपर प्रतिबंध लगाये गये है । हमारे समाज मे तलाकशुदा और अविवाहित महिलाओं के लिए नौकरी की व्यवस्था की और ठीक उसी तरफ से महिलाओ का हर क्षेत्र मे पुरूष के समानदर्जा मिलना आवश्यक है। महिला आरक्षण द्वारा महिलाओं को बाद भी मत भेद के कारण प्रस्तुत नही हो सकते के कारण महिला संगणक का भूमिका प्रभाव शाली नही रही है।

वही पुरूष वर्ग की व्दैतवादी विचारधारा स्पष्ट प्रतित हो रही है। अस्तु इस मानकि को तत्काल परिवर्तित कर महिला विधवा विवाह को लागू कर दिया जाना चुँकी आज महिला आरक्षण के साथ-साथ अधिक आवश्यक इस बात की है, की समाज मे महिलाओ की स्थिती की मजबूत किया जाए उनकी शिक्षा स्वास्थ और आर्थिक निर्भरता पर विशेष ध्यान दिया जाए जिससे अन्य आत्म विश्वास पैदा हो सके और परिवार एवं समाज यह अनुभव करे कि स्त्रियों की पुरूषों के समान प्रत्येक क्षेत्र मे आगे आने मे सक्षम हो नही बल्कि परिवार और सामाजिक गुणात्मक परिवर्तन लाने मे भी सहाय्यक है।

हमारे समाज में स्त्री का सन्मान नही होता पर आज के हर क्षेत्र मे स्त्री आगे है। और एक स्त्री किसी की माँ, बहन, बहू, बेटी, होती हमे उस स्त्री का सन्मान करना चाहिए स्त्री तो हर क्षेत्र मे आना चाहती है । पर कुछ लोग उस स्त्री को आगे आने नही देते । उसको अच्छा दर्जा नही देते।

इसी प्रकार इन सब से मै इतना ही कहना चाहती हुँ की हर स्त्री को समान अधिकार मिलना आवश्यक है। वह किसी भी, जाति की या धर्म की, उसे पुरूष के समान हक्क मिलना आवश्यक है। पुरूष के साथ-साथ हर क्षेत्र मे स्त्री को भी आगे रहना चाहिए स्त्री को अच्छा दर्जा हमारे समाज मे उसे मिलना चाहिए अगर स्त्री को हम अच्छा दर्जा देंगे तो हमारे समाज मे होने वाली सभी अन्याय नही होगे इसी प्रकार स्त्री भ्रुणहत्या भी गढी होनी चाहिए स्त्री को हमे हर हक्क देना चाहिए।

१३. स्त्री-शक्ति

– श्रीधर इंगोले, बी.ए. तृतीय वर्ष

नारी तेरी क्या कहानी
कितने है तेरे रूप।
झाँसी पर चढकर लढी है तु
सरस्वती बनकर पढाती है तु।
नारी तेरी क्या कहानी....
माँ बनकर पाला है तुने
एक बहन बनकर ध्यान रखा तुने
एक दोस्त बनकर हिम्मत दी तुने
पत्नी बनकर हर कदम साथ दिया तुने
नारी तेरी क्या कहानी
है तेरी दुनिया निराली
नारी तुने हर कदम पर ठोकर है खाई
पिता की डाँट पडी तो
कभी भाईने आँख दिखाई
पति ने कि, तेरी पिकर खुब पिटाई
फिर भी तुने हिम्मत न हारी
नारी तेरी क्या कहानी
है तेरी दुनियाँ निराली
२१ वी सदी की नारी तु है बडी ध्यैर्यवान
कि तुने उन्नती जीवन मे बढकर
पढी तु खुब चाँदपर चढी
अब ना जुलूम सहनेवाली
नारी तु है हिम्मतवाली
नारी तेरी क्या कहानी
है तेरी दुनियाँ निराली......।।

१४. माँ

– राधिका ओमप्रकाश शर्मा, एम.ए.हिन्दी

ममता का सागर है, 'माँ'।
नेह का झरता झरना है, 'माँ'।
आँचल की खुशीयों को
बच्चो पर लुटाती है, 'माँ'।
लोरी की थपकियों से
सपनो को जगाती है, 'माँ'।
त्याग की स्वंय मुरत बनकर
जग में महान बनाती है, 'माँ'।
समय ग्वाह है दुनिया का
इतिहास नया रचाती है, 'माँ'।
जीवन पावन की सरिता है, 'माँ'।
दया क्षमा की सरिता है, 'माँ'।
लगता है सब कुछ मनभावन
जब भी कोई पुकारे, 'माँ'।
ममता का सागर है, 'माँ'।
नेह का झरता झरना है, 'माँ'।

१५. समस्या और समाधान

– श्रीधर इंगोले, बी.ए. तृतीय वर्ष

समस्या :–

बलात्कार शब्द सुनते ही न चाहकर भी बरबस इस ओर ध्यान खिंच जाता है। वैसे तो वर्तमान समाज मे बहुत सारी समस्याएँ फैली हुई है। लेकीन दामिनी कांड के बाद देश मे बलात्कार की शिकायतों मे हुई वृद्धी चौंकानेवाली है। यह सोचने का विषय है की, बलात्कार की शिकायतों में अचानक इतना इजाफा क्यों हो गया है। क्या नए कानुन बनने के बाद नारीयो मे जागरूकता आई है, या इसका कारण कुछ और है ? इसका गलत फायदा उठाकर कही निर्दोषो को फँसाया तो नही जा रहा है।

आम नारी से लेकर प्रसिद्ध हस्तियों तक सभी के लिए असुरक्षितता का माहौल क्यो पैदा हो रहा है ? संयुक्त परिवार क्यों टूट रहे है ? इसे जानने के लीए विभिन्न न्यायाधिशो, न्यायविदो, अधिवक्ताओं, सामाजिक संघठनो के प्रमुख एवं अन्य मान्यवरों के वक्तव्य एवं अनुभव आपके समक्ष प्रस्तुत है।

यह किसी व्यक्ति–विशेष की नहीं बल्की एक सामाजिक समस्या है। इससे समाज के सभी वर्ग प्रभावित हो रहे है। इस समस्या के समाधान के लिए सबको प्रयास करना होगा।

समाधान:–

सिनेमा, अशल्लील साहित्य, समाचार पत्रपत्रिकाओं, अश्लील वेबसाइटो एवं इलेक्ट्रॉनिक मिडीया कि वजह से विदेशों की तरह अब हमारे देश मे भी बलात्कार, हत्या जैसे दुष्कर्मी को बढावा मिल रहा है। दुष्कर्म को बढावा देने वाले कारकों को रोकने की जरूरत सबसे पहले है। यदी सख्त कानून से बलात्कार की घटनाओं पर अंकुश संभव होता तो नए बलात्कार विरोधक कानुन बनने के बाद बलात्कार की शिकायत में ३५% वृद्धी नही होती, इसके लिए संयम शिक्षा तथा सच्चे, सात्विक मुल्यों को पुनर्स्थापित करना होगा।

केवल कानुन और उंडे के जोर से सच्चा सुधार नही हो सकता। सच्चे और स्थायी सुधार के लिए बलात्कार जैसे नृशंस अपराधो को रोकने के लिए सय्यम शिक्षा पर बल देने की आवश्यकता है। महिला जागृती, मातृ–पितृ, पुजन दिवस, नशा मुक्ती जैसे अभियानों को और अधिक व्यापक बनाने की, आवश्यकता है। इसके माध्यम से हमारी युवा पिढी ब्रम्हचर्य, संयम–सदाचार की शिक्षा देकर उन्हे इमानदार व सच्चा नागरिक बनाया जाता है।

''नारी तु है हिम्मतवाली, अब ना पिछे हटनेवाली
हर जुलुम हर अत्याचार का बदला लेने वाली ।''

१६. स्त्री शक्ति

- गायकवाड सीमा प्रकाशराव, एम.ए. प्रथम वर्ष

स्त्री मानव जाति की जननी और दो पीढीयो को जोडनेवाली एक कडी है। स्त्री एवं पुरूष ही सृष्टि के निर्माता ईश्वर की अनोखी उपज है। दोनो के सहयोग से ही सृष्टि की निरन्तरता बनी रहती है, स्त्री में इतनी शक्ति है कि, उनको आगे बढाने से ही परिवार आगे बढता है। हिंदु के आदर्शो के अनुसार स्त्री को अर्द्धांगिनी कहा जाता है। स्त्री को ही लक्ष्मी, सरस्वती, दुर्गा, काली के रूप में पुजा जाता है। भारतमाता के रूप में हम उसे सम्बोधित करते है। स्त्री के ही रूप में सीता, राणी लक्ष्मीबाई, दुर्गावती, मीराबाई, देवी अहिल्या, ऐनी बीसेन्ट जैसे उदाहरण हमारे सामने है। स्त्री में विश्व रचने की शक्ति है। नारी सामज की धुरी है, साहित्य के क्षेत्र में महादेवी वर्मा, महाभारत में द्रोपदी रामायण कैकेयी, सुभद्रा, कौशल्या, इतिहास के क्षेत्र में जीजाबाई संत के क्षेत्र में जनाबाई सब स्त्री ही है। शिक्षा की देवी, सरस्वती है, शक्ति की देवी, दुर्गा है संपत्ति की देवी, लक्ष्मी है यह सब स्त्री शक्ति के ही रूप है।

समाज सेविका के रूप में सिंधूताई सपकाल का नाम भी विशेष रूप से लिया जाता है। स्त्री विश्व की जनसंख्या का आधा भाग है। आज उसे पुरूषों के समान ही अधिकार प्राप्त हो गये है। स्वाधीनता संग्राम में सबसे आगे रहने वाली सरोजिनी नायडू, श्रीमती इंदिरा गांधी जैसी स्त्री ही आगे रही। साहित्य में भी सुभद्राकुमारी चौहान कृष्णा सोबती, अमृता प्रीतम का नाम लिया जा सकता है। जयशंकर प्रसाद ने धुवस्वामिनी और मृगनयनी जैसी रचना में स्त्री की शक्ति का सही अवलोकन किया है। वर्ष २००० से स्त्री शक्ति पुरस्कार शुरू किया है। डॉक्टर मेरी क्यूरी को अपने अनुसंधान कार्यो पर १९०३ में नोबल पुरस्कार प्राप्त हुआ वह भी तो एक स्त्री ही थी। उसके बाद मदर तेरेसा को उनके मानवीय समाज कार्यो हेतु १९७६ में नोबल पुरस्कार प्राप्त हुआ और भारत रत्न जैसे सम्मान से भी सन्मानित किया गया वह भी तो एक स्त्री ही थी। चौथे विश्व महिला सम्मेलन की सेक्रेटरी ग्रे ग्युड मागिल वह तो तन्जानिया की उच्चायुक्त भी रह चुकी है। चंद्रिका कुमारतुंग ज्वीलंका, वायलेट चेकोरो (निकारगुआ) कोरोजोन (किलिपींस) तासु (तुर्की) एडिस करसन (फ्रांस) आदि स्त्रियों ने संघर्षशील जीवन जीते हुए भी सर्वोच्च शिखर तक पहुँच गयी थी। रूसी महिला लेफ्टिनंट कर्नेल वेलेन्विता तेरशेनोवा पहली स्त्री अंतरिक यात्री थी, दूसरी अमेरिका की एनी राइट थी, जो १९६२ और १९६३ दो बार अंतरिक्ष यात्रा करने मे सफल हुई। जापानी महिला जुंको तांबी १९७४ में पहली बार एवरेस्ट पर पहुँची।

चीन, कोरिया जापान और भारत ने विश्व के चोटी के महिला खिलाडी दिए। अपने भारत देश मे तो पौराणिक युग से ही स्त्री शक्ति का परिचय हमें मिलता है। रानी सती से लेकर गौरी, पार्वती अम्बा शक्ति भी कीर्तिस्तम्भ रही। वैदिक युग में सीता ने अपनी अस्मिता बनाए रखी। रानी पद्मादेवी कलींग की राजकुमारी/स्वतंत्रता संग्राम में भी मैसुर की रानी चेनम्मा, झाँसी की रानी लक्ष्मीबाई सबसे आगे रही। छत्रपती शिवाजी के दृश्य उनकी माता जीजाबाई भी एक स्त्री ही थी बंगाल में १९७४ में अंग्रेजो के विरूद्ध संन्यासी योद्धाओ की अग्रणी देवी चौधरानी और महारानी तपस्विनी भी स्त्रियाँ ही थी। विश्व की राजनिती में इंदिरा गांधी ने भी अपना नाम कमा लिया। श्रीमती किरण बेदी भारतीय पुलिस सेवा में जो कार्य कर गई

और कर रही है, वह तो कोई पुरूष पुलिस अधिकारी भी नही कर सका। श्रीमती इन्दिरा गांधी देश की पहली प्रधानमंत्री बनी यह एक स्त्री शक्ती का उदाहरण है। आज नारी ने पुरूषों से आगे बढकर समाज को एक नई दिशा प्रदान की है। केवल किरण बेदी थी, जिन्होंने तिहाड जेल को आश्रम मे परिवर्तीत कर दिया था। उसने जेल मे कैदियो के बैंक खाते खुलवाए उनको १९७४ का मैग्नेसे अवार्ड भी प्राप्त हो चुका। कल्पना चावला भी अंतरिक्ष में पहुँचनेवाली प्रथम भारतीय महिला होने का गौरव प्राप्त है। सुनिता विल्यम्स का भी नाम आज आदर से लिया जाता है। संतोष जाधव भी दो बार माउन्ट एवरेस्ट पर ध्वज फहराने में सफल हुए।

आज स्त्री समाज के हर क्षेत्र में पुरूष के कंधे से कंधा मिलाकर चल रही है। कम्प्युटर हो या खनन, शिक्षा हो या खेलकूद, उदाहरण पर मेरी कोम का नाम लिया जा सकता है। घर के चौक से लेकर कार्यालय तक। घुडसवारी, नौकायन, हवाई जहाज चलाने से लेकर एवरेस्ट की चोटी तक, स्त्री ने ही ध्वज लहराया है। अंतरिक्ष मे जहाँ पाव पसारे वही रक्षा क्षेत्र में पुरूषो से अधिक कार्यदक्षता एवं लगन दिखाई देती है स्त्रियों में स्त्री में कर्या के प्रति समर्पण भाव अधिक होता है। जिसप्रकार आज महंगाई विकराल रूप धारण करती जा रही है स्त्री ने पुरूष के कंधे से कंधा मिलाकर आर्थिक स्थिती को संभाले रखा है। स्त्री मे अपार शक्ति है, योग्यता है, और बुद्धिमता भी है। आवश्यकता है केवल उसे समान अवसर प्रदान कर आगे लाने की स्त्री शक्ति के दोहन की। मुस्लिम महिला भी आज पर्दा प्रथा छोडकर बाहर निकल रही है। शिक्षा प्राप्त कर रही है। नौकरियों में आ रही है। आज भी हम यह कह सकते है कि, एक लडका यदि पढता है तो स्वयं अपने लिए पढता है, परंतु एक लडकी के पढने का अर्थ है, पुरे परिवार का शिक्षित होना। आज भी स्त्री सभी कामों मे भी पुरूषों के बराबर हकदार है। हमारे जितने भी साहित्यकार हुए उन्होंने स्त्री का बहुत ऊंचा दर्जा माना है। 'कामायनी' मे मनु ने कहा था कि 'यत्र नार्यस्तु पूज्यन्ते रमन्ते तत्र देवता' अर्थात जहाँ नारी का आदर किया जाता है वहां देवताओं का वास होता है। मुंशी प्रेमचन्द ने अपने शब्दो मे कहा था कि 'संसार मे जो सत्य है, सुन्दर है मैं उसे स्त्री का प्रतीक मानता हुँ'। स्त्री के प्रति नये नये अध्यादेश भी निकले यह भी केवल स्त्री-शक्ती के कारण ही संभव हुए है।

१७. चरित्रशील स्त्री सिर्फ एक कल्पना

- प्रताप विठ्ठलराव बचाटे, बी.ए. द्वितीय वर्ष

भारत में महिलाओं की स्थितियों ने पिछली सदीया और कुछ सालों मे बहुत बदलावो का सामना किया है। प्राचीन काल में पुरूषो के साथ बराबर की स्थिती से लेकर अबतक कहें जाने वाले की स्त्री अब सारे क्षेत्र में स्त्री पुरूष के कंधे से कंधा मीलाकर काम कर रही है। प्राचीन काल मे स्त्री सिंधु में घर संस्कृति संभालती रही और घर के सारे फैसले स्त्री ही लेती थी सिंधू में मातृसत्ताक पद्धती थी उसके बाद जो काल शुरू हुआ वो था जो समाज में एक प्रश्न उपस्थित कर रहा था कि स्त्री पुरूष अलग रहे। तबसे लेकर आजतक जो घटनाये और उसके होनेवाले परिणाम आज हम देखते है।

महिलाओं की भुमिका की चर्चा करने वाले साहित्य के स्त्रोत बहुत ही कम है, १७३० (ई.स.) आसपास तंजावुर के एक अधिकारी त्र्यंम्बकयज्वन का स्त्रीधर्म पद्धती इसका एक महत्त्वपुर्ण अपवाद है। उसमें कहा है कि 'स्त्री का मुख्य कर्तव्य उसके पति को सेवा से जुडा हुआ हो' और प्राचीन काल मे भारत मे महिलाओं का जीवन के सभी क्षेत्र में पुरूषों के साथ बराबरी का दर्जा हासील था हालांकि कुछ विद्वानो का नजरिया इसके विपरीत है। पतंजली और कात्यायन जैसे प्राचीन भारतीय व्याकरणविदों का कहना है कि प्रारम्भिक वैदिक काल में महिलाओ को शिक्षा दि जाती थी। ऋग्वेदिक ऋचाएं यह बताती हैं की, महिलाओं की शादी एक परीपक्व उम्र में होती थी और संभवत: उन्हे अपना पति चुनने की भी आजादी थी। ऋग्वेद और उपनिषद जैसे ग्रंथ कई महिला साध्वियों और संतो के बारे में बताते है, जिनमे रानी और मत्रेयी के नाम उल्लेखनीय है। प्राचीन भारत में नगर वधु (नगर कुी दुल्हन) जैसी परम्पराएँ मौजुद थी। महिलाओं में नगरवधु के प्रतिष्ठित सम्मान के लिये प्रतियोगिता होती थी। आम्रपाली इसका सबसे प्रसिद्ध उदाहरण रही है। पर उसके बाद मनुलिखीत (मनुस्मृति) के साथ महिलाओं की स्थिती में गिरावट आ गई और इसके बाद भारत में महिलाओं को कमोबेश दासता और बंदियो का ही सामना करना पडा है। माना जाता है की बालविवाह की प्रथा शताब्दी के पास शुरू हुई थी।

इसके बाद मध्ययुगीन काल मे महिलाओ के प्रती और भी गिरावट आई थी जब भारत मे कुछ समुदायो में सती प्रथा, बालविवाह और विधवा पुनर्विवाह, सामाजिक जिंदगी का एक हिस्सा बन गयी थी। भारत में मुसलमानो की जीत नें पर्दा प्रथा को भारतीय समाज में ला दीया। भारत में कुछ देवदासीयोको या मंदीर की महिलाओं को यौन का शिकार होना पडा था।

इस परिस्थितियों के बावजूद भी कुछ महिलाओ ने राजनीती, साहित्य, शिक्षा और धर्म के क्षेत्रो में सफलता हासिल की रजिया सुल्तान दिल्ली पर शासन महारानी दुर्गावती ने १५६४ में मुगल सम्राट अकबर के सेनापति आसफ खान से लडकर अपनी जान गवाने से पहले पंद्रह वर्षो तक शासन किया था। चांद बीबी ने १५१० के दशक में अकबर की शक्तिशाली मुगल सेना के खिलाफ अहमदनगर की रक्षा की, शिवाजी की माँ जीजाबाई को एक योद्धा और एक प्रभावशाली प्रकाशक के रूप में तैयार करने वाली एक स्त्री हीं थी।

अब तक हमने देखा की भारतीय महिलाओं का प्राचीन काल से मध्ययुगीन काल तक दिये जाने वाला दर्जा अब हम शुरू की स्थिती पर देखेंगे की स्त्री अब सिर्फ एक सोच बनकर रह गयी है। जब स्त्री जन्म लेती है तो कोई रिश्तों का जन्म होता है ये आपको बताने की जरूरत नही जब तक एक स्त्री जन्म लेती है तब तक कोई खुश होता है तो कोई दु:खी होता है और किसी घरमे सब उसे स्वीकार लेते है पर ऐसी सोच क्यों, 'अरे स्त्री है तो संसार है', एक आप जिसपर रहते हो वो भी एक स्त्री रूप है, वो समाज रूपसे सबको पालती है और एक स्त्री जो है जो अपने घर में शादिसे पहले अपने माँ बाप के सेवा करती है बादमें अपने पती की और बच्चो की और स्त्री है तो कल है एक रूप से देखा जाये तो इन्सान को समाज मे जिने लायक बनाती है वो है स्त्री. कहा जाता है की, स्त्री कुल का उद्धार करती है और सर्वनाश भी कर सकती है, वो हम पर निर्भर करता है की, हम उससे कैसा बर्ताव करते है। आपको पता है पहले वो पिताका सुनकर अपने इच्छाओ को मारती है, फिर पती की और फिर बच्चोंको वो हमारे लिये अपना जिवन बदल देती है और हम उसके लिए अपनी सोच बदल नही सकते, क्या हमारे अंदर का इन्सान मर गया है क्या नही तो उसे बता दो की तुम्हे जीना है तो स्त्री को जीने दो, स्त्री ऐसी शक्ति है उसे कुछ करोगे तो तुम खुद भी जी नहीं पाओगे ।

१८. चलो आज मै तुम्हें माँ की कहानी सुनाता हुँ:

- लोखंडे रामप्रसाद गोपाळराव, बी.कॉम. द्वितीय वर्ष

सुनो,
तुम मेरी जिंदगी हो
धडकन हो हर चाह की
माँ के लिए बच्चे से अधिक
कुछ भी मुल्यवान नही होता...
हाँ..हाँ जानता हुँ इस बात को तब से
जब से मेरी हर बात में माँ मरी माँ होती थी।..
चलो आज में तुम्हें माँ ही कहानी सुनाता हुँ.
ईश्वर एक दिन बडा परेशान था
उसके पास बहुत सारे काम थे
और यह सोच रहा था कि जब
वह किसी कुरूक्षेत्र में न्याय-अन्याय
की पैनी धार पे होगा..
तो सृष्टी में सुर्य कवच सा
कौन होगा सुरक्षा में।
तभी उसकी माँ ने उसके सरपर
हाथ रखा और कहा जिस माँ मे
गर्भ से विराट स्वरूप का जन्म हो,
उस माँ कि शक्ति से बढकर और
कौन सी शक्ति होगी ?
माँ किसी से भी नही डरती
९ महिने की सुरक्षा देकर
जिस अर्थ को वह जन्म देती है,
उस अर्थ के आगे पुरी सृष्टी
दुआओं के धागे बाँधती है...
ईश्वर मासूम बच्चों सा मुस्कुरा उठा,
और अपनी माँ के हृदय से
एक माँ की रचना की धरती पर
भेजकर निश्चिन्त हो गया।
जानते हो,
माँ जादुगर होती है
बच्चे की हर अबोली भाषा को
समझती है, उसकी नींद से सोती है
जागती है,
पुतना को मार गिराने की कंस को
खत्म करनी की धरती आकाश
के विस्तार को नापने की ताकत
अपनें जायें में भरती है।
सीने से लगाकर उसकी भुख मिटाकर
उस में विघ्नहर्ता सा साहस देती है..
तो अब तुम ही कहो
तुमको रोने की क्या जरूरत
तुम्हारे आगे लक्ष्मण रेषा सी माँ,
की दुआएँ है, युँ कहो उससे बढकर हाँ:
तुम भी उसे पार करके तुफान में
नहीं जा सकतें हर आँधी तुफान के
लिए माँ का आँचल काफी है,
माँ के एक इशारे पर
राक्षस तक बच्चों को हँसाता है,
तभी तो ऐसी ऐसी पर खुदा याद आता है।

१९. भारत की कल्पना छा गयी दुनियापर

– कनकुटे विलास बाबाराव, बी.ए. टी.वाय

भारत की बेटी–कल्पना चावला करनाल, हरियाणा, भारत में एक हिंदु भारतीय परिवार मे पैदा हुई थी। उनका जन्म १७ मार्च १९६२ मे एक भारतीय परिवार में हुआ था। उनके पिता का नाम श्री बनारसी लाल चावला और माता का नाम संजयोती था। वह अपने परिवार के चार भाई बहनो में सबसे छोटी थी। घर में सब उसे प्यार सु मोटू कहते थे। कल्पना की प्रारंभिक पढाई लिखाई टैगोर बाल निकेतन मे हुई। कल्पना जब आठवी कक्षा में पहुँची तो उसने इंजिनियर बनने की इच्छा प्रकट की । उसकी माँ ने अपनी बेटी की भावनाओं को समझा ओर आगे बढने में मदद को। पिता उसे चिकित्सक या शिक्षिका बनाना चाहते थे। किंतु कल्पना बचपन से ही अंतरिक्ष मे घुमने की कल्पना करती थी। कल्पना का सर्वाधिक महत्वपूर्णगुण या उसकी लगन और जुझार प्रवृत्ती।

कल्पना न तो काम करने मे आलसी थी और न असफलता में घबराने वाली थी। उनकी उडान में दिलचस्पी जहाँगीर रतनजी दादाभाई टाटा से प्रेरीत थी जो एक अग्रणी भारतीय विमान चालक और उद्योगपति थे।

शिक्षा:–

कल्पना चावला ने प्रारंभिक शिक्षा टॅगोर पब्लिक स्कूल करनाल से प्राप्त की। आगे की शिक्षा वैमानिक अभियांत्रीकी में पंजाब इंजिनियरींग कॉलेज चंडीगढ भारत से करते हुए १९८२ में अभियांत्रिकी स्नातक की उपाधी प्राप्त की। वे संयुक्त अमेरिका के लिए १९८२ में चली गई और १९८४ वैमानिक अभियांत्रिकी में विज्ञान निष्णांत की उपाधी टेकसास विश्वविद्यालय आर्लिगटन से प्राप्त की कल्पना जी ने १९८६ मे दुसरी विज्ञान निष्णांत कि उपाधी प्राप्त की और १९८८ में कोलोराडो विश्वविद्यालय बोल्डर से वैमानिक अभियांत्रीकी में विद्या वाचस्पति की उपाधी पाई। कल्पना जी ने हवाई जहाजों, ग्लाइडरो व व्यावसायिक विमानचालन के लाइसेंसो के लिए प्रमाणित उडान प्रशिक्षक का दर्जा हासिल था। उन्हे

उकल व बहुइंजन वायुयानों के लिए व्यवसायिक के लाइसेंस भी प्राप्त थे। अंतरिक्ष यात्री बनने से पहले वो एक सुप्रसिद्ध नासा की वैज्ञानिक थी।

एम्स अनुसंधान केंद्र:-

१९८८ के अंत में उन्होंने नासा के एम्स अनुसंधान केंद्र के लिए ओवेसेंट मेथड्स इंक के उपाध्यक्ष के रूप मे काम करने शुरू किया, उन्होने वहाँ भी वी एस टी ओ एल (VSTOL) में सी एफ डी (CFD) पर अनुसंधान किया।

नासा कार्यकाल:-

कल्पना जी मार्च १९९५ में नासा के अंतरिक्ष यात्री कोर में शामिल हुई और उन्हें १९९८ में अपनी पहली उडान के लिए चुना गया था। उनका पहिला अंतरिक्ष मिशन ११ नवम्बर १९९७ को छह अंतरिक्ष यात्री हल के हिस्से के रूप में अंतरिक्ष शटल कोलंबिया की उडान एस टी एस-८७ से शुरू किया। कल्पना जी अंतरिक्ष में उडनें वाली प्रथम भारत में जन्मी महिला थी और अंतरिक्ष में उडाने वाली भारतीय मुल की दुसरी व्यक्ती थी। राकेश शर्मा ने १९८४ में सेवियत अंतरिक्ष यान में एक उडान भरी थी। कल्पना जी अपने पहले मिशन में 1.04 करोड मील का सफर तय कर के पृथ्वी की २५२ परिक्रमाएँ की और अंतरिक्ष ३६० से अधिक घंटे बिताए। एस टी एस- ८७ के दौरान स्पार्टन उपगृह को तैनात करने के लिए थी जिम्मेदारी थी।

१९८३ में वे एक उडान प्रशिक्षक और विमानन लेखक, जीन पियरे, हैरीसन से मिली और शादी की और १९२० में एक देशीयकृत संयुक्तराज्य अमेरिका की नागरिक बनी। २००० में उन्हे एस टी एस-१०७ में अपनी दुसरी उडान के कर्मचारी की तौर पर चुना गया। यह अभियान लगातार पीछे सरकता रहा, क्योंकि विभिन्न कार्यो के नियोजित समय में टकराव होता रहा और कुछ तकनिकी समस्याँए थी।

१६ जनवरी २००३ को कल्पना जी ने अंतत: कोलंबिया पर चढ के बिनाशर्त एस टी एस-१०७ मिशन का आरंभ किया। १ फरवरी २००३ को कोलंबिया अंतरिक्षयान पृथ्वी की कक्षा मे प्रवेश करते ही टुटकर बिखर गया। दिखते-दिखते ही अंतरिक्ष यान उसमें सवार सातों यात्रियों के अवशेष टेकसास नामक शहर पर बरसने लगे और सफल कहलाया जाने वाला अभियान भीषण सत्य बन गया।

इस तरह कल्पना चावला के यह शब्द सत्य हो गए, ''मै अंतरिक्ष के लिए ही बनी हुँ। प्रत्येक पल अंतरिक्ष के लिए ही बिताया है और इसी के लिए ही मरूँगी।''

२०. '' स्त्री ''

बेटी बचाओ देश बचाआ, बेटी नही तो बहु कहाँ से लाओगे, औरत का सम्मान ही देश का सन्मान है, औरत की इज्जत करना सिखो.

भारत देश में हर दिन उत्सव कि तरह जिया जाता है। भारत देश संस्कृती प्रिय देश माना जाता है। भारत देश में नारी दिन मनाया जाता है। उस दिन औरत को बहुत उँचा स्थान दिया जाता है। वह स्थान हर दिन क्यो नही दिया जाता।

नारी को क्यों गंदी नजर से देखा जाता है। वह भी किसी की माँ, बहन, बीवी, है। उसे हर पल घुँट-घुँट कर जिना पडता है। हर पल वह मुसिबत का सामना करती है। क्यों उसे खुली साँस नही मिलती।

हमारे भारत देश में नारी की इज्जत करना कहाँ जाता है। असल मे ऐसा कुछ भी नही है। क्या वह सच में सुरक्षित है। रक्षक ही उसके भक्षक बन गये है। माँ, बहु, बेटी, बीवी ये सारे नारी के नाम है। उसी नाम से नारी को जानते है। नारी हर नाम से अपना धर्म, कर्म अच्छी तरह से निभाती है।

शिवाजी महाराज जैसे महान व्यक्ती को जन्म देने वाली भी एक नारी थी। उस नारी का नाम जिजा माता था। जिजा माताने अपने पुत्र को अच्छी शिक्षा दी। शिवाजी महाराज के पहले उनकी माता जी थी। देखा जाय तो माँ ही अपने बच्चे की पहली गुरू होती है। एक नारी होने के नाते वह अपने बच्चों को लाड, प्यार से संभालती है। उसे अच्छी सी, अच्छी शिक्षा देने की कोशिश करती है। वह हर भले बुरे का अहसास करवाती है। इसलिए माँ का स्थान ही सबसे उँचा होता है।

हर क्षेत्र में नारी ही दिखाई देती है। नारी ही हर काम में, क्षेत्र में मर्द से आगे है, क्रिडा क्षेत्र, राजनिती क्षेत्र में उद्योग क्षेत्र में, शिक्षा क्षेत्र में, हर क्षेत्र नारी ही आगे है। ऐसा कोई क्षेत्र नही है उसमे नारी भाग नही ले सकती।

पुराने जमाने में नारी को 'चुल और मुल' ये दो ही काम थे। मगर आज ऐसा नहीं है। आज दिन बदल गये है। इन्सान को एहसास हो गया है। कि नारी को अगर पढाया जाए तो हमारी आने वाली पिढी कहाँ से कहाँ जा सकती है। आज नारी को बहुत ही सन्मान दिया जाता है। उसे काम करने के लिए, आगे बढाया जा रहा है। उसे प्रेरणा दि जा रही है।

'नारी शक्ति महान है'।

नारी को पढाए, देश को आगे बढाए।

२१. महिला सशक्तिकरण

- माऊली सि. पुंड, बी.कॉम द्वितीय वर्ष

अत्यन्त सरल शब्दों में महिला सशक्तिकरण का अर्थ है, एक महिला अपने स्वतंत्रता का उपयोग कर सके। अपने खुद के फैसले ले सके। जैसे-शिक्षा, रोजगार, विवाह तथा परिवार कल्याण आदि। हम सिर्फ हमारे तथाकथित समाज और उसके आचरण कि बात करे तो, भारतीय संविधान ने स्त्री और पुरूष को समान अधिकार दिया है।

हम माँ का आदर करते है, बहन से प्रेम होता है, लेकिन हमे पुत्र या लडका चाहिए होता है। आज कानुन कडे होने के बावजूद कई जगह लिंग परिक्षण कि घटना सुनते है। भारतीय संविधान के अनुच्छेद १५ में घोषणा है कि, लिंग, जाति, धर्म के आधार पर किसी प्रकार भेदभाव पर रोक लगाना।

२०११ कि जनगणना में स्त्री पुरूष अनुपात १४०:१००० पुरूषों के साथ केवल १४० महिलायें है। यह आकडे पढने में कई जगह मिल जायेंगे, परंतु महिलाओं के विकास के लिए सकारात्मक सोच मिलना जरूरी है।

आज ग्रामीण क्षेत्रो में महिलाओं के विकास कि ज्यादा जरूरत है। क्योंकि खेल में मेरी कोम, सायना नेहवाल और अरून्धति भट्टाचार्य (एसबी आई चेअरपर्सन) बँकीग में बननी जरूरी है।

महिला सशक्तिकरण जरूरत नहि, आज कि महिला का अधिकार है।

२२. सिंधुताई सपकाळ

- कविता अशोकराव कुलकर्णी, एम.ए. द्वितीय वर्ष

हम अकसर शिकायत करते है कि, अगर हमे सुविधाये मिलती तो हम भी कुछ बनकर दिखा देते अगर हम अपने आसपास ध्यान से देखे तो हमे ऐसे अनेक लोग मिल जायेंगे जिसके पास सुविधा नाम की कोई चीज नही थी पर उन्होने वह काम कर दिखाया जो सभी सुविधाओं को होते हुए भी हम नही कर पाते है। ऐसा ही एक नाम है 'सिंधुताई सपकाळ' का।

पुर्वी महाराष्ट्र के नवरगांव के गरीब चरवाह परिवार में जन्मी ६२ वर्षीय सिंधुताई सपकाळ ने सिर्फ कक्षा ४ तक ही प्राप्त कि है। सिंधुताई कों प्यार से सभी 'मायी' कहकर बुलाते है। सिंधुताई से मायी तक का यह सफर काँटोभरा था उस समय कि, परम्परा की अनुसार सिंधुताई का विवाह १ वर्ष की अल्प आयु में ३० वर्षीय युवक के साथ कर दिया गया था। सिंधुताई को पढने का बहुत शौक था। इस लिये इस पेपर में पती सामान लपेटकर घर लाते सामान रखने के बाद वह उसे पढने लगती थी। इसलिए अकसर उन्हें इस अपराध के लिये पती के हाथों से पिटाई सहनी पडती सिंधु ताई कहती है। कि, ऐसा इसलिए होता था कि, पती को लगता था कि, इस तरह मै उन्हे निचा दिखाना चाहती हु, जब की ऐसा था नही मैं सिर्फ और सिर्फ पढना चाहती थी बस।

तीन बेटों को जन्म देने के उपरान्त चौथी बार जब मै गर्भवती हुई तब छोड दिया। इसलिए चौथे बच्चे का जन्म जो बेटी थी। एक गौशाला में हुआ जहाँ उनकी देखभाल करनेवाला कोई नही था इसलिए पास बडे पत्थर से गर्भनाल काटनी पडी। माँ ने जब बेटी के बारे में सुना तो वे उसे और उसकी नवजात बेटी को अपने साथ ले गयी, लेकीन उनके पास भी इतने साधन नही थे, की वे अपनी बेटी और नवासी पालन पोषण कर पाती अपनी जिवीका चलाने के लिये सिंधुताई सडको, रेल्वे, प्लॅट फॉर्म और गाडीयो मे गाना गाकर भिक मांगती थी। अपनी परिस्थितीओं से तंग आकर उन्होने दो बार आत्महत्या का प्रयास किया। पहली बार असफल रही। दुसरी बार जब वे आत्महत्या करने जा रही थी बेटी की रोने की आवाज ने

रोक दिया। और यही वह पल था जिसने उनकी बडी सोच में बदल दिया तथा जिनका एक उद्देश या उन्होने निश्चय किया कि, उन्होने न सिर्फ अपनी बेटी ममता के लिए बल्की उन जैसे अनेक बच्चो के लिये जिना है। जिन्हे समाज अपनाने को तैयार नही है।

पिछले तीस सालों में सिंधुताई ने एक हजार से ज्यादा अनाथ और अनचाहे बच्चो का पालन किया है। इसके लिए उन्होने वह सब कुछ किया जो वह अपनी बेटी के पालने के लिए करती थी कही ऐस मौके भी आये जब अपने बेटी को पालने के लिए करती थी। कही एसे मौके भी आये जब अपने बच्चों का पेट पालने के लिये उनके पास पर्याप्त पैसे नही होते थे। तब छोटे बच्चो के दुध में पानी मिला देती थी और बडे बच्चो के खाने में सब्जियों की कटौती होती थी।

सिंधुताई के इतने बडे परिवार को चलाने के लिए कोई व्यवसायिक प्रबन्धन कार्य नही करता बल्की उन्ही के परिवार के ३० बच्चे जिनकी उम्र ३० वर्ष या उससे थोडी ज्यादा है। इसे चलाने में माई की मदत करते है।

अन्नत महादेवन के फिल्म में सिंधुताई सपकाळ ने अचानक उन्हे पुरी दुनियाँ में लोकप्रिय बना दिया है। आज वे लोग की 'प्रेरणा स्त्रोत' बन गयी है। देश विदेश में लोग उन्हे भाषण देने के लिये आमंत्रण कर रहे है। उनके भाषण जिवन को प्रेरणा देने वाले गाणोंसे भरे होते है। वे कहती है कि 'भाषण दिये बिना राशन नही मिलता' वह अपने हर भाषण मे अपने बच्चो के घर और राशन के लिए अनुदान मांगती है'।

२३. बहुआयामी स्त्री

- पठाण शोएबखान समिऊल्लाखान, एम.ए. द्वितीय वर्ष हिन्दी

मै औरत हुँ, औरत हव्वा की बेटी, आसमान से भेजी गई पवित्र बूँद जो सदियों से इस सरजमीन को सीचती चली आई। मै औरत हुँ, मैने ही प्यार के रंग बीरंगी फूल खिलाकर इस दुनिया को जन्नत बनाया, मैने ही, अपनी कोख से मर्दो को जनम दिया। माँ बनकर उसे पाँव पर चलना सिखाया तो बहन बनकर उसके जींदगी को रेशमी नगमो में ढाया। तो शरीके हयात बनकर अपने जवानी की अनमोल मोती लुटाकर उसके रात और दिन सजाए। मैने ही वक्त पडने पर कंधे से कंधा और कदम से कदम मिलाकर कँटीली राहो में दोस्त बनकर उसका साथ दिया और ये सब करते हुए, अपना वजुद (अस्तित्व) खोकर, मै और नुर की वो बुंद मर्द में पूरी की पूरी समा गई। मेरी इस बेमिसाल कुर्बानी की कहानी को हर मजहब (धर्म) ने सुनहरे अल्फाज (शब्द) में लिखा मुझे अजमत (श्रेष्ठत्व) की उस स्थान पर बीठा दिया, जहाँ पहुँचकर इंसान श्रेष्ठत्व की अनुभुति करता है। लेकिन ये सत्य नही, भरम था, रेगिस्तान में पानी के जजीरे जैसा भरम है। जिसके टुटते ही आज सदीयाँ बीत जाने तक हर लम्हे मुझे यही डर सताया रहता है। के ना जाने कब अपने उँचाई से मै गीरा भी जाऊँ, कब किसी कुएँ मे ढकेल दी जाऊँ, कब जुए में दाव पर लगा दी जाऊँ, कब अपनी पाकीजगी का सबूत देने के लिये मुझे शोलो मे झुलसना पडे, कब निकाह कर के अपनाई जाऊँ तो तलाक देकर ठुकरा दी जाऊँ और कब मेरी इस तन का रखवाला मर्द अपने ही हाथों, मुझे बेआब्रु करता रहे क्योंकि मै एक औरत हुँ, एक महिला हुँ।

उन्नीसवी सदी में ही भारत की महिलाओं के मन में वे प्रश्न उठने लगे थे जिनका जवाब पुरूष प्रधान समाज के पास नही था। महिलाओं ने शिक्षा और राजनिती अधिकारों की माँग की । सन् १८५८ से १९०५ के नवजागरण काल में बहुत से पुरूष और महिला सुधारवादी उभरे। महिलाओं में उल्लेखनीय नाम है सावित्रीबाई फुले, पंडिता रमाबाई, स्वर्ण कुमारी देवी आदि। सावित्रीबाई फुले ने सन् १८४८ मे पूणे मे लडकीयों के लिए पहला स्कुल खोला था। महिला सशक्तिकरण की दिशा मे यह एक अनोखा प्रयास था। पंडिता रमाबाई ने भी नारी शिक्षा के लिए महत्वपूर्ण कार्य किया। रमाबाई ने दो महत्वपुर्ण पुस्तके लिखी 'स्त्री धर्म नीति' तथा 'द हाई कास्ट हिन्दु वुमैन' ।

कैलाशभाषिणी देवी ने 'भारतीय नारी' पर एतिहासिक निबन्ध लिखा। महात्मा गांधी ने भी आजादी की लडाई में महिलाओं को जोडा और उन्हें शक्ति प्रदान की। एक तरफ नवजागरण काल, दुसरी तरफ आजादी का संघर्ष। इसीलिए आजादी की लडाई में बडी संख्या में औरत सामने आई। इनमें से कुछ का नाम हम जानते है। मगर हजारों का नही जानते। वे इतिहास के पन्नो में दर्ज है। स्त्रीयों की स्थिति को लेकर बीसवी सदी के मध्य में जैसा महादेवी वर्मा ने लिखा वैसा शायद किसी और ने नही लिखा। महादेवी वर्मा तब स्त्रियों के बारे में जैसा लिख रही थी वैसा तब अंग्रेजी में दिखाई नही देता।

आजादी के संघर्ष में गांधीजी, नेहरूजी, सुभाषचन्द्र बोस आदि अनेक नेताओं के आव्हान पर हजारों-हजार स्त्रियाएँ आन्दोलन में आई उनमे से बहुत सी लेखिकाएँ भी थी। उन्होंने भी आज की स्त्री को

आत्मनिर्भरता दिलाने और उसकी राह में बीछे समस्या रूपी कांटो को दुर करने मे अपनी महत्त्वपूर्ण भुमिका निभाई। इसके अलावा महिलाओं में मैडम भिकाजी कामा जिन्होंने फ्राँस से 'वन्देमातर्म' यह अखबार निकाला। सरोजिनी नायडु भी आला दर्जा की कवयित्री मानी जाती थी। और अन्य महिलाओं मे कमलादेवी चटोपाध्याय, लक्ष्मी सहगल, प्रीतिलता, राजकुमारी, अमृतकौर, नेली सेनगुप्ता, अनुसया साराभाई आदि न जाने कितनी महिलाएँ है जिन्होंने अपनी लेखनी को माध्यम बनाकर महिलाओं की स्थिती को सुधारने का प्रयास कीया।

आज भी हमें इस प्रकारका दृश्य दृष्टीगत होता है जिसे देखकर हमें हैरानी नही होती वो ये कि आज की महिलाओ मे सिर्फ घर गृहस्थी को संभालने तक सिमित नही रही है, बल्कि हर क्षेत्र में उन्होंने अपनी स्त्री शक्ति का प्रदर्शन बखुबी तरीके से किया है और अपनी एक अलग पहचान समाज मे निर्माण की है, अपने फन का मुजाहरा किया है, अपने आप को जाना है और स्त्री शक्ति का अहसास समाज को दिलाया है। व्यावसायिक क्षेत्र हो या पारिवारीक, महिलाओंने यह साबित कर दिया है कि वे वो हर काम का अंजाम दे सकती है जो कभी पुरूषों के योग्य समझा जाता था अब वहाँ महिलाओं को काम करते देखकर हमें आश्चर्य नही होता है। शिक्षा और आत्मनिर्भर बन जाने के कारण वह अपने आप पर विश्वास कर, अपने जीवन संबंधी निर्णय लेने लगी है।

कविता-कहानियों में, उपन्यासों मे स्त्रियाँ आती है। बडी संख्या में लेखिकाएँ जिनमें कृष्णा सोबती, मन्नु भंडारी, पद्मा सचदेव, मृदुला गर्ग, उषा प्रियवंदा, मृणाल पांडे, चित्रा मुदगल, मैत्रेयी पुष्पा, नासिरा शर्मा, प्रभा खेतान आदि अनेक महिलाओंने महिला मुद्दोपर अपनी कलम चलाई। इस प्रकार से आज की स्त्री इस समाज में एक प्रकार से आधार बनी हुई है उसे शक्ति से ही समाज में अनेक कार्य सफल हुए है।

हे स्त्री! इस जीवन का आधार तुम
स्वयं में ही सकल दृष्टि का सार तुम हो स्त्री!
तुम वृद्ध हो इस संपन्न धर-सी
तुम शीतल हो निशा के चंद्रमा-सी
तुम पर्याय समस्त पुष्यित प्रस्फुटन का
तुम चंचल हो शोख नदी की धारा-सी.
हो स्वयं ही कीसी भवसागर का पार तुम
हे स्त्री! इस जीवन का आधार तुम
तुम्हारे ह्रदय में तदर्थ करूणा
निश्चेष्ट है यह सकल तृष्णा
संध्या की पवित्र निस्तब्धता हो तुम
परे है तुमसे क्रोध, ईर्ष्या, घृणा.
निर्मल, निश्चल-सी खुद में एक संसार तुम
हे स्त्री! इस जीवन का आधार तुम.

२४. स्त्री सुरक्षा

- आशा खारगे, एम.ए.

किंमती चीजों कि करते है रक्षा
कहाँ है हमारी स्त्री सुरक्षा

सिर्फ बनाते है कानुन
करते है संविधान का खुन
हर पल होती मौत
गुन्हेगार भागते है बहुत
स्त्री पर होते है अत्याचार
सरकार बनी है लाचार
स्त्री को नही है आधार
स्त्री सुरक्षा की बने योजना
अमल का कोई नाम नही
अबला बेबस नारी
रक्षा हेतु पुकारे
चारो दिशाओं में गुँजे आवाज
सभी बहरे हो गए है आज
सभी को है अपने कामकाज
समाज बना है गुँगा
स्त्री शोषण का नाच है नंगा।
हमारा खुन नही होता गर्म
आती नही हमें शर्म
मर गया आँखो का पानी
व्यर्थ है हमारी जवानी
बेकार उलझे तर्को मे
रहना होगा सतर्क
स्त्री सुरक्षा हमारा कर्तव्य है
अपने दायित्व को समझे हम
रहे हमेशा दक्ष
रखे हादसो पर लक्ष्य
कोई मजबुर ना हो भक्ष्य
हमे लेना है उसका पक्ष
करे प्रतिकार
उठाये हत्यार
नही मानेंगे हार
ना करे किसी कि प्रतिक्षा
कर स्त्री की सुरक्षा
गुन्हेगार को दिलवाएंगे सजा
तभी आएगा मजा
स्त्री को मिलेगा उँचा स्थान
देश का बढेगा मान.

२५. बेटी

– आशा खारगे, एम.ए.

बेटी है सुंदर सी भावना
वह है कल का सुंदर सपना
बेटी ईश्वर का सृजन
बेटी हमारा सन्मान है
बेटी है विश्वास
हमारे जीवन का हार
उसका ना करे अपमान
करे सदैव उसपर अभिमान
बेटी निभाये अपना फर्ज
चुकाये गी दुध का कर्ज
बेटी करेगी जन्म सफल
ओ है हमारा कल, आज और कल
बेटी बडी भाग्य शाली
मिठी है उसकी बोली
उसे मिले अच्छी शिक्षा
सदैव करे उसकी रक्षा
नाजुक सी कली
लाडप्यार में पली
पापा के सिर का ताज
उसी से हमारा सबकुछ है आज
बेटी है दिपशीखा
जगमगाए समग्रसंसार
वह है विश्व का आधार
बेटीयाँ बचाकर बचाए सृष्टी
ऊपर पडे ना कु दृष्टी
बंद करे स्त्री भ्रूण हत्या
हमे ये शोभा नही देता
बेटी, बहन, पत्नी, माँ रूप
इसकी महती है अनूठी
इसके जन्म पर क्यों आपत्ती
ये है सबसे बडी संपत्ती
इनकी संख्या होगी कम
बाद में करेंगे गम
वह है अमृत की धारा
इसका नही कोई किनारा
इनमें है सौंदर्य
दिखाई समय पर धैर्य

२६. भारत की नारी

– मस्के गंगा दिगंबर, एम.ए. हिन्दी द्वितीय वर्ष

मै भारत की नारी हुँ,
बडी ही भाग्यशाली हुँ।
रानी लक्ष्मी, जिजाऊ की,
परम्परा का हिस्सा हुँ।
शिवछत्रपती ने किया हमेशा,
नारीत्व का सम्मान
सती प्रथा को रोकने,
लडे ये राजाराम।
सावित्री ने झेले पत्थर,
छेडा स्त्री शिक्षा अभियान,
कर्वे, तिलक, आगरकर ने
जगाया आत्मसम्मान।
भारत के हर क्षेत्र में,
बनाया अपना स्थान
नारी आज की हिम्मतवाली,

अवकाश में करे उडान।
लेकिन खबरे अखबारों की,
करती है मन उदास,
दिन दहाडे खुली सडक पर
हो रहा नारीत्व का अपमान।
गर्भजल परीक्षा ने लेली
कितनी कलियों की जान,
दहेज की लालच मे हो गए,
कितने सपने खाँक।
कानुन और कडी सजा से,
सिर्फ न होगा काम,
नारी-शिक्षा, नारी संगठन पर
देना होगा ध्यान।
समाज-मन का विचारोत्थान ही
रखेगा इन्सानियत की शान।

२७. मदर तेरेसा

– मस्के गंगा दिगंबर, एम.ए. हिन्दी द्वितीय वर्ष

विश्वमाता मदर तेरेसा इनका जनम २६ अगस्त १११० को उत्तर मसिडोनिया में कोसोबा प्रीत की राजधानी स्कोप यहाँ हुआ। निकेला और ड्रेनाफिल इनकी यह तिसरी संतान थी। मदर तेरेसा इनके भाई का नाम लाझार था। और बहन का नाम एज था। समाज में दुख और गरिबी नष्ट करने मे उनका पहला स्थान है। उन्होने भारत देश में आकर अपनी आखरी साँस तक समाजसेवा की। इन्सानियत की दृष्टीकोन से आम आदमी के लिए उन्होने किए हुए कार्यो की इतिहास में आज भी नोंद है। २४ मई ११३७ को भारत में कलकत्ता के सेंट मेरी स्कुल में वह अध्यापिका की नौकरी की। और वह आत्मीयता से भारतीय बनी। आगे खुद के पास पैसा व किसी का सहारा ना होते हुए भी वह झोपडपट्टी में जाकर बच्चे बुढे और मरीजों की सेवा करने लगे। गरीबो की सेवा करने में उन्होने धन्यता मानी थी।

मदर तेरेसा इन्होंने कलकत्ता की झोपडपट्टी में जगह लेकर समाजसेवा शुरू की। उन्होने माँ की ममता दी दिन दलितो की सेवा की। मदर तेरेसा पहले से ही दयालु थी। सेवावृत्त यह ईश्वर की इच्छा की प्रतिक मानकर दुखीयों को प्रेम और आधार दिया। इतरों के कल्याण के लिए सदैव तत्पर थी। पिडीतो की सेवा में अहंकार का पता ही नही था। समाज कार्य करते समय वह अपने साथ उनकों भी सामील कर लेती थी। झोपडपट्टी में की गंदगी वह लडकियों को दिखाकर पुछती की गरीब लोगों को मदत करने के लिए कोई सेवा कार्य शुरू किया तो उसमें तुम शामील होंगे या नही? यह सवाल तो लडकियों को भावूक करना था और वह अपने आप ही हाँ बोलती थी। इस प्रकार चालना देकर वह सामाजिक कार्य करती थी।

मदर तेरेसा इन्होंने छोटे बच्चो को भगवान का फूल मानकर उन्हें जीवन दिया। अत्याचार बलात्कार इस वजह से कुमारी माता अपने नवजात अभ्रक को कचरे मे फेंक देती थी। ऐसे कचरे मे डाले हुए बच्चो को कुत्ते खाते थे, इन बच्चो का कोई नही था। ऐसे समय मदर तेरेसा भगवान की इत बनके उन बच्चो के पास जाती थी। और उन बच्चो, को शिशु भवन मे लाकर उन्हे माँ का प्यार देती थी।

नैसर्गिक आपत्ती भूकंप, तूफान बाढ इस वजह से बहुत लोगो का जीवन उद्धवस्त हो जाता था। ऐसे समय उनकी घरें नष्ट, हो जाती थी। ऐसी मुश्किल मे फंसे लोगो की मदत करने के लिए मदर तेरेसा हमेशा तैय्यार रहीती थी। कोलकाता शहर में कुष्ठरोग का बढता प्रमाण ध्यान में लेते हुए कुष्ठरोगों के मरीजो के लिए अस्पताल का काम मदर तेरेसा ने किया। कुष्ठरोगीयों के मरीजो के लिए खास शांतिनगर नामक एक वसाहत स्थापन की। इस प्रकार समाज की वेदना पहचाननेवाली मदर तेरेसा इन्होने पूरी दुनिया पैसो की मदत आना शुरू हुई। बहुत से लोगों ने उनके इस कोर्स को दिलासा दिया। डॉ. एम. चव्हाण इन्होंने ५ लाख डॉलर दिये। और कॅनज मे सेंट पाल गावत १० लाख डॉलर्स दिये थे।

अपना पूरा जीवन गरीबो की सेवा में मदर तेरेसा ने अर्पण किया पर उनके कर्यो की पहचान बहुत से लोगो ने नही रखी। उनके जीवन में उन्हे जीवन में उन्हे मॅग्नेसे पुरस्कार, जवाहरलाल पारितोषिक मिले। भारत सरकारने ११६२ में उन्हे पद्मश्री दिया। और ११८० में भारत रत्न पुरस्कार से सन्मानित किया गया। ११७१ में उन्हें नोबल पुरस्कार मिला। प्रामणिक ता से हमेशा गरीबों की मदत करनेवाली इस माँ का अंत ५ सितंबर ११९७ को हुआ।

२८. देश की पहली महिला अध्यापिका : सावित्रीबाई फुले

– मस्के गंगा दिगंबरराव, एम.ए.द्वितीय वर्ष हिन्दी

देश की पहली महिला अध्यापिका व नारी मुक्ति आंदोलन की पहली नेता। लेकिन एक ऐसी महिला जिन्होने उन्नीसवी सदी मे छूआ-छूत सतीप्रथा, बालविवाह तथा विधवा विवाह निषेध जैसी कुरीतियाँ के विरूद्ध अपने पती के साथ मिलकर काम किया। पर हिंदुस्तान ने भुला दिया। ऐसी महिला को हमारा शत शत नमन....

सावित्रीबाई फुले का जन्म ३ जनवरी १८३१ में एक दलित परिवार मे हुआ। सावित्रीबाई फुले देश की पहली महिला अध्यापिका एवं नारी मुक्ती आंदोलन की पहली नेता थी। जिन्होने अपने पती ज्योतिबा फुले कि सहयोग से देश में महिला शिक्षा की नींव रखी। सावित्रीबाई फुले एक दलित परिवार मे जन्मी महिला थी लेकिन उन्होने उन्नीसवी सदी में महिला शिक्षा की शुरूआत के रूप मे घोर ब्राम्हणवाद के वर्चस्व को सीधी चुनौती देने का काम किया था। उन्नीसवी सदी में छुआ-छुत, सतीप्रथा, बालविवाह तथा विवाह निषेध जैसी कुरीतिया बुरी तरह से व्याप्त थी। उक्त सामाजिक बुराईयाँ किसी प्रदेश विशेष में ही सीमित न होकर संपूर्ण भारत मे फैल चुकी थी। महाराष्ट्र के महान समाजसुधारक ज्योतिबा फुले की धर्मपत्नी सावित्रीबाई ने अपने पती के सामाजिक कार्य में न केवल हाथ बँटाया बल्कि अनेक वर्षो तक उनका मार्गदर्शन भी किया।

महात्मा फुले द्वारा अपने जीवनकाल में किए गए कार्यो में उनकी धर्मपत्नी सावित्रीबाई फुले का योगदान काफी महत्त्वपुर्ण रहा। लेकिन फुले दंपति के कामों की सही लेखा जोखा नही किया गया। भारत के पुरूष प्रधान समाज ने शुरू से ही इस तथ्य को स्वीकार नहीं किया। कि नारी भी मानव है। और पुरूष के समान उसमें भी बुद्धी है एवं उसका भी अपना कोई स्वतंत्र व्यक्तित्त्व है। उन्नीसवी सदी में भी नारी गुलाम रहकर सामाजिक व्यवस्था की चक्की में ही पिसती रही। अज्ञानता के अंधकार, कर्मकाड वंशभेद,वर्गभेद, जातपात, बालविवाह मुंडन तथा सतीप्रथा आदि कुप्रथाओं से संपूर्ण नारी जाति ही व्यथित थी। पंडित और

धर्मगुरू भी यही कहते थे की, नारी पीता, भाई, पति और बेटे के सहारे जी नही सकती। मनुस्मृती ने तो मानो नारी जाति के अस्तित्व को नष्ट कर दिया था। मनु ने देववाणी के रूप मे नारी को पुरूष की कामवासना पति का एक साधन मात्र बताकर पूरी नारी जाति के सम्मान का हनन का ही काम किया। हिंदू धर्म में नारी की जीतनी अवहेलना हुई उतनी कही नही हुई। हालांकी सब धर्मो में नारी का संबंध केवल पापों से ही जोडा गया। उस समय नैतिकता का और सांस्कृतिक मूल्यों का पालन हो रहा था। हर कुकर्म को धर्म अवतरण में ढक दिया जाता था। हिंदु शास्त्रों के अनुसार नारी और शुद्र की विद्या का अधिकार नही था, ओर कहा जाता था कि, अगर नारी को शिक्षा मिल जायेगी तो वह कुमार्ग पर चलेगी जिससे घर का सुखचैन नष्ट हों जायेंगा। ब्राम्हण समाज एवं अन्य उच्चकालीन समाज में सतीप्रथा से जुडे कई उदाहरण है जिनमें अपनी जान बचाने के लिए सती की जानेवाली स्त्री अगर आग के बाहर कूदी तो निर्दयता से उसे उठाकर वापिस अग्नि के हवाले कर दिया जाता था। अतः अंग्रेजो द्वारा सतीप्रथा पर रोक लगाई गई। इस तरह से ब्राम्हण समाज में बाल विधवाओं के सिर मुंडवा दिये जाते थे। और अपने ही रिश्तेदारों की वासना की शिकार स्त्री के गर्भवती होने पर उसे आत्महत्या तक करने के लिए मजबूर किया जाता था। उसी समय महात्मा फुले ने समाज की रूढीवादी परंपराओ में लोहा लेते हुए कन्या विद्यालय खोले।

भारत में नारी शिक्षा के लिए किए गये पहले प्रयास के रूप में महात्मा फुले ने अपने खेत में आम के वृक्ष के निचे विद्यालय शुरू किया। यही स्त्री की सबसे पहली प्रयोगशाला भी थी। जिसमें यमुनाबाई क्षीरसागर और सावित्रीबाई विद्यार्थी थी। उन्होने खेत की मीट्टी टहनीयों की कलम बनाकर शिक्षा लेना प्रारंभ किया। सावित्रीबाई ने देश की पहली भारतीय स्त्री अध्यापिका बनने का ऐतिहासीक गौरव हासील किया। धर्म पंडितो ने उन्हे अश्लील गालियाँ दी । धर्म, डूबोंनेवाली कहा था तथा कई लांछन लगाए। यहाँ तक उनपर पत्थर और गोबर तक फेंका गया भारत में जोतिबा तथा सावित्रीबाई ने शुद्र एवं स्त्री शिक्षा का आरंभ करके नये, युग की नींव रखी। इसलिए ये दोनो युग पुरूष और युग स्त्री का गौरव पाने के अधिकार प्राप्त हुए। दोनो ने मिलकर सत्यशोधक समाज की काफी ख्याति हुई। और सावित्रीबाई स्कुल की मुख्य अध्यापिका के रूप में नियुक्त हुई। फुले दंपति ने १८५१ में पुने के रास्ता पेठ लडकीयों का दुसरा स्कूल खोला और १५ मार्च १८५२ में बताल पेठ में लडकियों का तिसरा स्कूल खोला। उनकी बनाई हुई संस्था सत्यशोधक समाज ने १८७६ व १८७१ के अकाल में अन्नसत्र चलाए और काके आश्रम में अन्न रहनेवाले २००० हजार बच्चो को खाना खिलाने की व्यवस्था कि २८ जनवरी ११५३ बालहत्या प्रतिबंधक गृह की स्थापना की । जिसमें कई विधवाओं की प्रसुति हुई और बच्चों को बचाया गया। सावित्रीबाई द्वारा तब विधवा पुर्नविवाह सभा का आयोजन किया जाता था, जिसमें नारीसंबंधी समस्याओं का समाधान भी किया जाता था। महात्मा ज्योतिबा फुले की मृत्यु सन १८९० से हुई। तब सावित्रीबाई ने उनके अचूक कार्यो कों पूरा करने के लिए संकल्प लिया। सावित्रीबाई की मृत्यू १० मार्च १८९७ का प्लेग के मरीज की देखभाल करने के दौरान हुई।

English

1. The Current Status of Women in India

Khandare Prakash Girmaji, B.A. T.Y.

"It is impossible to think about the welfare of the world unless the condition of women is improved. It is impossible for a bird to fly on only one wing."

Swami Vivekananand

In the above Statement Swamiji states the importance of women in the society. Today's India offers a lot of opportunities to women with women having a voice in everyday life, the business world as well as in political life.

Nevertheless India is still a male dominated society where women are often seen as subordinate and inferior to man.

India is moving away from the male dominated culture. Discrimination is still highly visible in rural as well as in urban areas throughout all stratas of society. While women are granted equality under the constitution. Legal protection has a limited effect where there is patriarchal society.

According to Indian constitution women are legal citizen of the country and have equal rights with men because of luck of acceptance from the male dominated society Indian women suffer immensely. Women are also overworked in the field and in all of the domestic work. Most of Indian women are uneducated. Although the country's constitution says that women should have equal status with man. Women are powerless and are mistreated inside and outside the home.

India is a society where male is greatly severed. Therefore women especially, the young girls, get very little respect and standing in this country. The women of the house hold are required to prepare the meal for the men. Women eat most of the food only after the males have finished eating. Typically, the leftover food is major considering the families are poor and little to begin with. This creates major problem with malnutrition, especially for pregnant or marrying women, very few women seek medical care while pregnancy because it is thought of as a temporary condition. This is one main

reason why India's maternal and infant death rates are so high. Starting from birth, girls do not receive as much care commitment from their parents and Society as a boy would for example a new baby would only be breast fed for a short period of time, barley supplying her with the nutrients she needs. This is so that the mother can get pregnancy as soon as possible in hopes of son.

Even though the constitution guarantee free primary schooling to everyone up to l4years of age a very few females attend school of all women in India. Actually they attend primary schools. There are several reasons why people don’t teach daughter. One reason is that parents get nothing in return for educating their daughter. Another, reason is that all the family in household have the responsibility of the housework . So even though education does not financially burden a family. lt costs than the time she spends at school when she could be doing chores. ln addition, even if a woman is educated, especially in the poorer regions, there is no hope for a job. Most jobs, women perform are agricultural or domestic. Which do not require a formal education. Another reason girls are not educated because families are required to shape the family of her future. India being a country of men and students predominately male, pulling daughters in school, where males surround them all day could pose a possible threat to their virginity.

Because women are not educated and cannot hold a prestigious job. They take on the most physically difficult and undesirable jobs. Typical day for a woman in an agricultural position lasts from 4 am to 8pm with only an hour break in the middle. Compared to man's day which is from 3pm to 5pm most women are overworked with no maternity leave or special breaks for those who are pregnant. Plus women do the majority of the manual labor that requires a lot of energy, compared to the men who do mostly machine operating.

Even though women work twice as many hours as men. The men say that," Women eat food and do nothing". This is mainly because what women perform does not require a lot of skill and are smaller tasks.

2. Indian Women Freedom Fighters

Panchange Sumit Bhaurao
B.A., Third Year (English)

Indian's freedom struggle saw a significant participation of women. A few women freedom fighters in Indian history played a significant role. Basically , the relatives encourage them to join the movement for the sake of nation. A few women freedom fighters took education to aim at joining the freedom struggle movement to free the nation from the Britishers.

So, there were a few women who participated in the Indian freedom movement. One of them is Rani Lakshmi Bai, who is a widely known woman in the history of India. She was a superb leader of that time and her patriotic work inspired other women also. Rani Lakshmi Bai was born in holy city of Varansi on 21 November in 1835. Her mother called her Manu. She was married to Gangadharrao the head of the Jhansi in Utter Pradesh. She was not allowed to adopt a son after his death. Rani Lakshmi Bai determined to revolt against the British rule. She holding sword and shield with hand took up the horse to fight against the British power. She was a brave worrier. She fought up to her last breathing and she died on the batter field. Therefore , the first name that comes to the mind is of famous freedom fighter Rani Lakshmi Bai.

Further, another woman who made significant contribution is Anni Besant an Irish lady, the leader, Theosophical society. She was the first woman president of Indian National Congress. She also established "Home Rule League" in Madras in 1915 and she took the responsibility of presidentialship on her shoulder, She started a newspaper named 'New India'. In her paper she got involved in political and educational activities and set up a number of schools and colleges. She opened a 'Central Hindu college and school' in Banaras in 1913.

Similarly, another freedom fighter woman Sarojini Naidu has been known as a 'Nightingale of India'. She is a distinguished poet as well as freedom fighter. Sarojini Naidu was also elected as the president of Indian National Congress. She was an orator at that time one time Gokhale listened to the speech of Naidu, he revealed that, she would become an orator and brilliant lecturer in future. She participated in Salt Satyagraha in 1930 by M.K. Gadhi. She was influenced by Gopal Krishna Gokhale and Gandhiji. She composed a poetry about education and emancipation of women and Hindu - Muslim unity.

Besides , another great women Aruna Asaf Ali was a radical nationalist. She was a prominent freedom fighter in India . She edited 'Inqulab' monthly journal of the Indian National Congress. Thus journal criticized the British rule.

Further , another woman Madam Cama fought for the freedom of the country . She was helped as a revolutionary with money and materials by the people . She unfurled the first National flag at the international socialist conference in Stuttgart, Germany in 1907. She declared that the flag is of Indian Independence.

Similarly, another freedom fighter woman is Vijaya Lakshmi Pandit . She was a daughter of Motilal Nehru. She was also inspired by Rani Lakshami Bai and she was impressed by Sarojini Naidu. Vijaya Lakshmi Pandit participated in 'Non-corporation Movement , started against the British rule by Gandhiji. She represented India in many foreign conferences. She attended a number of lectures and challenged the **British government that she would drive them away. However she was arrested in 1932 and she was sentenced for one year imprisonment.**

In this way Rani Lakshmi Bai, Annie Besant, Sarojini Naidu , Aruna Asaf Ali , Madam Cama and Vijaya Lakshmi Pandit dedicated their life for the county.

3. Women Empowerment : A Survey

Shardul Pedgaonkar, B.Com.

Woman... the biggest topic being tremendously disbursed and in updates day by day. Women are those who make the world alive. Because every human is borne by mother who is obviously a woman.

Today's world's population is growing up by everyday and today at this step it has crossed the limit of 500 crores. Obviously, the population is the combination of men and women. In Maharashtra the proportion of men and women is 1000:963 approximately. A woman, in fact, is W- Wealth of universe, O-oriental to success, M-Most passionate mankind, A-Acute ordinary vision and N-Never ending ambitions. It means, women have all uncommon and supreme factors in them.

From ancient times, women are dominated. It is asserted that she was prohibited from educational and circular activities. Marathi social reformers say that woman was strictly bound within the kitchen and family, In Maharashtra, personalities like Ramabai Ranade, Pandita Ramabai, Savitribai Phule enhanced the light of realities the people, they worked hard by various social activities and programers for the upliftment of the girls' education.

We must say that woman is the backbone of the universe. No one is complete without a woman. The blind customs and traditions of old Indian people getting eliminated in the society by the great persons like Lokmanya Tilak, Gopalrao Agarkar, Ramkrishna Bhandarkar, Mahadevrao Ranade and others. In the pious mission of these great people, their wives supported them with the zeal and full enthusiasm.

In 21st century, there are various outstanding examples that brought an amazing transformation in the status of women. In the struggle of Independence, a woman like Rani Laxmibai faught against Britishers and killed the British officers as Nelson and Marshall. Savitribai Phule started first school for girls in Pune by tolerance of the poor reactions of people. Anandibai Joshi became the first lady doctor. Ramabai Ranade worked for literacy and justice of widows.

The Indian women proved the most influencing and inspiring agents of society for all the women in the world. Indira Gandhi, first lady Prime Minister of India; Kalpana Chawla, First lady space researcher; Pratibhatai Patil, First lady President of India. They are the pride of India. Social

reformers like Sindhutai Sapkal, Medha Patkar, Sudha Murti, Dr. Manda Amte (wife of Dr. Prakash Amte), IPS Kiran Bedi, becme the role models.

The recent great women are, CEO of ICICI Bank Ltd. Chanda Kohchar; MD and CEO of Pepsico Pvt. Ltd., Indra Nooyi; Badninton players, Jwala Gutta and Saina Nehwal ; Tennis girl, Sania Mirza; Boxing player, Mary Kom, proving as the best personalities in the world.

Moreover, women like Hilary Clinton, Queen Victoria and Queen Elizabeth also performed transformation. Lady like mother Teressa who had come from abroad, but then worked for Indian society got 'Nobel Prize for Peace'.

But, in contradiction to this, we also observe some mistreatment of women in the world. They are humiliated and harassed through rape cases, kidnaping, murders,. dowry, infant mortalities. The Indian Government is undertaking its utmost efforts to give an identity to women through 'Women Empowerment', 'Save the Girl Child' to create awareness about decreasing number of women.

''She is the superpower and gift of god, who build the world, becomes the golden globe; The 'Future' is upon 'her' is universal truth, and she is the only world's best caliber''.

Women empowerment only can make the world strong and peaceful.

4. CHANDA KOCHHAR

Dhanashri Joshi, B.Com T. Y.

A living inspiration for today's women, Chanda Kochhar is the Managing Director and Chief Executive Officer of ICICI Bank, India's largest private and overall second largest bank in the country.

Chanda Rochhar was born on 17 th November 1961 in Jodhpur, Rajastan. Kochhar completed her bachelor of arts Degree from Jai Hind College, Mumbai. Later on she earned a Masters degree in Management studies (Finance) from the Jamnalal Bajaj Institute of Management Studies, Mumbai.

A mother of two Chanda Kochhar efficiently juggles her career with family. Ms. Chanda Kochhar was elevated to the board of directors of ICICI bank in 2001. she was instrumental in establishing ICICI bank during the 1990 s, and subsequently headed the infrastructure finance and corporate banking business in ICICI limited. In 1998 she was promoted as the general manager entrusted with handling relationship with ICICI's top 200 clients.

In 2000, she took on the challenge of building technology, innovation, process, reengineering and expansion of distribution and sale.

Ms. Chanda Kochhar feels that the Indian economy would continue to come and lend well prepared to leverage from the potential growth opportunities. From 2007 to 09 she was the Joint Managing Director and Chief Executive Officer during a critical period of rapid change in the global financial landscape. In addition to her responsibilities at the ICICI Group, Ms. Chanda Kochhar is a member of India- Japan Business leaders forum and the

US- India forum.

Ms. Chanda Kochhar is also the deputy chairperson of the Indian Bank's association. She was also co-chair of world economic Forum's Annual Meeting in 2011. Ms. chanda kochhar was conferred as an honorary Doctorate of laws by Carleton University Canada in 2014.

The 54 year old bank chief Chanda Kochhar in recent years has won a few awards. Chanda Kochhar is widely recognized for her role in shaping the retail banking sector in India and her leadership in the ICICI group as well as her contribution to various forums in India. She was conferred with the Padma Bhushan one of the highest civilian honors in 2011. Chanda Kochhar won the gold medal for cost accountancy.

Ms. Chanda Kochhar, MD and CEO, is one of the recipient from India, for the 4th Asian Corporate Director Recognition Awards 2013. She also received 'the Transformation Leader Award' by Non Profit Business Leadership Awards 2012.

We feel very proud because she is only Indian to be featured in the Daw Jones list of the Most Influential Female executive in the world of the last decade. she is ranked 12th in the global list.

Ms. Chanda kochhar always says:

''Don't Give up on something

Just because of you

you think you can't do it.''

5. Contribution of Women to Botony

Sneha V. Shinde, B.Sc. T.Y.

History reveals that women enjoyed a privilege position in ancient India. We feel proud of the social order and culture that recognized women's worth and accorded respect to them. It was held that there live gods where women are respected.

Women's participation in the struggle for India's Independence ushered in a new age and bright future for a new chapter in the history of women. The constitution of India granted them full equality. Women started participating freely in the political, economic, social and cultural life of the nation. Free India had women cabinet ministers, scientists and engineers, policy. A time came when India had her woman Prime Minister as well.

The government has also taken substantial steps to give women a fair deal Hindu code Bill and Hindu Succession Act conferred on women the right on parental property and a complete right to enforce.

Modern women, symbols of the gallant reassertion of Indian womanhood more and more women, are taking up jobs in offices. We have women who compete with men in All India services. Women are academically better & socially more active.

Women have gone ahead in the every field of science and technology. They give new terms and concepts in science by doing research. Many of the women get Nobel Prize for their work. Barbara Mcclintock (1983) got Noble prize in physiology and medicine. She received her Ph.D. in Botany from Cornell University in 1927, where she began her long career in Maize Cytogenetic. Her research focused on Chromosomal changes in maize during reproduction. She created the first genetic map of corn, and was the first to link its chromosome to it physical traits; she also was the first to demonstrate that the telemark & centromere are important for conserving genetic information.

' I Call her Strong, Smart, Sensual, caring,

giving, surviving tolerant and powerful.

I Call her women'

6. Women Empowerment : As Assessment

Sneha D. Ghansawant, B.Sc. T.Y.

Woman by no means is inferior to man in any respect & can perform all functions equally well or perhaps even better.

''We can't all succeed if half of we are held back'' Malala Yousaf zai.

There is no denying the fact that women in India have made a considerable progress in almost seven decades of Independence, but they still have to struggle against many handicaps social evils in the male- dominated society. It's positioned at 129th rank among 146 countries across the globle on the basis of Gender inequality Index.

Now-a-days women empowerment is a prime goal, it means granting women the freedom to make life choices. A woman is being with the senses, imagination and thoughts. She should be able to express freely. For that promotion of the gender equality is a need. It implies a society in which women and men enjoy the same opportunities, outcomes, rights and obligations in all sphere of life.

With all such difficulties woman power is being expressed today. they are superior to men in any field of job. Women got a position in society. Swami Vivekananda, one of the greatest sons of India, quoted that

''There is no chance for the welfare of the world
Unless the condition of women is improved.
Its impossible for a bird to fly on only one wing.''

Today's woman knows how to express herself in the various fileds. They are getting prizes for their work in science, commerce and Arts. As we know that the Nobel prize is a valuable one, someone getting it for their Nobel work. In the list of Nobel laureates we can see so many women who show their talent in various directions. They make pride for all the women. These women are lly a lilich Metchnikoff who worked on bacteria a, but women like Alice Evans had worked on bacterial identification .

Again Ruth Moore and Margaret Pittman researched on the tuberculosis bacterium and another one identified the cause of whooping cough, which leds the development of vaccine. Those researchers got Nobel Prizes. Not only in science but also as a peace Nobel Prize recently given to Malala. Again in education also girls are becoming superior to men. In sports as well as art women are enhancing those work and getting honor in such a field.

In India with the dawn of independence the picture turned brighter. Now women flapping her wings to get higher position in society.

7. Women and Chemistry : A Review

Supriya Joshi, B.Sc., T.Y.

"Never underestimate the

power of a woman''

Woman is the word refreshing or seen as a weaker than male but this is like the mitochondria power house of the family or society.

Women may have a way to go, but their ability to be flexible in how they behave is leading to some extraordinary result. Woman plays various roles in her life.

she is bacon of peace
she is a light to sacrifice
she waved as sea,
she raised as tsunami
and thrown her thoughts
out to the work

She can do everything she plays various roles in her life not only this but also she can catch up to the Nobel Prize in any subject at any condition but she can't stop.

Nobel Prize was founded by Alfred Bernard Nobel, Who was a Swidish, chemist, engineer and industrialist, he has life long interest in the fields of physics, chemistry, physiology and literature. The first distribution of the prizes took place on Dec. 10, 1901 fifth anniversary of Nobel's death.

It is also the Nobel Prize that has the highest percentage of female winners as compared to men In 1905 Von Stunner become the first female recipient of the award. In chemistry 46 women won the Nobel Prize.

Madame Marie curie, famously snagged two Nobel Prizes for physics and chemistry after discovering radium and polonium. This is the very important element gift from the Marie curie to the world.

The second woman to win a Nobel was Irne Curie for their discovery of ''artificial radioactivity'' which they achieved by bombarding boron, aluminum and magnesium with alpha particles to create radioactive isotopes.

She shared this Nobel Prize with her husband Joliot, Many people used to name my parents Joliot-cauri but they signed their scientific papers Irene-curie & Federic Joliot.

Germy Cory (1947)

Cori studied carbohydrate metabolism a speciality largely driven by Gerty's father a diabetic who asked her to find cure for his disease in 1929. He proposed 'the cori cycle' a hypothetical model of how the body uses chemical reaction to break down carbohydrate. In 1947 Grety Cori was awarded the Nobel in physiology or medicine, making Grety Cori the first woman to hold the honor.

Dorothy Hodgkin (1964) at the age of 18, began studying chemistry at Oxford college. She first took an interest in x-ray crystallography and began study the structure of proteins. She also discovered the three-dimonsional structures of many biomolecule using x-ray crystallography. She confirmed the structure of penicillin in 1949.

Her work on mapping vitamin b12 earned her the Nobel Prize in chemistry in 1967.

Ada E. Yonath (2009) grew up in Jerusalem with limited means despite her family poverty. In her school life she couldn't afford tuition she gave math lesson to other student.

Yonath pioneered Cori bicrystallography uses to study microbe, ribosomes and their mechanism. Today this technique is thought as standard technique in biology thanks to her work, we know how many antibiotics work, why some bacteria are Doug resistant. for her work on protein biosynthesis and peptide bond formation earned Nobel Prize, 2009. These all above women are the stars of chemistry, there were many names in chemistry.

We know that women understand all the problems of running a home. It will be nearer to understanding the problems of running a country.

''Just watch, all of you men,
I'll show you what a women can do..
I'll go across the country,
I'll race to the moon..
I'll never look back''

''so don't underestimate the power of women''.

Lastly I want to say that please respect women they have energy to change the world within us.

'' There are only three things to be done with a woman. You can love or turn her into a literature.''

8. WOMEN EMPOWERMENT : A Note

Phisphise Pooja E., B.Sc.T.Y.

In today's society women do not have a very prominent role as their male counterparts. It seems as if men are looked upon as born leaders who should hold power they look strong and confident. People feel safe that males will lead them in a strong, protective way. Women are looked at very differently. People see them as weak in heart and afraid of doing things in a forceful manner.

What does it mean when some one rules in a successful or effective manner ? When a ruler runs his or her empire successfully it means that throughout his or her rein as king or queen everything runs smoothly. This means that no one would try to over throw him or her. Effective is very different from successful.

Women do have a harder time with keeping power. They have to be extreme with their actions and do whatever it takes. We see this in Irene's and Wu Zhao's case. Wu was very extreme and deliberate in her actions. She was ruthless. She made see that noon would stand in her way when it came down to her power. She would have people killed and tortured just to keep herself where she was. She would have her own family members tortured so that the power would never, leave from her. Irene acted a little differently. She was very convincing. Irene was not always on top she had to work if she wanted to be the leader. These women wanted and needed the power and it seems through these readings that they would do anything in their pollution.

I think the reigns of these two women were different. Wu Zhao ran her empire of Women. Empowerment is very important so that it is making women powerful so that they can take their own decisions regarding their lives and well being in the family and society. It is their real right in the society.

Women in positions if power are women who hold an occupation that gives them great authority, influence them with responsibility. Throughout the world, historically as well as politically, power has been distributed among the sexes disparately. In more recent times women are holding more and more powerful positions as gender equality increases due to policy and social reform. Accurate and proportional representation of women in social system has been shown to be important. to long lasting success of the system.

A study shows that 'absence is not merely a sign of disadvantage and disenfranchisement but the exclusion of women from position of power also

compounds gender stereotypes and retards the pace of equalization.

Almost 50% of the population means women. She is restricted by many social taboos. In such conditions, we cannot say that our country would be a developed country in the future without empowering the woman's half population.

In developing communities around the world, girls have unique challenges in accessing education, staying healthy and breaking free of poverty- but they also provide hope for change more than any other group. The children work around the world. One thing transcends borders : The power of a girl to create positive change.

The lot of the girl child in developing countries, women and girls are typically responsible for food preparation, care of animals, care of stick, crop irrigation, cleaning, etc.

The most Powerful Women In the World.

Lata Mangeshkar :

Lata Mangeshkar born to a classical singer, and theatre actor, started acting in musical plays at the age of 5. who if famously known as the 'Nightingale of India' with time became one of the most renowned singers of India. She holds a record in the ' Guinness Book of World Record' for having made the most recording in the world. She is the second vocalist to have ever been awarded the Bharat Ratna, Which is India's highest Civilian honor.

Rani Laksmi Bai :

Rani Laksmi Bai famously known as Rani of Jhansi is said to be one of the bravest leaders who fought for India's Independence against the British Raj, she was the queen. She was the queen of the Maratha- ruled princely state of Jhansi. and one of the leading figures of the Indian Rebellion of 1957. Sir Hugh Rose who was the British Army field marshal asserted that Rani of Jhansi was 'the most dangerous of all Indian leaders.'

Mary Kom :

Age-30 recently awarded the third highest civilian award the Padma Bhushan. Mary Kom has been a force to reckon with Indian sports. In a country where not too many women are encouraged to take up sports Mary Kom is a shining example of how women can achieve. Despite being a mother she followed her passion for boxing and has today inspired thousands of young girls to curve out their own success stories.

Kiran Bedi :

Age-64 India's first woman IPS officer Kiran Bedi has been known for her hard stance on social justice. She was a frontrunner in the recent 'India Against Corruption' movement and never showed any sign of bowing down to political pressure in spite of four share of controversies.

Kalpana Chawla :

Kalpana Chawla was not only the first Indian American astronaut. But she was also the first Indian 'woman' in space. Chawla who died in the space shuttle 'Columbia' disaster encouraged many young women back in India to follow her path and is said to be the idol of many young girls.

Mother Teresa :

Mother Teresa born as Anjeze Gonxhe Bojaxhiu was a Roman Catholic nun. She has founded 610 missions in 123 countries. She was awarded Nobel Peace Prize in 1979.

Indra Nooyi :

Indian American business executive Indra Nooyi, she is the current Chairman and Chief Excutive officer of pepsico, Which is second largest food and beverage business in world by net revenue.

Indra Nooyi is on 4th position on the Forbes magazine's annual Surevey of 100 most powerful women in the world.

Nirupama Rao :

Age 63 She was the first woman full-term foreign secretary in India's history apart from this she was the first female spokes person of the Ministry of External Affairs.

Chanda Kochchar :

Age 52 she heads India's largest private bank ICICI.

Borkha Dutt :

Borkha Dutt's journalistic achievements are quite well known to everyone.

9. EMPOWERMENT OF WOMEN IN INDIA

Kachole Ashwini Manikrao, B.A.F.Y

If women are expected to do the same work as men, we must teach them the same things- Plato.

The worth of a civilization can be very correctly assessed from the status that bestows on its women. Ascribing an honored place to women in the society has been one among the several aspects that justify the enormity of India's ancient culture. Swami Vivekananda aptly said: 'The best thermometer to the progress of nation is its treatment of women'. Down the lane of history of human development the involvement of women has been as ardent as that of men. According to the ancient Hindu scriptures, every religious or social cexmony was considered incomplete without their appropriate participation which speaks volumes about the enormous dignity that women of the society enjoyed in the ancient times. However, during the Muslim period of history, they were deprived of their rights of equality with men, But, in the wake of Raja Rammohan Roy's movement against women's subjugation to men and the British influence on Indian culture and civilization, women found a possibility for the revival of equality. Moreover, the keen initiative for the reassertion of equality with men was taken up under the enlightened Leadership of Mahatma Gandhi. In response to the call of Gandhi, they took a massive participation hand in hand with their counterparts for stirring forward the struggle for freedom of our country. There is no denying the fact that women have made a considerable progress since then.

Enormous initiatives have been taken up worldwide to uplift the downtrodden women of our country and let them enjoy all the privilege that their equivalents enjoy. However, they have not yet arrived on a par with the rest of the society in true sense of the spirit due to varied failure with regard to implementation. UNDP has been taking the initiative to consider womens empowerment as an issue of immense decision and contemplation over the last few decades. UN'S support for the rights of women began with the foundation of organization.

Gender equality and womens empowerment have been crucial to UNDP'S strategy for achieving the millennium development goals. As the international feminist movement began to gain momentum during 1975, the general year and organised the 1975s as the international womens year and

organised the first world conference on women, held in Mexico city. After the deliberation of the conference it subsequently declared the years 1976-1985 as the UN decade for women and established a voluntary fund for the decade the adoption of the conversion on the women explicitly defines discrimination against women and sets up an agenda to eradicate such discrimination at the national level. Women conference in 1985 at Nairobi, which defines it as redistribution of social power and control of resources in favor of women. The UN system has continued to impart exclusive attention to the issue of violence against women, it has been an imperative concern on a global scale to enhance the dignity of women.

The issue of gender equality has been enshrined in the Indian constitution in its preamble, fundamental rights, fundamental duties and directive principles also. The constitution not only grants equality to women, but also empowers the state to adopt measures of positive discrimination in favor of women Empowerment in a multi-dimensional process which enables women to realize their identity and power in all spheres of life. Liberation of women revolves around focusing augmentation of their cognitive, psychological, political, economic and physical facets for their wholesome development. Mr. Kofi Annan once rightly said. There is no tool for development of women. Emancipation of women aims at building them more alert individuals, who are politically active, economically productive and independent and are competent to hit upon intelligent solution in matters that concern them.

They should be in a position to comprehend the circumstances. This is an agenda which has been on top of the lists of most government plans and programs as well. Efforts have been made on a regular basis across nations to address this issue and enhance the soacio-economic status of women. Eradication of discrimination against womens participation in the area of access to food, equal wages, property rights, family resources, freedom of movement and travel access to credit control over saving, earnings and their maintenance has been a part of the agenda.

Gender sensitization has been a key concern in school, colleges and other professional institutions for bringing about institutional changes. There is a necessity to develop health management, and health package at all levels. An attempt to lessen the prevalence of dowry system, illiteracy, sexual harassment, female infanticide, domestic violence against women, prostitution, illegal trafficking is another important parameter in taking a stride ahead in uplifting the status of women.

For more government initiatives, that have been taken up for restoring the solemnity of the women, include schemes of National scheduled Trades Finance and Development Corporation, Integrated Child Development Scheme, National Rural Health Mission, Jamani Suraksha Yojana, Rehabilitation and Reintegration, Sarva Shiksha Abhiyan and many more. Further, the Ministry of Women and Child Development has undertaken gender Budgeting as a tool for ensuring the adequate budgetary commitments made for women of the nation. The present government of India has programme of 'Beti Bachao, Beti Padhao', and Sukanya Samrudhi Account in a bid to encourage birth and education of girls and tackle abysmally law child sex ratio of girls for 1000 boys.

Women of our country have come forward to prove their worth in spheres ranging from literature, politics, sports, science to space and many more. Sometimes, we take enormous pride to discuss the social activist of Manipur, Mrs. Irom C. Sharmila, who holds the record for the longest hunger strike for over a decade as a civil rights activist demanding the repeal of the AFSPA in spite of her deteriorating body condition which signifies her enormous determination. Similarly, Ms. Medha Patkar has an undeniably eminent contribution to the country as a social activist and reformer. Many more accomplished women writers, journalists, politician have excelled in bringing about affirmative changes in the country through strong criticism and action.

As there are two sides to the same coin, any system has got pros and cons. Though we have been able to devise a lot many strategies to achieve our mission of empowering women of our nation, we regard to women's Empowerment and gender equality reflected through many indicators. India has performed poorly in removing gender based disparities, ranking 114 out of 142 countries in world Economic forum 2014 gender gap index, scoring below average on parameters like economic participation, educational attainment and health and survival.

Again, Let us take into consideration the womens Reservation Bill. It intends for consideration thirty three percent reservation to women definitely be a step further in changing the patriarchal mindsets and boost pro-women legislation. An increased representation of women in parliament will enhance the self confidence of Indian women. However, it is still pending in the Lok Sabha which is a reflection on the shortcomings of our system of governance. Likewise, the loophole in our Judicial System to let Free the convicts in case of heinous crimes against women like rape, Molestation and other forms of

physical and psychological harassment in work and social sectors serves as a moral boosting for the criminals. So here comes the responsibility of every Indian to strive forward to ensure the dignity of women and in turn, of the nation on a broader perspective.

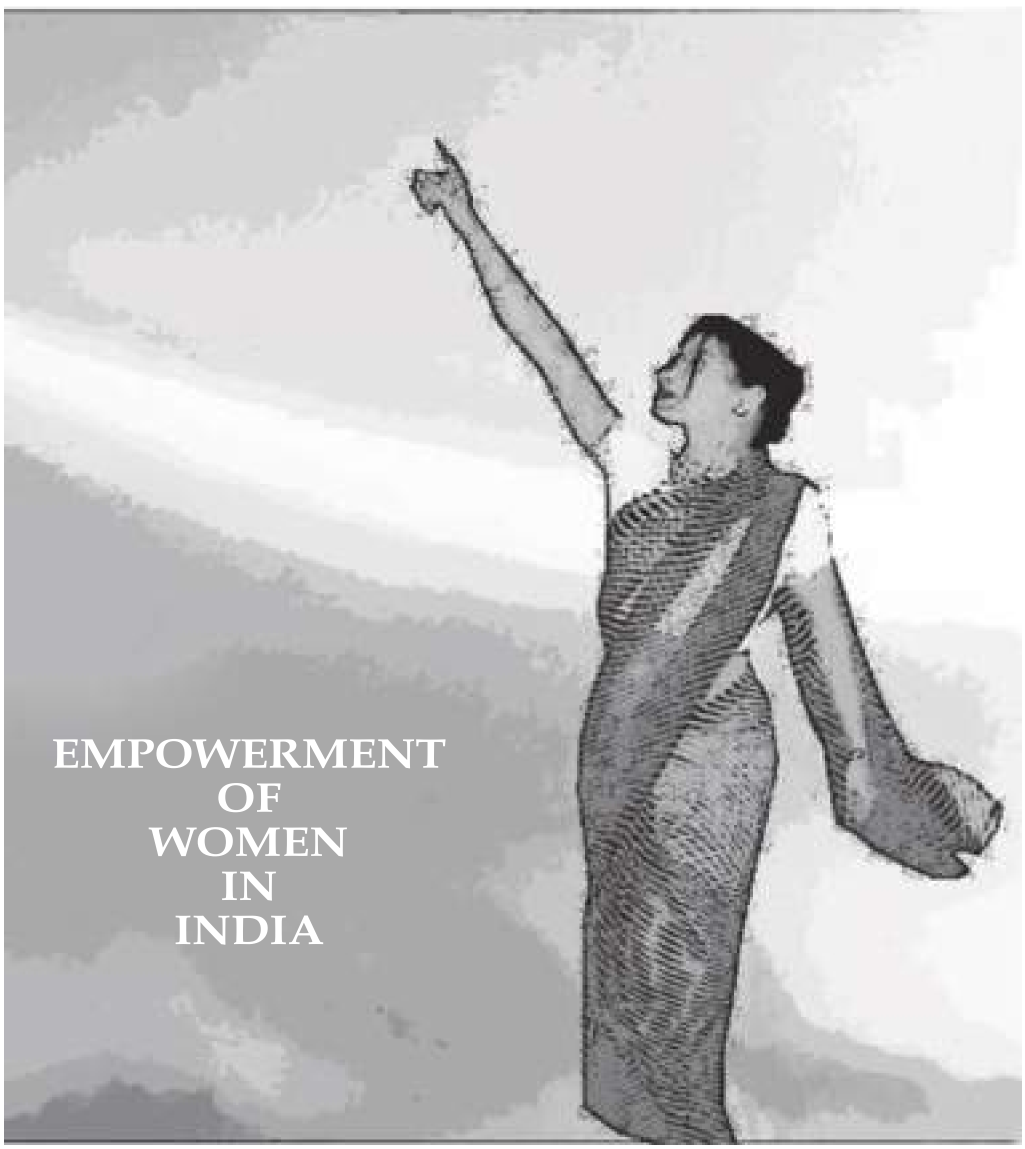

विविध विभागांचे विद्यार्थी केंद्रीत शैक्षणिक उपक्रम

(अहवाल)

२०१४–१५

अर्थशास्त्र विभाग

- सन २०१४-१५ या शैक्षणिक वर्षात अर्थशास्त्र विभागात पुढील उपक्रम राबविण्यात आले.
- सन २०१४-१५ या शैक्षणिक वर्षात महाविद्यालयाचे ISO ९००१:२००८ प्रमाणीकरण (मानांकन) झाले.
- शैक्षणिक वर्षात एम.ए. व बी. ए. प्रथम वर्गात प्रवेशित विद्यार्थ्यांचा स्वागत समारंभ आयोजित केला. सदर समारंभात अर्थशास्त्र विभागातील सर्व सहकारी प्राध्यापक आणि विद्यार्थ्यांनी उत्साहाने सहभाग घेतला. याच कार्यक्रमात 'नियोजन मंडळाची' स्थापना करण्यात आली. कार्यक्रमात समयोचित मार्गदर्शन करण्यात आले.
- विद्यार्थ्यांना मार्गदर्शन करण्यासाठी डॉ.एस.बी. पत्ते व डॉ.व्ही.व्ही. सुकाळे, डॉ.आर.एम. भालेराव, डॉ.ई.पी. कोरपकवाड व प्रा. व्ही.सी. बेलुरे यांना आमंत्रित करण्यात आले.

  विद्यार्थ्यांना वेळोवेळी चालू घडामोडी संबंधी मार्गदर्शन करण्यात आले.
- बी.ए. आणि एम.ए. च्या विद्यार्थ्यांच्या नियमित घटकचाचणी, चर्चासत्र व मौखिक परीक्षा घेण्यात आल्या.
- विद्यार्थ्यांनी स्वातंत्र्य दिन व विद्यापीठ वर्धापन दिनी भित्तीपत्रकाचे प्रकाशन केले.
- संशोधन केंद्रातून सहा संशोधक विद्यार्थ्यांचे पीएच.डी. पूर्व चर्चा सत्र आयोजित करण्यात आले. तसेच विद्यापीठाने तीन संशोधक विद्याथर्यांना पीएच.डी. पदवी प्रदान केली. चर्चासत्राचा लाभ विद्यार्थ्यांना त्यांच्या भविष्यकालीन संशोधन वृत्तीस चालना देणारा ठरत आहे.
- संशोधन केंद्रात एकूण आठ संशोधक मार्गदर्शक कार्यरत आहेत.
- संशोधन केंद्रातून आतापर्यंत एकूण ३३ संशोधक विद्यार्थ्यांनी पीएच.डी. पदवी प्राप्त केली आहे संशोधन केंद्राअंतर्गत एकूण ३१ संशोधक विद्यार्थ्यांनी पीएच.डी. नोंदणी केली आहे.
- डॉ. तवार यांनी ७ तर प्रा. लोढे यांनी दोन असे एकूण ९ संशोधनपर लेख विविध मासिके व पुस्तकातून व परिषद आणि चर्चासत्रात सादर केले आहेत.
- विद्यापीठातील विविध समित्यावर सभासद म्हणून डॉ. तवार यांनी कार्य केले.
- विद्यार्थी संख्या :

बी.ए. प्रथम वर्ष	- १०७	बी.ए. द्वितीय वर्ष	- ४२
बी.ए. तृतीय वर्ष	- २६	एम. ए. प्रथम वर्ष	- ४९
एम.ए. द्वितीय वर्ष	- १८		

✻ कार्यभार – बी.ए. – एकूण विषय ८ X प्रत्येकी ४ तासिका = एकूण ३२ तासिका

एम.ए. – एकूण विषय ९ X प्रत्येकी ४ तासिका = एकूण ३६ तासिका

✻ मार्च/एप्रील २०१४ मध्ये झालेल्या बी.ए. तृतीय वर्षाचा निकाल ८४%, बी.ए. द्धितीय वर्षाचा ८५%, प्रथम वर्ष ४०%, असून एम.ए. प्रथम ६५%, तर एम.ए. द्धितीय वर्ष ५८%

✻ शैक्षणिक वर्षाचा समारोप समारंभ घेऊन करण्यात आला. निरोप समारंभाच्या कार्यक्रमामध्ये विद्यार्थ्यांच्या मनोगतातून विभागाच्या जमा व उने बाजू समजण्यास मदत झाली

प्रा. डॉ.ए.टी. तवार

अर्थशास्त्र विभाग प्रमुख

जीवतंत्रज्ञान विभाग

जीवतंत्रज्ञान विभागातून एम.एस्सी. (प्रथम वर्ष) चे विद्यार्थी श्री केशव रामराव पवार व दिपक प्रभाकर कांबळे यांनी के.के.एम. महाविद्यालय , मानवत येथे अविष्कार मध्ये भित्तीपत्रक सादर केल्यामुळे (संशोधन भित्तीपत्रक) जिल्हा पातळीवर प्युअर सायन्स मध्ये प्रथम पारितोषिक मिळाले व तसेच त्यांनी विद्यापीठ स्तरावरील अविष्कार मध्ये सक्रिय सहभाग घेतला यासाठी प्रा. डॉ.बी.एम. करेप्पा, सौ. व्हि.आर.पोतदार, कु. पी.एस. तरकसे व पी. एन. सुपारकर यांनी मार्गदर्शन केले.

प्रा. डॉ.बी.एम. करेप्पा

विभागप्रमुख जीवतंत्रज्ञान विभाग

ग्रंथालय अहवाल

ज्ञानोपासक महाविद्यालय हे स्वामी रामानंद तिर्थ मराठवाडा विद्यापीठातील एक आग्रगण्य महाविद्यालय आहे. महाविद्यालयात इयत्ता अकरावी ते पदव्यूत्तर स्तरावर अभ्यासक्रम चालतात. येथे मोठ्या प्रमाणावर संशोधनही चालते त्यामूळे या सर्व बाबींचा विचार करून आमचे ग्रंथालय दर्जेदार बनवलेले आहे. ग्रंथालयात स्पर्धापरिक्षा, नेट/सेट इ. डोळ्यासमोर ठेवून ग्रंथाचे संकलन केलेले आहे.

ग्रंथालयात दर्जेदार क्रमिक व संदर्भ ग्रंथाचा समावेश आहे. स्पर्धापरिक्षा व संशोधनासाठी लानणारे नियतकालीके, पाक्षिके, मासिके इत्यादी ज्ञानवर्धक साहित्य विद्यार्थ्यांसाठी उपलब्ध आहे.

ग्रंथालयाचे बारकोडसह संपूर्ण संगणकीकरण करण्यात आलेले असून त्यासाठी SOUL २.० हे सॉफ्टवेअर वापरण्यात आले आहे. ग्रंथालय हे रेलटेल लिज लाईन ने जोडलेले आहे. त्यामूळ वाचकांना कोणतीही माहिती तात्काळ उपलब्ध होऊ शकते. त्याच बरोबर ग्रंथालयात स्वतंत्र e-library सुविधा उपलब्ध आहे.

Online ग्रंथ व नियतकालीके पाहण्यासाठी UCG Inflibnet N-List Pramram व DELNET लिंकची सुविधा उपलब्ध आहे. त्याचे हे http://nlist.inflibnet.ac.in व http://delnet.nic.in आहेत.

१. एकूण ग्रंथ संख्या	:६२५५८
२. एकूण नियतकालीक संख्या	: १५३
३. एकूण नियतकालीक बांधीव खंड संख्या	: २६१
४. एकूण वर्तमाणपत्र संख्या	: ३३
५. एकूण ग्रंथेत्तर साहित्य	: ३७१
६. विद्यार्थी आणि ग्रंथ सरासरी गुणोत्तर प्रमाण	: १:१४
७. E-Resources	: ०२

उपलब्ध सुविधा व सेवा : १. सुसज्ज व भव्य वाचन कक्ष. २. इंटरनेट कक्ष. ३. ग्रंथ व नियतकालीके पाहाण्यासाठी UGC Inflibnet – List Program व DELNET लिंकची सुविधा. ४. ग्रंथालयातील उपलब्ध पुस्तके पाहाण्यासाठी Online OPAC ची सुविधा. ५. प्रतिलिपी सेवा. ६. बुक बँक सेवा. ७. आंतर ग्रंथालय देवघेव सेवा. ८. वर्तमाणपत्र कात्रण सेवा. ९. संदर्भ सेवा. १०. मागील परिक्षांचे प्रश्नसंच. ११. पॉवर बॅक अप सेवा १२. संगणक आणि छपाई सेवा. १३. प्रचलित जागरूकता सेवा. १४. निवडक माहिती प्रसारण सेवा.

ग्रंथपाल

क्षिरसागर आर. बी.

क्रीडा विभाग

सन २०१४-१५ या शैक्षणिक वर्षात कनिष्ठ महाविद्यालयाच्या खेळाडूंनी जिल्हा, विभाग व राज्यस्तरीय क्रीडा स्पर्धेत घवघवीत यश संपादन केले आहे. यामध्ये १४० विद्यार्थ्यांनी व ४५ विद्यार्थीनींनी विविध क्रीडा प्रकारात सहभाग नोंदवला.

- म.न.पा. जिल्हा स्तरीय स्पर्धेत विजयी झालेले संघ (मुले)

  १. क्रीकेट (मुले) २. बास्केट बॉल (मुले) ३. व्हॉलीबॉल (मुले)
  ४. टेनिस व्हॉलीबॉल ५. टेबल टेनिस (मुले) ६. बुद्धिबळ (मुले)
  ७. कॅरम (मुले) ८. शुटिंग बॉल (मुले)

- म.न.पा. जिल्हास्तर वैयक्तिक स्पर्धेतील विजयी खेळाडू (मुले)

  १. मैदानी स्पर्धा (मुले) २. तायकॉदो (मुले) ३. सिलंबम (मुले)
  ४. किक बॉक्सींग (मुले) ५. बॉक्सींग (मुले) ६. जलतरण (मुले)
  ७. रोलर स्केटींग (मुले) ८. कुडो

- म.न.पा. जिल्हास्तर (मुली) विजयी संघ

  १. व्हॉलीबॉल (मुली) २. बॅडमिंटन (मुली) ३. मैदानी स्पर्धा (मुली)
  ४. व्हॉलीबॉल (महिला) ५. बॅडमिंटन (महिला)

- विभागीय स्पर्धा

  १. टेबल टेनिस (मुले) संघ-उपविजयी

- राज्यस्तरीय स्पर्धा

  १. ऋषीकेश गंगावणे - जलतरण - सोलापुर
  २. हनुमान धोंगडे - किक बॉक्सींग
  ३. ओंकार काटकर - रोलर स्केटींग - मुंबई
  ४. संदीप शेगुकर - सिलंबम - सातारा
  ५. निखिल कांबळे - सिलंबम - सातारा
  ६. प्रविण कुकडे - सिलंबम - सातारा

डॉ. माधव शेजुळ, प्रा. नवनाथ भालेराव (ज्यु.)
क्रीडा विभाग प्रमुख

स्नातक एवं स्नातकोत्तर हिन्दी विभाग

शैक्षणिक गतिविधियाँ

सामान्यतः हर विषय प्राध्यापकों द्वारा अपना पाठ्यक्रम पढाकर पूर्ण किया जाता है किन्तु प्राध्यापकों का काम केवल यह नही हो समय की धारा के अनुरूप हमे चलना है। काल निरंतर रिवायत हो रहा है छात्र तथा अध्यापकों के समस्त नविन आव्हान उपस्थित कर रहा है। इन सभी क्रियाओं में हमारे छात्र सबसे आगे रहे। उनका सर्वांगीण विकास हो वे नये जीवनमूल्यों को आत्मसात करे और अच्छे राष्ट्रप्रेमी युवक बने उन्हे हमारी सभ्यता, संस्कृती आदि का ज्ञान हो तथा उनका पालन करने की इच्छा उनमें जागृत हो यह सभी जिम्मेदारी हमारी है। हमारे हाथो में भगवान ने कल का भारत सौंपा है हमें उसे बेहतर से बेहतरीन बनाना क्योंकी आज के युवक कल के नागरिक है।

अध्यापक के छात्र के साथ संबंध अत्यंत अच्छे होने चाहिए एक दुजे के साथ आत्मीयता से वार्तालाप करे। छात्रों को द्रुतगती से विकास हेतु हिन्दी विभाग निरंतर कार्यरत रहता है। उनके सुप्त गुणों को उजागर करने का प्रयास विभिन्न कार्यक्रमों का आयोजन किया जाता छात्रो में देश प्रेम देश भक्ती देशाभिमान जागृत हो इसलिए पंद्रह अगस्त स्वाधीनता दिवस (गणतंत्र) दिवस मनाया जाता है। उस दिन छात्रों के दिवार पोस्टर का विमोचन अतिथो द्वारा किया जाना है। और परिसंवाद का आयोजन किया जाता है। भ्रष्टाचार आदि ज्वलंत विषयों के संदर्भ में छात्रो के मंतण्य व्यक्त करते है और इन गंभीर समस्याओं मुक्ति पाने हेतु उपाय योजनाएँ बताई जाती है।

अगस्त दक्खिनी हिन्दी : विकास प्रसार प्रचार हेतु इस वर्ष २७,२८, को राष्ट्रीय संगोष्टी का आयोजन किया गया इसमें प्रतिभागी ज्यादा संख्या में उपस्थित रहे। यह द्वि दिवसीय संगोष्टी भाषा के विकास में अपना अलग महत्त्व रखती है। इस सगोष्टी के लिए प्रमुख अतिथी प्रा. डॉ. सुर्य नारायण राणसुभे, बीज भाषक प्रो.डॉ. रविरंजन (हैद्राबाद) डॉ. मुहम्मद आजम अहमद, डॉ. अब्दुल रजाक कासार , डॉ. चंद्रदेव कवडे आदि हिन्दी साहित्य क्षेत्र के अभ्यास, विद्वान उपस्थित थे। साथ ही में ज्ञानोपासक महाविद्यालय के संस्थापक ॲड. गणेश रावजी दुधगावकर संस्था की सचीव - प्रा. डॉ. संध्याताई दुधगावकर, प्राचार्य-डॉ. पी. एल. मोरे आदि मान्यवर उपस्थित थे इस संगोष्टी में वैचारिक आदान प्रदान किया गया दक्खिनी हिन्दी की सरता, चित्रात्मकता गयात्मकता, लयात्मकता, बोधात्मकता, भावुकता आदि गुणों की चर्चा कि गई। ये जनमानस की मृदु भाषा है इस में कोमलता को भाव ज्यादा मात्रा में है। ऐसा मान्यवरों का मानना है। दक्खिनी साहित्य आज भी प्रासंगिक है उसे विभिन्न स्तरों के पाठ्यक्रम में लगाया जाए ऐसा सुझाव उन्होंने दिया। इस संगोष्टी से सभी छात्र लाभान्वित हुए उनके ज्ञान में वृद्धी हुई।

'५ सितंबर शिक्षक दिन' उपलक्ष्य में छात्रों द्वारा अपने अध्यापकों को बधाई देने हेतू कार्यक्रम का आयोजन किया गया था। सभी अध्यापकों का स्वागत किया गया बाद में छात्रो ने अपने गुरू के गुण बताये अध्यापकों ने छात्रो को मार्गदर्शन किया।

''गुरू गोविंद दोऊ खडे काके लागु पाय

बलिहारी गुरू आपनो जिन गोंविंद दियो मिलाय।''

सभी ने अपनी सदगुरू का गुणगाण किया। वातावरण हर्षोउल्लास से भर गया।

१७ सितंबर को मराठवाडा मुक्ति संग्राम दिन तथा वि स्व.रा.ती.म. विद्यापीठ वर्धापन दिन के उपलक्ष्य में प्रथम सुबह ७:३० को ध्वजा रोहन का कार्यक्रम हुआ। छात्रों ने विभिन्न विषयों पर दिवार पोस्टर तैयार किये थे। जिनका विमोचन संस्था अध्यक्ष ॲड. गणेशरावजी दुधगावकर प्राचार्य पी.एल. मोरे जी और हिन्दी विभागाध्यक्ष प्रा. डॉ. अशोक जोंधळे सरजी के हाथों से किया गया।

हिन्दी विभाग की और से इस सात हिन्दी पखवाडा मनाया गया जिसके अंतर्गत २५ सितंबर को इस कार्यक्रम को प्रमुख उपस्थिती संस्था की सचिव प्रा. डॉ. सौ. संध्याताई दुधगांवकर ज्ञानोपासक महाविद्यालय (जिंतूर) के प्राचार्य डॉ. सुरेश सदावर्ते।

प्राचार्य पी. एल. मोरे आदि मान्यवर उपस्थित थे। प्रथमतः स्वागत समारोह का आयोजन किया गया बाद में सुंदर स्वागतगीत (गजल) प्रा. राहुल अपशेट्टी सर ने गायी। इस अवसर पर छात्रो द्वारा बनाये गए दिवार पोस्टर का विमोचन मान्यवरों के हाथो से हुआ। कार्यक्रम का सुत्रसंचालन शोएब पठाण ने किया इसी दिन गजलकार दुष्यंतकुमारपर आधारित 'डॉक्युमेंटरी फिल्म' दिखाई गयी तथा आभार श्रीधर इंगोले ने किया।

छात्रो ने तथा प्राध्यापकों ने इस मौके का लाभ उठाया। दुष्यंत कुमार तथा उनका व्यक्तिमत्त्व कृतित्व उनके साहित्य का जानने का मौका मिला।

सेमिनार छात्रों के भाषिक विकास हेतु आवश्यक है कि, हिन्दी विभाग की ओर से U-G तथा P-G के छात्रो के सेमिनार लिए जाते है। छात्र उत्साह से सेमिनार देते है उनका शब्द सामर्थ बढता है। उनका भाषिक कौशल्य वृध्दिंगत होता है।

हिंदी विभाग प्रमुख

प्रो. डॉ. अशोक जोंधळे

इतिहास विभाग

ज्ञानोपासक महाविद्यालयातील इतिहास विभाग एक महत्त्वपूर्ण विभाग म्हणून कार्यरत आहे. या विभागाअंतर्गत बि.ए. , एम.ए. व पीएच.डी संशोधन केंद्र कार्यरत आहे. इतिहास विभागाअंतर्गत बि.ए. व एम.ए. वर्गासाठी परंपरागत विषयाबरोबर पुरातत्त्वशास्त्र, पर्यटनशास्त्र,कला आणि स्थापतय हे नाविण्यपूर्ण विषय शिकविले जातात. त्यामुळे इतिहास विषयातून पुरातत्त्वविभागात व पर्यटन अद्योगात विद्यार्थ्यांना रोजगार निवडीस संधी मिळेल. हा हेतु पूर्ण होण्यासाठी प्रत्येक सत्रामध्ये प्रात्यक्षिक अभ्यास दौरा काढून प्रत्यक्ष स्थळ निरीक्षण केले जाते. तसेच पुरातत्वीय आणि कला स्थापत्य विषयक दृष्टिकोन विकसित होण्यासाठी विविध ऐतिहासीक स्थळांना प्रत्येक सत्रात वेगवेगळ्या ठिकाणी भेटी दिल्या जातात. तेर (जि. उस्मानाबाद) या ऐतिहासिक शहरात पुरातत्त्वविभागाच्या वतीने होत असलेल्या उत्खननाचे प्रत्यक्ष निरीक्षण करण्याचा लाभ दि. २४/०२/२०१५ रोजी विद्यार्थ्यांना मिळाला. याच बरोबर पुरातन वास्तु अवशेष अभ्यासण्यासाठी मुखेड, कंधार (जि. नांदेड), धारासूर (जि. परभणी), जागजी (जि. उस्मानाबाद), कंकालेश्वर मंदिर, धर्मापूरींचे केदारेश्वर मंदिर (जि. बीड), खोलेश्वर मंदिर(अंबेजोगाई) विठ्ठल मंदिर(पानगांव) इत्यादी स्थळांना इतिहास विभागाने भेटी देऊन विद्यार्थी पुरातन वास्तु साक्षर व्हावा आणि पुरातन ऐतिहासिक स्थळाचे संवर्धन व्हावे असा प्रयत्न केला. इतिहास विभागाअंतर्गत १५ ऑगस्ट आणि २६ जानेवारी रोजी भित्तीपत्रकाचे प्रकाशन केल्या जाते.

इतिहास विभागात पिएच.डी. संशोधन केंद्र असून या संशोधन केंद्रावर तीन संशोधन मार्गदर्शक आहेत. त्याच्या मार्गदर्शनाखाली एकूण नऊ विद्यार्थी संशोधनाचे कार्य करत आहेत.

इतिहास विभाग प्रमुख प्रा. डॉ. ए.डी. शिंदे हे इतिहास अभ्यास मंडळाचे सदस्य आहे. तसेच IQAC चे समन्वयक म्हणून कार्यरत आहे. प्रा. डॉ. पिसे जी. एस संशोधन मार्गदर्शक व सेवा योजनाचे सह कार्यक्रमाधीकारी म्हणून कार्यरत आहे. राष्ट्रीय सेवा योजनाअंतर्गत रक्तदान शिबिर, वृक्षारोपन, एड्स जनजागृती, जल व्यवस्थापन, हुंडाबळी इत्यादि विषयी जन जागृती काम करत आहे. खेडेगांवामध्ये राष्ट्रीय सेवा योजना अंतर्गत कॅम्प घेवून गांवकऱ्यांना स्वच्छता पाण्याचे महत्त्व पटवून देत आहे. पद्ब्युत्तर विभागात कार्यरत असलेल्या प्रा. सौ. सिमा नाववरे 'शोधयात्रा अंकाच्या संपादक मंडळावर आहे. तसेच त्यांनी राष्ट्रीय परिषदेच्या संशोधन पेपर सादर केलेले आहे. इतिहास विभागाअंतर्गत नवीन उपक्रम विद्यार्थ्यांच्या हितासाठी घेतले जात आहे.

प्रा.डॉ. ए. डी. शिंदे
विभागप्रमुख इतिहास विभाग

राष्ट्रीय सेवा योजना विभाग

विशिष्ट समस्याची देशपातळीवर उकल व्हावी व ती समस्या सोडविण्या संदर्भात विशेष प्रयत्न व्हावेत म्हणून या वर्षासाठी निश्चित करण्यात आलेल्या 'Youth for Preservation of Environmental and Natural Resources' या मुख्य विषयाशिवाय 'Personality Development' हेतू समोर ठेवून २०१५-१६ या शैक्षणिक वर्षात रा.से.यो. अंतर्गत नियमित कार्यक्रम प्रभावीपणे राबविण्यात आले. रा.से.यो. कार्यक्रमा अंतर्गत होतकरू स्वयंप्रेरित व सामाजिक बांधिलकी असलेल्या १२५ विद्यार्थी व ५० विद्यार्थीनीचा समावेश आहे. दोन कार्यक्रमाधिकारी आहेत त्यामुळे डॉ. दशरथ इबतवार व डॉ. जी. एस. पीसे.

नियमित कार्यक्रम मध्ये-लोकसंख्या, एड्स निर्मूलन, स्वेच्छा रक्तदान, वृक्षलागवड, रस्ते सफाई, महाविद्यालय परिसर, झोपडपट्टी परिसर स्वच्छता, रस्तासुरक्षा, जागतिकीकरण, आरोग्य, व्यसनमुक्ती, ग्लोबल वार्मिंग, जलसंवर्धन इ. संदर्भात विविध कार्यक्रमांची अंमलबजावणी करण्यात आली.

- ✼ श्रीमती नाथीबाई दामोदर ठाकरसी महिला विद्यापीठ मुबई येथे २५.५.२०१५ ते ३.६.२०१५ या कालावधीत आव्हान चांसलर ब्रिगेड आपत्ती व्यवस्थापन शिबीर संपन्न झाले त्या मध्ये कु. भुमरे प्रतिभा कु. वैरागकर शीता, कु. मुधळ अर्चना, वाघमारे गिरीश, कदम संदीप, मस्के नितीन, लोखंडे रामप्रसाद, देवडे प्रकाश यांचा सहभाग.
- ✼ २१ जून २०१५ रोजी योगदान साजरा करण्यात आला. त्यामध्ये प्राचार्य डॉ. प्रकाश मोरे, प्रा. अरूण भांगे, प्रबंधक सुभाष मेनकुदळे सर्व प्राध्यापक व कर्मचारी उपस्थित होते.
- ✼ २३.८.२०१५ ला पी.आर.डी. परेड कॅम्प जिल्हास्तरीय घेण्यात आला त्या मध्ये ४ मुली ४ मुले विद्यापिठात पाठवण्यात आले.
- ✼ २४.९.२०१५ रोजी राष्ट्रीय सेवा योजना दिवस साजरा करण्यात आला कार्यक्रमाच्या अध्यक्षा डॉ.सौ. संध्याताई दुधगावकर, प्रमुख पाहुणे, प्राचार्य डॉ. सरावर्ते, प्रा.डॉ. अशोक जोंधळे व रा.से.यो.चे विद्यार्थी उपस्थित होते.
- ✼ १.१०.१५ रोजी रक्तदान शिबीर घेण्यात आला कार्यक्रमाचे अध्यक्ष प्राचार्य डॉ. प्रकाश मोरे, सामान्य रूग्णालय परभणी चे डॉ. कनकरंडे, देशमुख, वाघमारे, एकुण ४२ विद्यार्थी रक्तदान केले.
- ✼ विशेष शिबीर दि. १३.२.१५ ते १९.२.१५ या कालावधीत मौजे तुळजापूर ता.जि. परभणी येथे घेण्यात आले. या मध्ये -वृक्षलागवड, सोषखडे, स्मशानभूमी परिसर, हनुमान मंदिर प्राथमिक शाळा परिसर, तुळजाभवानी मंदीर, गाव नाल्या व सर्व रस्ते इ. स्वच्छता करण्यात आले. आरोग्य, योग, प्राणायाम, बौद्धिक कार्यक्रम, बचतगट, अंधश्रद्धा निर्मूलन, प्रवचन कविसंमेलन, सांस्कृतिक कार्यक्रम इ. उपक्रमाचे आयोजन करण्यात आले. ग्रामसंस्थाच्या संपुर्ण सहकार्याने नानाविध उपक्रमाची अंमलबजावणी करण्यात आली. शिबीरात विद्यार्थी व २५ विद्यार्थीनींनी सहभाग नोंदवला.

रा.से.यो. विभाग ज्ञानोपासक म. परभणी.

प्रा. डॉ. दशरथ इब्बतवार
कार्यक्रमाधिकारी, रा.से.यो., परभणी.

राज्यशास्त्र विभाग

- शैक्षणिक वर्ष २०१४-१५ मध्ये राज्यशास्त्र विषयास एकुण विद्यार्थी ४१० असुन त्यात पदवी स्तरावरील ४१० व पद्व्युत्तर विभागात ८० विद्यार्थी आहेत. या शैक्षणिक वर्षातील निकाल बी.ए. प्रथम १३% द्वितीय वर्ष १६% तर तृतीय वर्षाचा १३% आहे.

  तसेच पद्धयूत्तर विभागातील प्रथम वर्षाचा ८३% व द्वितीय वर्षाचा ७५% निकाल आहे.
- राज्यशास्त्र संशोधन केंद्रात एकूण ८ संशोधन मार्गदर्शक कार्यरत आहेत. संशोधन करणाऱ्या विद्यार्थ्यांची संख्या ३१ आहे. संशोधन केंद्रातून आतापर्यंत एकूण १५ संशोधक विद्यार्थ्यांनी पीएच.डी. पदवी प्राप्त केली.
- १ ऑगस्ट २०१५ रोजी अण्णाभाऊ साठे जयंती व लोकमान्य टिळक पुण्यतीथी निमित्य कार्यक्रम घेण्यात आला.
- १५ ऑगस्ट २०१५ स्वातंत्र्य दिना निमित्य माजी राष्ट्रपती डॉ. ए.पी.जे. अब्दुल कलाम यांच्या कार्यावर भित्तीपत्रकाचे विमोचन संस्थाध्यक्ष मा.खा.ॲड. गणेशराव दुधगांवकर व मा. प्राचार्य डॉ. प्रकाश मोरे यांच्या हस्ते करण्यात आले.
- गांधी रिसर्च फाऊंडेशन, जळगाव यांच्या मार्फत विभागाने 'गांधी विचार संस्कार' परीक्षेचे आयोजन केले होते त्यात. ८१ विद्यार्थ्यांनी परीक्षेत सहभाग नोंदवला.
- डॉ. अण्णासाहेब जी.डी. बेंडाळे महिला महाविद्यालय, जळगांव यांच्या वतीने 'जिज्ञासा' स्पर्धा परीक्षेचे आयोजन करण्यात आले यात ५० विद्यार्थ्यांनी भाग घेतला.
- राज्यशास्त्र अभ्यास मंडळ स्थापन करून अभ्यास मंडळाचे अध्यक्ष म्हणून अंगद शिंदे यांची निवड करण्यात आली.
- दि. १२ जानेवारी २०१५ रोजी राष्ट्रमाता जिजाऊ व स्वामी विवेकानंद जयंती निमित्य विभागातर्फे कार्यक्रमाचे आयोजन केले. या प्रसंगी अध्यक्षस्थानी डॉ. सुनिल शिंदे तर प्रमुख पाहुणे म्हणून डॉ. आर.एस. कांबळे उपस्थित होते. काही विद्यार्थ्यांनी आपले मनोगत व्यक्त केले. या कार्यक्रमातून विद्यार्थ्यांमध्ये मूल्य, संस्कार रूजविण्यात आले. डॉ. संतोष कोल्हे व प्रा. बब्रुवान बिरादार उपस्थित होते.

राज्यशास्त्र विभागाच्या विशेष उपलब्धी

१) शैक्षणिक वर्ष २०१४-१५ पासून विभागाने स्वतंत्र ग्रंथालय सुरू केले आहे. त्या मार्फत गरीब व होतकरू विद्यार्थ्यांना महापुरूषांची चरित्रे, संदर्भग्रंथ, मासिके, साप्ताहिके व स्पर्धा परिक्षेसंदर्भात पुस्तके उपलब्ध करून दिली जातात.

२) दूरशिक्षण विभाग, स्वा. रा. ती. म. विद्यापीठ नांदेड यांनी पद्धयूत्तर स्तरावरील राज्यशास्त्र विषयाकरिता अध्ययन साहित्य, पाठ्यक्रम निर्मिती व घटक लेखन, संपादन कार्यासाठी लेखक व संपादक म्हणून डॉ. सुनिल शिंदे व डॉ. संतोष कोल्हे यांची निवड झाली. जानेवारी

२०१७ मध्ये डॉ. आर.एस. कांबळे, डॉ. सुनिल शिंदे, डॉ. संतोष कोल्हे व प्रा. बब्रुवान बिरादार यांनी अनेक, विविध राष्ट्रीय आणि आंतरराष्ट्रीय परिषदांमध्ये शोधनिबंध सादर केले आहेत.

३) जून २०१२ पासून राज्यशास्त्र विभागांतर्गत दूराशिक्षण विभाग चालवला जातो. पदवी, पद्व्युत्तर व इतर कोर्ससाठी वंचित विद्यार्थ्यांना अनियमित प्रवेश दिला जातो. दर रविवारी त्यांना मार्गदर्शन केले जाते या विभागाचे समन्वयक म्हणून डॉ. सुनिल शिंदे कामकाज पाहत आहेत.

४) विद्यापीठ संशोधन महोत्सवात महाविद्यालयातील राज्यशास्त्र विभागाचा शेखर अष्टीकर या विद्यार्थ्यांने जिल्हा विभाग आणि राज्य स्तरावर गुणाणुक्रम मिळवला. महाविद्यालयाच्या राज्यशास्त्र विभाग संशोधन केंद्राचे नाव गौरविले आहे. सदर विद्यार्थी प्रा. डॉ. सुनिल शिंदे यांच्या मार्गदर्शनाखाली संशोधन करीत आहे. भारताचे शासन आणि राजकारण व आंतरराष्ट्रीय संबंध ही दोन क्रमिक पुस्तके प्रा.डॉ. सुनिल शिंदे आणि प्रा. कोल्हे यांची प्रकाशीत झाली आहेत.

प्रा. डॉ. आर. एस. कांबळे
राज्यशास्त्र विभाग प्रमुख

सांस्कृतिक विभागाचा अहवाल

युवक महोत्सव

ज्ञानोपासक महाविद्यालयाच्या सांस्कृतिक विभागातर्फे महाविद्यालयाच्या स्थापनेपासुन विद्यार्थ्यांच्या सुप्त कला गुणांना योग्य वाव देण्याचे व त्यांच्या कलांचा विकास करण्याचे सातत्याने कार्य चालु आहे.

सांस्कृतिक विभागातर्फे विद्यार्थ्यांनी आपल्या कला गुणांचा विकास करून वेगवेगळ्या सांस्कृतिक स्पर्धेत सहभाग नोंदवुन आपल्या घवघवीत यशाची परंपरा कायम ठेवली आहे. विशेषतः विद्यापीठाच्या युवक महोत्सवात व अंतरविद्यापीठीय युवक महोत्सवात विद्यार्थ्यांनी लोकनृत्य, लोकगीत, लावणी, सहनृत्य, तालवाद्य, रांगोळी, वक्तृत्व, वादविवाद, इत्यादी स्पर्धामध्ये सुवर्ण पदक कास्यपदक पटकावलेली आहेत.

शैक्षणिक वर्षे २०१४-१५ मध्ये स्वामी रामानंद तीर्थ मराठवाडा विद्यापीठ नांदेड अंतर्गत दिनांक २७ ते ३० सप्टेंबर २०१४ दरम्यान झालेल्या ''सहयोग २०१४'' या केंद्रीय आंतर महाविद्यालयीन युवक महोत्सवात ज्ञानोपासक महाविद्यालय, परभणीच्या संघाने शास्त्रीय ताल वाद्यात रजत पदक आणि

आंबेडकरी प्रबोधनात्मक जलसा या स्पर्धेत कांस्य पदक प्राप्त करून महाविद्यालयाची सांस्कृतिक यशाची परंपरा कायम राखली आहे. या स्पर्धेत शोयबखान पठाण (शास्त्रीय तालवाद्य) त्याचबरोबर आंबेडकरी जलसा प्रकारात लक्ष्मण सिताप, केदार गुंजकर, भाग्यश्री सिताप, सुमित जोंधळे, राहुन सोनपसारे, आकांक्षा नखाते, विशाल देशमुख, सपना हरकळ, या विद्यार्थ्यांनी सहभाग नोंदवुन महाविद्यालयच्या यशाची परंपरा कायम राखली या विद्यार्थ्यांना मार्गदर्शन सांस्कृतिक विभाग प्रमुख डॉ.अशोक जोंधळे, राहुल अपशेटी, प्रा. भास्कर गायकवाड, हे करत असतात.

संस्थेचे अध्यक्ष मा. मंत्री ॲड. गणेशराव दुधगावकर, सचिव, डॉ. संध्याताई दुधगावकर, आणि प्राचार्य डॉ. प्रकाश मोरे हे सातत्याने विद्यार्थ्यांना प्रेरणा आणि उत्साह देण्याचे कार्य करतात. ज्यामुळे सांस्कृतिक विभाग ही तत्परतेने आणि तन्मयतेने विद्यार्थ्यांच्या कला गुणांना सातत्याने जपन्याचे व वृध्दिंवात करण्यासाठी कार्ये करतो.

ज्ञानोत्सव २०१५

महाविद्यालयाचे वार्षिक स्नेह संम्मेलन ज्ञानोत्सव २०१५ हे फेब्रुवारी २०१५ या काळात संपन्न झाले या वार्षिक स्नेह संम्मेलनाचे विशेष आकर्षण म्हणजे प्रसिद्ध मराठी व हिंदी चित्रपट कलावंत अशोक शिंदे हे संमेलनाच्या समारोपात प्रमुख अतिथी म्हणून लाभले सिने अभिनेते अशोक शिंदे यांनी सिनेमाचे संवाद सादर न करता विद्यार्थ्यांनी आपल्या आयुष्यात मिळालेल्या संधीचा फायदा घेऊन ज्ञानाच्या विविध क्षेत्रामध्ये आपले करिअर घडविले पाहिजे या जगात अशक्य असे काहीच नाही आपल्याला आत्म विश्वास हा यश खेचुन आणण्याचा एकमेव मार्ग आहे. या वार्षिक स्नेह संमेलनात विद्यार्थ्यांनी विविध कला प्रकारात सहभाग नोंदवून स्नेह संमेलन यशस्वी केले.

२७ जानेवारी २०१५ रोजी वसुंधरा महाविद्यालय घाटनांदुर येथे झालेल्या मराठवाडा विभागीय वादविवाद स्पर्धेत कु. अंजना पंढरीनाथ नाईक ही विद्यार्थीनी प्रथम आली. मराठवाडा युवावक्ता या स्पर्धेत महाविद्यालयाचा विशाल देशमुख हा प्रथम आला. संमेलनाच्या उद्घाटन प्रसंगी संस्थेचे अध्यक्ष ॲड.गणेशराव दुधगावकर, व सचिव, डॉ. संध्याताई दुधगावकर, प्राचार्य डॉ.प्रकाश मोरे व सांस्कृतिक विभाग प्रमुख प्रा. डॉ. अशोक जोंधळे हे उपस्थित होते.

प्रो.डॉ. अशोक जोंधळे
सांस्कृतिक विभाग प्रमुख

मराठी विभाग

१) विद्यार्थ्यांचे स्वागत समारंभ -

प्रत्येक वर्षाप्रमाणे यावर्षीही बी.ए. व एम.ए. प्रथम वर्षातील विद्यार्थ्यांचा स्वागताचा कार्यक्रम आयोजित करण्यात आला. यामध्ये प्रमुख पाहुणे प्रा. डॉ. प्रभाकर हरकळ सर, अध्यक्ष प्रा. निलेश लोंढे होते. तसेच या कार्यक्रमात वरीष्ठ वर्गातील विद्यार्थी पंकज सुगंधे, सुरेश लिजडे व प्रकाश वाकळे यांनी आपली मनोगते व्यक्त केली.

२) विशेष भित्तीपत्रकाचे प्रकाशन -

भालचंद्र नेमाडे सरांना मिळालेल्या ज्ञानपीठ पुरस्कारानिमित्त त्यांच्या एकूण साहित्याचा आढावा घेणारे तसेच सदानंद मोरे सरांची अखिल भारतीय मराठी साहित्य संमेलन, घुमानच्या अध्यक्षपदी निवड झाल्याबद्दल अशा एकूण दोन भित्तीपत्रकाचे प्रकाशन ॲड. गौंशराव दुधगावकर, प्राचार्य डॉ. प्रकाश मोरे यांच्या हस्ते करण्यात आले. यासाठी कैलास भालेराव, गोविंद ऐलकेवाड, राहुल जाधव, समाधान चव्हाण, संध्या काळदाते या विद्यार्थ्यांनी परिश्रम घेतले.

३) १५ ऑगस्ट २०१४ निमित्त स्वातंत्र्यमहोत्सवाचे आयोजन -

बी.ए. द्वितीय वर्षातील विद्यार्थ्यांनी १५ ऑगस्ट निमित्त कार्यक्रमाचे आयोजन केले. या कार्यक्रमात विद्यार्थ्यांनी आपले मनोगते मांडली. तर प्रा. बब्रुवान बिराजदार व प्रा. गणेश मारेवाड यानी मार्गदर्शन केले.

४) निबंध स्पर्धेचे आयोजन -

१५ ऑगस्ट व २६ जानेवारी निमित्त 'नागरिकांची मूलभुत कर्तव्य' या विषयावर निबंध स्पर्धेचे महाविद्यालयातील कनिष्ठ व वरिष्ठ वर्गातील सर्वच विद्यार्थ्यांसाठी आयोजन करण्यात आले. त्याचा बक्षीस वितरण व संविधान दिन महोत्सव अशा दोन कार्यक्रमाचे आयोजन २४ जानेवारी २०१५ रोजी करण्यात आले. या कार्यक्रमाच्या अध्यक्षस्थानी उपप्राचार्य डॉ. संध्याताई दुधगावकर तर प्रमुख पाहुणे म्हणून मुख्य न्यायदंडाधिकारी आ. डॉ. बी. गदळे,आ. क्षीरसागर, न्या. एल.एम.सय्यद, तसेच डॉ. अनंत राऊत, डॉ. इंद्रजित भालेराव यांनी मार्गदर्शन केले. याप्रसंगी डॉ. अनंत राऊत म्हणाले, ''संविधान दिन हाच खरा राष्ट्रीय सन होय.'' तर डॉ. संध्याताई दुधगावकर यांनी घटनेतील मूल्ये आपल्या जीवनात, आचरणात आणून विद्यार्थ्यांनी राष्ट्र घडवावे असे आवाहन केले.

५) कै. प्राचार्य रामदास डांगे विशेष अंकाचे प्रकाशन-

कै. प्राचार्य रामदास डांगे यांच्या जीवनाचा व कार्याचा परिचय करून देण्यासाठी आख्यानाचे आयोजन करण्यात आले. त्याप्रसंगी ज्ञानोबा मुंढे यांनी डांगे सरांच्या जीवनाचा परिचय व कार्याचा

परिचय करून दिला. याप्रसंगी प्रा. इंद्रजित भालेराव, प्रा. प्रभाकर हरकळ, प्रा. निलेश लोंढे, प्रा. गणेश मरिवाड, प्रा. संतोष कांबळे, प्रा. सुरेश पारवे, प्रा. भावना दुधगावकर, प्रा. अनिल बडगुजर उपस्थित होते. तसेच या कार्यक्रमात कै. रामदास डांगे यांच्यावरील विशेष अंकाचे प्रकाशन करण्यात आले. यासाठी मधुरा महाकाळ, सुरभी मस्केव एम.ए. द्वितीय वर्षातील विद्यार्थ्यांनी परिश्रम घेतले.

६) निरोप समारंभ -

बी.ए. तृतीय वर्ष व एम.ए. द्वितीय वर्षातील विद्यार्थ्यांचा निरोप समारंभाचे आयोजन दि. ३१ मार्च २०१७ रोजी करण्यात आले. प्रमुख पाहुणे सुनिल तुरूकमाने सर तर अध्यक्षस्थानी प्रा. इंद्रजित भालेराव सर होते. याप्रसंगी तुरूकमाने सर म्हणाले, 'ज्ञानोपासक महाविद्यालय हे कला, क्रीडा, संस्कृतीचे केंद्र आहे, येथे विद्यार्थ्यांवर आदर्शांचे संस्कार केले जातात. ' तर भालेराव सर म्हणाले, 'संघर्ष व यश यांचा परिपूर्ण उपयोग करून विद्यार्थ्यांना आपले भविष्य घडवावे.' असे आवाहन केले.

७) मराठी विभागाची विशेष उपलब्धी -

१) प्रा. इंद्रजित भालेराव, प्रा. निलेश लोंढे, प्रा. गणेश मारेवाड, प्रा. संतोष कांबळे, प्रा.अनिल बडगुजर यांचे विविध राज्यस्तरीय व राष्ट्रीय स्तरावरील चर्चासत्रात शोधनिबंध प्रसिद्ध झाले व शोधनिबंधाचे वाचन केले.

२) मराठी विभागात ग्रंथालय सुरू केले. यांचे कार्य प्रा. संतोष कांबळे यांच्याकडे देण्यात आले.

३) मराठी विभागाप्रमुख प्रा. इंद्रजित भालेराव सरांना विविध पुरस्कार प्राप्त.

४) प्रा. निलेश लोंढे यांच्या सेशोधनाचा प्रबंध विद्यापीठाला सादर करण्यात आलेला आहे. त्यांना लवकरच पदवी मिळेल. प्रा. गणेश मारेवाड यांचे संशोधनाचे कार्य पग्रतीपथावर आहे.

५) विभागाच्या कनिष्ठ महाविद्यालयात प्रा. सुरेश पारवे, प्रा.भावना दुधगावकर आणि प्रा. कविता सपकाळ कार्यरत आहेत. तसेच वरीष्ठ महाविद्यालयाच्या सर्व उपक्रमात ते सहभागी होतात. शिवाय स्वतंत्रपणे कार्यक्रमाचेही आयोजन केले जाते. त्यात राष्ट्रीय सण, जयंती, पुण्यतिथी आणि भित्तीपत्रकांचे आयोजन केले जाते. शिवाय स्वागत समारंभ आणि निरोप समारंभाचेही आयोजन केले जाते. प्रा. भावना दुधगावकर व प्रा. सुरेश पारवे हे वेगवेगळ्या सामाजित उपक्रमात नेहमीच सहभागी असतात.

- प्रा. इंद्रजित भालेराव विभाग प्रमुख	- प्रा. गणेश मारेवाड मराठी विभाग

समाजशास्त्र विभाग

महाविद्यालयाने स्थापनेपासुनच कला शाखेअंतर्गत उच्च माध्यमिक व पदवीच्या अभ्यासक्रमासाठी समाजशास्त्र या विषयाच्या समाजशास्त्र विभागाची स्वतंत्र निर्मिती करुन अध्ययन, अध्यापनासाठी सुरु केली आहे, इतकेच नव्हे तर १११४ साली पदव्युत्तर अभ्यासक्रमाची सुधा सुरवात महाविद्यालयात करण्यात आली, त्याच बरोबर समाजशास्त्र विषयाचे सखोल व संशोधनात्मक अध्ययन करता यावे म्हणुन समाजशास्त्र विभागाचे स्वतंत्र संशोधन केंद्र सुद्धा इ. स. २००० पासुन चालवले जाते, महाविद्यालयातील सर्वच विद्याशाखांच्या संशोधन केंद्राचे संशोधक समन्वयक म्हणुन समाजशास्त्र विभागाचे विभाग प्रमुख डॉ. व्ही.एल. सुर्यवंशी हे कार्यभार सांभाभतात व अत्यंत शिस्तबद्धपणे संशोधन केंद्राचे कार्य चालु आहे. महाविद्यालयाच्या संशाधन केंद्रातुन अनेक विद्यार्थी विद्या वाचस्पती (पीएच.डी.) पदवी घेवुन बाहेर पडले आहेत.

समाजशास्त्र विभागात पदवी व पदव्युत्तर अभ्यासक्रमासाठी एकुण पाच अध्यापक कार्यरत आहेत ते पुढील प्रमाणे डॉ. व्ही.एल. सुर्यवंशी विभाग प्रमुख, प्रा. आनंद राऊत, प्रा. भास्कर गायकवाड, प्रा. संदीप लोखंडे, प्रा. एस.जे. राऊत

विभागातील सर्वच प्राध्यापक वर्ग अतिषय कर्तव्यदक्षपणे विद्यार्थ्यांच्या सर्वांगिन विकासाच्या दृष्टीकोणातुन कार्य तत्पर आहे, एक समाजशिल, कर्तव्यनिष्ट व संवेदनशिल नागरीक घडवण्याच्या दृष्टीने विभागाच्या वतीने चर्चासत्रे, शैक्षणिक सहली व विद्यार्थ्यांमधे सुप्त अवस्थेत असलेली प्रतिभा समाजासमोर यावी व त्यांच्यातली लेखनशैली विकसीत व्हावी समाजात भोवताली घडणाऱ्या घटनांचे त्यांनी सुक्ष्म अवलोकन करावे म्हणून प्रतेक शैक्षणिक वर्षात भित्ती पत्रकाचे प्रकाशन विभागाच्या वतीने केले जाते. शैक्षणिक वर्ष २०१५-१६ मधे स्वातंत्र्यदिनानिमीत्त तसेच १७ सप्टेंबर विद्यापीठ वर्धापनदिन व मराठवाडा मुक्ती संग्राम दिनानिमित्त पदवी व पदव्युत्तर विभागातर्फे भित्ती पत्रकाचे अनावरण करणात आले आहे. अनुक्रमे भित्तीपत्रकाचे शिर्षक पुढील प्रमाणे आहेत.

१. भारतीय स्वातंत्र्याची ६८ वर्षे

२. ज्ञानोपासना उच्च शिक्षणाची

३. मराठवाडा मुक्ती संग्राम दिन विशेषांक

सदरील भित्तीपत्रकांमध्ये विलास कनकुटे, श्रीधर इंगोले, उमेश गायकवाड, कृष्णा पवार, हुमेरा बेगम, सारीका जाधव, मिरा सोनवने (बी.ए. तृतीय वर्ष), भागवत मोरे, प्राची धबाले, सोनी धबाले, अमोल शिर्के, कृती फुलपगार, अमोल पैठणे, संजय कदम, आनंदा इंगोले, मनिषा खंदारे, अश्वीनी चौधी (बी.ए. प्रथम वर्ष) या विद्यार्थ्यांनी आपले विचार कवीता व लेख लिहुन मांडण्याचा प्रयत्न केला आहे.

भित्त पत्रकाचे मुख्य संपादक प्राचार्य डॉ. प्रकाश मोरे उपसंपादक प्रा. डॉ. व्ही.एल. सुर्यवंशी यांनी केले भित्तीपत्रकाचे रेखाटन, विनोद ढोले, कृष्णा पवार, नरेश टोनपे, आकाश रन्हेर, ज्ञानेश्वर कदम, नारायण ढकने, प्राची धबाले व भागवत मोरे या विद्यार्थ्यांनी केले व विद्यार्थ्यांना या कार्यासाठी प्रा. भास्कर गायकवाड, प्रा. आनंद राऊत, प्रा. संदीप लोखंडे, प्रा. सुषमा राऊत यांनी मार्गदर्शन केले.

– प्रा. डॉ. व्ही.एल. सुर्यवंशी,
विभाग प्रमुख समाजशास्त्र विभाग

Department of English

The department of English facilitates a number of activities to enrich the students with knowledge of language and literature the dept has diverse rang of activities as follows :

1) Assignments are given to the students of UG and PG.
2) Classroom Seminars are conducted at certain intervals.
3) Coc in Spoken English is being conducted.
4) Remedial Course as well as Bridge Course is also facilitated.
5) Literary and Training Programers are organized.
6) Departmental Library Facility is made available for a few students.
7) Problem- based project work is get done from the students of PG.
8) Occasionally, Wall- Posters are prepared by the students under the guidance of teaching faculty.
9) NST\NET Coaching facility is also provided to the students of PG from the last academic year.
10) Competency Building Cell is run by the dept. It imparts the various skills of language and through practice competency is attained.

Dr. A. S. Gangane

Head, Dept. of English

Activities in the Department of Computer Science

- Department of computer science organized a Linux Workshop jointly with IIT Bombay on 12-13 February 2015. Many students from the department participated in the workshop. Faculty members of department has taken efforts for organization of the workshop.
- Department of Computer science also organized a 2 days' workshop on Android on 27-28 February 2015.It was jointly organized with IIT Delhi. Students of the department participated in this workshop.
- Department of computer science organized a Digital India Workshop on 5 August 2015. Many students of computer as well as non-computer subject participated in this workshop. Poster competition & Debate Competition was organized as a part of workshop.
- In the next session, expert talks was organized in which Dr. Md. Babar, Dr. S.C. Aithal, Dr. A.E. Jadhav and Mr. A.A. Jinturkar delivered their talk before the students related to Digital India.
- In the Last Session, winners of Poster and Debate Competition has been given prize by Principal Dr. P.L. More and Vice-Principal Dr. Sow. S.G. Dudhgaonkar.
- On occasion of teachers Day, students of department of computer science organized a small program in honour of their teachers. Last year students given demo lectures on first year classes. In the next session, Dr. P.L. More and Dr. P.B. Khanale delivered speech on “Teachers day”.

Prof. Dr. P.B. Khanale

HOD, Computer Science

Activities in the Department of Geology

- The department of geology has carried out the following activities in the Academic year 2014-15

1) **Geology Student Forum**
Geology Students Association is rename as the GEOLOGY STUDENT FORUM from this Year.
The activities of the forum provide the academic platform to the students. Under this forum students carried out the some activities which are highlighted as follows.

2) **Publication of Wall Magazine-**
On the occasion of Independence Day, Marathwada Mukti Sangram and University foundation Day as well as Republic Day students use to publish the Wall Magazine. The topics are not only subjected related but it is use for all faculty students and for comparative examinations.
In this year the issues were
a) Five Biggest Dam in India (Independence Day)
b) Mineral Wealth of India (Republic Day)

3) **Knowledge shearing programme.**
On every Saturday the members from the B.Sc. I,II,III are gathered in the department at 3.00pm. Some students share their knowledge about some Histological / geological Monuments.
Some of the audio/Video recordings of Dr. Shivajirao Bhosle, Chandrasekhar Dharmadhikari, Shri Vishvas Nangre Patil etc..

4) **Teachers Day**- On the occasion of teachers day,05 September 2014, Students organized one programmed through Geology Student Forum to felicitate the teachers

5) **Audio Visual Programme for XII Science Students —**
To give the visual Information about the Geology and to create the interest in subject we arranged the audiovisual programme. The In

charge if this cell Miss Jadhav S. I. provides the theoretical information to the student

6) **Geological Field Work-**

Study of Geology is incomplete without Field work. With this view department organized the field work of B.Sc. Students at various geological places in and around the Nanded districts to know the regional geology

In this fieldwork we visited the most important geological Places like SAHASTRAKUND, UNKESHWAR and MAHUR GHAT SECTION in Nanded District, on 17 March, 2015

7) **Field Survey-** Faculties are always always engaged to improve the field knowledge of the students and use of various equipment like Resistivity Meter, Magnetometer, Brunton Compass as well as Clinometers in the field.

8) **Extension Activity -**Considering the scarcity of waterin the region the faculty is engaged in creating the awareness in the society for Water conservation, water reuse and rain water harvesting. In this regards we celebrate the world water day at Vasantrao Naik Marathwada Krushi Vidyapeeth Parbhani.

Prof. Dr. Ravindra Mule
HOD
Dept. of Geology

REPORT ON DEPARTMENTAL ACTIVITIES
DEPARTMENT OF COMMERCE & MANAGEMENT

Dnyanopasak Shikshan Mandal, Parbhani took revolutionary decision to introduce college of Arts, Commerce & Science, Parbhani in June 1984 under the visionary leadership of Honorable Advocate Ganeshrao Dudhgaonkar, Ex. MP, Ex. State Minister Government of MS and the founder president of DS Mandal, Parbhani offering higher education facilities for the students having rural background in particular onsuring & overall academic development of the district. The department of commerce & management of this college is linked with premier training center in Maharashtra like MCED in the process of making available budding entrepreneurs and Skilled & Trained manpower to industry sector. On the same line, the Department of Commerce & Management conducted the student centered activities & programmes with the strong support of the management of DS Mandal PBN, since the day of inception.

Following are the major activities & programmes conducted in the department in 2015-16 in the benefit of students, from commerce faculty in particular & all the faculty students in general.

Short Term Course on Entre prenentship Development

1. FDP (Senior College Teacher) : 01-07-15 to 10-07-15 with the collaboration of MCED, Aurangabad & SRTMU Nanded
2. Population Day :11-07-2015
3. Bank Nationalization Day & wall- poster publication :19-07-2015
4. A Five Day Bridge Course :27-07-15 to 31-07- 2015
5. Financial Awareness Programme with the active participation of SBI, IDBI & Lead Bank : 03 - 08 - 2015
6. Essay Writing Competition : 12-08-2015
7. Wall Poster Publication on 15-08-2015 : Ten
8. Guest Lecture - S.P. Chitade - on personality Development : 20 - 08 -2015
9. S. Farhana B.Com. II ranked II in Poster Presentation Competition, at District Level : 25-08-2015
10. Welcome Programme :26-08-2015
11. GK Exam conducted on :31-08-2015
12. Teachers Day organized by B.Com. F.Y. Students : 05-09-2015
13. CD show 'The Secret': 19-09-2015 (For BA, B.Sc. & B.Com. Students)

14. A Eleven Day IBPS Exam preparation programme:22-09-2015 to 2-10-2015
15. District Level Avishkar Research Competition - 2016 Mahila Mahavidyalaya, Parbhani : 03-10-2015

    - UG - Dhiraj Patel- B.Com. F.Y. participated & Ranked Second

    - PG-Aarti Harkal & Kanchan Awchate-M.Com.F.Y. Participated & Ranked I
16. Industrial Visit Auto cluster - Aurangabad on 07-10-2015
17. Career Guidance ICSI - New Delhi : 14-10-2015
18. Guest Lecture on career Development :Dr. S.B. Pawar on 01-01-2016
19. University Level Avishkar Research competition 03-01 -2016 at Nutan Mahavidyalaya Sailu, Dist. Parbhani

    - Participated : UG - Dhiraj Patel B.Com., F.Y. Ranked Second

    PG - Aarti Harkal & Kanchan Awchate -M.Com. F.Y. Ranked Second

    And represented SRTMU, Nanded in State Level Avishkar Competition at Savitribai Phule University of Pune on 2016, 9-12 Jan
20. DSMPCTSE -2016 : 22-02-2016
21. Commerce Role play Day : 03-03-2016
22. State Level PPT Competition : 29-02-2016
23. Commerce Forum : 25-03-2016
24. Industrial Visit Hyderabad on 27 -03-2016

    One Teacher one Skill Programme is effectively conducted for BA, B.Com. & B.Sc. I year students by the coordinator - Dr. P.Y.Harkal with kind support & active involvement of Mr. Sameer Dudhgaonkar - vice President of MACCIA, Mumbai & their team; enhancing employability of the students.
25. Santnu Pedgaonkar, Passed National Level and admitted for PGDM in National Institute of Security Management (NISM) Haryana 2015-16.

    Faculty Members : -

    Prof. Dr. M.N. Sondge, Dr. P.Y. Harkal, Dr. A.H. Shrirame, Mr. H.A. Shinde, Miss. H.M. Ambhure, Dr. V. M. Raut, Dr. P. B. Navghare, Dr. B.G. Jondhale are contributing intensive efforts for the academic enrichment of students from commerce faculty.

Prof. Dr. M. N. Sondge

HOD

Dept. of Commerce & Management

انوکھی مثال (افسانہ)

مہہ جبین آراء (B.A.Ist.Y)

اُس کا نام مبارک تھا وہ ایک باغ میں عرصہ سے بطور پہرہ دار کام کر رہا تھا ایک دن اُس باغ کا ملک اپنے چند مہمانوں کے ساتھ باغ میں آیا اور حکم دیا مبارک مہمان آئے ہیں کچھ میٹھے انار توڑ کر لاؤ اور انھیں مہمانوں کی خدمت میں پیش کرو وہ چند منٹوں میں انار توڑ لایا مالک نے ایک انار توڑا اُس کو چکھا وہ کھٹا تھا دوسرے کو توڑا وہ بھی کھٹا تھا مبارک کو آواز دی اور کہا ہم نے تمھیں میٹھے انار لانے کو کہا تھا تم کھٹے انار کیسے لائے مبارک دوبارہ گیا اور انار لے آیا ملک نے اُن کو توڑا وہ بھی کھٹے نکلے ملک سخت ناراض ہوا تم برسوں سے اس باغ میں رہے رہے ہو اور تمھیں آج تک کھٹے اور میٹھے انار میں تمیز نہیں آئی مبارک نے عرض کی بلاشبہ میں کھٹے اور میٹھے اناروں میں تمیز نہیں کر سکتا میں نے آج تک اس باغ کا کوئی انار کھایا ہی نہیں تو پھر کھٹے اور میٹھے میں تمیز کیسے کر سکتا ہوں مالک نے جب یہ سنا تو سنانے میں آ گیا کہنے لگا مبارک تم نے کیوں نہیں کھایا ؟ مبارک بولا آپ نے باغ کی رکھوالی میرے سپرد کی تھی اُس کا پھل کھانے کی اجازت نہیں دی باغ کے مالک نے جب ان کا جواب سُنا تو نہایت متعجب ہوا مبارک کے تقویٰ اور امانت داری پر مہمان بھی ششدرر ہے گئے

باغ کے مالک کی بیٹی جوان اُس کے لئے موزوں رشتے کا متلاشی تھا اچانک اُس کے ذہن میں آیا کے میری بیٹی کے لئے اس سے بڑھ کر کوئی شخص موزوں نہیں ہو سکتا اس نے مبارک سے کہا اگر میں تمھیں اپنا داماد بنا لوں تمہارا کیا خیال ہے مبارک نے جواب دیا یہود شادی کے لئے لڑکی کی مالداری کو، عیسائی خوبصورتی کو اور امت محمدیہ تقویٰ اور دینداری کو معیار ٹھہراتے ہیں مالک اس کے جواب سے بہت متاثر ہوا گھر آ کر اس نے اپنی بیوی سے مشورہ کیا بیوی نے بھی کہا بلاشبہ مجھے اپنی بیٹی کے لئے مبارک سے بہتر کوئی رشتہ نظر نہیں آتا یوں تو مبارک کی شادی باغ کے مالک کے بیٹی سے ہو گئی اور پھر اس مبارک جوڑے کو اللہ تعالیٰ نے اپنی برکت سے نوازا ان کے یہاں ایک بیٹا پیدا ہوا اُس کا نام انھوں نے عبداللہ رکھا جو بڑے محدث ہوئے جنھوں نے اپنے علم سے ایک جہاں کو منور کیا دنیا اُن کو آج عبداللہ بن مبارکؒ کے نام سے جانتی ہے۔

بد نظر اٹھنے ہی والی تھی کسی کی جانب
اپنی بیٹی کا خیال آیا تو دل کانپ گیا (نواز دیوبندی)

وجود زن سے کائنات میں رنگ وبو
یہ خاکی اپنی فطرت میں نوری ہے نہ ناری (ڈاکٹر علامہ اقبال)

ہندوستان کی پہلی خاتون سپریم کورٹ جج **''فاطمہ بی بی''**

رومانہ شیخ تیمور (M.A.Ist.Y)

براعظم ایشاء اور ہندوستان کی پہلی خاتون سپریم کورٹ کی جج کی حیثیت سے جنھیں عدلیہ میں سب سے بڑا عہدہ ملا وہ فاطمہ بی بی ہے ان کا تقرر ۱۹۸۹ء میں سپریم کورٹ آف انڈیا کے طور پر ہوا جو قابل فخر ہے فاطمہ بی بی ۳۰ راپریل ۱۹۲۷ء کو کیرالا کے ایک گاؤں پتھانم تھسد میں پیدا ہوئی ان کے والد کا نام میر اصاحب اور والدہ کا نام خدیجہ بی بی تھا انھوں نے کتھولک اسکول سے ابتدائی تعلیم حاصل کی تریوندرم یونیورسٹی سے بی ایس سی کی ڈگری حاصل کی اور قانون کی ڈگری یہی سے حاصل کی ۱۴رنومبر ۱۹۵۰ء میں وکالت کا رجسٹریشن کیا ۱۹۵۸ء میں بحیثیت منصف کیرالا کی عدالت میں تقرر ہوا اور ترقی کرتے ہوئے ۱۹۹۰ء کو سپریم کورٹ میں جج کی حیثیت سے نامزد ہوئی ایک مسلم خاتون کو سپریم کورٹ کا جج بنایا جانا اہم بات تھی وہ ۱۹۹۲ء میں سبکدوش ہوئی اور اس کے بعد ۲۵ جنوری ۱۹۹۷ء کو تامل ناڈو کا گورنر بنایا گیا اس کے ساتھ ہی وہ مدراس یونیورسٹی کی چانسلر بھی رہی قومی انسانی حقوق کمیشن کی ممبر رہی ان کی خدمات کے عوض میں انھیں D.Lit کی ڈگری دی گئی شیرومنی ایوارڈ اور بھارت جیوتی ایوارڈ سے نوازا گیا فاطمہ بی بی مسلم خواتین کے لئے مشعل راہ ہے۔

ثانیہ مرزا

محمد سیف خان (B.A.II. Y)

ثانیہ مرزا کی پیدائش ۱۵نومبر ۱۹۸۶ء میں ممبئی میں ہوئی ثانیہ کے والد کا نام عمران مرزا ہے اور والدہ کا نسیمہ ہے ان کے والد کا پیشا اسپورٹس جنرلسٹ رہا۔ بعد میں وہ اپنے خاندان کے ساتھ حیدرآباد رہنے لگی۔ ثانیہ اپنے والد کے ساتھ ٹینس کھیلتی رہتی تھی اُسے بچپن ہی سے ٹینس میں دلچسپی تھی۔ اس نے اپنی ٹینس کی ابتداء نظام کلب سے کی۔ ثانیہ کی ٹریننگ میں اُن کے کوچ بھوپتی کا اہم رول رہا ثانیہ کے لئے جن کمپنیوں نے مدد کی اُن میں ایڈیداس اور جی وی کے انڈسٹری قابل ذکر ہیں۔ ثانیہ مرزا نے امریکی کمپنی سے مدد حاصل کی اس کے بعد مہیش بھوپتی کے ساتھ ٹینس کا آغاز کیا۔ ثانیہ مرزا نے پہلی بار ہندوستان کی طرف سے جو مقابلہ کھیلا وہ ورلڈ جونیئر شپ کا تھا اس کے بعد ثانیہ مرزا نے ایشین گیمز میں حصہ لیا اس کے بعد گرینڈ سلم خطاب کے لئے جستجو کرنے لگی۔ ثانیہ مرزا نے اب تک ٹینس کی دُنیا میں تہلکہ مچادیا اس نے کئی ایوارڈ حاصل کئے پہلی مسلم خاتون کھلاڑی ہے جس نے ٹینس میں اپنا نام پیدا کیا۔

عصمت چغتائی

حنا بیگ مرزا علی یاور بیگ (B.A.III.Y)

عصمت چغتائی کی پیدائش ۲۱ راگست 1915 ء بمقام بدایوں میں ہوئی اُن کے والد کا نام مرزا قسیم بیگ چغتائی تھا وہ بارعب اور باوقار شخصیت کے مالک تھے انگریزی حکومت نے ڈپٹی کلکٹر کے عہدہ پر تھے اُن کی خدمات کے سلسلے میں انھیں خان بہادر کا خطاب سرفراز کیا گیا۔ عصمت نے علی گڑھ سے ایف۔ اے تک تعلیم حاصل کی بی۔ اے کے لئے لڑکیاں عام طور پر آئی ٹی کالج لکھنؤ میں داخلہ لیتی تھی جو ایک مشیری ادارہ تھا عصمت نے بھی وہیں داخلہ لیا تعلیم کے بعد معلمہ کی حیثیت سے زندگی کا آغاز کیا اور صدر معلمہ بن گئی۔ شاہد لطیف سے ان کی شادی ہوئی جو افسانہ نگار تھے اور ممبئی ٹاکیز سے وابستہ تھا کہانیاں لکھا کرتے انہی کے ساتھ عصمت نے فلموں کے لئے لکھنا شروع کیا

عصمت نے بچپن ہی سے اپنے ذاتی تجربے اور مشاہدے کی بناء پر عورت کی پسماندگی، بے بسی اور لاچاری پر کہانیاں لکھی وہ اپنے فن کے توسط سے مظلوم اور بے کس عورتوں کی آواز بلند کرنے لگی خاص طور سے متوسط طبقہ کی مسلمان خاتون کی زندگی کے ہر پہلو اور محرومیوں کا ذکر ان کے کہانیوں میں ملتا ہے۔

ترقی پسند تحریک نے عصمت کے ذہن کو بصیرت بخشی اور انھوں نے مظلوم اور بے کسوں کے مسائل کو اپنے افسانوں میں بیان کیا چھوٹی چھوٹی باتیں اور زندگی کے مسائل اُن کی تخلیق کا موضوع بنے اُن کے افسانوں کے مجموعہ میں کلیاں، چوٹیں، چھوئی موئی، دو ہاتھ کافی مشہور ہے۔ ناول میں ضدی، تیڑھی لکیر وغیرہ قابل ذکر ہے کہا جاسکتا ہے عصمت چغتائی باغی افسانہ نگار ہے کیونکہ انھوں نے اپنے دور کے معاشرے اور سماجی رواتوں کے خلاف قلم اُٹھایا۔

اُردو کی نامور ناول اور افسانہ نگار **قرۃ العین حیدر**

مسرت فرحین سید مبین (M.A.Ist Y)

اُردو ادب کی نامور ادیبہ ایک منفرد شخصیت قرۃ العین حیدر ہیں ۲۰ رجنوری ۱۹۲۷ء کو علی گڑھ میں پیدا ہوئی اُن کے والد کا نام سجاد احمد یلدرم اور والدہ کا نام نذر سجاد یلدرم تھا اُن کی ابتدائی تعلیم دہرہ دون لاہور لکھنؤ میں ہوئی ۱۹۴۵ء میں دہلی یونیورسٹی سے بی۔ اے اور ۱۹۴۷ سے لکھنؤ یونیورسٹی سے ایم۔ اے پاس کیا اس کے علاوہ انگریزی ادب، آرٹ اور صحافت کی تعلیم حاصل کی۔ انھوں نے کئی عہدہ جات میں نوکریاں کیں۔ قرۃ العین حیدر نے اپنی ادبی زندگی کا آغاز گیارہ سال کی عمر سے کیا اُن کی سب سے پہلی کہانی ''بی چوہیا'' تھی ۱۹۳۹ء میں پہلا ناول میرے بھی صنم لکھا ان کی تخلیقات میں چار افسانوی مجموعہ، دس ناول، چھ ناولٹ، گیارہ رپوتاژ ان کے علاوہ اردو اور انگریزی میں تراجم کثیر تعداد میں موجود ان کی مشہور ناول ''آگ کا دریا'' کو گیان پیٹھ ایوارڈ بھی مل چکا ہے انھیں پدم شری، پدم بھوشن، ساہتیہ اکادمی اور سوویت نہرو ایوارڈ بھی مل چکا ہے۔

اُن کی وفات ۲۱ راگست ۲۰۰۷ء کو ہوئی قرۃ العین حیدر افسانوی ادب میں منفرد مقام رکھتی ہے اپنی کہانیوں اور ناولوں میں نئی تکنیک کی وجہ سے کافی مشہور ہے اسی لئے اصغر وجاہت نے انھیں جدید اُردو کا لیجنڈ کہا ہے

پہلی خاتون مجاہد آزادی بیگم حضرت محل

حمیرہ ناز شیخ جعفر بی۔اے (سال سوم)

بیگم حضرت محل پہلی جنگ آزادی کے سپہ سالاروں میں سے ایک تھی آج بھی سارا ملک اُن کو احترام وعقیدت سے یاد کرتا ہے بیگم حضرت محل اودھ کے نواب واجد علی شاہ کی بیگم تھی وہ انتہائی حسین قابل لائق اور جری عورت تھی اودھ کی رعایا کارکن، فوجی اور سپاہی سبھی اُن کی عزت کرتے تھے وہ ہندوستان کے لئے مصیبت کا وقت تھا جب انگریز ہندوستان میں تاجر بن کر آئے لیکن رفتہ رفتہ انھوں نے ملک کے کئی حصوں پر اپنی ریاست قائم کر دی ہندوستان کے بیشتر حصوں پر انگریزوں کا قبضہ ہو گیا۔

اودھ کی ریاست پہلے مغل اقتدار کا حصہ تھی مغل حکومت کمزور پڑنے لگی تو دیگر صوبوں کی طرح اودھ بھی ایک آزاد ریاست بن گئی واجد علی شاہ کے آباء واجداد نواب سعادت علی کو انگریزوں سے ۱۸۰۱ء میں ایک معاہدہ کرنا پڑا جس کی رو سے اودھ انگریزوں کے ہاتھوں بیچنا پڑا حکومت نواب کے نام سے چلتی تھی لیکن حقیقی غلبہ تھا نواب انگریزوں کے اشاروں پر کام کرنے پر مجبور تھا ۱۸۴۷ء میں نواب واجد علی شاہ تخت پر بیٹھے تو انھیں حکومت کے کاموں میں انگریزوں کا بار بار مداخلت کرنا اچھا نہ لگا۔

فیض آباد کے مولوی احمد شاہ نے انگریزوں کے خلاف جنگ کا اعلان کیا اس وقت بیگم حضرت محل نے حکومت کا کاروبار سنبھالا انھوں نے حکومت کے عہدوں پر قابل اور لائق لوگوں کی تقرری کی فوج کا مناسب انتظام کیا فوجیوں کا حوصلہ بڑھانے کے لئے وہ خود میدان میں آجاتی اُس نے جنگ آزادی کے لئے اودھ کا خزانہ کھول دیا۔ جگہ جگہ مورچے لگ گئے لکھنو اور آس پاس کے علاقوں سے انگریزوں کا اثر ختم ہو گیا بیگم حضرت محل بہادر ہونے کے ساتھ ساتھ فراخ دل بھی تھی ایک بار جنگ میں کچھ انگریز فوجی، انگریز عورتیں اور بچے پکڑے گئے انگریز فوجیوں کو فوجیوں نے مار ڈالا انگریز عورتیں اور بچے پکڑے گئے وہ انھیں بھی مار ڈالنا چاہتے تھے جیسے ہی بیگم حضرت محل کو پتہ چلا انھوں نے انگریز عورتوں اور بچوں کو محل میں لانے کا حکم دیا اُن کے کھانے کا انتظام کیا اور محفوظ طریقے سے ریزیڈنسی واپس کر دیا۔ ان کی رواداری کی تعریف انگریزوں نے بھی کی

بیگم حضرت محل نے آزادی کے متوالوں کو الہ آباد، اعظم گڑھ اور جون پور پر حملہ کا حکم دیا۔ لکھنو شہر اور اس کے آس پاس بیگم کے سپاہیوں کا غلبہ تھا مارچ ۱۸۵۸ء میں خون ریز جنگ ہوئی بیگم خود مورچوں پر جاتی اور سپاہیوں کا حوصلہ بڑھاتی لیکن انگریزوں کے سامنے انھیں پسپا ہونا پڑا بیگم حضرت محل نیپال آئی انھوں نے اپنے آخری دن کھٹمنڈو میں گزارے آج بھی اُن کا مزار وہیں ہیں اُن کی بہادری، ایثار وقربانی کو احترام وعقیدت سے یاد کیا جاتا ہے۔

پہلی خاتون ملکہ ''رضیہ سلطان''

شیخ ارجمند بانو بی۔اے(سال سوم)

رضیہ سلطان کا شاہی نام جلال الدین رضیہ تھا وہ ۱۲۰۵ء میں پیدا ہوئی جو جنوبی ایشیاء پر حکومت کرنے والی پہلی خاتون تھی وہ ترک سلجوق نسل سے تعلق رکھتی تھی جنگی تربیت اور انتظام سلطنت سے واقف تھی سلطنت دہلی کے خاندان غلامان کے بادشاہ شمس الدین التمش کی لڑکی تھی والد کے ساتھ رضیہ سلطان حکومت کے کاروبار میں بھی ہاتھ بٹاتی تھی اُن کے والد نے انھیں اپنے بیٹوں پر ترجیح دیتے ہوئے اپنا جانشین مقرر کیا لیکن التمش کے انتقال کے بعد رضیہ کے ایک بھائی رُکن الدین فیروز نے تخت پر قبضہ کرلیا رضیہ نے بھائی کو شکست دے کر دوبارہ تخت حاصل کیا۔ تخت سنبھالنے کے بعد وہ ایک مرد کی طرح سلطنت کو سنبھالنے لگی ایک سپاہی کی طرح ہتھیاروں سے لیس ہو کر گھوڑے پر سوار اپنی فوج کی کمان سنبھالنے لگی۔ رضیہ سلطان التمش کی تمام اولاد میں سب سے زیادہ ذی فہم اور بہادر تھی۔

سلطان التمش نے خود اعتراف کرتے ہوئے کہا میرے مرنے کے بعد رضیہ بیگم کو میرا جانشین لکھ دو رضیہ بلاشبہ اپنی قابلیت کی بناء پر تخت و تاج کی مستحق تھی لیکن بعض امراء کی طرف سے اُس کی مخالفت بھی ہوتی رہی رضیہ نے ان کی ذرا پرواہ نہیں کی رضیہ نے کم وقت میں اسکول، ادارے، لائبریریاں قائم کی ۱۳ را کتوبر ۱۲۴۰ء میں اُس نے وفات پائی۔

سلطانہ چاند بی بی

نغمہ سید داؤد ہاشمی بی۔اے(سال سوم)

سلطانہ چاند بی بی ایک بہادر خاتون تھی جنھیں چاند خاتون یا چاند سلطانہ بھی کہا جاتا تھا یہ نظام شاہی سلطنت کی بہادر ملکہ تھی اُس نے بیجاپور سلطنت ۱۵۸۰ سے ۹۰ تک اور احمد نگر سلطنت ۱۵۹۶ سے ۱۵۹۹ تک ملکہ کی حیثیت سے کارہائے نمایاں انجام دیئے چاند بی بی احمد نگر سلطنت کی دفاع کے لئے مغلیہ سلطان اکبر اعظم سے جنگ کے لئے مشہور ہے۔

چاند بی بی حسین نظام شاہ احمد نگر دکن کی صاحبزادی تھی مروجہ علوم کی تکمیل کے بعد سپہ گری کی تربیت حاصل کی اُس کی شادی علی عادل شاہ مردان والی بیجاپور سے ہوئی باوجود پردہ نشین خاتون ہونے کے جب بھی وہ میدان جنگ میں آتی تو بڑے بڑے سورماؤں کا پتہ پانی کردیتی اکبر اعظم نے شہزادہ مراد کو احمد نگر کی تسخیر کے لیے جب روانہ کیا تو شیر دل خاتون نے اُس کا بہادری سے مقابلہ کیا اور شہزادہ مراد کو ناکام واپسی پر مجبور ہونا پڑا۔ دوسرے سال شہزادہ دانیال نے گوداوری کے کنارے مقابلہ آرائی کی آخر میں ۱۵۹۸ء میں خود اکبر اعظم کو مقابلہ کے لئے آنا پڑا احمد نگر کے قلعہ دار حمید خان کی سازش غداری سے اس بہادر خاتون کو قتل کردیا گیا۔ اور ایک بہادر ملکہ تاریخ میں گم ہوگئی۔

(۲)

اسلام میں عورت کا مقام

محمد عارف محمد اسلم بی۔اے(سال دوم)

جب کسی کے یہاں لڑکی پیدا ہوتی ہے تو اللہ تعالیٰ اس کے یہاں فرشتے بھیجتے ہیں جو آکر کہتے ہیں اے گھر والو تم پر سلامتی ہو وہ لڑکی کو اپنے پروں کے سائے میں لے لیتے ہیں اور اس کے سر پر ہاتھ پھیرتے ہوئے کہتے ہیں یہ کمزور جان سے پیدا ہوئی ہے جو اس بچی کی نگرانی اور پرورش کرے گا قیامت تک خدا کی مدد اس کے شامل حال رہے گی۔

عورت اگر بیٹی ہے تو رحمت اگر بیوی ہے تو شوہر کے نصف ایمان کی وارث اگر ماں ہے تو اُس کے قدموں میں جنت لیکن فاطمہ الزہرہ کی شان دیکھئے" اس باپ کے لئے رحمت جو خود رحمت العلمین ہے شوہر کے لئے نصف ایمان جو خود کامل ایمان ہے اور آپ کے قدموں میں جنت ہے جو خود جنت کے سردار ہے۔

شریں بانو (بی۔اے سال اول)

اقوال زرین "ماں"

☆ ماں ایسے شفقت ہے جو کبھی تہی دامن نہیں ہوتی
☆ ماں ایک نغمہ ہے جس کی گونج زندگی کا احساس دلاتی ہے۔
☆ ماں ایک مشعل ہے جو ہمیشہ راستہ دکھاتی ہے
☆ ماں ایک آہ ہے جو سیدھی عرش پر جاتی ہے۔
☆ ماں ایک خوشبو ہے جس سے یہ جہاں مہک اٹھتا ہے۔
☆ ماں ایک سایہ ہے جس کے پاس ستانے سے زندگی بھر کی تھکن اتر جاتی ہے۔
☆ ماں ایک سائے دار درخت ہے جس کی ٹھنڈی چھاؤں میں بیٹھنا کسی خوش قسمت کو نصیب ہوتا ہے
☆ ماں کی اصل خوبصورتی اُس کی محبت ہے۔

غـــــــزل

ارجمند نوشین (بی۔اے سال سوم)

اس بہار کے موسم اور زمانے کا قہر بھی لکھنا
تم جو لکھوں گے خط تو احوالِ شہر بھی لکھنا
میری کہانی گر چھاپ سکوں چھاپ لو
مگر میری زندگی گذارنے کا ہنر بھی لکھنا
تم تو کبھی لوٹ کر نہ آئے اس طرف
جہاں ہو کم سے کم وہاں کی خبر بھی لکھنا
اپنے دم پر منزل تو پا لیا ہوگا تم نے
مگر کبھی تو خدا کے رحم و کرم کا ذکر بھی لکھنا

اداریہ

کالج کی سطح پر ادبی میگزین شائع کرنا دراصل طلباء میں ادبی ذوق پیدا کرنے اور اُن کی صلاحیتوں کو اجاگر کرنے کا ذریعہ ہوتے ہیں دورِ حاضر میں جہاں ذرائع ابلاغ خاص طور سے سوشل میڈیا نے طلباء کے ذہنوں کو منجمد کرنے میں کوئی کسر نہیں چھوڑی نوجوان نسل لکھنے پڑھنے سے زیادہ واٹس اپ، ٹویٹر، وہبر، فیس بک اور میسج میں کھوئے رہتے ہیں اس دورِ ترقی نے جہاں ہاتھوں کی انگلیوں کو چالاکی بخشی وہیں ذہنوں میں سوچنے سمجھنے کی تخلیقی صلاحیتوں کو پروان چڑھنے سے ماوف کر دیا۔

یہ بھی حقیقت ہے کہ شاعری کے فن سے بے بہرہ طالب علم تک بندی کر کے خود کو بڑا شاعر تصور کرنے لگتا ہے اور اگر اتفاق سے کسی وسیلہ کے ذریعے ادبی نشست میں حاضری لگا دیں تو پھر خود کو میرؔ غالبؔ کے معیار کا شاعر تصور کرنے لگتا ہے کالج میں شعبہ اُردو کا کام صرف نصابی کتب تک محدود نہیں بلکہ طلباء میں شعر و ادب کی باریکیاں نظم و نثر کے امتیازی اوصاف اور زبان و ادب کے وسیلہ سے تہذیب و تمدن کو پروان چڑھانا بھی ہے ورنہ کئی ایسے لوگ شاعری کے میدان میں گردش کرتے نظر آتے ہیں جو وہ شاعری ابجد سے واقف ہے اور نہ شاعری کی اہمیت و افادیت سے۔

نثر لکھنا تو طلباء نے چھوڑ ہی دیا ہے کیونکہ نثر شاعری سے زیادہ مشکل ہے تسلسل، ترتیب اور تدوین متن سے واقفیت کرانا شعبہ اُردو کے اساتذہ کا اولین فرض ہے لیکن موجودہ دور میں سہل پسندی عام ہے کچھ اساتذہ تو زیراکس کے نوٹس بانٹ کر اپنا معاشی مبادلہ (تنخواہ) حاصل کرنے میں مصروف مگن ہے اور بھلا کرے فاصلاتی نظامِ تعلیم کا جس نے بغیر کسی تعلیم حاصل کرنے والے اہلیتی امتحان کے بل بوتے پر ڈگریاں بانٹنے کا کام کر کے معیار کو مزید گرا دیا۔

ایسے پُر آشوب اور زوال پذیر معاشرے میں "گیان اپاسک" میگزین کے ذریعے کالج اپنے طلباء کی تخلیقی صلاحیتوں اور نصاب کے علاوہ تحریری طور پر انھیں ذہین اور با صلاحیت بنانے کا فریضہ انجام دینے کی کوشش کر رہا ہے اور اس کے لئے میگزین کی اہمیت و افادیت بڑھ جاتی ہے۔

اس سال کالج میگزین کے اربابِ مجاز نے یہ طے کیا کہ سماج میں عورتوں کی صلاحیتوں اور کارناموں پر مبنی مواد کو اکٹھا کیا جائے تاکہ خواتین کی خدمات کا اعتراف ہو سکے اور طلباء میں خواتین کی تئیں عزت و احترام کا جذبہ پیدا ہو ساتھ ہی خواتین کے کارناموں سے واقفیت حاصل ہو امید ہے یہ کوشش کارگر ثابت ہوگی۔

شعبہ اُردو کی سرگرمیاں

گیان اپاسک کالج پربھنی کا شعبہ اُردو ابتداء سے ہی اپنی بہترین کارکردگی کا مظاہرہ کرتا رہا ہے اس شعبہ میں درج ذیل اُمور پر رہنمائی کی جاتی رہی۔

۱۔ طلباء وطالبات میں ادبی وعلمی شعور کو فروغ دینا۔

۲۔ زبان وادب کی صحیح تربیت کرنا۔

۳۔ سیمینار، سیمپوزیم منعقد کروانا۔

۴۔ تحقیقی میدان میں رہنمائی کرنا۔

۵۔ قومی یکجہتی اور معاشرتی مساوات قائم کرنے کے لئے عید ملاپ اور اہم شخصیتوں کے کارناموں سے متعلق جلسے منعقد کرنا۔

۶۔ طلباء وطالبات میں اسلامی شعار، اخلاق وآداب کو پروان چڑھانا۔

۷۔ مطالعہ کے لئے طلباء کو راغب کرنا۔

۸۔ مقابلہ جاتی امتحانات کے لئے رہنمائی کرنا۔

۹۔ بہترین شہری بننے کے لئے ہمہ جہتی پہلوؤں کے متعلق لکچر سیریز منعقد کرنا۔

گیان اپاسک کالج آف آرٹس، کامرس اینڈ سائنس کا

علمی ادبی میگزین

گیان اپاسک

زیرِ سرپرستی

ایڈوکیٹ گنیش راؤ دودھ گاؤنکر

ڈاکٹر سندھیا تائی دودھ گاؤنکر

مدیر اعلیٰ

ڈاکٹر پرکاش۔ایل۔مورے

مدیر

ڈاکٹر ممتاز جہاں صدیقی

صدر شعبہ اُردو